

ประวัติชุมชนเมืองเพชรบุรี

เพชรบุรีเป็นชุมชนที่มีความเป็นมาอันยาวนาน จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ สันนิษฐานได้ว่า ประวัติของเพชรบุรีนั้นสามารถนับย้อนไปได้ตั้งแต่สมัยอาณาจักรทวารวดีที่เจริญรุ่งเรือง ในระยะเวลาที่ผ่านมาเพชรบุรียังมีบทบาทและความสำคัญอย่างต่อเนื่อง นับแต่เป็นเมืองลูกหลวงของขอมในพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นเมืองหน้าด่านและเมืองท่าที่สำคัญทางตอนใต้ของอาณาจักรอยุธยา บทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลาในอดีตนี้มีผลต่อการวางรูปแบบทางผังเมืองเป็นอย่างมาก ดังนั้นการพิจารณาประวัติของเมืองเพชรบุรีจึงเป็นรากฐานสำคัญในการวางแผนพัฒนาเมือง ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน เพื่ออนุรักษ์และรักษาความรุ่งเรืองในอดีตให้คงอยู่ และสามารถพัฒนาไปพร้อมกับเมืองในอนาคต

ในการศึกษาความเป็นมาของชุมชนเมืองเพชรบุรี อาจมองการพัฒนาเมืองเป็น 3 ด้าน คือ

1. บทบาทของชุมชนเมืองเพชรบุรี ในระดับประเทศ และภูมิภาค และระดับชุมชนเมือง
2. สภาพแวดล้อมเมืองเพชรบุรี โดยศึกษาจากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคาร สถานที่ตั้ง และระบบชุมชนของเมืองเพชรบุรีในแต่ละยุคสมัย
3. สภาพของโบราณสถาน โดยพิจารณาจากรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ของโบราณสถาน สถานที่ตั้งของโบราณสถาน และความสัมพันธ์ของโบราณสถานกับระบบชุมชนเมืองเพชรบุรีในสมัยต่าง ๆ

จากการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พบว่าในช่วงระยะเวลาสองพันปี เพชรบุรีเป็นเมืองที่มีความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์มาโดยตลอด

โดยอาจแบ่งประวัติของชุมชนเมืองเพชรบุรีออกเป็น 5 ยุค คือ

1. ยุคก่อตั้งชุมชนเมืองเพชรบุรี
2. ยุคเจริญของเพชรบุรีในสมัยกรุงศรีอยุธยา
3. ยุคเมืองลูกหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
4. ยุคจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันตกของไทย
5. ยุคจังหวัดเพชรบุรีในปัจจุบัน

3.1. ยุคก่อตั้งชุมชนเมืองเพชรบุรี พุทธศตวรรษที่ 12 - 18

3.1.1 บทบาทของชุมชนเมืองเพชรบุรี

3.1.1.1 ในยุคก่อตั้งชุมชนเมือง มีปัจจัยที่ก่อให้เกิดการรวมเป็นชุมชนในหลายด้าน ได้แก่ สภาพภูมิประเทศ จากการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์สันนิษฐานได้ว่า เดิมเมืองเพชรบุรีเคยเป็นทะเลไปจนจรดแนวสันเขากั้นพรมแดนทางตะวันตกเพราะสามารถขุดพบเปลือกหอยต่าง ๆ ที่ติดมากับหินบนยอดเขา โดยเฉพาะบริเวณเขาหลวง มีเปลือกหอยบนยอดเขามากมาย แม้ว่าเขาหลวงนี้จะสูงกว่าระดับน้ำทะเลถึง 92 ฟุต น้ำก็เคยท่วมมาก่อน หลักฐานอีกประการ คือ ถ้าขุดดินในเมืองลึกราว 2 - 3 เมตร จะพบเปลือกหอยแครงอยู่ทั่วไป และจะเห็นได้ว่าชื้อตำบลต่าง ๆ เช่น ต.สมอพลี ต.สมอบ(दान)และตำบลต่าง ๆ ที่ขึ้นต้นด้วยคำว่าหนอง เช่น หนองปลาไหล หนองมะกอก หนองสะแก ฯ ส่วนใหญ่อยู่ทางตะวันออกของพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีในปัจจุบัน แสดงถึงสภาพความลุ่มของพื้นที่ในด้านตะวันออกอย่างเห็นได้ชัด ทางด้านตะวันตกเป็นเทือกเขาสูงกว่า 1000 เมตรจากระดับน้ำทะเล ความสูงนี้คือสลดลงมาทางตอนกลางของพื้นที่และลาดมาทางตะวันออกจรดอ่าวไทย

เนื่องจากเทือกเขาสูงทางด้านตะวันตกที่เต็มไปด้วยป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ จึงเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญ โดยเริ่มจากเทือกเขาทางตะวันตกไหลตามความลาดเอียงของพื้นที่ มาบรรจบกันทางตะวันออก เพชรบุรีจึงมีแม่น้ำหลายสาย เช่น แม่น้ำเพชรบุรี แม่น้ำคมกฤช แม่น้ำบางกลอย เป็นต้น จากความลาดเอียงของพื้นที่กับทางน้ำสายต่าง ๆ ทำให้บริเวณตะวันออกของพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะกับการเพาะปลูก ผู้คนจึงเริ่มอพยพลงมาตั้งบ้านเรือนท่ามาหากินตามลุ่มน้ำต่าง ๆ เกิดการรวมตัวกันโดยธรรมชาติเป็นหมู่บ้านตามเส้นทางคมนาคม ทั้งทางบกและทางน้ำ

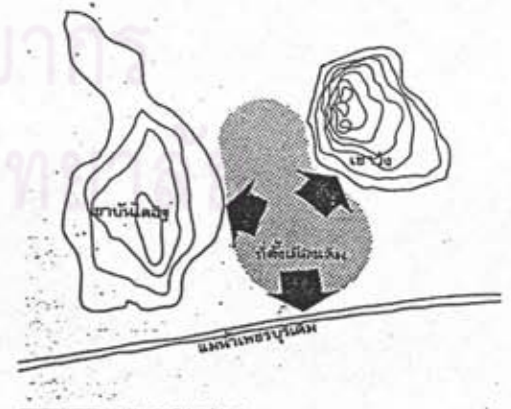
นอกจากนี้ ที่ตั้งของเมืองเพชรบุรี อยู่ระหว่างแผ่นดินใหญ่กับเมืองสำคัญทางตอนใต้ อีกทั้งมีอาณาเขตติดต่อกับทะเลอันดามันทางตะวันตกและอ่าวไทยทางตะวันออก ส่งผลให้ทำเลที่เหมาะสม ในการเป็นตัวเชื่อมระหว่างอาณาจักรทางตอนเหนือและทางใต้ รวมทั้งเป็น ตัวกลางในการติดต่อระหว่างทะเลอันดามันทางตะวันตกกับอ่าวไทย

3.1.1.2 จุดเริ่มการก่อตั้งชุมชนเมืองเพชรบุรี

จากปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าที่ราบลุ่มทางตะวันออกของเมืองเพชรบุรีมีความเหมาะสมต่อการตั้งถิ่นฐาน โดยมีผู้สันนิษฐานว่าผู้คนที่มาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ อาจเป็นชนชาติมอญ ลัวหรือขอม รวมกับคนพื้นเมือง หลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการรวมตัวเป็นชุมชนเมือง เห็นได้จากคำให้การของชาวกรุงเก่า ได้กล่าวถึงพระเจ้าอู่ทองที่มีผู้สันนิษฐานว่าเป็นผู้สร้างเมืองเพชรบุรีว่า " พระอินทราชาผู้ครองเมืองสิงห์บุรี ได้มอบราชสมบัติให้พระอนุชาพระนามว่าอู่ทองครองเมืองแทน แล้วไปตั้งบ้านเมืองอยู่ที่เพชรบุรี " (คลังวิเทศ, 2507) หรือจากตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งกล่าวไว้ว่า " มีเชื้อพระวงศ์เจ้าผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราชพระนามว่า พระพนมทเลมหเสวลศศิทธิราช ได้มาตั้งบ้านเมืองอยู่ที่เพชรบุรี โดยสร้างพระราชวังอยู่บริเวณหน้าพระลาน ประชาชนมีอาชีพทำนาเกลือ " (กรมศิลปากร, 2505)

หลักฐานดังกล่าวได้สะท้อนถึง การรวมตัวเป็นชุมชนระดับหนึ่ง ที่มีอาณาเขตแน่นอน มีเจ้าเมืองปกครอง และมีฐานะเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งในสมัยนั้น โดยสันนิษฐานว่า แต่เดิมเมืองเพชรบุรี คงตั้งอยู่ระหว่างเขาวังกับเขาบันไดอิฐ เพราะตามปกติแล้วเมืองโบราณมักอาศัยแม่น้ำบ้าง ภูเขาบ้าง เป็นกำแพงเมืองเพื่อป้องกันข้าศึก ทั้งคนในสมัยนั้นยังมีจำนวนน้อยและไม่หนาแน่นเหมือนในปัจจุบัน และเมื่อพิจารณาพร้อมกับสภาพภูมิประเทศ จะเห็นได้ว่าพื้นที่ดังกล่าวคงเพียงพอแก่การตั้งบ้านเมืองได้ โดยมีเขาวังเป็นกำแพงด้านตะวันออก ส่วนทางตะวันตกมีเขาบันไดอิฐเป็นกำแพง ทางใต้มีแม่น้ำเพชรบุรีเป็นกำแพง เพราะเดิมแม่น้ำเพชรบุรีไหลผ่านทางทิศใต้ผ่านเขาบันไดอิฐมาออกที่วัดคงคา ตัดตรงไปวัดเกาะและวัดช่อออกทะเลที่วัดปากน้ำ (สมบุรณ์ แก่นคะเสียน, 2525)

ข้อสันนิษฐานดังกล่าว แม้ไม่มีหลักฐานเหลืออยู่ในปัจจุบันนอกจากภูเขาทั้งสองแห่ง แต่ก็ชี้ให้เห็นถึงจุดเริ่มของการรวมตัวเป็นชุมชนเมือง บนที่ราบลุ่มทางตะวันออกของพื้นที่เมืองเพชรบุรีในปัจจุบันและเมืองนี้เอง ที่มีบทบาทสำคัญต่อความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรต่างๆในสมัยต่อมา

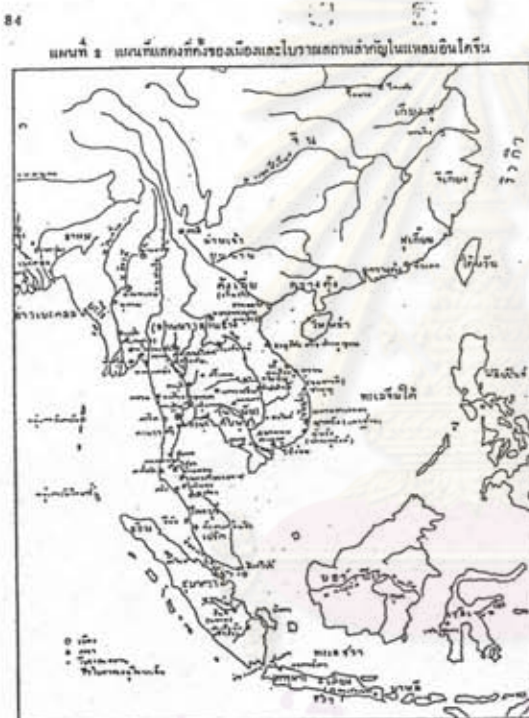

3.1.1.3 บทบาทของเมืองเพชรบุรีในสมัยก่อตั้งชุมชนเมืองเพชรบุรี

ก) ระดับประเทศและภูมิภาค

1) บทบาททางเศรษฐกิจ

ช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 - 18 มีการขยายศักยภาพทางการค้าระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศที่เข้ามาทำการค้าขายกับเมืองต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ อินเดีย ซึ่งเข้ามาติดต่อค้าขายสินค้า พริกพริกและเครื่องปั้นดินเผา ผ้าไหม ถ้วยชามต่าง ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเกลือและของป่ากลับไป

ที่มา : หน่วยงานศิลปกรรม ศึกษาศาสตร์ วิทยาลัยศิลปกรรมศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๖ ไม่ปรากฏหน้า

จากสภาพที่ตั้งของเมืองเพชรบุรี ซึ่งมีเส้นทางติดต่อกับเมืองท่าทางชายฝั่งทะเลด้านตะวันตก และมีทางออกทะเลที่อำเภอบ้านแหลมสามารถใช้เป็นทางให้เรือสำเภานขนาดเล็ก เข้ามายังแผ่นดิน เพื่อค้าเลี้ยงสินค้าเข้าออกตามลำน้ำสาบใหญ่เหนือ (มีหลักฐานจากเศษชิ้นส่วนของสินค้าที่ตกค้างอยู่ในแม่น้ำ และบริเวณลำคลองโบราณ) (ผ่องศรี วนาคิน, 2529) ทางตอนเหนือและเมืองสำคัญต่าง ๆ ในภาคใต้ เมืองเพชรบุรีจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นตัวกลางและเส้นทางขนส่งสินค้า จากชายฝั่งทะเลทั้งสองด้าน ลำเลียงขึ้นไป สู่กลุ่มแคว้นต่าง ๆ ในกลุ่มแคว้นเก่าและกลุ่มแคว้นใหม่ โดยใช้เส้นทางลำเลียงสินค้าทั้งทางน้ำและทางบก

2. บทบาททางการเมืองการปกครอง

ในช่วงศตวรรษที่ 12 - 18 มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง ซึ่งพอจะแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ

ก) ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 - 13 พื้นที่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีการแบ่งการปกครองออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

- อาณาจักรอู่ทองหรือแคว้นนครไชยศรี อยู่ทางตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา
- อาณาจักรศรีวิหคหรือแคว้นทวารวดี อยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา

ในยุคนั้นที่ตั้งชุมชนเมืองเพชรบุรี เป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งในอาณาจักรอู่ทอง อยู่ ตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา เห็นได้จากคำให้การของชาวกรุงเก่าว่า

"เจ้าผู้ครองเมืองสิงห์บุรี ได้สละราชสมบัติให้พระอนุชา นามว่า อู่ทองซึ่งเป็น ติวกลางระหว่างดินแดนทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยากับดินแดนทางใต้ ซึ่งมีอาณาจักร ศรีวิชัยกำลังรุ่งเรืองอยู่" (สมบูรณ์ แก่นตะเคียน, 2525)

เพชรบุรีจึงเป็นเมืองชายแดนสำคัญในการติดต่อกับอาณาจักรศรีวิชัย เห็นได้จากการแบ่งเขตแดน ระหว่างพระเจ้าอู่ทองกับพระเจ้าศรีธรรมโศกราช (เจ้าเมืองศรีธรรมนคร) ใน พ.ศ. 1196 แสดงถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างอาณาจักรอู่ทองและอาณาจักรศรีวิชัย ซึ่งอยู่ทางตอนใต้โดยมี เมืองเพชรบุรีเป็นเมืองพรมแดน

ข) ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 - 18 เป็นสมัยที่ขอมเรืองอำนาจ ตามศิลาจารึก หลักที่ 29 ในหอสมุดสำหรับพระนครว่า

" กษัตริย์ศรีวิชัยเรืองอำนาจปราบขอมได้ทั่วแคว้นยกขึ้นมา ตั้งเมืองหลวง อยู่ที่ ละโว้ (ลพบุรี) ให้ราชบุตรองค์ใหญ่ไปครองกัมพูชา และให้ราชบุตรองค์ รองมาครองเพชรบุรี ราชบุตรที่ครองกรุงกัมพูชาได้สืบราชสันตติวงศ์ เป็นเหตุ ให้อาณาจักรในกลุ่มลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา รวมอยู่ในราชวงศ์อันเดียวกัน"

เพชรบุรีจึงได้รับการสถาปนาเป็นเมืองลูกหลวงของอาณาจักรลพบุรีตั้งแต่นั้นมา

ค) ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18 มีการพัฒนารูปแบบทางการค้าระหว่างภูมิภาคชั้น ใหม่ ทำให้มีการขยายเส้นทางทางการค้าสู่แผ่นดินใหญ่ ประกอบกับการมีความขัดแย้งทางการเมือง กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในภูมิภาค ในระยะนี้เริ่มมีการเคลื่อนย้ายของกลุ่มชน จากที่สูงบนหุบเขา และที่ราบลุ่มต่าง ๆ เข้ามาตั้งบ้านเมืองอยู่ตามเส้นทางการค้าบ้านเมืองและแคว้นในแผ่นดิน สยามจึงแบ่งเป็นกลุ่ม ๆ ตามลักษณะทางสังคม ซึ่งอาจแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

- กลุ่มแคว้นเก่า ได้แก่ ตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) นครชัยศรี สุวรรณภูมิ ละโว้ ออชชา และหริภุชชัย

- กลุ่มแคว้นใหม่ ได้แก่ โยนก สุโขทัย แพร่ น่าน ล้านช้าง เป็นต้น
สังเกตได้ว่า กลุ่มแคว้นใหม่นั้นเกือบทั้งหมดตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมทางบกทั้งสิ้น สมัยนั้นราชวงศ์พระร่วงทำการตั้งเมืองอิศานาการปกครองขอม ตั้งกรุงสุโขทัยเป็น ราชธานี คือ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้แผ่ขยายราชอาณาจักรและพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ ออกไปอย่างกว้างขวาง เห็นได้จากหลักฐานในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ 1 หน้า 4 กล่าวไว้ว่า

" เบื้องตะวันออกทอดสระหลวง สองแคว
 ลุมบาจาย สคาเท้าฝั่งโขงถึงเวียงจันทน์
 เวียงคำเป็นที่แล้ว เบื้องหัวนอนรอดคนกั
 พระบาง แพรก สุวรรณภูมิ ราชบุรี
 แพรก สุวรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี
 ศรีธรรมราช ฝั่งทะเลสมุทรที่แล้ว "

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง
 หน้า ๕ บรรทัดที่ ๑๖-๑๗

- ๑๖ นกขบถบรณนพธูร ออสรณนพธูร เด็ดจอกเล
 บรณนพธูร บรณนพธูร บรณนพธูร บรณนพธูร
 บรณนพธูร บรณนพธูร บรณนพธูร บรณนพธูร
- ๑๗ ลมบรณนพธูร (ลมบรณนพธูร) ลมบรณนพธูร
 ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร
- ๑๘ ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร
 ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร
- ๑๙ ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร
 ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร
- ๒๐ ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร
 ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร
- ๒๑ ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร
 ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร
- ๒๒ ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร
 ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร
- ๒๓ ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร
 ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร ลมบรณนพธูร

จากหนังสือประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. ๒๕๐๐-๒๕๐๕

เพชรบุรีจึงเป็นเมืองลูกหลวงของสุโขทัยตั้งแต่นั้นมา นอกจากนี้ยังมีหลักฐานอีกหลายอันที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของเพชรบุรีกับสุโขทัย ที่ปรากฏตามพงศาวดารและศิลาจารึก " ว่า กษัตริย์ครองกรุงลี้กาปะทานพุทธสิหิงค์ถวายแก่พระเจ้ารามคำแหง โดยส่งมาทางเรือขึ้นพักที่นครศรีธรรมราช ในการรับพระพุทธรูปสิหิงค์ครั้งนั้นพระเจ้ารามคำแหงก็ได้เสด็จมาประทับคอรับพระพุทธรูปสิหิงค์ที่เมืองเพชรบุรี " (สำนักงานจังหวัดเพชรบุรี, 2500) และจากประวัติวรรณคดีเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งตีความจากพงศาวดารทงวนฉบับเก่าว่า "พ่อขุนรามคำแหงประทับอยู่ที่เพชรบุรีใน 5 ปีสุดท้ายของรัชสมัยเพื่อทรงควบคุมการค้ากับจีน (อ้างอิงในสำนักงานจังหวัดเพชรบุรี, 2500)

จากที่กล่าวมา แสดงถึงบทบาทของเมืองเพชรบุรีในสมัยสุโขทัยในระดับประเทศ ซึ่งนอกจากจะเป็นเมืองลูกหลวงของอาณาจักรสุโขทัย เพชรบุรียังเป็นเมืองท่าทำการค้ากับเมืองทางใต้และจีน

ข. ระดับชุมชนเมืองเพชรบุรี

1) บทบาททางด้านสังคม

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 - 18 ซึ่งเป็นระยะเวลากว่า 600 ปี ที่เพชรบุรีดำรง ภายใต้อาณาจักรต่าง ๆ สิ่งที่ได้รับผลกระทบทางด้านสังคมที่เห็นได้ คือ เชื้อ ชาติประชากรและความเชื่อถือทางศาสนา ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลของผู้ปกครอง สิ่งเหล่านี้ ได้สะท้อนออกมาในรูปศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในโบราณสถานที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในสมัยนั้นๆ

นับแต่ครั้งเมื่อมีการตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณลุ่มน้ำเพชรบุรี ทางตะวันออกของอาณาเขต เมืองเพชรบุรี มีผู้สันนิษฐานว่าชนพื้นเมืองเดิมในบริเวณนี้เป็นพวกลัวะหรือละว้าซึ่งเป็นชาวเขา อยู่ตามเขาทางทิศตะวันตก ลงมาตั้งบ้านเรือนเกิดเป็นหมู่บ้านอยู่เป็นหย่อม ๆ ตลอดเขตเพชรบุรี ลงไปทางใต้ เข้าใจว่าสุด เขตของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ในปัจจุบัน ในสมัยทวารวดีนับ ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 320 ทางราชวงศ์คัมภีร์ของอินเดีย เดินทางจาริกออกเผยแผ่ศาสนา มาทางดินแดนสุวรรณภูมิ ต่อมาราวพ.ศ. 900 สมัยราชวงศ์คุปตะของอินเดีย ได้ส่งสมณะทูต เข้ามาที่ทวารวดี จนในสมัยขอมเรื่องอำนาจราวพุทธศตวรรษที่ 14-17 เพชรบุรีเป็นเมือง ลูกหลวงของอาณาจักรลพบุรี เพชรบุรีจึงนับถึงพุทธศาสนาลัทธิมหายานและหินยานต่อจากศาสนา พราหมณ์ที่ชาวอินเดียเคยนำมาเผยแผ่ไว้แต่เดิม โดยนับถือศาสนาปนกันทั้งลัทธิพราหมณ์ ลัทธิ มหายานและหินยานของพุทธ และเมืองเพชรบุรีเป็นเมืองลูกหลวงของอาณาจักรสุโขทัย จึง ได้อิทธิพลของพุทธศาสนาลัทธิหินยานมาด้วย เพชรบุรีจึงมีทั้งพุทธเจดีย์กับสิ่งขรามและเทวาลัยกับ โบสถ์พราหมณ์อยู่พร้อมกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงอาจจะสรุปบทบาทของจังหวัดเพชรบุรี ในยุคก่อตั้งชุมชน เมือง ใน 3 ด้าน คือ

บทบาททางด้านเศรษฐกิจ

- เป็นตัวกลางทำการค้าระหว่างประเทศ

บทบาททางการเมืองการปกครอง

- เป็นเมืองลูกหลวงที่สำคัญของอาณาจักรต่าง ๆ

บทบาททางสังคม

- มีการนับถือลัทธิศาสนาอย่างผสมผสานระหว่าง ลัทธิพราหมณ์ ลัทธิมหายานและลัทธิหินยาน

3.1.2 สภาพแวดล้อมเมืองเพชรบุรี

3.1.2.1. รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

ก) บ้านเรือนราษฎร มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมตามสภาพภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศ เนื่องจากเมืองเพชรบุรีตั้งอยู่บนที่ราบลุ่ม มีฝนชุกตลอดปี อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีไม่แตกต่างกันมากนัก มีแม่น้ำลำคลองไหลผ่านเป็นจำนวนมาก จึงทำให้เกิดหมู่บ้านหลายลักษณะ เช่น หมู่บ้านริมลำน้ำ หมู่บ้านริมทาง หมู่บ้านคอน หมู่บ้านเชิงเขา

ข) วัง เนื่องจากระยะเวลาอันยาวนานที่ผ่านมา จึงไม่สามารถหาหลักฐานเกี่ยวกับรูปแบบ แต่ก็มีส่วนสันนิษฐานว่า วังมีในสมัยนั้น คงไม่แตกต่างจากบ้านเรือนราษฎรมากนักในด้านการใช้สอย สิ่งที่ต่างไปคงเป็นขนาดและวัสดุที่ใช้ในการสร้าง อาจเป็นไม้เนื้อแข็ง เพิ่มความแข็งแรงและคงทนมากขึ้น เพราะในสมัยก่อตั้งชุมชนเมืองเพชรบุรีนี้ ประชาชนนิยมสร้างอาคารถาวร วัสดุที่ใช้ อิฐและปูน เฉพาะสิ่งที่เป็นศาสนสถานเท่านั้น เช่น เทวาลัย กำแพงเมือง หลักเมือง ส่วนวังของเจ้าเมือง คงจะมีลักษณะเช่นเดียวกับบ้านเรือนราษฎรทั่วไป แต่มีขนาดใหญ่กว่า จึงไม่ปรากฏหลักฐานที่คงเหลือไว้ในปัจจุบัน

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารบ้านเรือนในยุคนั้นก่อสร้างบ้านเรือน ทั้งบ้านเรือนราษฎรและวังเจ้านาย ต่างก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันในด้านลักษณะที่เหมาะสมและสอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สิ่งที่แตกต่างกันระหว่างบ้านเรือนราษฎรและวังเจ้านาย คงเป็นที่ขนาดและวัสดุก่อสร้างที่จะมีขนาดใหญ่และแข็งแรงมากกว่า แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากไม่มีการสร้างเป็นถาวรวัตถุ สิ่งเหล่านี้จึงเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา จึงไม่ปรากฏหลักฐานให้ศึกษาในปัจจุบัน

3.1.2.2. ลักษณะที่ตั้งและระบบชุมชนของเมืองเพชรบุรี

จากบทบาททางด้านการปกครองที่เพชรบุรีเป็นเมืองลูกหลวงสำคัญของอาณาจักรต่าง ๆ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 - 18 เพชรบุรีจึงได้รับอิทธิพลในด้านรูปแบบการตั้งบ้านเมืองของเมืองลูกหลวงในสมัยนั้น เมืองลูกหลวงส่วนใหญ่ เป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่รองลงมาจากเมืองหลวง เฉลี่ยความยาวไม่เกิน 2 กม. และกว้างราว 1 กม. ตั้งอยู่ห่างจากเมืองหลวงในระยะทางเฉลี่ยประมาณ 30 กม. สามารถเดินทางติดต่อกันได้ในเวลาไม่เกิน 1 วัน แนวโน้มการตั้งบ้านเรือน มักอยู่ตามชุมทางของลำน้ำขนาดใหญ่ และอาศัยบริเวณที่เกิดจากการทับถมของตะกอนริม

ฝั่งเป็นที่ตั้งเมือง โครงสร้างของเมืองประกอบด้วย คูน้ำคันดินล้อมรอบซึ่งใช้เป็นเครื่องป้องกัน
ข้าศึกศัตรูในยามศึก และใช้เป็นทางระบายน้ำให้แก่ตัวเมือง บางแห่งมีคูน้ำกว้างก็ใช้เป็น
เส้นทางคมนาคมในยามสงบ ในสมัยนี้เมืองลูกหลวงที่จัดเป็นระดับ " นคร " จะได้รับอิทธิพล
ในการจัดผังเมืองตามคติฮินดู และพุทธศาสนานิกายมหายานจาก ขอม และพุทธศาสนานิกาย
เถรวาทจากลังกา มีการสร้างศาสนาสถานไว้ใจกลางเมือง เห็นได้จากกรณีวัดมหาธาตุเป็นวัด
สำคัญของแต่ละแห่ง เพื่อเป็นศูนย์กลางทางระบบความเชื่อและจักรวาลของประชาชน นอกจาก
วัดมหาธาตุแล้ว ยังมีพระราชวังที่เป็นที่ประทับของกษัตริย์ภายในเมือง ดังนั้นวัดมหาธาตุจึงเป็น
ศูนย์กลางเมือง มีการสร้างด้วยศิลาแลงหรือ ก่อสร้างด้วยอิฐและดิน เพื่อความคงทนถาวร

นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบอื่นภายในเมือง ได้แก่ การขุดสระน้ำหรือ สระพัง
ส่วนนอกกำแพงเมืองมีท่ำนกัณฑ์น้ำ และบางแห่งอาจมีถนนหรือขุดลำคลอง เพื่อเชื่อมโยงกับชุมชน
ที่อยู่นอกเมือง ซึ่งในปัจจุบันยังมีร่องรอยของเมืองลูกหลวง ลักษณะดังกล่าวให้เห็นอยู่ เช่น
ในเขตจังหวัด สิงห์บุรี สุพรรณบุรี นครปฐม ราชบุรี เป็นต้น (ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, 2532)

จากชุมชนเดิมที่ตั้งอยู่ระหว่างเขาบันไดอิฐกับเขาวัง โดยมีแม่น้ำเพชรบุรีเป็นกำแพงทางตอนใต้
ต่อมาแม่น้ำเพชรบุรีได้เปลี่ยนทางเดิมใหม่ ทำให้เมืองเก่าที่ตั้งอยู่ระหว่างเขาบันไดอิฐทางแม่น้ำ
ออกไปทางตะวันออก จึงมีการย้ายบ้านเมืองไปอยู่ทางตะวันออกของเขาวัง สร้างบ้านเมือง
ตามริมแม่น้ำ รวมเป็นหมู่บ้านริมน้ำขึ้น โดยสังเกตจากโบราณสถานในบริเวณกำแพงเมือง เช่น
ปราสาทศิลาแลง ซึ่งสันนิษฐานว่าเคยใช้เป็นเทวาลัย เสาชิงช้า โบสถ์พราหมณ์ และหลัก
เมือง นอกจากนี้ยังสันนิษฐานว่า ที่ตั้งวังในสมัยก่อสร้างบ้านเมืองคงอยู่บริเวณวัดวัง ซึ่งตั้งอยู่
ในใจกลางของเมือง

เมืองที่เกิดขึ้นใหม่มีการวางผังเมืองเป็นอย่างดี โดยมีกำแพงคูเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยม
ชั้นเดียวแบบสามเหลี่ยม ตามอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายมหายาน จากเมืองพระนคร ในสมัย
พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการนับถือพุทธศาสนานิกายมหายานในสมัยนั้น โดยมี
ศาสนสถานของพุทธศาสนานิกายเถรวาทในสมัยอาณาจักรสุโขทัย (ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, 2532) ทำ
ให้รูปแบบของแนวกำแพงเมืองดังกล่าว เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตามรอบโบราณสถานตามแนวดังนี้

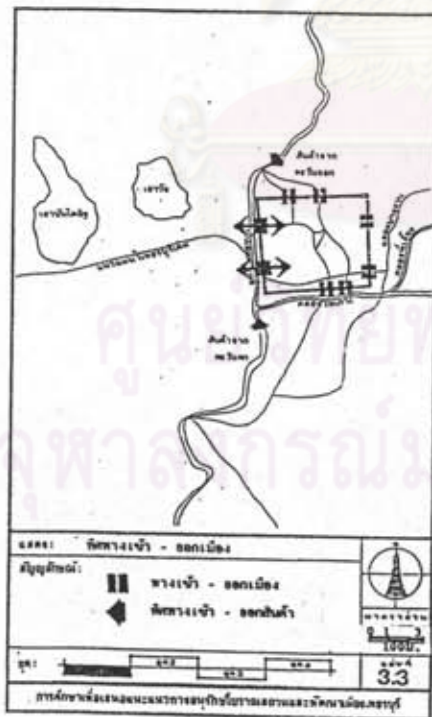
- ทิศเหนือ จากโรงงานไฟฟ้าเพชรบุรี ตรงไปหน้าวัดใหญ่ข้ามทางรถไฟไปถึง
วัดกุ่ม (ร้าง)
- ทิศตะวันออก จากวัดกุ่มร้างถึงตะวันออกของวัด วิหารโบสถ์น้อย (ร้าง)
- ทิศตะวันตก เริ่มจากแม่น้ำเพชรบุรีริมโรงไฟฟ้า ถึงวัดเกาะแก้ว
- ทิศใต้ จากวัดวิหารโบสถ์น้อย (ร้าง) ตามถนนท่าหินผ่านข้างวัดชั้นจรดแม่น้ำที่
เหนือวัดเกาะแก้วสุทธาราม

จะเห็นได้ว่าการวางแนวกำแพงเมืองเป็นการวางอย่างชาญฉลาด ทั้งในด้านยุทธวิธี และทางผังเมือง

โดยมีเส้นทางน้ำล้อมถึง 3 ด้าน จึงไม่จำเป็นต้องมีคลองคูเมือง และยังใช้แม่น้ำและคลองเหล่านั้นเป็นเส้นทางขนส่งและเข้าออกได้ทุกทิศทาง

ประตูเมืองอยู่ทางด้านตะวันตกโดยหันหน้าไปทางริมแม่น้ำเพชรบุรีซึ่งเป็นด้านที่มีน้ำกว้างที่สุด ทำให้เข้าศึกบุกเข้าประชิดเมืองได้ยาก อีกทั้งยังสามารถใช้เป็นประตู สำหรับการขนถ่ายสินค้าและติดต่อคมนาคมทางน้ำ ได้เป็นอย่างดี การมีแม่น้ำและลำคลองล้อมโอบรอบทำให้การสัญจรเข้า-ออกเมือง เป็นไปได้โดยสะดวก

นอกจากนี้ยังมีโครงข่ายการสัญจรภายในเมืองที่ทั่วถึง โดยทางด้านเหนือมีลำคลองที่แยกจากแม่น้ำเพชรบุรีเป็น 2 สายเข้ามาทางเหนือและไหลขนานลงสู่กำแพงเมืองทางด้านใต้ทะเลถึงคลองวัดเกาะทางตะวันออกและทางตะวันตกก็ยังมีแนวแม่น้ำเพชรบุรีเข้ามาทางวัดเกาะ ให้ออกทางกำแพงเมืองตะวันตก ลงสู่คลองบางจาก และทางแยกจากแม่น้ำเพชรบุรีใหม่ทางด้านตะวันตก มารวมกับคลองจากทางเหนือ นอกจากนี้ยังมีการขุดคลองเชื่อมระหว่างคลองที่เข้ามาในแนวเหนือ-ใต้ ทั้งสองสายให้เชื่อมต่อกัน

ในบริเวณจุดศูนย์กลางของกำแพงเมือง ซึ่งเป็นที่ตั้งของศูนย์รวมของเมืองคือ วังของเจ้าเมืองและตลาดใจกลางเมือง เมืองจึงออกมาในรูปการรวมทุกอย่างสู่จุดศูนย์กลาง (MONOCENTRIC) การชดล่าคลองล้อมรอบ จึงเป็นการสร้างปราการสำหรับการบุกของข้าศึกทางบกทางหนึ่ง อีกทั้งยังสามารถหลบหลีกข้าศึกออกนอกเมืองได้ในทุกทิศทาง ศาลหลักเมืองอยู่ในบริเวณใจกลางเมือง เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าชุมชนนั้นได้ปักหลักลงไป ณ ที่นั้นอย่างมั่นคงถาวร ตลาดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน อยู่ติดกับศาลหลักเมือง โดยมีลำคลองอยู่ทางด้านหน้า ทำให้ขนส่งและค้าขายกันได้อย่างสะดวก โดยมีเส้นทางน้ำประสานกันโดยตลอด ศูนย์กลางของเมืองทั้งทางเศรษฐกิจ และการปกครองจึงอยู่ในใจกลางเมืองอย่างแท้จริง

บ้านเรือนของราษฎรคงจะอยู่ในเขตชุมชนเมือง โดยสร้างขนานไปตามแนวคลอง ภายในกำแพงเมือง ซึ่งมีโครงการการสัญจรที่กระจายไปอย่างทั่วถึง ขนาดของเมืองคงจะอยู่ในพื้นที่กำแพงเมือง มีพื้นที่ประมาณ 1.44 ตารางกิโลเมตรเมืองจึงคง มีขนาดไม่ใหญ่มากตามวิสัยการเดินเท้าของคน

แนวกำแพงเมืองที่ปรากฏในปัจจุบัน จึงแสดงถึงการเคลื่อนตัวของชุมชนที่ย้ายที่ตั้งเดิมที่อยู่ระหว่าง เขามันไดอิฐและเขาวัง ลงมายังทางฝั่งตะวันออกของเขาวัง โดยตั้งตามแนวแม่น้ำเพชรบุรีและภายในเมืองโดยมีการตั้งกำแพงเมืองเพื่อป้องกันการรุกรานของศัตรู ความลักษณะของเมืองลูกหลวงในสมัยนั้น

3.1.3 สภาพของโบราณสถานในชุมชนเมืองเพชรบุรี

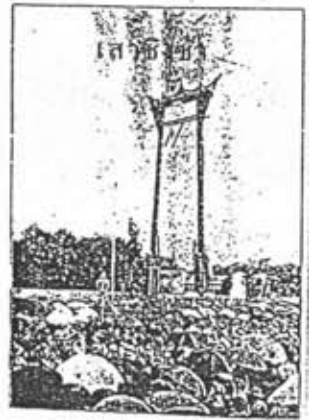
จากประวัติชุมชนเมืองเพชรบุรีในยุคก่อตั้งชุมชนเมือง จะเห็นได้ว่านับแต่มีการรวมตัวเป็นหมู่บ้านริมน้ำจนตัวการก่อสร้างแปลงเมือง จนกลายเป็นชุมชนเมืองเพชรบุรี ที่มีบทบาทสำคัญในสมัยต่างๆ ได้ส่งผลต่อรูปแบบทางผังเมือง โดยได้อิทธิพลทางด้านสังคมและศาสนาจากอาณาจักรต่างๆ เกิดการหล่อหลอมทางวัฒนธรรมในการรวมอิทธิพลของศาสนาต่าง ๆ ได้แก่ลัทธิพราหมณ์ พุทธมหายาน พุทธหินยาน ทำให้เมืองเพชรบุรีมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ที่สะท้อนออกมาอย่างเห็นได้ชัดในโบราณวัตถุและโบราณสถานของเมืองเพชรบุรีในสมัยก่อสร้างบ้านเมือง การพิจารณาที่ตั้งและสภาพโบราณสถานในสมัยนั้น รวมถึงสภาพของเมืองจะสามารถเสริมการสันนิษฐานถึงสภาพเมืองในอดีตได้เป็นอย่างดี

โบราณสถานที่ปรากฏในยุคก่อสร้างบ้านเมืองของชุมชนเมืองเพชรบุรี ได้แก่ โบสถ์ สันามพราหมณ์ เสาชิงช้า กำแพงเมือง บ้านหน้าพระเจ้าน หลักเมือง ปราสาทศิลาแดง พระบรมธาตุ วัดวัง วัดเพชรพลี

3.1.3.1 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของโบราณสถาน

ในยุคก่อสร้างบ้านเมือง เมืองเพชรบุรีเป็นเมืองลูกหลวงของอาณาจักรหลายอาณาจักร แต่ที่สำคัญคือสมัยที่เป็นเมืองลูกหลวงของอาณาจักรขอม คตินิยมของขอมได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนานิกายหินยาน และศาสนาพราหมณ์ จึงนิยมสร้างปราสาทหินหรือเทวสถาน หลักเมือง เสาชิงช้า และพระปรางค์ในพุทธศาสนาที่วัดมหาธาตุไว้เป็นสำคัญ ทั้งยังสร้างกำแพงเมือง บัอมคู หัวยอ และหอรบ ไว้อย่างครบครันมั่นคงด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.1.3.2. ที่ตั้งและลักษณะเฉพาะของโบราณสถาน

ที่ตั้งของโบราณสถาน ในยุคก่อสร้างบ้านเมืองส่วนใหญ่จะกระจายอยู่ในเขตกำแพงเมือง โบราณสถานที่ยังมีสถานอยู่ ได้แก่

1) เทวาลัยวัดกำแพงแลง สร้างในพุทธในศตวรรษที่ 10 - 13 ประดิษฐานอยู่ทางเหนือของวัดวังซึ่งอยู่ในใจกลางเมืองในเขตกำแพงเมือง นอกจากองค์ปรางค์แล้วทางด้านหน้าองค์ปรางค์ ซึ่งอาจใช้น้ำในระพีงในการประกอบพิธีทางฮินดู หรือใช้อุปโภคบริโภคในเวลาหน้าแล้ง เพราะพื้นที่ในกำแพงเมืองด้านตะวันออกเฉียงเหนือไม่มีเส้นทางน้ำไหลผ่านเหมือนด้านอื่น

2) พระมหาธาตุ เป็นปรางค์ใหญ่ 5 ยอดสร้างในสมัยพุทธศตวรรษที่ 10 - 12 เช่นเดียวกับวัดกำแพงแลง ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรี เป็นแนวเดียวกันกับปรางค์วัดกำแพงแลง

3) ศาลหลักเมือง ศรี อมาตยกุล ได้เขียนถึงหลักเมืองเพชรบุรีไว้ในตำนานเมืองเพชรบุรี ว่า

" อยู่ที่ตำบลท่าราบ อำเภอเมือง ตรงที่สร้างหลักเมืองเดิมเป็นใจกลางเมืองเพชรบุรี ค่อมมาเมื่อแม่น้ำเพชรบุรีเปลี่ยนเส้นทางเดินใหม่ โดยไหลมาทางทิศตะวันตก (ตามแนววัดจันทน์วัดเกาะและวัดข่อย) ผู้คนพลเมืองจึงอพยพมาอยู่ทางริมแม่น้ำหมด ตรงกลางใจเมืองซึ่งมีผู้คนหนาแน่นกลับร้างไป "

4) แนวกำแพงเมือง การสร้างแนวกำแพงเมืองเพชรบุรีนั้น มีข้อสันนิษฐาน 2 กรณี คือ

กรณีที่ 1 สร้างตามอิทธิพลของขอม ในสมัยที่ขอมเรืองอำนาจ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แนวกำแพงเมืองเพชรบุรีเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าแบบสมมาตร เป็นกำแพงชั้นเดียว สร้างด้วยศิลาแลงนำมาเรียงซ้อนกันจนเป็นกำแพง สันนิษฐานว่าคงมีป้อม ทอรบ หัวรอไว้อย่างครบครันมั่นคงด้วย

กรณีที่ 2 อาจเป็นผลจากอิทธิพลทางการปกครองในอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งเพชรบุรีเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญของสุโขทัย จึงมีการสร้างกำแพงเมืองตามความนิยมในกลุ่มเมืองลูกหลวงของสุโขทัย โดยมีรูปแบบเป็นกำแพงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าชั้นเดียว เหมือนกับเมืองศรีวิชัยนาลัย

5) เสาชิงช้า สันนิษฐานว่าคงมีลักษณะเดียวกับเสาชิงช้าในกรุงเทพฯ อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรี บริเวณตำบลท่าราบ หน้าวัดเพชรบุรีซึ่งเคยเป็นเขตหมู่บ้านพราหมณ์ในสมัยนั้น ปัจจุบันเสาชิงช้าได้เสื่อมสลายไปแล้ว เหลือแต่แนวเขตที่เคยตั้งอยู่เท่านั้น

6) โบสถ์พราหมณ์ สันนิษฐานว่าคงเป็นที่ประกอบพิธีทางศาสนาของพวกพราหมณ์ ตั้งอยู่ในบริเวณด้านหลังวัดสนามพราหมณ์ ปัจจุบันไม่มีสภาพเหลืออยู่แล้ว จะมีก็แต่แนวเขตเช่นกัน

7) บ้านหน้าพระลาน สันนิษฐานว่าเคยเป็นพระลานบริเวณหน้าวังเจ้าเมือง เดิมเรียก " หน้าพระลาน " ปัจจุบันเป็นที่อาศัยของประชาชนจึงเรียกกันว่า บ้านหน้าพระลาน

8) วัดวัง ที่ตั้งของวัดวังอยู่ในเกาะในกลางเมืองเดิม สันนิษฐานว่าเคยเป็นวังของเจ้าเมืองในสมัยนั้น แต่เนื่องจากสร้างด้วยไม้จึงไม่เหลือเป็นหลักฐานให้เห็นในปัจจุบัน

9) วัดทางพุทธศาสนา ได้แก่ วัดคงคาราม วัดเกาะ วัดเพชรบุรี สังเกตได้ว่า วัดกลุ่มนี้ตั้งตามแนวแม่น้ำเพชรบุรีเดิม

จะเห็นได้ว่าการเกาะกลุ่มกัน บริเวณกลางใจเมืองได้แก่ ศาลหลักเมือง ปราสาท กำแพงแลง บ้านหน้าพระลาน และบริเวณทางตอนใต้ของเมือง ซึ่งได้แก่ เสาชิงช้า โบสถ์พราหมณ์ โบราณสถานที่อยู่นอกเมือง แต่เป็นศูนย์กลางทางศาสนาอีกอัน คือ พระปรางค์วัดมหาธาตุ วัดเกาะ วัดคงคาราม โบราณสถานเหล่านี้บางแห่งยังมีบทบาทความสำคัญสืบต่อมาจนปัจจุบัน

3.1.3.3 ความสัมพันธ์ของโบราณสถานกับชุมชนเมืองเพชรบุรี

บทบาทของโบราณสถานในชุกก่อสร้างบ้านเมือง ที่มีความสัมพันธ์กับ
ชุมชนเมืองมีดังนี้

1) บทบาททางศาสนา โบราณสถานที่ใช้ให้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาทั้งในลัทธิพราหมณ์และพุทธศาสนา เช่น

ปราสาทศิลาแลง - ใช้เป็นเทวาลัยในการประกอบพิธีบูชาของลัทธิพราหมณ์

ปราสาทวัดมหาธาตุ - เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในวันสำคัญทางพุทธศาสนา และงานประเพณีต่าง ๆ

โบสถ์สนามพราหมณ์ - เป็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาของพราหมณ์

เสาชิงช้า - เป็นสถานที่ประกอบพิธีไล่ชิงช้าในพิธี ตรียมปวาย และตรีปวาย

2) บทบาทด้านการปกครอง เช่น

กำแพงเมือง - ใช้เป็นขอบเขตของเมือง และเป็นแนวป้องกันอันตรายจากการประชิดเมืองของศัตรู เพื่อความมั่นคงปลอดภัยของเมือง

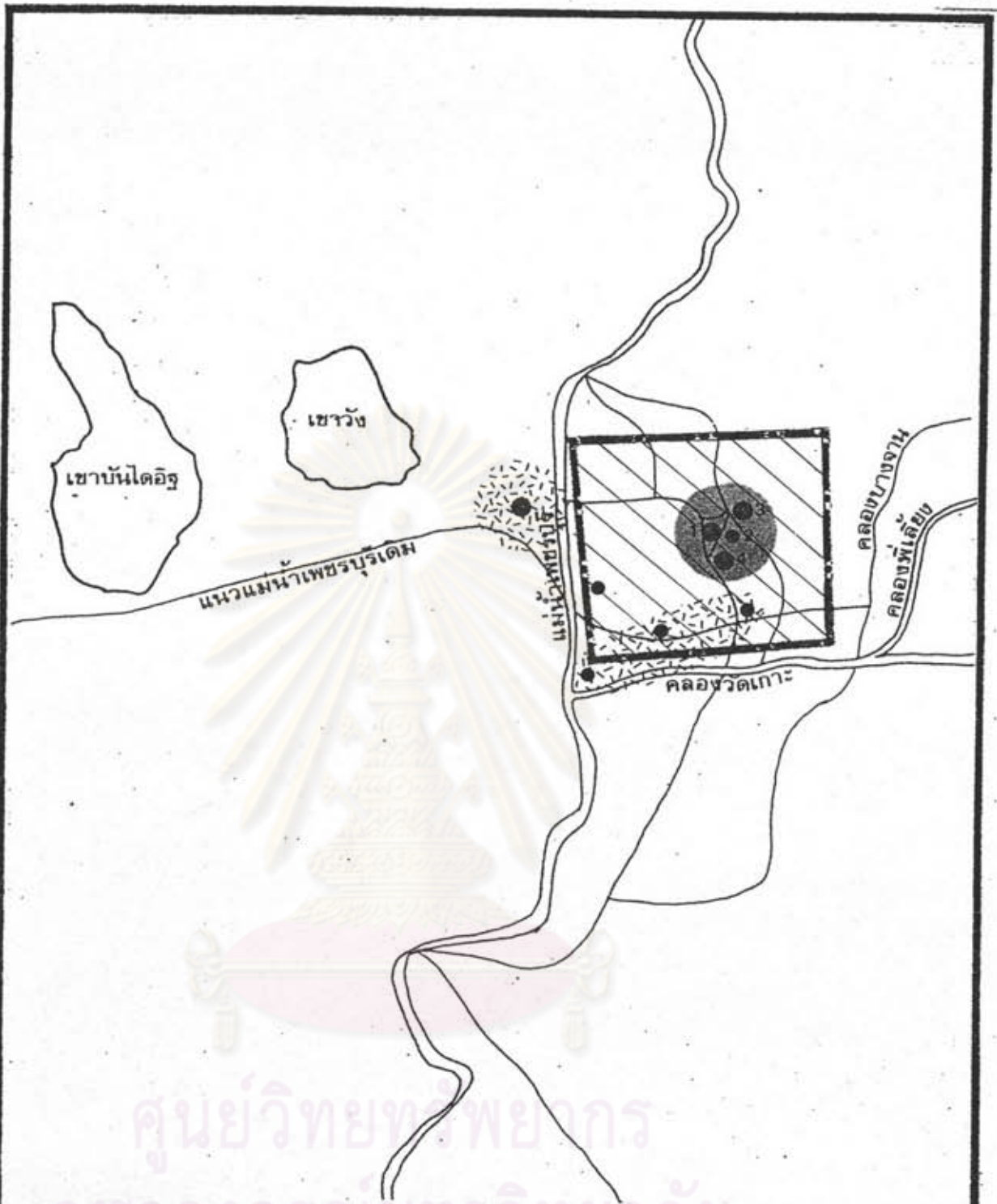
วัดวัง - เป็นศูนย์กลางทางด้าน การปกครองของเมือง เพราะเป็นที่พักของเจ้าผู้ครองเมือง

ศาลหลักเมือง - เป็นการยืนยันการตั้งมั่นของเมืองอย่างมั่นคง แสดงถึงเจตนาในการตั้งเมือง

3) บทบาทด้านสังคม ได้แก่

บริเวณบ้านพระลาน ซึ่งอยู่บริเวณหน้าวัดวัง เชื่อว่าเดิมคงเป็นลานใหญ่ที่ไว้ใช้กับกิจกรรมเอนกประสงค์ เช่น การตัดสินคดีความ การรวมพลเตรียมการรบ การพบปะสังสรรค์และการละเล่นพื้นเมืองในงานประเพณีต่าง ๆ ซึ่งบางครั้งอาจใช้บริเวณโดยรอบวัดพระมหาธาตุแทนก็ได้

จากบทบาททั้ง 3 ประการจะเห็นได้ว่า โบราณสถานในชุกก่อสร้างบ้านเมือง มีความสัมพันธ์และสำคัญต่อเมือง ในวิถีชีวิตของประชาชน ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความเชื่อความศรัทธาทางศาสนา และทางการปกครอง

แสดง: กลุ่มที่ตั้งของโบราณสถาน ในยุคก่อตั้งชุมชนเมือง

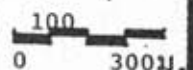
สัญลักษณ์:

- ชุมชนนอกเขตกำแพงเมือง
- หมู่บ้านพราหมณ์
- ชุมชนในเขตกำแพงเมือง

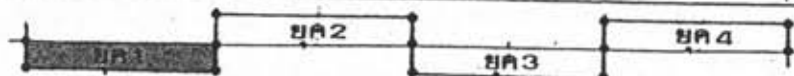
- ศูนย์กลางเมือง
- 1 ศูนย์กลางการปกครอง
- 2 ศูนย์กลางเศรษฐกิจ
- 3 ศูนย์กลางทางสังคม
- 4 หลักเมือง

มาตราส่วน

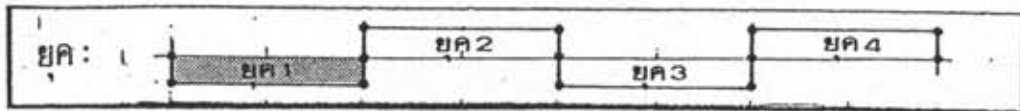
ยุค:

แผนที่

3.6

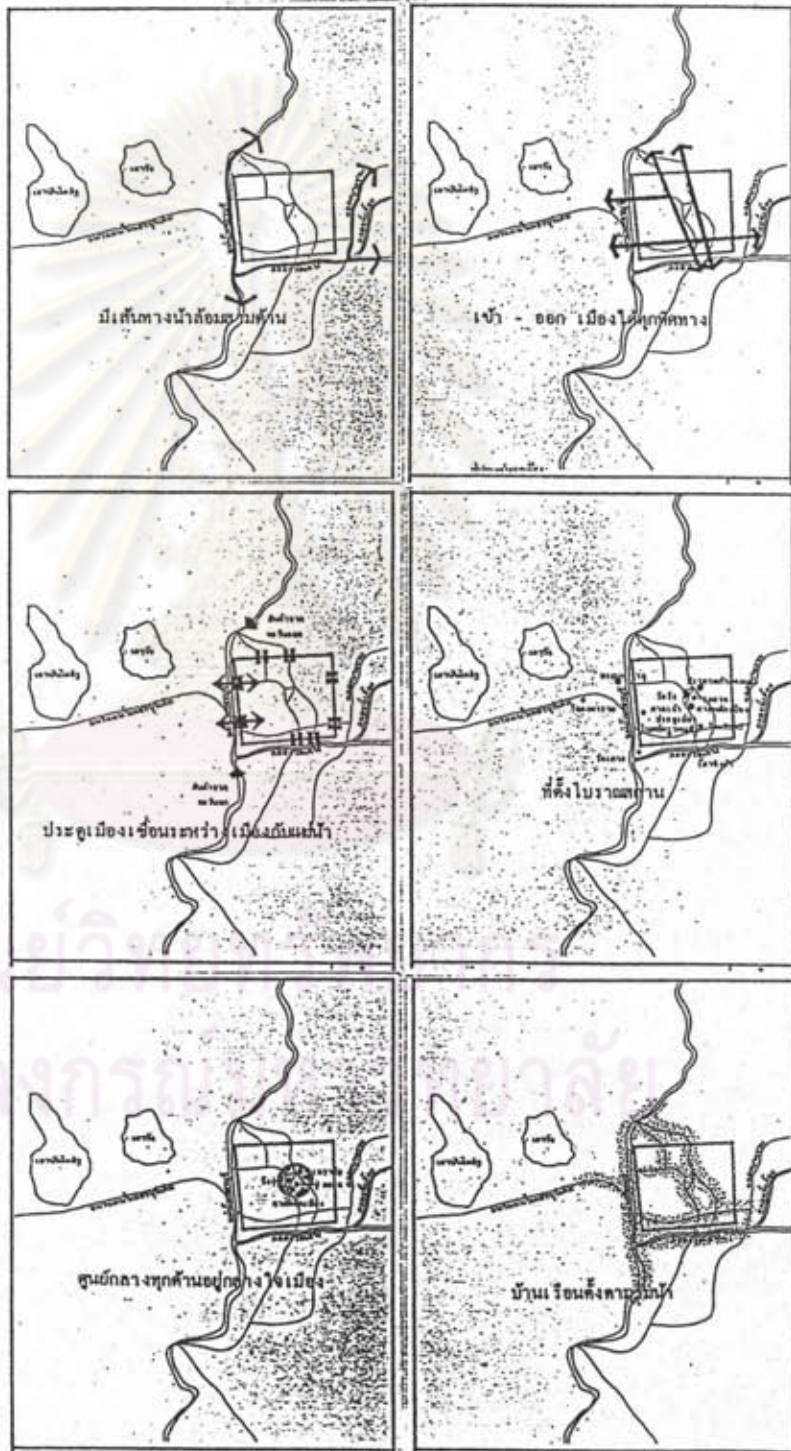
การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

สรุป สภาพทางผังเมืองเพชรบุรีในยุคก่อตั้งชุมชนเมืองเพชรบุรี

การศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของโบราณสถาน ตำแหน่งที่ตั้งโบราณสถานรวมทั้งลักษณะพิเศษ และความสำคัญของโบราณสถาน ... ในยุคก่อตั้งชุมชนเมืองเพชรบุรี พบว่าโบราณสถานในสมัยนั้น มีบทบาทและเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อระบบชุมชนภายในเมืองเป็นอย่างมาก ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าในตอนต้นมีการสันนิษฐานว่า ในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 12 ชุมชนเมืองเพชรบุรีคงตั้งอยู่ระหว่างเขาบันไดอิฐและเขาวัง โดยมีแม่น้ำเพชรบุรีเป็นกำแพงทางด้านใต้ ต่อมาเมื่อแม่น้ำเพชรบุรีเปลี่ยนทิศทางห่างจากภูเขาทั้งสองไป ทำให้เกิดการเคลื่อนตัวของชุมชนมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเขาวัง มีการตั้งบ้านเมืองหนาแน่นตามริมแม่น้ำ ต่อมาเมื่อเพชรบุรีตกเป็นเมืองลูกหลวงของอาณาจักรขอม ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-18 ซึ่งมีผลต่อการจัดรูปแบบในการวางผังเมืองของชุมชนเมืองเพชรบุรี มีการวางผังเมืองตามคติความเชื่อทางศาสนาฮินดู และพุทธนิกายมหายานตามเมืองพระนครของกัมพูชา ที่รุ่งเรืองในสมัยนั้น โดยการสร้างแนวกำแพงเมือง เพื่อป้องกันการรุกรานจากเมืองอื่น กำแพงเมืองเพชรบุรีเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าชั้นเดียวรูปร่างสม่ำเสมอ อยู่ระหว่างทางน้ำสามสาย จึงไม่จำเป็นต้องมีการขุดคลองคูเมือง การสัญจรในกำแพงมีการจัดในรูปโครงข่าย (NETWORK) และ (RADIAL) โดยใช้เส้นทางน้ำเป็นสำคัญ สามารถเข้า - ออก และเดินทางภายในเมืองได้ทุกทิศ โดยมีแม่น้ำเพชรบุรีเป็นเส้นทางผ่านทางกำแพงเมืองด้านตะวันตก ซึ่งมีประตูเมืองเป็นตัวเชื่อมระหว่างเมืองกับแม่น้ำ เพื่อเป็นที่ขนส่งสินค้าซึ่งมาจากการค้าขาย ในระดับระหว่างประเทศทางชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกและตะวันออก การค้าขายระหว่างเมืองหลวงกับอาณาจักรทางคอนไค โดยใช้เพชรบุรีเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญ จากบทบาททางเศรษฐกิจดังกล่าว ทำให้เพชรบุรีมีความมั่งคั่ง จึงเป็นฐานสำคัญในการสร้างโบราณสถาน และจากการเป็นเมืองลูกหลวงของอาณาจักรต่าง ๆ ซึ่งก่อให้เกิดการหลั่งไหลทางด้านศิลป วัฒนธรรมและคติความเชื่อทางศาสนาระหว่างลัทธิพราหมณ์ พุทธมหายาน และพุทธหินยาน ส่วนผลต่อการวางรูปแบบทางผังเมือง โดยเฉพาะทางด้านการใช้ที่ดินและระบบชุมชน โดยมีการตั้งศาลหลักเมืองในบริเวณใจกลางเมือง รวมทั้งวังของเจ้าเมือง ศาล และเทวาลัยต่างก็อยู่บริเวณกลางเมือง จึงเป็นศูนย์กลางทางด้าน การปกครอง เศรษฐกิจและ ทางศาสนาลำดับ กลางใจเมืองจึงเป็นศูนย์กลางของเมือง โดยมีโครงข่ายทางคมนาคมเป็นตัวเชื่อมต่อระหว่างย่านต่างๆ ภายในเขตกำแพงเมือง ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 1.44 ตารางกิโลเมตร จากที่ตั้งของ เสาชิงช้า โบสถ์พราหมณ์ ซึ่งอยู่บริเวณทางกำแพงด้านใต้ จึงสันนิษฐานได้ว่าทางคอนไค คงเป็นหมู่บ้านของพวกพราหมณ์ ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีทางศาสนา ส่วนเขตที่หักอาศัยของราษฎร คงรวมกัน

เป็นกลุ่ม ๆ ตามแนวแม่น้ำ และลำคลองต่าง ๆ ทั้งในเขตและนอกเขตกำแพงเมือง ซึ่งอาจจะ
 อยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรี ในบริเวณโคศรอบปรากฏวัดมหาธาตุ เพราะ ว่าพระ
 มหาธาตุเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ตามความเชื่อในลัทธิมหาธานและหินยาน จึงเห็นได้ว่า
 ในตอนปลายยุคก่อตั้งชุมชนเมือง เขตพื้นที่ในกำแพงเมืองคงมีความหนาแน่นมาก จึงเกิด
 การขยายตัวมาตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรีอีกครั้งในยุคต่อมา

3.2 ชุดเจริญของชุมชนเมืองเพชรบุรีในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ.1900 - 2310

3.2.1 บทบาทของชุมชนเมืองเพชรบุรี

3.2.1.1 สภาพแวดล้อมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 18 สถานการณ์ทางการเมืองและการค้าของ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก โดยมีสาเหตุจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของการค้าทางทะเล ในคาบสมุทรอินเดียและทะเลทางตะวันออกเฉียงใต้ เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีผลสำคัญทางการค้า คือ การเพิ่มพูนบทบาททางการค้าของจีน ในทะเลจีนตอนใต้ เทคนิควิชาการในการเดินเรือของจีน มีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว มีการใช้เข็มทิศการวางแผนที่ดวงดาว แผนที่เดินเรือ การปรับปรุงระวางของเรือให้มีขนาดใหญ่อัน สามารถบรรทุกคนและสินค้าได้เป็นจำนวนมาก การเฟื่องฟูทางการค้าทางทะเล

แผนที่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยโบราณเขียนตามแบบจีนในราวปี ๑๕๐๐ สมัยกรุงศรีอยุธยา

ที่มา แผนที่ของชาวจีน แสดงเส้นทางการเดินเรือในบริเวณชายฝั่งทะเลทางตะวันตกและตะวันออกเฉียงใต้ของแหลมมลายู

ดังกล่าว ทำให้ มะละกา ซึ่งเป็นเมืองเชื่อม ระหว่างทะเลทางตะวันออกเฉียงใต้เป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจที่สำคัญ ในบริเวณช่องแคบ และคาบสมุทรมลายู สินค้าจากมหาสมุทรอินเดียไปยัง จีน ญี่ปุ่น เกาหลี มีจำนวนเพิ่มขึ้น อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดเมืองท่า ตามชายฝั่งทะเลทั้งทางตะวันตก และทางตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งอาจแบ่งการค้าในบริเวณนี้ออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนที่ทำการค้ากับพ่อค้าจากมหาสมุทรอินเดีย มีเมืองท่าในพม่าปัจจุบัน ตลอดจนถึงตะวันตกของคาบสมุทรมลายู บริเวณช่องแคบมะละกา เรือจะไปจนถึงเมืองท่าทางตอนเหนือ

ของเกาะชวา เช่น เมืองไทรบุรี เมืองตรัง เมืองตะกั่วป่า และเมืองกระบี่ ส่วนอีกบริเวณ อยู่ทางตะวันออก ทำการค้ากับจีนเป็นหลัก ได้แก่ เมืองท่าทางฝั่งตะวันออกและคาบสมุทรมาลายู เช่น เมืองอสุทธา เมืองเพชรบุรี เมืองศรีวิหาไล เมืองประแสร์ เมืองจันทบูรณ เมืองกุยบุรีเมือง ชุมพร เมืองนครศรีธรรมราช เมืองสทิงพระ เมืองพัทลุง เมืองปัตตานี และเมืองนราธิวาส บริเวณการค้าทั้งสองไม่ได้แยกจากกันโดยเด็ดขาด แต่มีความสัมพันธ์ที่เกือกลืนกันไม่น้อยต่างช่วย ระบายสินค้าจากฝากหนึ่งของคาบสมุทรไปอีกฝากหนึ่ง

ลักษณะทางการค้าของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในศตวรรษที่ 20 จึงเป็นการค้า ที่มีเมืองท่าจำนวนมากมาพัวพันด้วย มีสายใยทางการค้าเชื่อมโยงศูนย์กลางการค้าในเมืองท่า ต่างๆ ความเฟื่องฟูทางการค้าทั้งภายในและภายนอกภูมิภาค ช่วยเพิ่มพูนรายได้ของ " เจ้า " ที่ได้ครองเมืองท่า ซึ่งเป็นช่องทางที่จะช่วยเพิ่มพูนอำนาจทางการเมืองเช่นกัน ในขณะที่เดียวกัน ก็เปิดโอกาส ให้สินค้าทางการเกษตรหรือสินค้าของป่าในราคาถูกแต่กินระหว่างสูง กลายเป็นหน ทางทำการค้าการขนสินค้าประเภทนี้ เป็นแรงผลักดันทางการเมืองอย่างสำคัญที่ทำให้ " เจ้า " ที่ครองเมืองท่า ขยายอำนาจของตนเข้าไปครอบครองดินแดนที่เป็นแหล่งผลิตสินค้าสำคัญ จึงมี การขยายอำนาจของเมืองท่าสำคัญ ๆ โดยเฉพาะการขยายตัวของอาณาจักรอสุทธา ในขณะนั้น เมืองอสุทธาจึงเป็นเมืองท่าที่สำคัญที่สุดในดินแดนสยาม เพราะสามารถควบคุมเส้นทางน้ำที่ติด ต่อหัวเมืองภายในได้ทั้งหมด จึงเป็นแหล่งรวมสินค้าจากภายในและภายนอก และในขณะนั้น อาณาจักรสุโขทัยกำลังอ่อนแอ อาณาจักรอสุทธาจึงมีบทบาทแทนที่อาณาจักรสุโขทัย อาณาเขต ของจังหวัดอสุทธาได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง จึงมีการแบ่งการปกครองออกเป็นหัวเมือง แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

ก. หัวเมืองชั้นในหรือเมืองราชธานี

ประกอบด้วยกรุงศรีอสุทธาเป็นศูนย์กลาง เมือง ป้อมปราการเป็นหน้าด่านชั้นใน สำหรับป้องกัน ราชธานี 4 ทิศเรียกว่า เมืองลูกหลวง คือเมือง ลพบุรี เมืองพระประแดง เมืองนครนายก เมือง สุพรรณบุรี เมืองเหล่านี้ห่างจากราชธานีเป็น ระยะทางเดินประมาณ 2 วัน นอกจากนี้มี หัวเมืองชั้นใน ตามระยะทางคมนาคมอีก คือ เมืองสิงห์ เมืองนครพนม เมืองนครอินทร์ เมือง แพรก เมืองเพชรบุรี เมืองปราจีนบุรี เมืองชลบุรี และกระบี่

แผนที่ ที่ตั้งของหัวเมืองชั้นในของอาณาจักร อสุทธา

ข. เมืองพระยามหานคร เป็นเมืองใหญ่ห่างจากราชธานี เรียกอีกอย่างว่า หัวเมืองชั้นนอก

ค. เมืองประเทศราช ได้แก่เมืองมะละกา เมืองยะโฮร์ ทางแหลมมลายู และกัมพูชา

เพชรบุรีจึงมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงชั้นในของอยุธยา และเนื่องจากสถานที่ตั้งของชุมชนเมืองเพชรบุรีที่อยู่ระหว่างดินแดนบนบก กับแหลมทางตอนใต้ รวมทั้งการมีเส้นทางน้ำเชื่อมติดต่อกันระหว่างทะเลชายฝั่งตะวันตกกับชายฝั่งตะวันออก ตลอดจนมีเส้นทางน้ำล่องขึ้นไปถึงอยุธยา เพชรบุรีจึงเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งในอาณาจักรอยุธยา โดยมีบทบาทในระดับต่าง ๆ ดังนี้

3.2.1.2 บทบาทของเมืองเพชรบุรี

ก. ระดับประเทศและภูมิภาค

1) บทบาททางเศรษฐกิจ

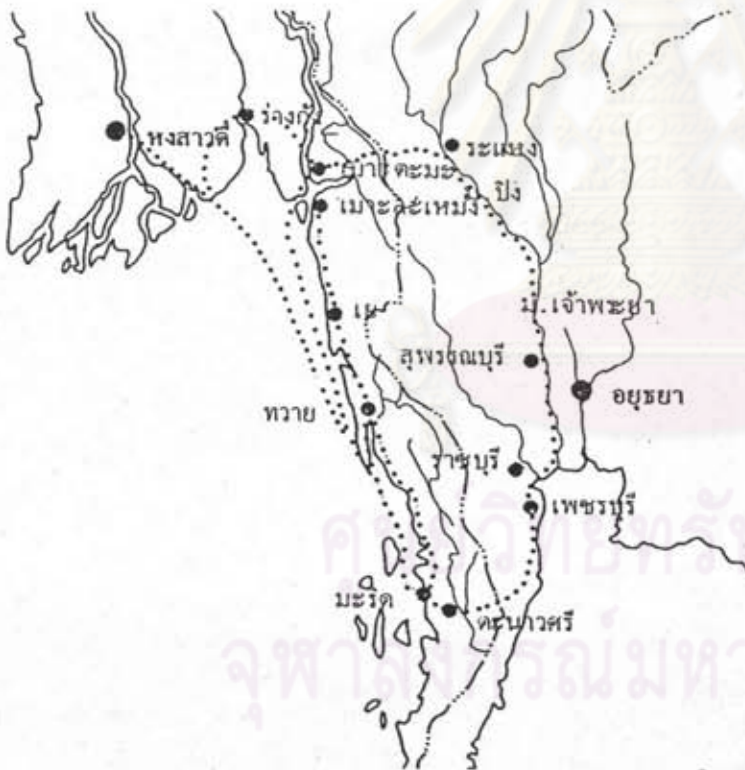
เพชรบุรีเป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างเมืองท่าทางชายทะเลฝั่งตะวันตกและเมืองท่าทางชายฝั่งตะวันออก ในสมัยอยุธยา การส่งสินค้าที่มาจากยุโรปหรืออินเดีย จะมาขึ้นฝั่งที่เมืองมะริด หนองเรือแล้วลำเลียงขึ้นทางแม่น้ำตะนาวศรี สดุดทางขึ้นทางบกที่ด่านสิงขร ข้ามเกาะหลักแล้วขึ้นเขาอยุธยา แต่ถึงเวลามีคลื่นลมก็จะหนองเรือที่เพชรบุรี สันนิษฐานว่า ในสมัยนั้นเพชรบุรีคงมีเส้นทางน้ำขึ้นไปถึงอยุธยาได้

นอกจากจะรับสินค้าทางตะวันตกแล้ว เพชรบุรียังมีทางออกทะเล ทางด้านตะวันออก บริเวณปากน้ำที่อำเภอบ้านแหลม ซึ่งเป็นจุดรับสินค้าจากทางตะวันออก เพื่อล่องไปขายที่อยุธยา สินค้าที่เข้ามา มาจากการค้าขายกับกัมพูชา จามปา เวียดนาม และหมู่เกาะต่าง ๆ ในอินโดนีเซีย รวมทั้งชาวจีนซึ่งเข้ามาค้าขาย เป็นจำนวนมาก เพชรบุรีจึงเป็นศูนย์กลางทางการค้า ทั้งทางชายฝั่งทะเลตะวันตกและชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก กับต่างชาติทั้ง ชาวยุโรป อินเดีย จีนและอาณาจักรต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การค้าดังกล่าวส่งผลให้เศรษฐกิจในเมืองเพชรบุรีมีความคล่องตัวและเฟื่องฟูมาก จึงเป็นพื้นฐานทางการเจริญเติบโตของเมืองได้เป็นอย่างดี

แผนที่ เส้นทางขนส่งสินค้าจากทะเลด้านตะวันตกมายังทะเลด้านตะวันออกและความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเพชรบุรีกับอาณาจักรอื่น

2. บทบาทด้านการปกครองและความมั่งคั่ง

ดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่าเพชรบุรีเป็นเมืองลูกหลวงชั้นใน ทางทิศใต้ที่สำคัญของอาณาจักรอยุธยา และจากสภาพที่ตั้งที่เป็นเมืองหนึ่งในกลุ่มหัวเมืองทางตะวันตกของไทย ที่มีชายแดนติดกับพม่า เพชรบุรีมีบทบาทเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญทางใต้ของอาณาจักรอยุธยาโดยเป็นทางสำคัญในการเดินทัพของกองทัพพม่า เมื่อพม่ามาตีหัวเมืองทางตะวันตกของไทย นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งเสบียงที่สำคัญ ทั้งฝ่ายไทยและทางกองทัพพม่า เพราะเพชรบุรีมีทั้ง ข้าว พืชไร่ อาหารทะเล ฯลฯ รวมทั้งมีเส้นทางน้ำและทางบกที่สามารถเข้าถึงอยุธยาได้ตามเส้นทางค้าเลี้ยงสินค้า

แผนที่ เส้นทางเดินทัพพม่าเข้ามาในดินแดนไทย
ที่มา หนังสือประวัติศาสตร์ไทย ม.ล.สฤษดิ์ดิศ ดิศกุล

3) บทบาทด้านการปกครอง

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เพชรบุรีมีบทบาททางด้านการเมืองอยู่บ้าง ดังใน สมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ส่งราชทูต ชื่อ เชอวาลิเอ มายังกรุงศรีอยุธยา เมื่อราชทูตมาถึงปากแม่น้ำเจ้าพระยา เจ้าเมืองบางกอกกับเจ้าเมืองเพชรบุรีออกไปต้อนรับ เพื่อนำราชทูตไปยังที่พักบางกอก หลังจากนั้นจึงเดินทางมาที่กรุงศรีอยุธยาแสดงว่า เมืองเพชรบุรีมีฐานะเดียวกับเมืองบางกอก ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญทางตอนใต้ของอยุธยา จึงมีบทบาทในการรับรองราชทูตจากต่างประเทศ

ในระดับประเทศและภูมิภาคเพชรบุรีจึงเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญของอาณาจักรอยุธยา และเป็นเมืองที่มีบทบาทสำคัญในทางการเมืองการปกครองทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ข. ระดับชุมชนเมืองเพชรบุรี

1) บทบาทด้านการเมือง

เป็นเมืองตากอากาศของกษัตริย์หลายพระองค์ เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งน้ำท่า ข้าวปลาอาหารต่าง ๆ เมืองเพชรบุรียังมีลักษณะพิเศษอีกอย่าง คือ มีอากาศเย็นสบาย มีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีค่อนข้างสม่ำเสมอ มีสถานที่พักผ่อน ทั้งริมแม่น้ำ ริมทะเล มีโบราณสถานและถ้ำต่าง ๆ ที่สวยงาม สิ่งเหล่านี้ทำให้เมืองเพชรบุรีมีความหลากหลายเหมาะสมกับการพักผ่อน จึงเป็นที่นิยมของกษัตริย์หลายพระองค์ที่ทรงมาพักผ่อนที่เมืองนี้ เช่น

พ.ศ. 2134 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และพระเอกาทศรถ ได้เสด็จไปตำบลสามร้อยยอดทางสกลมารค และประทับแรมเป็นเวลา 14 วัน

พ.ศ. 2246 สมเด็จพระเจ้าเสือโปรดการทรงเบ็ด จึงประพาสเพชรบุรีอยู่เนื่อง ๆ

2) บทบาทด้านเศรษฐกิจ

นอกจากจะเป็นเมืองกลางทางการค้าระหว่างชายฝั่งทะเล ในระดับประเทศ และค้าขายกับเมืองต่าง ๆ โดยรอบ เพชรบุรีมีการทำค้ากับอยุธยาโดยตรง สินค้าที่ส่งมา

อชชธา ได้แก่ ปลาเค็ม ปลากระพง ปลาทุย ปลากระเบน ปลาทุเลา โดชนำมาขายแถว
วัดพนัญเชิง สินค้าที่เข้ามาใช้ทางเรือเป็นสำคัญ

จากบทบาททั้งสองระดับ จะเห็นได้ว่าพอจะสรุปบทบาทของเมืองเพชรบุรี สมัยยุคเจริญ
ของชุมชนเมืองเพชรบุรีในสมัยกรุงศรีอยุธยา

บทบาทด้านเศรษฐกิจ

- เป็นตัวกลางทางการค้าระหว่างทะเลด้านตะวันออกกับทะเล
ด้านตะวันตก
- ค้าโดยตรงกับอยุธยา

บทบาทด้านการปกครอง

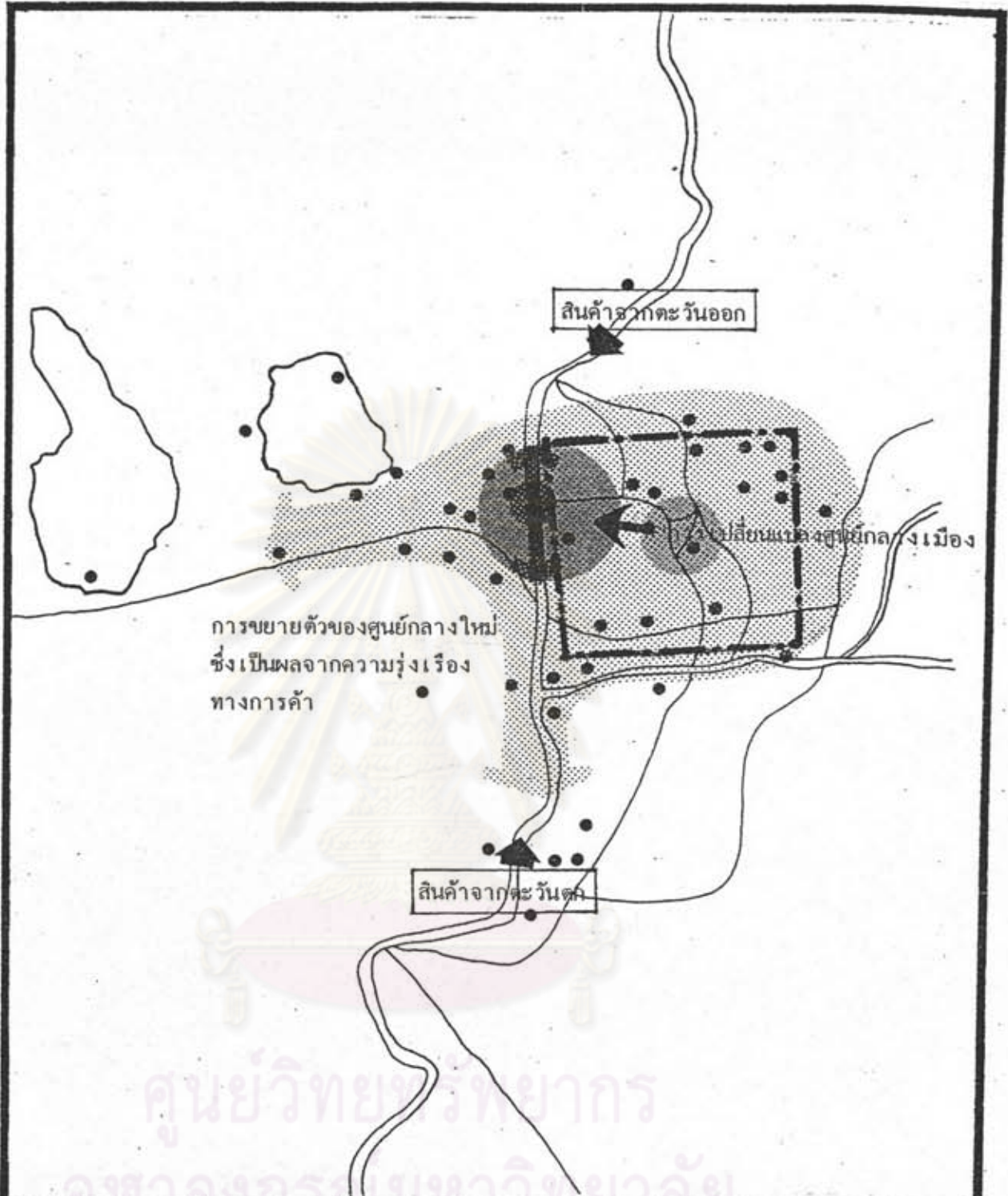
- เมืองหน้าด่าน และเมืองเสี้ยว

บทบาทด้านสังคม

- การทูต
- เมืองตากอากาศ

3.2.2 ลักษณะที่ตั้งและระบบชุมชนเมืองเพชรบุรี

จากบทบาทต่างๆที่กล่าวมา แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเพชรบุรี ทั้งในระดับ
ประเทศและในระดับภูมิภาค ได้ส่งผลต่อความเจริญของเมืองและการรวมตัวเป็นชุมชนที่อาศัยน้ำ
ในการอุปโภคบริโภค และเป็นเส้นทางคมนาคม เพราะในสมัยอยุธยาไทยเป็นชาวน้ำอย่าง
แท้จริง เนื่องจากสภาพภูมิประเทศที่เป็นที่ลุ่มมีน้ำท่วมเป็นเวลานานในหนึ่งปี บ้านเรือนส่วนใหญ่
จึงตั้งเกาะไปตามริมน้ำ เรือนไทยตามริมน้ำ เรือนแพ และเรือ เป็นสิ่งที่เห็นได้ทั่วไปตาม
แม่น้ำในสมัยอยุธยา ที่เพชรบุรีก็เช่นกัน บ้านเรือนของชาวเพชรบุรี ส่วนใหญ่จะตั้งตามเส้นทาง
คมนาคม ทางน้ำโดยเกาะไปตามฝั่งแม่น้ำเพชรบุรี เรือขึ้นไปทางเหนือและทางตะวันตก ไป
จนถึงอำเภอบ้านแหลมซึ่งมีทางออกทะเลทางอ่าวไทยซึ่งเป็นการให้เรือสำเภาของประเทศต่าง ๆ

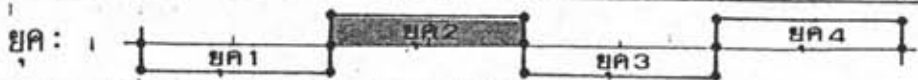
แสดง: การเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางเมืองและทิศทางการขยายตัวของเมือง

สัญลักษณ์:

- ศูนย์กลางเมืองเดิม
- ศูนย์กลางเมืองใหม่
- ตลาดน้ำเดิม
- ทิศทางการขยายตัวของเมือง
- ทิศทางการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางเมือง
- การขยายตัวของตลาดน้ำ

มาตราส่วน
0 1 3
10กม.

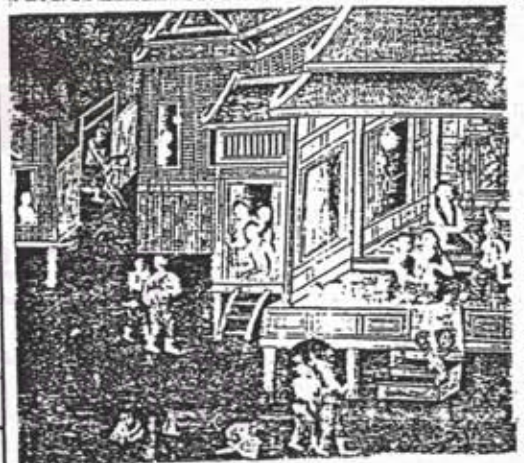
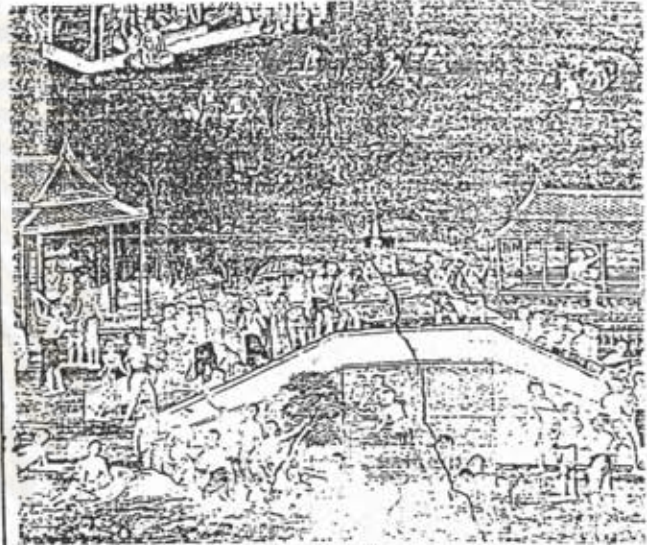
แผ่นที่
3.7

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

เข้ามาค้าขายในเมืองเพชรบุรีและส่งต่อไปยังกรุงศรีอยุธยาทางการคมนาคม ทางน้ำและทางบก
 สันนิษฐานว่าเดิมเพชรบุรี คงมีเส้นทางน้ำล่องขึ้นไปถึงกรุงศรีอยุธยาได้ ชีวิตของคนเมือง
 ส่วนใหญ่จึงเป็นชาวน้ำ และเนื่องจากสภาพของชุมชนที่มีแม่น้ำเพชรบุรีเป็นเส้นโลหิตสำคัญ เป็น
 ทางผ่านรับสินค้าจากเมืองท่าทางชายฝั่งตะวันออกและสินค้าจากบ้านแหลม ชุมชนเมืองจะเป็นจุด
 พักสินค้าที่สำคัญในสมัยนั้น เพราะเป็นบริเวณที่แม่น้ำไหลเป็นเส้นตรงไม่คดเคี้ยวเหมือนจุดอื่น ๆ
 อีกทั้งมีท่าเทียบเรือและคลังสินค้ามากมาย ชุมชนเพชรบุรีในสมัยอยุธยาจึง มีการขยายตัวจาก
 ชุมชนเดิมในยุคก่อตั้งชุมชนเมืองที่อยู่ในเขตกำแพงเมืองเป็นส่วนใหญ่ โดยมีความหนาแน่นมาก
 ขึ้นเป็นลำดับชั้นออกมาเป็นชุมชนใหม่ อยู่ทั้งสองฝั่งแม่น้ำเพชรบุรี โดยเฉพาะฝั่งตะวันตก ซึ่งมี
 พระมหาธาตุเป็นแกนนำ กอปรกับบริเวณตรงข้ามวัดมหาธาตุก็เป็นปากคลอง ซึ่งเป็นทางแยก
 จากแม่น้ำเพชรบุรีเข้าไปในเขตกำแพงเมือง บริเวณหน้าวัดพระมหาธาตุ จึงเป็นจุดที่มีความ
 คับคั่งมาก เป็นที่รวมสินค้าที่มาจากฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก พืชผลและอาหาร จากพื้นที่
 ทางการเกษตรและผลิตผลจากบริเวณโดยรอบ เกิดเป็นตลาดน้ำขนาดใหญ่ ไล่จากกำแพง
 เมืองทางเหนือ ผ่านลงไปถึงศาลเจ้าประตูเมืองเลขที่เด็ชว บ้านเรือนในบริเวณนี้ส่วนใหญ่
 เป็นร้านค้าริมน้ำ ซึ่งมีสะพานด้านหน้าเชื่อมติดกันไปโดยตลอดทั้งสองฝั่งแม่น้ำ สันนิษฐานว่า
 ค่ายพักหรือเรือนของเจ้าเมืองได้ย้ายมาอยู่ ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรีเช่นกัน โดยมา
 สร้างพลับพลาที่ประทับในบริเวณวัดพลับพลาไชยในปัจจุบัน ถือว่าบริเวณดังกล่าวเคยเป็นที่ประชุม
 กองทัพสำหรับฝึกอาวุธของทหารทั้งปวง โดยมีพลับพลาที่ประทับของกษัตริย์ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเพชรบุรี
 ไม่ไกลจากพระปรางค์วัดมหาธาตุ ดังนั้นตลาดน้ำหน้าวัดมหาธาตุจึงเป็นศูนย์กลางเมือง แห่งใหม่
 เพราะเป็นที่รวมทั้งด้านการปกครอง (พลับพลาของกษัตริย์) ด้านเศรษฐกิจ ตลาดน้ำและท่า
 รับสินค้าที่สำคัญ รวมทั้งทางด้านสังคมซึ่งมีวัดพระมหาธาตุเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน จาก
 ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของชุมชนเมืองเพชรบุรี กับการเพิ่มตัวของประชากร ทำให้เมืองขยาย
 ตัวไปจากยุคก่อตั้งชุมชนเมืองมาก โดยขยายออกไปทางด้านตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรี จนถึง
 เขาวังเลขที่เด็ชว ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำก็มีการรวมตัวเข้ามาใกล้แม่น้ำมากขึ้น เมืองจึง
 ไม่ได้เกาะตามแม่น้ำเป็นแนวยาว แต่กระจายไปบนบก ทางสัญจรทางบกจึงเริ่มเข้ามาพัวพัน
 โดยส่วนใหญ่จะใช้การเดินทางเท้าเป็นสำคัญ ถ้าเป็นระยะทางไกลก็จะใช้พาหนะพวกเกวียนเทียมวัว
 ม้าและช้าง การกระจายตัวของบ้านเรือนยังคงหนาแน่นบริเวณริมน้ำ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบ้าน
 ของคหบดีและคนจีน ซึ่งมีอาชีพค้าขาย ส่วนบ้านเรือนของราษฎรทั่วไป จะกระจายในส่วน
 ต่าง ๆ ของเมือง โดยรวมกันเป็นกลุ่ม ๆ เรียกว่าบ้าน มีศาสนสถานเป็นศูนย์กลาง

ดังนั้นชุมชนเมืองในยุคเจริญของเพชรบุรีในสมัยกรุงศรีอยุธยา จึงมีขนาดและรูปแบบ
 ใหญ่กว่าชุมชนในสมัยก่อตั้งชุมชนเมือง การขยายตัวของเมืองเป็นไปโดยธรรมชาติ ไม่มีการ

วางแผนทางผังเมืองในยุคแรก ศูนย์กลางเมืองได้ย้ายจากภายในใจกลางกำแพงเมือง ออกมาอยู่ที่สองฟากแม่น้ำเพชรบุรี บริเวณหน้าวัดพระมหาธาตุปัจจุบัน ซึ่งเป็นศูนย์รวมทางด้านเศรษฐกิจ การปกครอง และทางสังคม การกระจายตัวของบ้านเรือนยังคงมีความหนาแน่นบริเวณของฝั่งแม่น้ำ รวมทั้งมีการขยายไปทางบกด้วยโดยเฉพาะทางด้านตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรีไปจนถึงเขาวัง กับบริเวณทางตอนใต้ของกำแพงเมือง ซึ่งเคยเป็นหมู่บ้านพราหมณ์มาก่อน การสัญจรยังใช้เส้นทางน้ำเป็นสำคัญ แต่การคมนาคมทางบกก็เริ่มมีบ้างโดยเฉพาะในช่วงปลายของกรุงศรีอยุธยา เมืองจึงไม่ได้จำกัดเป็น LINEAR ไปตามเส้นทางน้ำ แต่ได้ขยายไปทางบกด้วย

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง แสดงสภาพบ้านเรือนและความเป็นอยู่ของประชาชนในสมัยอยุธยา

3.2.3 สภาพของโบราณสถาน ในชุมชนเมืองเพชรบุรี

3.2.3.1 รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

จากบทบาทของเมืองเพชรบุรี ในยุคเจริญของเพชรบุรี ในการเป็นตัวกลางทางการค้าระหว่างชายฝั่งตะวันตกและชายฝั่งตะวันออก รวมทั้งสินค้าจากหัวเมืองทางใต้ที่จะส่งผ่านไปอยุธยา ทำให้เศรษฐกิจของเมืองมีความมั่งคั่งและคล่องตัวมาก และจากบทบาทในการเป็นเมืองหน้าด่าน ทางตอนใต้ที่สำคัญของอาณาจักรอยุธยาและการเป็นเมืองลูกหลวง ตามเส้นทางคมนาคม รวมถึงบทบาททางสังคม ในการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของกษัตริย์หลายพระองค์ในสมัยอยุธยา ทำให้เมืองเพชรบุรีเป็นเมืองที่มีความสำคัญเมืองหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา ซึ่งขณะนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ความเจริญดังกล่าวได้สะท้อนออกมาเป็นรูปความเจริญทางด้านศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะทางด้านศาสนสถาน เพราะถือกันว่าศาสนานั้น เป็นของที่ต้องเชิดชูขอร่งให้สูงเด่นเหนือจิตใจคนทั้งหลาย เพื่อให้เกิดศรัทธายอมรับนับถือตามหลักธรรมอันนำชีวิตไปสู่ความดีงาม อีกทั้งยังแสดงถึงความมีหน้ามีตาของชนชาตินั้น ๆ ว่ามีวัฒนธรรมสูงเด่น เจริญมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สินและผู้คน

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจที่เป็นปึกแผ่น สะท้อนความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม ออกมาในรูปการสร้างศาสนสถานซึ่งอาจแบ่งตามลักษณะเฉพาะตามช่วงเวลาออกเป็น 3 ช่วง คือ

ก) สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น เริ่มจากการก่อตั้งกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 1893 ถึงสมัยสมเด็จพระเจ้าอู่ทอง พ.ศ. 2089

ข) สมัยอยุธยาตอนกลาง เริ่มจากรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 พ.ศ. 2089 ถึงสมัยสมเด็จพระศรีสุธรรมราชา พ.ศ. 2199

ค) สมัยอยุธยาตอนปลาย เริ่มจากรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จนถึงอาณาจักรอยุธยา ใน พ.ศ. 2310 (น.ศ. ปากน้ำ, 2526)

ในแต่ละช่วงต่างมีลักษณะเฉพาะทางสถาปัตยกรรมในการก่อสร้างศาสนสถานดังนี้

ก) สมัยอยุธยาตอนต้น

วัดในสมัยอยุธยาตอนต้น ถิ่นนิยมสร้างพระปรางค์เป็นหลักของวัด ตามระบบการสร้างปรางค์ของวัดจากละโว้ โดยมีแผนผังพิเศษ คือ พระปรางค์หันสู่ทิศตะวันออก มีซุ้มปรางค์ด้านหน้าและมีบันไดทอดขึ้นองค์ปรางค์ มักนิยมสร้างเฉพาะวัดสำคัญอันเป็นหลักของพระนคร เช่น วัดพระมหาธาตุเพชรบุรี

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม นิยมเจาะหน้าต่างเป็นช่องกลม มีลวดลายบรรจุอยู่ตามช่องก่อเสาสองแถว ซึ่งอาจเป็นเสากลมหรือเสาแปดเหลี่ยมอย่างใดอย่างหนึ่งในวิหาร แล้วจึงต้องมีเสารายข้างนอกรับชายคาปีกนก ตั้งบนพาไล สามารถเดินทักษิณได้รอบพระวิหาร เพื่อเคารพพระประธานโดยตรง

หน้าบัน พระวิหารหรือพระอุโบสถไม่มีลวดลาย แต่จะสลักไม้เป็นรูปคนหรือเทวดา เช่น พระนารายณ์ทรงครุฑ และเนื่องจากต้องมีเสาใหญ่สองแถวรับเครื่องบนหลังคา ภายในอาคารจึงต้องมีเพดานปิดไม้ให้เห็นส่วนหลังคา โดยจำหลักไม้เป็นรูปดาว ดอกจอก และลวดลายต่าง ๆ

คันทวย หักเป็นลูกคลื่น คล้ายนาคสะดุ้งของขอม ใหญ่โตและแข็งแรง รูปทรงหลังคาเป็นแบบโบราณ คือ มีเสาดั้งแขวนตั้งบนช่อของอกไก่ มีเสารับปีกนกด้านข้าง

การวางรูปวัด แม้จะอยู่ริมแม่น้ำแต่ก็ก่อระเบียบใหม่ คือ หันหน้าวัดไปสู่ทางทิศตะวันออกตามตัวเสมอ

จิตรกรรมเขียนด้วย สีเขม่าดำและดินแดงกับสีขาว เป็นรูปพระพุทธรูปนั่งสมาธิและปางมารวิชัยเป็นต้น

ปรางค์ ยังมีความเทอะทะคล้ายรูปแบบศิลปะลพบุรี

ใบเสมา เริ่มด้วยหินชนวนใหญ่สูงเมตรเศษหนามาก เอาอย่างมาจาก สุโขทัยและเสมาหินชานดังกา ไม่มีลวดลายอะไรเลย (น.พ. ปากน้ำ, 2516)

ข) สมัยอยุธยาตอนกลาง

เป็นวัดขนาดกลางไม่ใหญ่โตเหมือนสมัยอยุธยาตอนต้น ใช้ระบบผนังรับน้ำหนัก ไม่มีเสากลาง ลักษณะตัวอาคารแบ่งออกเป็น 3 แบบ

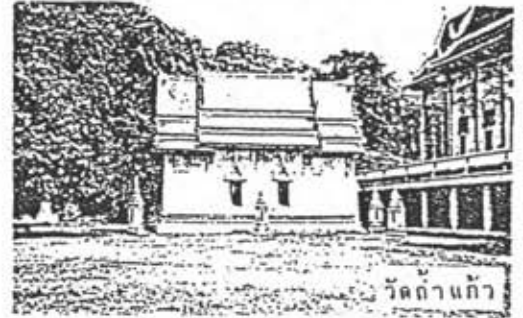
แบบที่ 1 พระอุโบสถขนาดย่อม ผนังด้านข้างทึบไม่มีหน้าต่าง ผนังด้านหลังทึบ

ศาสนสถานที่น่าสนใจในสมัยอยุธยา

ช่วงอยุธยาตอนกลาง

วัดโลก

วัดถนนแก้ว

วัดใหญ่สุวรรณาราม

วัดเกาะแก้วสุทธาราม

ช่วงอยุธยาตอนปลาย

วัดพระทรง

สุโขทัยวัดสระบัว

วัดช้าง

วัดพลับพลาชัย

วัดเพชรบุรี

วัดกุฎีดาว

วัดพรหมวิหาร

วัดช่อเจิวุทธาราม

วัดพรหมวิหาร

วัดช้างน้อย

วัดลาด

วัดก้นเหล็ก

วัดบันไดอิฐ

วัดอุทัย

วัดที่สร้างสมัยอยุธยาตอนปลาย

แบบมหาอุด เครื่องบนหลังคาเสาดั้งตั้งบนปีกนกอีกต่อหนึ่ง เช่น อุโบสถวัดเกาะ

แบบที่ 2 เช่นเดียวกับแบบที่ 1 แต่มีประตูเจาะออกด้านข้างสองข้าง หรือมีหน้าต่างเล็กข้างละบาน ผนังคงเป็นมหาอุด เสาหน้า 2 เสา บางแห่งมีประตูออก ทางด้านหลังวิหาร

แบบที่ 3 วิวัฒนาการจากแบบที่ 2 ด้านข้างแทนที่จะมีหน้าต่าง หรือประตูบานเดียว กลับเจาะเป็น 2 - 3 บาน แต่ไม่เจาะถี่เหมือนอุทธาตตอนปลาย มีประตูเข้าสองทางหรือสามทาง ทั้งหน้าและหลัง

ลายหน้าบันพระอุโบสถ สลักรูปนารายณ์ทรงครุฑ มีลายกนกเป็นเครือเถาล้อมรอบ พระสถูปเจดีย์ นิยมทรงลังกา แต่พอสมัยพระเจ้าปราสาททอง นิยมทำเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองอย่างกว้างขวาง พระเจดีย์อยู่หลังวิหาร ซึ่งหันหน้าออกมากทางแม่น้ำ

ศาสนคของพระอุโบสถ ไม่ยื่นออกมามากนัก จึงไม่จำเป็นต้องมีเสาราย ทำให้เกิดระบบ ทวยมาแทนเสา เริ่มประดิษฐานทวยรูปขนาด ทำรูปร่างเหมือนข้อฟ้า มีตัวกนกที่เรียกว่า เหวงออกรับสองข้าง ไม่มีช่อกนกงอนออก

เสานิยมใช้เสากลม เสาแปดเหลี่ยม หรือเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง

จิตรกรรม เขียนรูปลงในสมุดข่อย ลักษณะการใช้สีมีมากขึ้น

ใบเสมา ใช้หินชานเหมือนเดิม มีขนาดเล็กและบางลงกว่าเดิมเท่าตัว และเอาเสมาก็สอดเข้ามีลวดลายเล็กน้อย

ค) สมัยอุทธาตตอนปลาย

เริ่มตั้งแต่สมัยพระนารายณ์มหาราช ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2199 ในรัชกาลนี้มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นหลายประการ เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางศิลปะไปเป็นอันมาก ประการแรก คือ การเปิดโอกาสให้ชาวยุโรปเข้ามารับราชการ และทำการค้าขายในอุทธาตอย่างคับคั่ง เศรษฐกิจในสมัยนั้นมีความมั่งคั่งมาก นอกจากนี้ยังมีการส่งนายช่างชาวยุโรปมาทำการก่อสร้าง ป้อม หอรบ และวางผังเมืองบางเมือง เช่น บางกอก นครราชสีมา ทำให้ไทยเกิดการปฏิรูปทางด้านก่อสร้างเป็นอันมาก อาคารแบบใหม่ซึ่งหน้าค่างเจาะถี่ ใช้แบบผนังรับน้ำหนักเครื่องบนหลังคา เป็นแบบที่นิยมกันมากในสมัยนั้น พระอุโบสถและวิหารในสมัยอุทธาตตอนปลาย แยกออกได้เป็น 3 แบบ คือ

แบบที่ 1 เป็นพระอุโบสถขนาดเล็ก ก่อผนังกลองหน้าหลัง เชื่อมผนังหน้าบันอันนอกไว้ และปั้นปูนเป็นรูปเครือเถาประดับด้วยชาม และปั้นปูนลวดลายตรงที่เป็นข้อฟ้าใบระกา

แบบที่ 2 โบสถ์วิหารขนาดเล็ก มีลักษณะพิเศษ คือ มักทำฐานและหลังคาอ่อน

วัดคล้ายเรือสำเภา ใช้เสากลมก่อด้วยอิฐ มีบัวหัวเสาเป็นรูปบัวควม ตามผนังไม้เจาะเป็น บานหน้าต่าง กลับทำเป็นช่องคล้ายช่องลูกมะหวดของหอม ชายคาสั้นไม้ยื่นออกมาจากหัวเสา มาก นอกจากนี้ยังมีนิมสร้างมุขบนจั่วด้วย เช่น อุโบสถวัดสระบัว อุโบสถวัดบันไดอิฐ

แบบที่ 3 เป็นพระอุโบสถเจาะหน้าต่างที่มีเสารับชายคา ปีกนกด้านหน้าด้านหลังด้าน ละสองเสา เสาเป็นย่อมุมไม้สิบสอง บัวหัวเสากลีบยาว หลังคาสลักไม้ มีข้อฟ้าใบระกา มีลายสลักไม้หน้าบัน

คันทวย รูปร่างแบบบาง และลวดลายวิจิตรพิศดารขึ้น

พระสถูปเจดีย์ นิยมสร้างเจดีย์เหลี่ยมหรือเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองมากกว่าแบบอื่น

จิตรกรรม นิยมเขียนเรื่องพุทธประวัติหรือเทพชุมนุม สีนิยมสีทอง

ใบเสมา ใช้หินทรายแดงและทำใบเสมาเล็กลงไปอีก เอาจักสอดเข้า มีลวดลาย วิจิตรพิศดารจนเปลี่ยนเป็นใบเสมานิ่งแทนฐานปัทมย่อมุมสิบสอง ครงส่วนรองรับใบเสมาเป็นดอก บัวหรือฐานบัว ข้างล่างเป็นแท่งสิงห์ บางแห่งมีซุ้มเล็ก ๆ บางที่ทำเป็นกุ่มข้างอยู่ด้วย

จากความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจในสมัยอยุธยา กับความศรัทธาในพุทธศาสนาและค่านิยม ในสังคมที่ถือว่าการสร้างศาสนสถานถือเป็นการทำบุญที่ได้บุญเป็นออย่างมาก อีกทั้งเป็นการเชิดชู ชื่อเสียงของผู้สร้าง ทำให้เกิดการแข่งกันสร้างศาสนสถาน ในกลุ่ม ชุนนาง คหบดี และ ประชาชน จะเห็นได้ชัดจากจำนวนศาสนสถานเดิมที่มีการบูรณะซ่อมแซม และศาสนสถานที่ สร้างขึ้นใหม่ จำนวนศาสนสถานจึงเพิ่มขึ้นจากยุคก่อตั้งชุมชนเมืองเป็นอันมาก ศาสนสถานที่ ซ่อมแซมหรือสร้างขึ้นใหม่ในสมัยกรุงศรีอยุธยามีดังนี้

- ศาสนสถานเดิมที่ได้รับการบูรณะซ่อมแซมและปรับปรุงมี พระมหาธาตุ ศาลหลักเมือง วัดเกาะแก้วสุทธาราม วัดคงคาราม วัดเพชรบุรี
- ศาสนสถานที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา แบ่งออกเป็นสองช่วง คือ
 - ก. ช่วงอยุธยาตอนกลาง (พ.ศ. 2089 - 2199) ได้แก่ วัดโลก วัดถ้ำแก้ว วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดเกาะแก้วสุทธาราม
 - ข. ช่วงอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. 2199 - 2310) ได้แก่ วัดช้างน้อย วัด พุทธไสยาสน์ วัดบันไดอิฐ วัดแก่นเหล็ก วัดกุฎีดาว วัดพลับพลาไชย วัดยาง วัดไชยสุรินทร์ วัดพระทรง วัดพรหมวิหาร วัดอ้อเจริญธรรม วัดลาด วัดไผ่ล้อม วัดอู่ทิม วัดสระตะสะพาน วัดโพธิ์กาห้อง วัดนาคน วัดซีมิต วัดใหม่ วัดค้างคาว วัดปากน้ำ วัดกก วัดเกตุ วัดกุฎี วัดเลา วัดคอนไก่เตี้ย วัดชีปะขาว และวัดเสลาขง รวมถึง วัดสมณารามและวัดสระบัว

จะเห็นได้ว่าเมืองเพชรบุรีในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีโบราณสถานเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงอยุธยาตอนปลาย เพราะเป็นช่วงที่กรุงศรีอยุธยามีความเจริญรุ่งเรือง จากการค้าจากต่างประเทศที่ยุโรปและจีน ในฐานะที่เมืองเพชรบุรีมีฐานะเป็นศูนย์กลางทางการค้าระหว่างสองฝั่งทะเล จึงมีความมั่งคั่งเป็นอย่างมาก กอรปกับในสมัยนั้นเมืองเพชรบุรีนับเป็นศูนย์รวมของช่าง จนถูกขนานนามให้เป็นสกุลช่างเพชรบุรี มีความสามารถทางด้านประติมากรรม จิตรกรรมและสถาปัตยกรรม ศาสนาในสมัยนี้จึงมีความงดงามและมีคุณค่าด้านต่าง ๆ มาก เช่น วัดพุทธไสยาสน์ มีพระนอนที่มีพระพักตร์ได้สัดส่วนงดงาม และมีความยาวที่สุดในประเทศ วัดใหญ่สุวรรณาราม มีพระอุโบสถเป็นอาคารไม้ มีลายจิตรกรรมฝาผนังภาพเทพพนม ซึ่งหาได้ยากยิ่งในปัจจุบัน วัดที่มีคุณค่าทางประติมากรรมก็มีหลายแห่ง เช่น วัดสระบัว วัดพลับพลาไชย วัดพระมหาธาตุ เป็นต้น

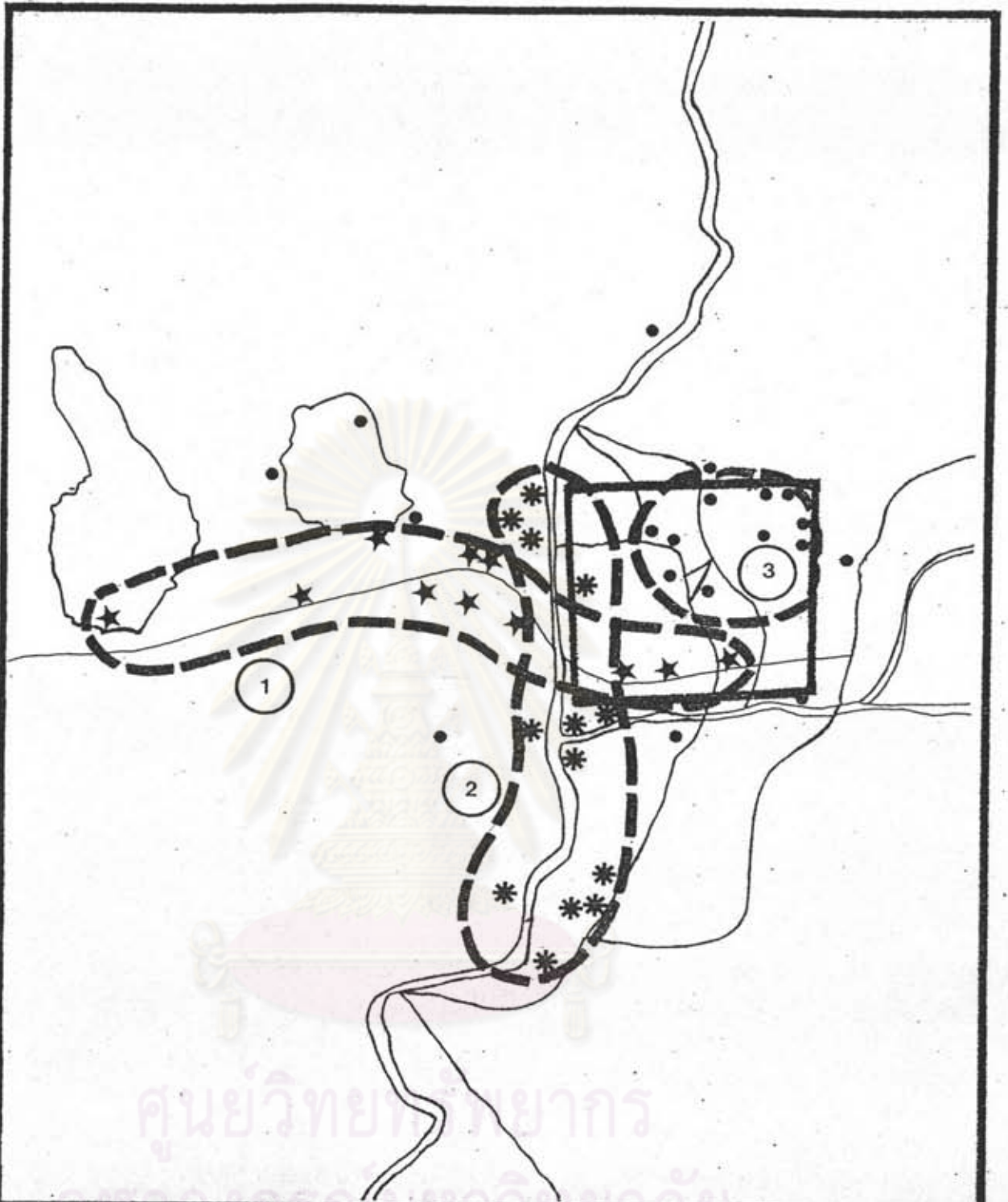
3.2.3.2 ที่ตั้งของโบราณสถาน

เมื่อพิจารณาสภาพที่ตั้งของโบราณสถาน ในยุคเจริญของเมืองเพชรบุรีในสมัยกรุงศรีอยุธยา จะเห็นได้ว่า โบราณสถานที่มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ ต่อจากสมัยก่อตั้งชุมชนเมือง ได้แก่ วัดพระมหาธาตุ ศาลหลักเมือง วัดคงคาราม และวัดเกาะ สถานที่เหล่านี้ต่างเป็นจุดศูนย์รวมทางการเมืองและทางความเชื่อทางศาสนา ซึ่งมีความสัมพันธ์ที่สืบเนื่องกับความเติบโตของชุมชนเมืองเพชรบุรี จึงมีการปรับปรุงให้มีสภาพที่คงทนถาวร มากกว่าวังหรือบ้านของราชกรทั่วไประบบโบราณสถานที่สร้างขึ้นใหม่ในยุคเจริญของเพชรบุรีนี้ อาจแบ่งพิจารณาสภาพที่ตั้งตามสมัยในการสร้าง คือ กลุ่มที่สร้างในสมัยอยุธยาตอนกลาง และกลุ่มที่สร้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย

ก) กลุ่มที่สร้างสมัยอยุธยาตอนกลาง แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่อยู่บริเวณโดยรอบวัง ได้แก่ วัดกำแพงแลง วัดโลก วัดสระบัว และกลุ่มที่อยู่ริมแม่น้ำเพชรบุรี ได้แก่ วัดอัมพวัน และวัดเกาะแก้วสุทธาราม

ข) กลุ่มที่สร้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งนิยมสร้างศาสนสถานตามบริเวณริมน้ำ โดยอาจหันหน้าไปทางแม่น้ำ หรือทางทิศตะวันออกเสมอ โบราณสถานในสมัยนี้ อาจแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มที่อยู่บริเวณสองฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีเดิม ได้แก่ วัดบันไดอิฐ วัดช้างน้อย วัดพุทธไสยาสน์ วัดคงคาราม วัดกุฎีขาว วัดยาง วัดคอนไก่เตี้ย วัดค้างคาว วัดใหม่ วัดเพชรบุรี วัดแรก วัดปากน้ำ

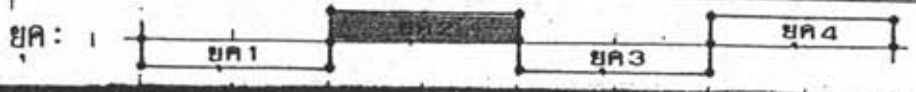
แสดง: ที่ตั้งโบราณสถานในสมัยกรุงศรีอยุธยา

สัญลักษณ์:

- โบราณสถาน
- ★ ① กลุ่มที่อยู่บริวารสองฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีเดิม
- * ② กลุ่มที่อยู่บริวารสองฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีใหม่
- ③ กลุ่มที่อยู่บริวารลำคลองบริวารกำแพงเมือง

มาตราส่วน

แผ่นที่
3.9

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

2) กลุ่มที่อยู่บริเวณสองฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีใหม่ ได้แก่ วัดไชยสุรินทร์ วัดพลับ
พลาไชย วัดแก่นเหล็ก วัดพระมหาธาตุ วัดช่อเจริญธรรม วัดลาด วัดจันทราวาส วัดชีปะขาว
วัดกก วัดเกตุ วัดกุฎี วัดเลา

3) กลุ่มที่อยู่บริเวณลำคลองในบริเวณกำแพงเมือง ได้แก่ วัดอู่ทิม วัดไผ่ล้อม
วัดพระทรง วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดพรหมวิหาร และศาลหลักเมือง

4) กลุ่มที่อยู่บนเส้นทางบกภายในภายนอกกำแพงเมือง ได้แก่ วัดสมณราม
วัดกุฎีทอง วัดสระตะสะพาน วัดโพธิ์กาเือง วิหารเขียน วัดซีมิด และวัดนาค

จากที่ตั้งและการวางผังอุโบสถ จะเห็นว่าโบราณสถานในสมัยอยุธยา ชิคคามเจดีย์
หรือปราสาทและแม่น้ำเป็นสำคัญ โดยการหันหน้าอุโบสถไปทางเจดีย์ ซึ่งนิยมสร้างทางทิศ
ตะวันออก หรือการหันหน้าอุโบสถไปทางแม่น้ำ เห็นได้จาก วัดในกลุ่มริมแม่น้ำเพชรบุรีใหม่
ต่างหันอุโบสถไปทางแม่น้ำเป็นส่วนใหญ่ ส่วนวัดในกลุ่มเส้นทางบกในและนอกกำแพงเมือง
ต่างก็หันหน้าไปทางทิศตะวันออก

เมื่อพิจารณาการกระจายตัวของโบราณสถาน ในยุคเจริญของเพชรบุรีในสมัย
กรุงศรีอยุธยา จากกลุ่มที่ตั้งโบราณสถานดังกล่าว จะเห็นได้ว่าโบราณสถานในช่วงนี้มีจำนวน
เพิ่มขึ้นมาก การกระจายตัวของโบราณสถานได้ขยายวงกว้างออกไป จากยุคก่อตั้งชุมชนเมือง
เป็นอันมาก โดยมีการกระจายตัวไปตามเส้นทางน้ำในแนวตะวันตก - ตะวันออกตามแม่น้ำ
เพชรบุรีเดิม และแนวเหนือ - ใต้ ตามแม่น้ำเพชรบุรีใหม่ เนื่องจากการคมนาคม
หลัก คือ แม่น้ำ เพราะในสมัยอยุธยา ประชาชนเป็นชาวน้ำอย่างแท้จริง การตั้งบ้าน
เมืองจึงเรียงรายไปตามแนวแม่น้ำ ศาสนสถานซึ่งเป็นโบราณสถานในปัจจุบัน จึงกระจายตัว
ตามแม่น้ำตามชุมชนไป นอกจากนี้ยังมีการสร้างโบราณสถานตามการคมนาคมทางบก โดย
อาศัยการเดินทางเท้า และพาหนะทางบก ซึ่งในเมืองเพชรบุรีมีสองจุดใหญ่ ๆ คือภายในกำแพง
เมือง บริเวณตะวันออกเฉียงเหนือของกำแพงเมือง และภายนอกเขตกำแพงเมือง บริเวณ
โดยรอบเขาวัง ซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรีแนวใหม่ การกระจายตัวของโบราณ
สถานจึงขยายไปทางตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรีไปจนถึงเขานันไดอิฐ รวมถึงการเกาะกลุ่ม
ของโบราณสถานที่ย้ายไปตามต้นน้ำเพชรบุรีซึ่งอยู่ ทางใต้ของชุมชนเมือง อย่างไรก็ตาม
ภายในเขตกำแพงเมืองเองก็มีความหนาแน่นมากขึ้นโดยเฉพาะทางตอนเหนือของเขต
กำแพงเมือง รอบเขตของเมืองจึงขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ในทางตะวันตกและ
ทางใต้ตามแนวแม่น้ำซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของเมือง

3.2.3.3. ความสัมพันธ์ของโบราณสถานกับชุมชนเมืองเพชรบุรี

บทบาทของโบราณสถานในยุคเจริญของเพชรบุรีในสมัยอยุธยา ที่มี
ความสัมพันธ์กับระบบชุมชนเมืองดังนี้

1) บทบาททางศาสนา โบราณสถานที่ใช้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทาง
พุทธศาสนา ได้มีการกระจายไปตามวัดต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพิ่มจากยุคก่อตั้งชุมชนเมืองเป็น
อันมาก โดยมีแกนหลักในการทำพิธีระดับเมืองอยู่ที่วัดพระมหาธาตุ ในวันสำคัญทางพุทธศาสนา
และงานประเพณีต่าง ๆ เช่น การเวียนเทียนในวันมาฆบูชา การทำบุญตักบาตรในวันสารท
การรับกฐินหลวง เป็นต้น ส่วนพิธีกรรมทางศาสนาในระดับชุมชนเมือง ก็จะกระจายไปตาม
ความศรัทธาของชาวเมือง เช่น เทศน์มหาชาติได้ไพเราะต้องวัดใหญ่สุวรรณาราม ทำวิปัสณา
กรรมฐานต้องวัดบันไดอิฐ เป็นต้น

- 2) ด้านการปกครอง เช่น
- วัดพระมหาธาตุ - ใช้สถานที่ในการถือน้ำพิพัฒน์สัตยา
 - ศาลหลักเมือง - อันันการตั้งมั่นของเมือง
 - วัดพลับพลาไชย - ใช้ลานวัดเป็นที่มีการรบของเหล่าทหาร

3) ด้านสังคม เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมพุทธศาสนา ศาสนาจึง
เข้ามามีส่วนในการดำรงชีวิตของคนตลอดเวลา จึงอาจแบ่งกิจกรรมทางสังคมในยุคเจริญของ
เพชรบุรีที่เกี่ยวกับชีวิตทางสังคม ออกเป็น

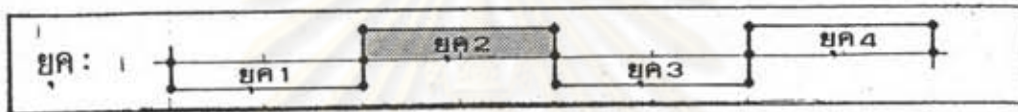
ก) ประเพณีในชีวิต ได้แก่ การเกิด การบวชเรียน การครองเรือน การตาย
ซึ่งศาสนสถานได้เข้ามามีบทบาทตลอดเวลา

ข) ประเพณีทางพุทธศาสนาและประเพณีท้องถิ่น เช่น วันตรุษสารท การทอดกฐิน
ผ้าป่า วันสงกรานต์ วันลอยกระทง

ค) ทางศิลปะ ศาสนสถานกลายเป็นเวทีประกวดฝีมือทางศิลปะ โดยช่างและ
คหบดีหรือชาวบ้านเป็นผู้สนับสนุน เพราะในสมัยนั้นมีค่านิยมว่าการสร้างวัดถือเป็นการทำบุญสูงสุด
ทางพุทธศาสนา จึงเกิดการแข่งขันการสร้างวัด ในหมู่คหบดีหรือชาวบ้าน จึงมีการสนับสนุน
ช่างฝีมือเป็นอันมาก ทำให้มีการพัฒนาทางด้านศิลปะ ก่อให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะตัว จนได้รับ
การขนานนามให้เป็นสกุลช่างเพชรบุรีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา

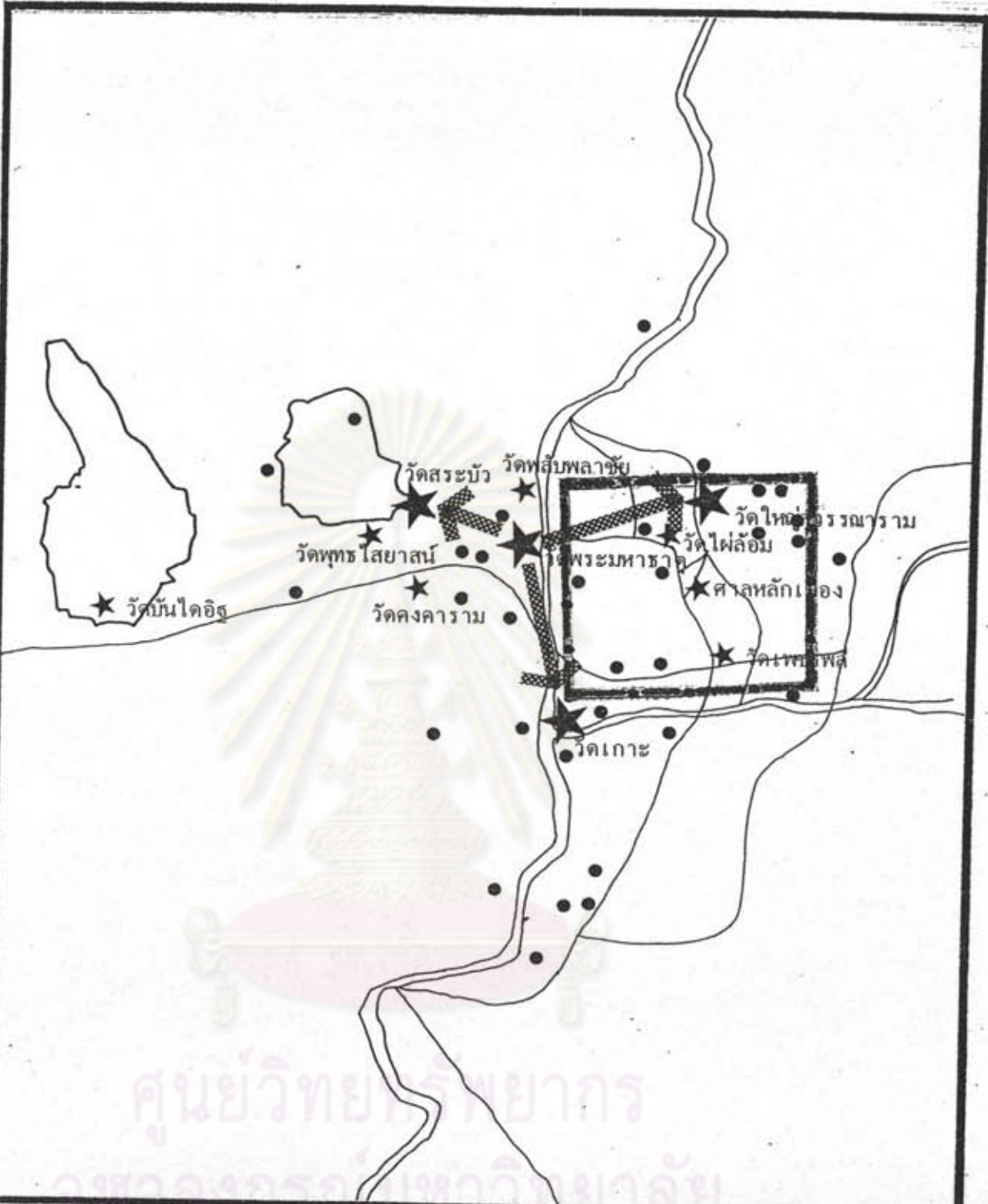
เนื่องจากในยุคสมัยเพชรบุรีรุ่งเรืองในอาณาจักรสยาม มีวัดที่เกิดขึ้นมากมาย ความสัมพันธ์ของวัดกับสังคมของชาวบ้านจะมีมากขึ้นเพียงใด ขึ้นอยู่กับศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อศาสนสถานนั้น แต่อย่างไรก็ตาม วัดที่พอจะมีบทบาททางสังคมอยู่บ้างก็คงพอจะมี เช่น วัดพระมหาธาตุ - เป็นศูนย์กลางรวมการประกอบพิธีในงานประเพณีทางศาสนา การเล่นสงกรานต์ ที่วัดเกาะและที่หน้าวัดพลับพลาไชย เป็นต้น

จากบทบาททั้ง 3 ประการจะเห็นได้ว่า ในยุคเจริญของชุมชนเมืองเพชรบุรีในสมัยอยุธยา ศาสนสถานได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตของประชาชนอย่างแยกไม่ออก ในทุกด้านทั้งในวิถีชีวิต ทางการปกครองและการพัฒนาทางด้านศิลปกรรม

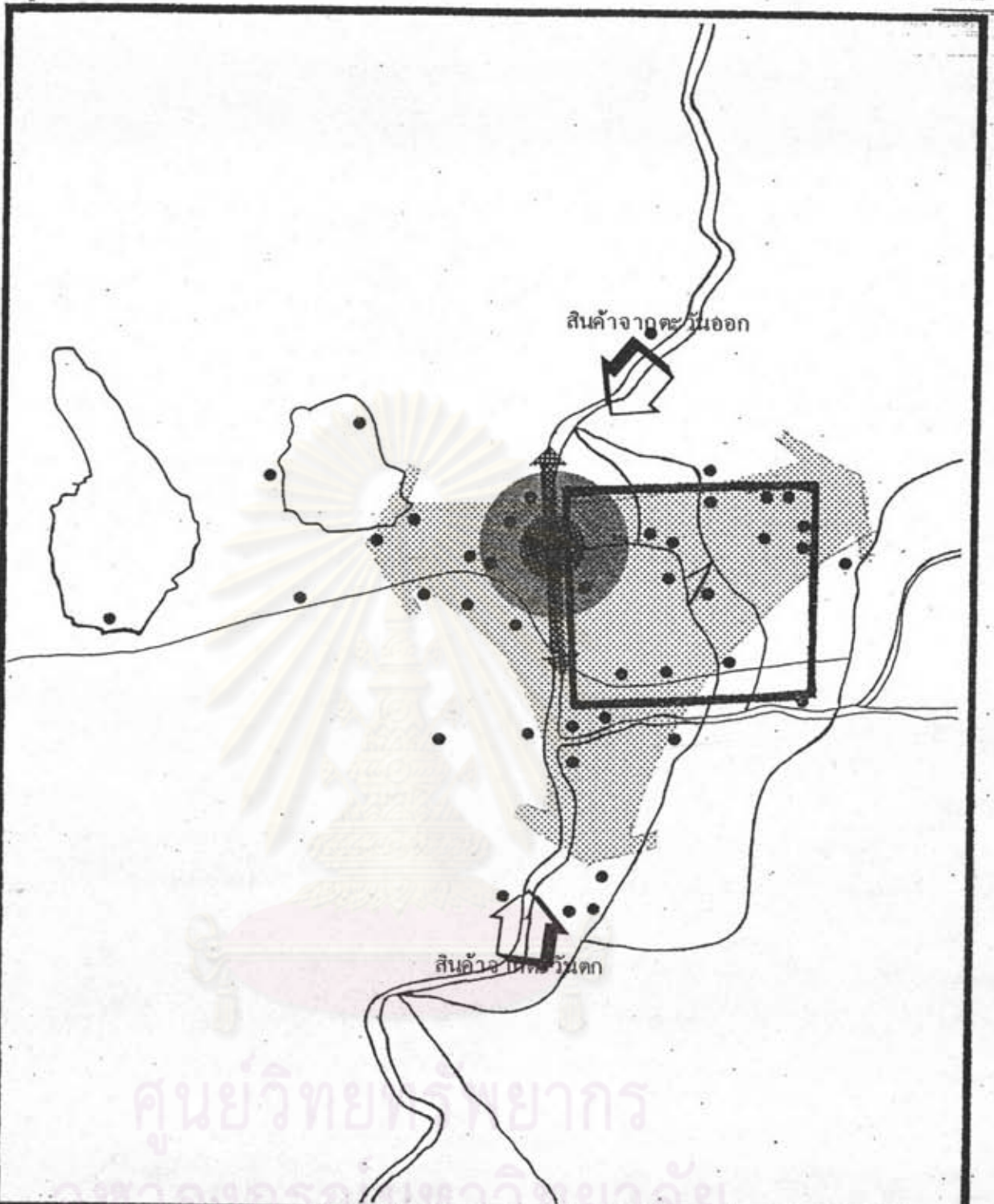

สรุป สภาพทางผังเมืองของเพชรบุรีในยุคเจริญของเมืองเพชรบุรีในสมัยกรุงศรีอยุธยา

เมืองเพชรบุรีในยุคนี้ มีความเจริญก้าวหน้าจากยุคก่อตั้งชุมชนเมืองบ้านเมืองเป็นอันมาก เพราะการขยายตัวของบทบาทเมืองในระดับต่าง ๆ ทั้งระดับในระหว่างประเทศ ระดับประเทศและระดับชุมชนเมือง ในด้านเศรษฐกิจโดยเฉพาะการเป็นศูนย์กลางทางการค้าขนาดใหญ่ระหว่างชายฝั่งทะเลด้านตะวันตก และชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกกับกรุงศรีอยุธยา ได้นำมาซึ่งความเจริญและความมั่งคั่งมาสู่ชุมชนเมืองเพชรบุรี อีกทั้งบทบาทด้านการปกครองในฐานะเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญระหว่างอาณาจักรอยุธยา กับพม่า ทำให้เพชรบุรีเป็นเมืองลูกหลวงตามเส้นทางคมนาคมของอาณาจักรอยุธยา บทบาทสำคัญอีกประการ คือ บทบาททางด้านสังคม ในความเชื่อทางศิลปกรรม จนได้รับการขนานนามเป็นสกุลช่างเพชรบุรี เมื่อรวมกับศรัทธาทางพุทธศาสนาและค่านิยมในสังคม ส่งผลให้มีการขยายตัวของชุมชนเมืองและการสร้างศาสนสถาน จากยุคก่อตั้งชุมชนเมืองจากกำแพงเมือง ศูนย์กลางเมืองเดิมซึ่งอยู่ใจกลางแนวเขตกำแพงเมือง ลดบทบาทลง จากความคล่องตัวทางการคมนาคมทางน้ำในแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งเปลี่ยนแนวจากแนวตะวันตกไปตะวันออก เป็นแนวเหนือ-ใต้จึงไม่ได้

แสดง: ที่ตั้งโบราณสถานที่มีคุณค่า	
สัญลักษณ์: <ul style="list-style-type: none"> ● โบราณสถานที่สร้างและบูรณะ ★ โบราณสถานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ★ โบราณสถานที่มีความสำคัญต่อชุมชนเมืองเพชรบุรี 	
ยุค: 	แผ่นที่ 3.10
การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี	

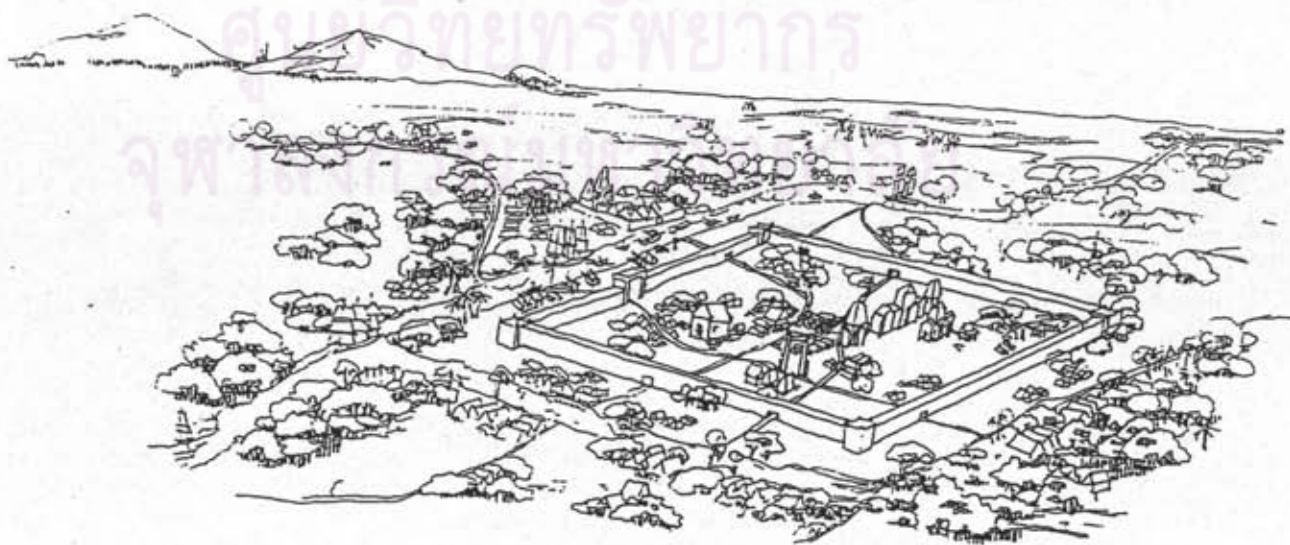

<p>แสดง: การเคลื่อนตัวของเมืองในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย</p>		
<p>สัญลักษณ์:</p> <ul style="list-style-type: none"> ← มีศทางสินค้าจากต่างประเทศ ↔ แนวตลาดน้ำ ● โบราณสถาน ◐ ศูนย์กลางเมือง ● ศูนย์กลางการค้า 		
<p>ยุค: 1</p>		<p>แผนที่ 3.11</p>

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

ผ่านเข้าไปในกำแพงเมือง และความมั่งคั่งรุ่งเรืองจากการค้าในระดับระหว่างประเทศ จึงเกิดการเคลื่อนตัวของศูนย์กลางชุมชนเดิมในยุครุ่งเรืองชุมชนเมือง มาอยู่รอบวัดพระมหาธาตุ ซึ่งอยู่ภายนอกกำแพงเมือง จากการเพิ่มของประชากร และการเพิ่มตัวอย่างรวดเร็วของศาสนสถานในเขตกำแพงเมืองเดิม เกิดความหนาแน่นสูง เมืองจึงเริ่มขยายตัวไปทางทิศตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรี โดยมีวัดสระบัวเป็นแกนนำ นอกจากนี้ยังมีการขยายตัวไปทางใต้ขนานไปกับแนวแม่น้ำเพชรบุรี มีวัดเกาะเป็นแกนนำ ส่วนภายในกำแพงเมือง มีวัดสุวรรณารามเป็นหลัก แม้จะมีการขยายตัวไปตามจุดต่าง ๆ แต่ศูนย์กลางทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง ยังอยู่บริเวณหน้าวัดมหาธาตุซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของเมือง เมืองจึงมีรูปแบบเป็นศูนย์กลางเดียว (MONOCENTRIC) ซึ่งมีทางคมนาคมทางน้ำเป็นหลักบ้านเรือนของราษฎรตั้งเรียงรายตามริมน้ำเป็นกลุ่ม ๆ รวมเรียกว่า "บ้าน" ซึ่งแต่ละบ้านจะสร้างศาสนสถานภายในเขตของตน ประชาชนมีความสัมพันธ์กับศาสนสถานอย่างใกล้ชิด ศาสนสถานจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อวิถีชีวิตของประชาชน รวมทั้งเป็นเวทีการแสดงฝีมือและความมั่งคั่งของชาวเพชรบุรี นอกจากนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า ชื่อวัดต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นในยุครุ่งเรืองของเพชรบุรี เช่น วัดโลก วัดช้าง วัดจันทร์ วัดพระมหาธาตุ วัดพลับพลาไชย วัดคงคาราม วัดลาด วัดโพธิ์ธาราม เป็นต้น สะท้อนถึงการแสดงความเจริญของเพชรบุรี เพื่อแสดงความเด่นให้มีลักษณะพิเศษเทียบเท่าเมืองหลวง

ความรุ่งเรืองของเพชรบุรีในยุครุ่งเรืองของเพชรบุรีในสมัยกรุงศรีอยุธยา เจริญควบคู่ไปกับความเจริญของอาณาจักรอยุธยา เมื่ออาณาจักรอยุธยาล่มสลายลงจากการรุกรานของพม่า ได้ส่งผลกระทบต่อเมืองเพชรบุรีเป็นอย่างมาก บทบาทความสำคัญที่เคยมีมาในอดีตโดยเฉพะาบทบาททางด้านเศรษฐกิจ การเมือง หรือการปกครองได้ลดบทบาทลงอย่างเห็นได้ชัด ทำให้เมืองเพชรบุรีเปลี่ยนฐานะเป็นเพียงเมืองลูกหลวงของอาณาจักรสยามในสมัยต่อมา

3.3 ยุคเมืองลพหลวงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ. 2310 - 2391

3.3.1. บทบาทของชุมชนเมืองเพชรบุรี

3.3.1.1. สภาพแวดล้อมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เมื่ออยุธยาสิ้นอำนาจลง พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงรวบรวมอาณาจักรไทยขึ้นใหม่ ตั้งกรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวง เพชรบุรีจึงตกเป็นเมืองลพหลวงของอาณาจักรธนบุรี พระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ย้ายเมืองหลวงลงมาทางใต้ของกรุงศรีอยุธยา โดยตั้งทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ส่งผลกระทบต่อการค้าและการเมืองเป็นอันมาก การที่เมืองหลวงได้ย้ายลงมาใกล้ปากอ่าวมากขึ้น ทำให้เส้นทางการค้าเดิมทั้งทางน้ำและทางบก ซึ่งเป็นเส้นทางขนส่งสินค้าของอยุธยาและเรือสำเภาของประเทศต่าง ๆ ชับเซ้าลง เพราะเมืองหลวงสามารถคุมสินค้าได้โดยตรง เพชรบุรีก็ได้รับผลกระทบนี้ด้วย ทำให้เมืองเพชรบุรีที่เคยรุ่งเรืองในสมัยอยุธยาลดบทบาทลง กลายเป็นเพียงเมืองเชื่อมค่อระหว่างธนบุรีและหัวเมืองฝ่ายใต้ เห็นได้จาก เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงยกทัพไปปราบปลัดผู้รัง ซึ่งตั้งตัวเป็นเจ้านครศรีธรรมราช ทรงรวบรวมไพร่พลชาวเพชรบุรีไปปราบเจ้านครศรีธรรมราชด้วย นอกจะนี้ เพชรบุรีก็ยังคงเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญทางใต้ของอาณาจักรสยาม

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3 เป็นช่วงเวลาที่กษัตริย์ทุกพระองค์ พยายามสร้างความเป็นปึกแผ่นของชาติให้กลับคืนมาโดยเร็ว หลังจากที่กรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรีได้สลายตัวไป ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นระยะเวลาที่ราชอาณาจักรไทยได้แผ่ขยายอำนาจออกไปมากที่สุด คือ ทางทิศเหนือได้ตลอดเขตแดนลานนาไทยไปถึงเขตแดนจีน ทางทิศใต้ตลอดแหลมมลายูลงไปจนถึงไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู ทางทิศตะวันออกได้ตลอดหัวเมืองลาวไปจนถึงดินแดนลาว ทิศตะวันตกได้มะริด ตะนาวศรี จนถึงทวาย

สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ทรงเห็นว่ากรุงธนบุรีมีชัยภูมิที่ไม่เหมาะสมต่อการเป็นเมืองหลวงจึงโปรดฯ ให้ย้ายเมืองหลวงมาทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา และระดมกำลังสร้างเมืองหลวงขึ้นใหม่โดยพยายามให้มีความเจริญใกล้เคียงกับกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น บทบาทของเพชรบุรีลดลงจากสมัยอยุธยา แต่ยังคงมีบทบาทคือไทยอยู่บ้าง ได้แก่

ก) ระดับประเทศ

1. บทบาทด้านการปกครอง

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ประเทศไทยแบ่งออกเป็น 41 จังหวัด มีหัวเมืองตามภาค ตะวันตก เพชรบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งในหัวเมืองตะวันตก ซึ่งขึ้นกับกรมท่า นอกจากนี้เพชรบุรียังมีบทบาทเป็นเมืองหน้าด่านระหว่างไทยกับพม่า ตลอดสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ข) ระดับภาค

1. บทบาทด้านการปกครอง

จากสภาพที่ตั้งที่อยู่ระหว่างแผ่นดินใหญ่กับดินแดนทางตอนใต้ เพชรบุรีเป็นเสมือนประตูสู่ภาคใต้ จึงมีบทบาทเป็นตัวเชื่อมระหว่างเมืองหลวงและเมืองปักษ์ใต้ เห็นได้จาก เมื่อ พ.ศ. 2382 สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้พระยาเพชรบุรีเป็นแม่ทัพไปปราบเมือง ไทรบุรี และกลันตัน ซึ่งทำการแข็งเมือง กองทัพนี้เป็นกองทัพเรือ ให้พระยาเพชรบุรี ประจำอยู่ที่เมืองสาขบุรี เพื่อดูแลหัวเมืองมลายู พระยากลันตันได้มีหนังสือถึงพระยาเพชรบุรี ขอขอมจำนงค์ต่อไทย พระยาเพชรบุรีจึงตอบตกลงไป

นอกจากเป็นเมืองเชื่อมหัวเมืองทางการปกครองแล้ว เพชรบุรียังเป็นเมืองผ่านในการเดินทางระหว่างแผ่นดินใหญ่กับเมืองต่าง ๆ ทางภาคใต้ เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 2 ทรงเสด็จประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ทางชลมารก โดยเลียบผ่านหาดเจ้าสำราญไป ราชอาณาจักรประจวบ จึงแวะพักที่หาดเจ้าสำราญ จนเป็นที่สำราญดีกลับสู่พระนคร เลขนานนามที่พักนี้ว่า " หาดเจ้าสำราญ "

จากบทบาททั้งในระดับประเทศและภาค จะเห็นได้ว่าในยุคเพชรบุรีเป็นเมืองลูกหลวงของรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพชรบุรีมีบทบาทด้านเดียว คือ

บทบาทด้านการปกครอง

- เป็นเมืองหน้าด่าน
- เป็นเมืองเชื่อมต่อกับหัวเมืองปักษ์ใต้

3.3.2 สภาพแวดล้อมเมืองเพชรบุรี

3.3.2.1. รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

ก) บ้านเรือนราชวร บ้านเรือนของราชวรในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีรูปแบบ และชนิดของบ้านเรือนแบบเดียวกับสมัยอยุธยา เช่น เรือนเครื่องผูก เรือนเครื่องสับ เรือนหมู่ของคหบดี หรือ เรือนแพต่าง ๆ เนื่องจากการคมนาคมทางน้ำ ยังคงมีความสำคัญต่อชีวิตประจำวันเหมือนสมัยอยุธยาทั้งในการคมนาคม การอุปโภคบริโภค ราชวรจึงนิยมปลูกบ้านและเรือนแพตามริมน้ำ

ข) วัง วังในสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนใหญ่ยังเป็นเรือนไทยขนาดใหญ่ ที่มีการประดับประดาอย่างวิจิตรประณีตเช่นเดียวกับในสมัยอยุธยา อาคารประเภทก่ออิฐถือปูน หรือพระราชวังขนาดใหญ่จะมีเฉพาะในกรุงรัตนโกสินทร์หรือกรุงเทพฯ เท่านั้น กษัตริย์ทุกพระองค์ ต่างมีพระราชกรณียกิจในการสร้างความเป็นปึกแผ่นของชาติให้กลับคืนมา จึงไม่มีการสร้างพระราชวังนอกเขตเมืองหลวงเหมือนสมัยต่อ ๆ มา

ดังนั้นอาคารบ้านเรือนและพระราชวังในสมัยเมืองเพชรบุรีเป็นเมืองลูกหลวงของกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จึงมีลักษณะและประเภทเช่นเดียวกับสมัยอยุธยา ขนาดจะแตกต่างกันตามฐานะและบทบาทของเจ้าของเรือน สิ่งที่เห็นได้มากขึ้น คือ กลุ่มเรือนแพและเรือนริมน้ำ ซึ่งมีทั่วไปในแม่น้ำต่าง ๆ ที่เป็นเส้นทางหลักในการคมนาคมขนส่ง

3.3.2.2. ลักษณะที่ตั้งระบบชุมชนของเมืองเพชรบุรี

บ้านเรือนของชาวเพชรบุรี มีลักษณะเช่นเดียวกับบ้านเรือนโดยทั่วไปในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ บ้านเรือนในชุมชนมักสร้างรวมกลุ่มกันบริเวณแม่น้ำเพชรบุรี มีเรือนริมน้ำ เรือนแพ เรือ ต่างเป็นสิ่งที่เห็นได้ทั่วไปในแม่น้ำเพชรบุรี การขยายตัวของชุมชนเมืองจะเป็นแนวยาวขนานไปกับแม่น้ำ แต่การขยายตัวคงเป็นไปอย่างช้ามาก เพราะเป็นระยะที่เพิ่งฟื้นจากสงคราม ชาวเมืองถูกเรียกไปเป็นทหารและถูกกวาดต้อนไปในวังเสียมรุกข์หรือสุทธา นอกจากนี้บรรดาช่างฝีมือ ต่างก็ถูกไปสร้างเมืองหลวง อีกทั้งบทบาทในการเป็นตัวกลางสำคัญทางการค้าทางฝั่งทะเลตะวันตกและฝั่งทะเลตะวันออก ในการค้าระหว่างประเทศก็หมดลง ทำให้เมืองเพชรบุรีมีบทบาทลดลงจากสมัยอยุธยาเป็นอย่างมาก

โบราณสถานได้รับการปรับปรุงในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้แก่ วัดคงคาราม และวัดพลับพลาไชย มีการปฏิสังขรณ์และปรับปรุงดังนี้

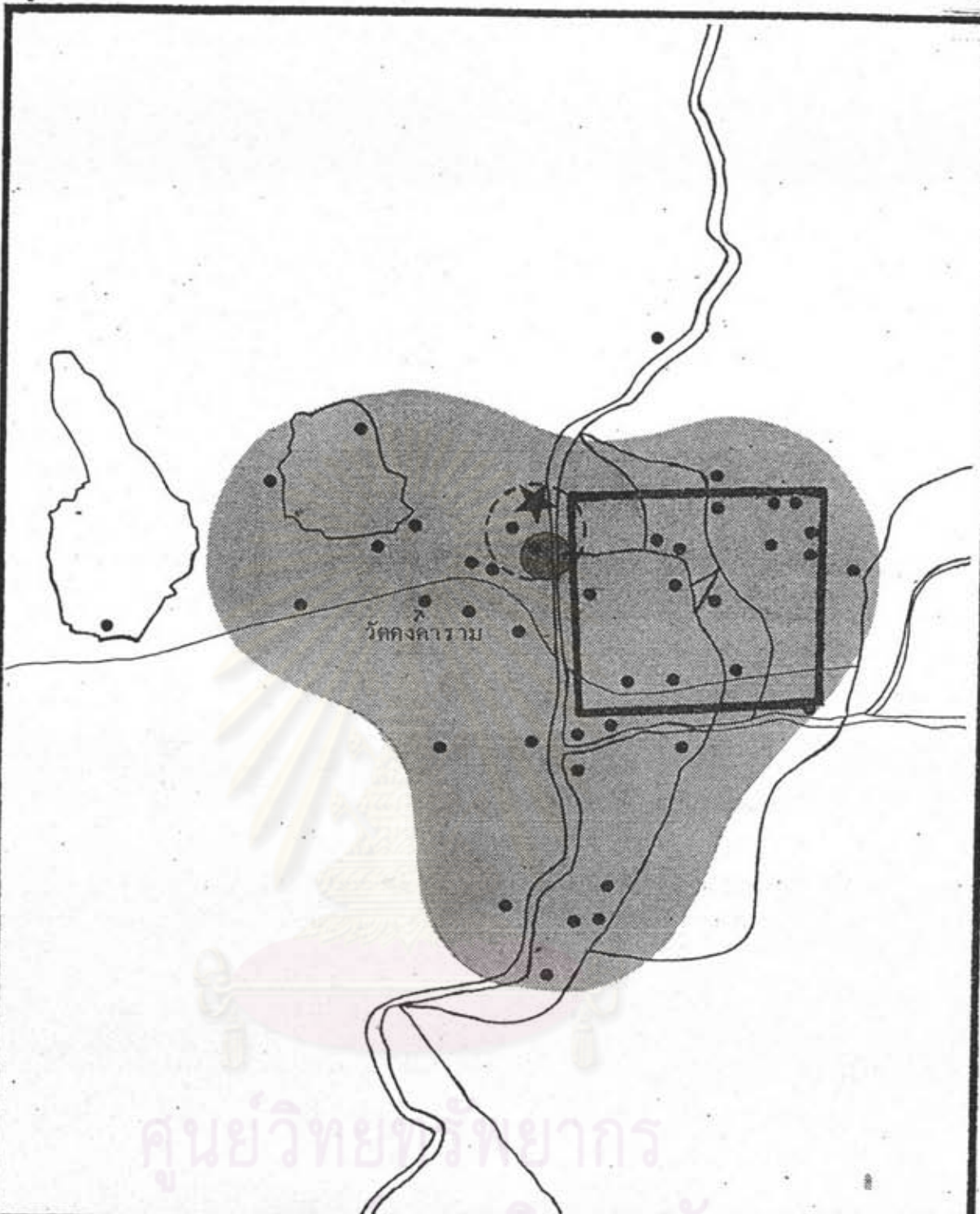
- 1) วัดคงคาราม ตั้งอยู่ริมถนนบันไดอิฐ ในเขตอำเภอเมืองเพชรบุรี สิ่งที่บูรณะในสมัยนี้ได้แก่ พระอุโบสถ พระประธานในพระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ
- 2) วัดพลับพลาไชย ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเพชรบุรีทางฝั่งตะวันตก มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ใน พ.ศ. 2340

เห็นได้ว่า การบูรณะโบราณสถานดังกล่าว มีลักษณะเหมือนกันอย่างหนึ่งคือ เป็นการรื้อของเดิมแล้วทำการสร้างใหม่ นอกจากนี้ยังแสดงถึงการได้รับอิทธิพลจากศิลปกรรมจีน ซึ่งเป็นที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 2 และที่ 3 เช่น การสร้างเก๋งจีนหน้าวัดพลับพลาไชย การลดลงของการบูรณะและสร้างโบราณสถานเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นถึงการลดบทบาทและความสำคัญของเมืองเพชรบุรีอย่างเห็นได้ชัดทีเดียว

3.3.3.3 ความสัมพันธ์ของโบราณสถานกับชุมชนเมืองเพชรบุรี

เนื่องจากฐานะทางเศรษฐกิจของเมืองเพชรบุรี ไม่มีความมั่งคั่งเหมือนยุคเจริญของเมืองเพชรบุรีในสมัยกรุงศรีอยุธยา ทำให้การสร้างหรือการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานลดลง ความสัมพันธ์ของโบราณสถานกับชุมชนก็เริ่มลดถอยลง วัดเล็ก ๆ บางวัดที่ขาดการสนับสนุนจากชาวบ้านหรือคหบดีจึงร้างไปก็มี วัดก็ยังคงความสัมพันธ์กับเมืองอยู่ส่วนใหญ่จะเป็นวัดขนาดใหญ่ที่มีบทบาทสำคัญมาแต่เดิม เช่น

- วัดพระมหาธาตุ ยังคงเป็นศูนย์กลางของพิธีกรรมทางศาสนาในวันสำคัญทางศาสนา
- วัดพลับพลาไชย เป็นท่าหน้าสำคัญแห่งหนึ่งในเมืองเพชรบุรี เห็นได้จาก ในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พม่าได้ยกทัพใหญ่มาบุกรุกранไทย สมเด็จพระราชวังบวรสถานมงคล ได้ยกทัพเรือมาทางอำเภอบ้านแหลม และมาขึ้นบกที่วัดพลับพลาไชยแล้วจึงเดินทัพไปอำเภอชะอำ สามร้อยยอด เพื่อไปตีเมืองถลางคืน นอกจากนี้ในนิราศเมือง

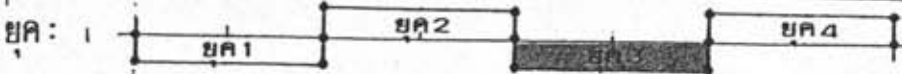
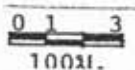
แสดง: ขอบเขตของเมืองในยุคเมืองลูกหลวง ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

สัญลักษณ์:

- ขอบเขตเมือง
- ทำน้ำวัดพลับพลาไชย
- ตลาดน้ำหน้าวัดพระมหาธาตุ
- ศูนย์กลางเมือง

มาตราส่วน

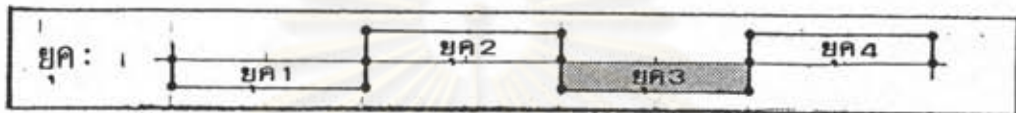
แผนที่
3.12

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

เพชรบุรีของสุนทรภู่ ยังได้กล่าวถึงวัดพลับพลาไชย ว่าได้มาขึ้นบกจากการล่องเรือจากบ้านแหลมมาที่ท่าวัดพลับพลาไชย แสดงถึงความสำคัญของท่าน้ำของวัดต่อเมืองเพชรบุรี

- วัดคงคาราม นับเป็นวัดแรกของเมืองเพชรบุรี ที่ได้ยกฐานะเป็นอารามหลวงชั้นโทราววิหาร ในสมัยรัชกาลที่ 3

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ของโบราณสถานกับเมืองยังคงมีอย่างต่อเนื่องในกลุ่มวัดสำคัญในเมือง ส่วนวัดขนาดเล็กเมื่อขาดการสนับสนุนก็ค่อย ๆ ร้างไปในที่สุด

สรุป สภาพทางผังเมืองของเมืองเพชรบุรีในยุคลงกลางในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

หลังจากกรุงศรีอยุธยาหมดอำนาจลง บทบาทความสำคัญของเมืองเพชรบุรีก็ลดตามไปด้วย ในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ ประเทศอยู่ในช่วงการพยายามฟื้นฟูความเสียหายและการสร้างความสำเร็จให้กับประเทศอันใหม่ ทำให้เพชรบุรีกลายเป็นเพียงเมืองหน้าด่านทางตอนใต้ และเมืองเชื่อมต่อระหว่างกรุงรัตนโกสินทร์กับหัวเมืองทางใต้ การลดบทบาทลงเช่นนี้ส่งผลให้การขยายตัวของเมือง ซึ่งเคยเป็นไปอย่างกว้างขวางในยุคลก่อนลดลง เห็นได้จากไม่มีการสร้างวัดใหม่ในสมัยนี้ มีแต่การปฏิสังขรณ์เท่านั้น สันนิษฐานว่าศูนย์กลางเมืองคงอยู่บริเวณหน้าวัดพระมหาธาตุ แต่ไม่คึกคักคั่งคั่งเหมือนสมัยอยุธยา ตลาดน้ำคงมีอยู่เพราะการคมนาคมทางน้ำยังเป็นเส้นทางหลักของเมือง ศาสนสถานที่มีบทบาทในสมัยนี้ มักเป็นศาสนสถานขนาดใหญ่มีบทบาทสำคัญกับเมืองอยู่แล้ว เช่น วัดพระมหาธาตุ วัดพลับพลาไชย และวัดคงคาราม

3.4 จังหวัดเพชรบุรีในภาคตะวันตกของไทย (พ.ศ.2394 - 2475)

3.4.1 บทบาทของชุมชนเมืองเพชรบุรี

3.4.1.1 สภาพแวดล้อมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

หลังจากสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น สภาพแวดล้อมทางการเมืองระหว่างประเทศ มีความเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน ทั้งทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคม ในระยะนั้นไทยได้เปิดประเทศ ทำการค้าขายติดต่อกับชาติตะวันตก อย่างกว้างขวาง ขณะนั้นในระดับการเมืองระหว่างประเทศ สถานะทางการเมืองของไทย กำลังอยู่ในภาวะที่อันตรายจากลัทธิจักรวรรดินิยมของชาติตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส เป็นสัญญาณเตือนสำคัญให้ไทยตระหนักว่า ถึงเวลาแล้วที่ต้องเปิดประเทศ สวมรับ อิทธิพลของชาติตะวันตก โดยทำการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย เพราะเป็นวิธีเดียวเท่านั้น ที่จะทำให้สามารถดำรงไว้ซึ่งเอกราชอยู่ได้ จึงมีการปรับปรุงประเทศขนานใหญ่ ทั้งทางด้าน การปกครอง การทหาร เศรษฐกิจ การคมนาคม การศึกษา การสาธารณสุข ฯลฯ

การปรับปรุงประเทศดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนเมืองเพชรบุรี เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทและสภาพของเมืองดังนี้

3.5.2.2 บทบาทของเมืองเพชรบุรี

การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงทางบทบาทมี 2 ระดับ คือ

ก. ระดับประเทศ

ในระดับประเทศ เมืองเพชรบุรีมีบทบาทสำคัญหลายด้าน ได้แก่

1) บทบาทด้านการปกครอง

ในสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการปรับปรุงการปกครองของ ประเทศครั้งใหญ่ ในปี พ.ศ.2437 ซึ่งส่งผลต่อเมืองเพชรบุรีเป็นอย่างมาก ทรงแบ่ง

การปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาล อยู่ในารปกครองของการทรงมหาดไทย ในแต่ละมณฑล ประกอบด้วยเมืองต่าง ๆ มารวมกัน ตามความสะดวกในการคมนาคม (ขณะนั้นการคมนาคม ทางน้ำยังมีบทบาทสำคัญ)

พ.ศ. 2440 แบ่งพระราชอาณาจักรออกเป็น 18 มณฑล รวม 83 เมือง ในส่วนการปกครองท้องที่ โปรดให้ตราข้อบังคับลักษณะการปกครองหัวเมือง ร.ศ. 116 ออกมาใช้เมื่อพ.ศ. 2440 โดยกำหนดให้จัดมณฑลออกเป็นเมือง แบ่งเมืองออกเป็นอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน เพชรบุรีจึงเป็นเมืองหนึ่งในมณฑลราชบุรี ต่อมาในสมัยสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเพชรบุรีจึงเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันตกของไทย (เสถียร ศกโฮสิต, 2520)

2) บทบาทด้านการเมือง

เนื่องจากสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรท้องที่ของเพชรบุรี จึงเป็นสถานที่ที่กษัตริย์นิยมสร้างพระราชวังฤดูร้อนที่เพชรบุรีถึง 3 รัชกาล นับแต่สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างพระนครคีรีบนเขาสมณ ส้มเด็จ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างพระราชวังรามราชนิเวศน์หรือพระตำหนักบ้านปืน ต่อมาในสมัยสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างพระราชวังหาดเจ้าสำราญ ซึ่งย้ายเป็นพระราชวังมฤคทายวันในอำเภอชะอำในปัจจุบัน แสดงถึงฐานะและบทบาทของเมืองเพชรบุรีในการเป็นสถานที่พักผ่อนนันทนาการของกษัตริย์หลายพระองค์

3) บทบาทด้านการทูต จากการปรับปรุงสภาพเมืองและความพร้อมในด้านต่าง ๆ ทำให้จังหวัดเพชรบุรีมีบทบาทสำคัญ ในฐานะเป็นสถานที่ต้อนรับแขกเมืองชาวต่างประเทศ ในหลายสมัย ได้แก่

ในปีพ.ศ. 2404 พระเจ้าแผ่นดินประเทศปรัสเซีย ได้ส่งราชทูตชื่อ คอลออฟเลนเบิร์กเข้ามาเจริญราชไมตรี สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้มาเที่ยวชมเมืองเพชรบุรี โดยให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าคัคฆางยุคลทรงต้อนรับ

สองปีต่อมาเพชรบุรีมีโอกาสด้อนรับ พันเอกเรโบล ซึ่งนำเครื่องราชอิสริยาภรณ์จากฝรั่งเศส ชื่อ เรจ็อง คอนเนอร์ เข้าทูลเกล้าถวายสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้พันเอกเรโบลเที่ยวชมเมืองเพชรบุรี

และในปีพ.ศ. 2453 ดยุกอิน อัลเบรคต์ ผู้สำเร็จราชการเมืองบันชวิก พร้อมด้วยเจ้าหญิงอลิซซาเบต สโกลเบิร์ก รอชชาล่า พระชายาได้เสด็จประพาสเมืองเพชรบุรี

ข. ระดับภูมิภาค

1) บทบาทด้านการปกครอง

พ.ศ. 2437 รัชกาลที่ 5 โปรดให้จัดตั้งมณฑลราชบุรี จากรายงานของเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ร.ศ. 113 รวมเมืองเพชรบุรี เมืองสมุทรสงคราม เมืองราชบุรี เมืองกาญจนบุรี เมืองประจวบคีรีขันธ์ เมืองปราณบุรี รวมเมืองใหญ่ 6 หัวเมือง ขึ้นกับมณฑลราชบุรี

สำหรับเมืองประจวบคีรีขันธ์ เมืองปราณบุรีให้นำมารวมกับเมืองเพชรบุรีจากหนังสือวันที่ 13 มกราคม ว่าศาลาลูกขุนในฝ่ายซ้ายได้กราบบังคมทูลให้ยกเมืองดังกล่าวมาเข้ากับเมืองเพชรบุรี เพราะเมืองที่ว่านั้นมีขนาดเล็กและมีอาณาเขตติดต่อกัน เพื่อให้งานราชการและคดีความของราษฎรเป็นไปโดยสะดวกยิ่งขึ้น ต่อมาจึงมีการแบ่งเขตเป็นแขวง ในช่วงพ.ศ. 2437 - 2440 เพชรบุรีแบ่งเป็นอำเภอ โดยแบ่งเขตตามลำน้ำเพชรบุรี ฝั่งละอำเภอ คือ

1. ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรี ตั้งที่ตำบลนาซาง ห่างจากศาลาว่าการเมือง 560 เส้น ให้ขุนชำนาญเป็นนายแขวง เรียก แขวงขุนชำนาญ
2. ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรี ตั้งที่ตำบลห้วยท่าช้าง ห่างจากศาลาว่าการเมือง 500 เส้น ให้หลวงพรหมสมรเป็นนายแขวง เรียก แขวงหลวงพรหม
3. ด้านทิศใต้ตลอดชะอำ ปราณถึงประจวบ หลวงศรีทิพย์ภิบาลเป็นนายแขวง เรียก แขวงหลวงศรี (สำนักงานจังหวัดเพชรบุรี, 2529)

ส่วนอำเภอเมืองเพชรบุรีนั้นตั้งอยู่หน้าวัดพลับพลาไชย รวมแล้วเพชรบุรีมี 5 อำเภอ คือ อำเภอนาซาง อำเภอห้วยท่าช้าง อำเภอเมืองปราณบุรีและอำเภอประจวบคีรีขันธ์ ในสมัยนั้น กษ ปราณ ถึงประจวบเป็นเขตเพชรบุรี ใช้จวนเจ้าเมืองและบ้านขุนแขวงเป็นที่ทำการ

2) บทบาทด้านผังเมือง

สิ่งที่มีบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมืองเพชรบุรี คือ การเพิ่มระบบคมนาคมทางบก โดยการสร้างถนนทั้งในฝั่งตะวันตกและทางตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรี การสร้างสะพานข้ามแม่น้ำ และการสร้างทางรถไฟสายใต้ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นการเปิดมิติใหม่ทางผังเมือง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านรูปแบบอาคารทั้งอาคารบ้านเรือนและโบราณสถาน รวมทั้งระบบชุมชนของเมือง

จากบทบาทระดับประเทศ ภาคและเมือง ในยุคจังหวัดเพชรบุรีในภาคตะวันตกของไทย
สรุปได้ดังนี้

บทบาทด้านการปกครอง

- จังหวัดหนึ่งในมณฑลราชบุรี
- จังหวัดหนึ่งในภาคตะวันตกของไทย

บทบาทด้านการเมือง

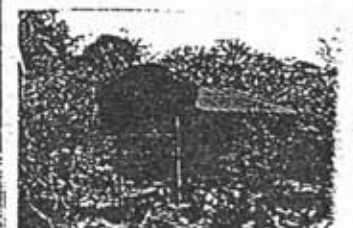
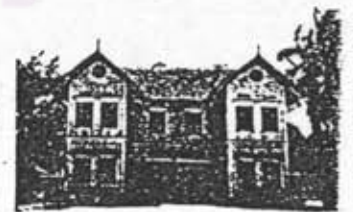
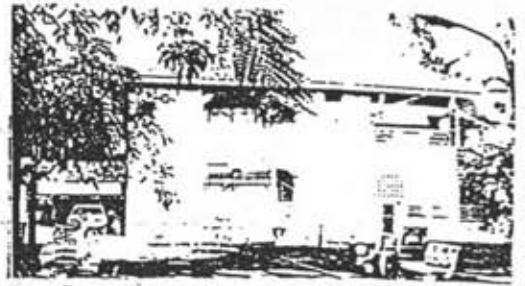
- ที่ตั้งของ พระราชวังพระนครคีรี
พระราชวังรามราชนิเวศน์
- การทูต

บทบาทด้านผังเมือง

- การเปลี่ยนจากเมืองน้ำเป็นเมืองบก

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาคารเก่าที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 4-7

3.4.2 สภาพแวดล้อมเมืองเพชรบุรี

3.4.2.1 รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

ก) บ้านเรือนราชวร ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย บ้านเรือนในชุมชนเมืองเพชรบุรีมีการเปลี่ยนแปลงเป็นลำดับดังนี้

1) สมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารสมัยรัชกาลที่ 4 โดยรวมยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก บ้านในชนบทยังเป็นบ้านแบบไทย หลังคาทรงสูง มุงด้วยกระเบื้องดินเผา ฝาไม้ปะกน เพราะสังคม วัฒนธรรม รวมทั้งการคมนาคมและวัสดุที่ใช้ก่อสร้างยังคงเดิมอยู่จะเปลี่ยนไปบ้างก็เฉพาะที่อยู่ในเมืองหรือบ้านหลวง ในสมัยนั้นเจ้านายและขุนนางผู้มีบรรดาศักดิ์ เริ่มจะทำเรือนอยู่เป็นตึก อาคารเหล่านี้สร้างตามแบบอย่างเมืองชาวหรือสิงคโปร์ คนไทยในสมัยนั้นเรียกว่า "ตึกอย่างเทศ" หรือ "ตึกกะหลาป่า" เป็นตึกก่ออิฐถือปูนสองชั้น สันฐานสี่เหลี่ยม มีมุขบ้างไม่มีบ้าง ทรงหลังคาลาดกว่าเรือนไทย ทำฝารอบ เอาเฉลียงไว้ในเรือน มีบันไดข้างนอกด้วย(ทั้งนี้เพราะยังถือคติว่า เดินลอดใต้ถุนเป็นอัปมงคล) เครื่องมุงเป็นกระเบื้องดินเผา กาบกล้วยพอกปูนตรงรอยต่อระหว่างแผ่นโครงสร้างระบบกำแพงรับน้ำหนัก มีช่องระบายลมระดับฝ้าและเพดาน หน้าต่างเป็นบานเกล็ดมีชายคายื่นยาว ที่เชิงชายเป็นลูกไม้ลงดงาม สำหรับขนาดนั้นแตกต่างไปตามยศถาบรรดาศักดิ์ นอกจากนั้นยังมีบ้านที่ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมจีน ซึ่งอาจแบ่งได้เป็นสองประเภท คือ ตึกแถวหรือเรือนแถว สำหรับลูกจ้างและกรรมกรอาศัยอยู่ อีกประเภทเป็นบ้านของคหบดีที่เป็นเจ้าสัว มีทราวคทงหลังคาแบบจีน มีความลาดเอียงน้อยกว่าหลังคาเรือนไทยหน้าจั่วเป็นปูนปั้นบิดเอียงไปตามรูปหลังคา การถ่ายน้ำหนักโครงสร้างแบบจีน ไม่มีฝ้าเพดาน (ม.ล.ประทับใจ มาลากุล, 2519)

ตึกกะหลาป่า

ตึกแถว เรือนแถว ที่ได้อิทธิพลจากจีน

2) สมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

รูปแบบการก่อสร้างอาคารและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม มีการเปลี่ยนแปลงไป อาคารส่วนใหญ่มีสั้วางวิมถน ได้เปลี่ยนรูปแบบจากอาคารบ้านเรือนเครื่องผูก หรือเรือนเครื่องสับมาเป็น อาคารเรือนแถวไม้ประดับด้วยไม้ฉลุตามช่องลมและระเบียง หลังคามุงสังกะสี ซึ่งมีมาบ้างแล้วในสมัยรัชกาลที่ 4 ส่วนอาคารราชการมีการเปลี่ยนรูปแบบมาเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มีการนำศิลปะตะวันตกเข้ามาผสมผสาน ทำให้รูปแบบอาคารมีการประดับประดามากกว่าอาคารในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่มีกำแพงหนาทึบและสัดส่วนของอาคารไม่ใหญ่โต เพราะในสมัยนั้นอิริยาบถของผู้คนในการดำรงชีวิต อยู่กับการนั่งกับพื้น หมอบ คลาน เป็นส่วนใหญ่ จึงไม่ต้องการพื้นที่ใช้สอยมาก แต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม โดยมีการนำวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาผสมผสานในชีวิตประจำวันมากขึ้น ทำให้รูปแบบการก่อสร้างอาคารเปลี่ยนไป เห็นได้ชัดจากพระราชวังบ้านปืน ที่โปรดให้สร้างเลียนแบบจากพระราชวังฤดูร้อนของกษัตริย์เยอรมัน สำหรับเรือนของเจ้านาย ขุนนางและคหบดี ก็มีความนิยมสร้างคิกแบบตะวันตกมากขึ้น ส่วนใหญ่มักเป็นคิกสองชั้นขนาดใหญ่ กำแพงก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นไม้ บ้างก็เป็นไม้ทั้งหลัง แต่ตั้งอยู่บนเสาตอม่อก่ออิฐถือปูน แปลนมักมีรูปร่างเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตรงกันทั้งชั้นล่างและชั้นบน มีผนังล้อมรอบลักษณะเหมือนกล่อง มีมุขที่ด้านหน้า บางหลังอาจไม่มีมุข นอกจากนั้นแปลนอาคารเป็นรูปตัวแอล รูปตัวที รูปตัวอี และรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส บางอาคารอาจมีห้องห้าเหลี่ยมหรือหกเหลี่ยม ประกอบเข้าเป็นด้านหนึ่งของตัวอาคาร หลังคาส่วนใหญ่เป็นหลังคาทรงจั่ว หรือทรงมนิลา (Gable roof) หรือทรงมนิลาตัดมุมเฉียงลงมาทางด้านหน้าจั่ว (Half Hipped Roof) ซึ่งเป็นที่นิยมกันหรือทรงปั้นหยา (Hipped Roof) มุงหลังคาไม่ลาดเท่าทรงไทย มุมของหลังคามีความชันไม่เกิน 30-45 องศา มีการประดับหน้าจั่วและสันหลังคาเปลื้องชายโคจรอบ ด้วยไม้ฉลุละเอียดเชิงงดงามมาก เพื่อเน้นให้เกิดความสวยงาม มีบันไดภายในอาคาร โครงสร้างเป็นชนิดกำแพงรับน้ำหนัก ในตอนปลายรัชกาลอาจมีคอนกรีตหรือเหล็กบ้าง (ม.ล. ประทีป มาลากุล, 2519)

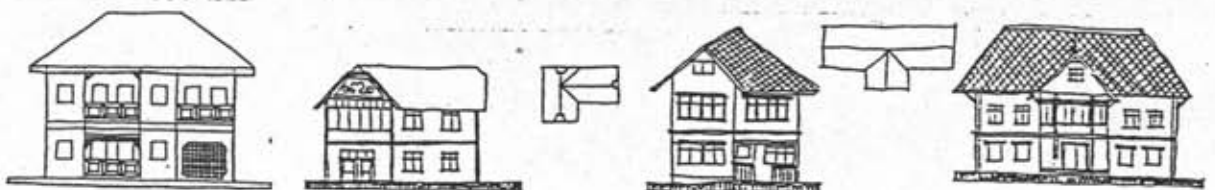
ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมทั่วไป ก็ยังคงมีรูปแบบที่ไม่แตกต่างจากสมัยรัชกาลที่ 5 มากนัก บ้านราษฎรโดยทั่วไปยังเป็นแบบเดิม คือ เป็นเรือนไทยใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่ว สิ่งที่เพิ่มมาคือวัสดุผนังหลังคา เริ่มมีการนำสังกะสีมาใช้แทน กระเบื้องดินเผา บ้านเหล่านี้มีอยู่ทั่วไปในชนบทหรือบริเวณชานเมือง ส่วนบ้านในเมืองอาจแยกเป็นสองกลุ่ม คือ

ประเภทบ้านไม้ ซึ่งเป็นแบบอย่างที่บุคคลทั่วไป อยู่อาศัยไปจนถึงผู้มีฐานะปานกลาง และพ่อค้าคหบดีบางท่านนิยมอยู่บ้านไม้ (รูปร่างเป็นบ้านไม้สองชั้น มีทั้งชนิดใต้ถุนโล่ง และชนิดใช้เนื้อที่เต็มทั้งชั้นล่างและชั้นบน ถ้าเป็นใต้ถุนโล่งส่วนใต้ถุนจะสูงไม่เท่าชั้นบน และชั้นล่างจะเป็นเสาคอมก่ออิฐฉาบปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยม รองรับเสาไม้ชั้นบน ถ้าเป็นสองชั้น ฝาทั้งสองชั้นจะตรงกัน ชั้นล่างยกพื้นสูงกว่าระดับดินประมาณ 1 เมตร และมักมีระเบียงทั้งชั้นล่างและชั้นบน ทางด้านหน้าหรือทั้งสองด้าน บางหลังมีระเบียงตลอดตัวอาคาร หลังคาส่วนใหญ่เป็นทรงมนิลาพสมันหยา แปลนซับซ้อนไม่ใช่รูปสี่เหลี่ยมธรรมดา สำหรับบ้านหลังเล็กจะไม่ซับซ้อนเท่า ฝาเป็นเกล็ดไม้ฉลุลาย ได้ทั้งความงามและระบายอากาศได้ดี หลังคาชั้นไม้เกิน 45 องศา

ประเภทบ้านตึก เป็นที่นิยมกันในหมู่ผู้มีฐานะดี เช่น ขุนนาง เสนาบดี พ่อค้า คหบดี เป็นตึกชนิดสองชั้น ชั้นล่างสูงกว่าพื้นที่ประมาณหนึ่งเมตร ระหว่างชั้นสูงประมาณสามเมตร ก่อผนังปิดใต้ถุนโอบรอบ เว้นช่องอากาศเป็นระยะ ด้านหน้ามีมุขหลังคาเป็นหลังคาจั่วปูนปั้นหยา ประตูบานคู่ประดับด้วยวงกบกระจกลี ช่องลมช่องแสงมักเป็นกระจกลี หรือเกล็ดไม้ติดตายลงดงาม อาคารราชการในสมัยนี้ เป็นตึกขนาดสองหรือสามชั้น มีสัดส่วนใช้สอยแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก แต่มีการประดับตกแต่งด้วยศิลปไทย ในบริเวณหลังคา หน้าต่างจั่ว ฝาฉาบปูน พื้นชั้นล่างสูงกว่าพื้นดินประมาณหนึ่งเมตร เช่นเดียวกับอาคารประเภทอื่น ๆ ถ้าเป็นบ้านพักข้าราชการ นิยมสร้างเป็นบ้านไม้ใต้ถุนโล่ง หลังคาหน้าจั่วผสมทรงปั้นหยา ด้านหน้ามีมุขหรือระเบียงหน้าต่างเป็นรูปปีก เหนือหน้าต่างเป็นช่องเหนือช่องแสง เป็นช่องระบายลมเป็นไม้ฉลุลาย

อาคารอีกประเภทในสมัยรัชกาลที่ 6 ที่ยังไม่ไดกล่าวคือ ตึกแถว ซึ่งเป็นที่อยู่ของชาวจีนที่มีอาชีพค้าขาย ตึกแถวในสมัยนี้มีความสูงประมาณ 2 - 3 ชั้น เป็นตึกก่ออิฐถือปูน มีความลึกไม่มาก ตามช่องลม ระเบียง มีการตกแต่งลวดลายเป็นช่องเพื่อระบายลมไว้ อย่างสวยงาม ตึกแถวดังกล่าวตั้งอยู่ในย่านการค้าสำคัญของเมืองเพชรบุรี

4) สมัยสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

อาคารที่สร้างขึ้นในเมือง ส่วนใหญ่เป็นการสร้างบ้านพักสำหรับข้าราชการในหน่วยงานต่าง ๆ เช่นการประปา การไฟฟ้า การรถไฟ กรมตำรวจและทหาร รูปแบบโดยทั่วไปของบ้านพักข้าราชการ มักเป็นไปตามแบบมาตรฐานของบ้านพักในแต่ละกรมกอง เช่น บ้านพักข้าราชการรถไฟ เป็นเรือนไม้ใต้ถุนโล่ง หลังคาทรงปั้นหยา การวางผังนิยมสร้างเรียงเป็นแถวขนานไปกับทางรถไฟ เพราะที่ดินริมทางเป็นของทางรถไฟ บ้านพักของข้าราชการตำรวจเป็นบ้านไม้สองชั้น หลังคาลาดชันไม่เกิน 15 - 30 องศา อยู่ในเนื้อที่ประมาณ 50-100 ตารางวา ฝาไม้ตีกับเกล็ด บางหลังมีช่องระบายลม การวางผังมีรูปถนนแคบและซับซ้อนส่วนใหญ่เป็นชอยตัน มีความหนาแน่นสูง บ้านพักนายทหารชั้นสัญญาบัตร เป็นอาคารไม้สองชั้น บางหลังใต้ถุนโล่ง บางหลังใช้เนื้อที่เต็มทั้งสองชั้น หลังคาปั้นหยาหรือหลังคาจั่ว ลาดเอียงประมาณ 15 องศา ฝาไม้ตีเกล็ดกับ นิยมมีระเบียงทางด้านหน้าหรือด้านข้าง อยู่ในเนื้อที่ประมาณ 100 ตารางวา การวางผังมีการทำถนนแบบคดมาวางไว้ ถนนกว้างประมาณ 5 เมตร ส่วนบ้านพักนายทหารชั้นประทวนเป็นเรือนแถวไม้ ใต้ถุนโล่งสูงจากพื้นดินประมาณ 1 เมตร เรือนหนึ่งมีประมาณ 6-8 ห้อง มีระเบียงทางด้านหน้า ฝาไม้ หลังคาจั่ว การวางผังมักวางเป็นแนวยาวแต่ละหลัง หันหน้าเข้าหาถนน

นอกจากนี้ยังมีการสร้างตึกแถวของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และราชพัสดุ ในบริเวณย่านการค้าของเมือง เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มีความสูงประมาณ 3 - 4 ชั้น กว้างประมาณ 4 เมตร ไม่มีการประดับตกแต่งตามช่องลมระเบียง ส่วนอาคารบ้านเรือนของราษฎรทั่วไปมักเป็นอาคารไม้สองชั้น เนื้อที่ประมาณ 100 - 200 ตารางวา นิยมติดกระจกล้อมช่องแสงเหนือหน้าต่างหรือประตู

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ในช่วงเวลาประมาณ 80 ปี มีการพัฒนารูปแบบทางสถาปัตยกรรมมาโดยตลอด ความแตกต่างของอาคารในแต่ละช่วงเวลาสามารถนำมาอธิบายความเป็นไปของเมืองได้เป็นอย่างดี ดังจะกล่าวต่อไป ในหัวข้อที่ตั้งและระบบชุมชนเมือง

๒) พระราชวัง

ในยุคเมืองเพชรบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งของไทย มีการสร้างพระราชวังฤดูร้อนของกษัตริย์หลายพระองค์ในจังหวัดเพชรบุรี ดังต่อไปนี้

1) พระนครคีรี

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างพระราชวังฤดูร้อนบนเขาคีรี ที่ทรงเลือกเขาคีรีเพราะในสมัยยังทรงผนวชอยู่ในรัชกาลที่ 3 สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จจาริกมายังจังหวัดเพชรบุรี โปรดประทับแรมอยู่ที่วัดสมณ ทรงพระอุคสาหะเสด็จขึ้นยอดเขาสมณ (ชื่อเดิม เขาวัง) เพื่อประทับนั่งแสดงท้าวเวกภาวนาเนื่องนิศย์ นอกจากนี้ เมื่อมองจากยอดเขาจะสามารถเห็นทะเลทางด้านตะวันออกได้เป็นอย่างดี และมีทิวทัศน์โดยรอบที่เจริญตา จึงเลือกเขาสมณเป็นที่ตั้งพระราชวัง ในการสร้างพระนครคีรีได้นำสถาปัตยกรรมตะวันตกแบบนีโอคลาสสิกมาเป็นแบบอย่างในการก่อสร้าง เนื่องจากขณะนั้นเป็นเวลาของไทยเปิดประเทศทำการค้าขายติดต่อกับตะวันตกอย่างกว้างขวาง จึงนำสถาปัตยกรรมตะวันตกมาใช้เพื่อแสดงถึงความเจริญเสมอชาติตะวันตก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้สร้างพระนครคีรีบนยอดเขาทั้งสามยอด คือ ยอดกลาง ยอดเขาทิศตะวันออก และยอดเขาทิศตะวันตก

2) พระรามราชนิเวศน์

ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านหม้อ อำเภอเมืองเพชรบุรี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อใช้เป็นพระราชนิเวศน์สำหรับประทับแรมในฤดูฝน เพราะทรงโปรดอากาศเมืองเพชรบุรีมากถึงกับมีพระดำรัสว่า "...อากาศที่เมืองเพชรบุรีเวลากลางวันจะร้อน แต่ถ้าหากว่าฝนตกยิ่งร้อนจัด แต่พอฝนตกแล้วเป็นหายร้อนทันที เวลากลางคืนเย็น จวนรุ่งต้องห่มผ้า หมอบเอบเอนก็ชอบว่าสบายดีกว่าที่ไหน ๆ ในเมืองไทย สูงไม่มีเลข..." โปรดเกล้าฯ ให้สร้างตามแบบยุโรป โดยยืมส่วนมาจากพระราชวังฤดูร้อนของพระเจ้าวิลเลียมที่ 1 แห่งเยอรมัน ซึ่ง เป็นพระสหราชโดยมีนายคอริงท์ ชาวเยอรมันเป็นช่างก่อสร้าง

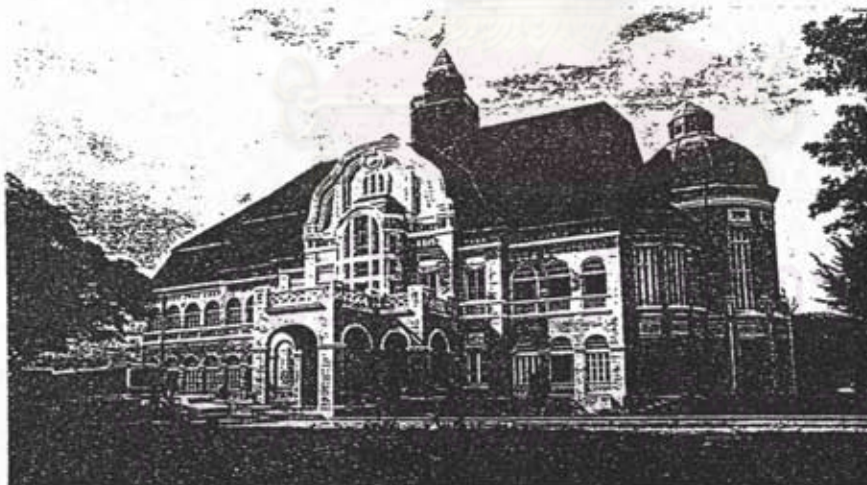
พระราชวังบ้านปืนสร้างขึ้นเมื่อพ.ศ. 2453 แต่การก่อสร้างเพิ่งเสร็จบริบูรณ์เมื่อพ.ศ. 2461 พระราชวังนี้พระราชทานนามไว้แต่เดิมว่าพระที่นั่งศรีเพชรปราสาท แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนชื่อใหม่ เมื่อพ.ศ. 2462 ว่าพระรามราชนิเวศน์

เมื่อสร้างพระราชวังนี้เสร็จ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จมาฉลองพระที่นั่ง และประทับแรมปฐมฤกษ์ในปีที่สร้างเสร็จ แต่ไม่โปรด จึงไม่ค่อยได้เสด็จประทับต่อมาในรัชกาลที่ 7 จึงพระราชทานให้เป็นโรงเรียนผู้กำกับลูกเสือในพระราชูปถัมภ์ แต่เมื่อลูกเสือล้มไปแล้วก็ทิ้งว่างอยู่จนเกิดสงครามเอเซียบูรพาขึ้น จึงใช้เป็นที่ตั้งบัญชาการทหารกองพันที่ 3 กรมทหารราบที่ 11 รักษาพระองค์

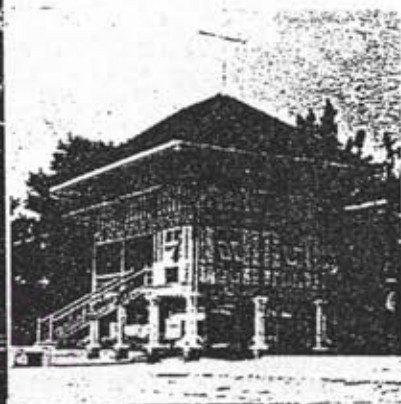
3) พระราชนิเวศน์มฤคทายวัน

สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดสถาปนาปัตยกรรมแบบไทยเป็นอย่างอื่น จึงไม่โปรดพระราชวังรามราชนิเวศน์ โปรดฯ ให้สร้างพระตำหนักแบบไทยชั้นใหม่ที่หาดเจ้าสำราญ ครั้งสร้างพระราชวังเสร็จ เสด็จไปประทับปีแรกก็ทรงพอพระราชฤทัย ครั้งปีต่อมาเล่ากันว่าเกิดแมลงวันชุกชุมมาก ไม่เหมาะแก่การที่จะเสด็จประทับ จึงโปรดให้รื้อถอนไป สร้างใหม่ที่ตำบลห้วยทรายเหนือ อำเภอชะอำ

ปัจจุบันคือ ที่ตั้งของกองกำกับการ 1 กองบังคับการฝึกพิเศษ ศูนย์การฝึกโดดร่มของกรมตำรวจ

พระราชวังรามราชนิเวศน์

พระราชวังมฤคทายวัน

3.4.2.2. ลักษณะและระบบชุมชนเมืองเพชรบุรี

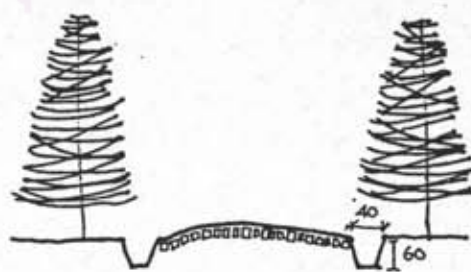
ยุคจังหวัดเพชรบุรีในภาคตะวันตกของเพชรบุรี เป็นช่วงที่ไทยอยู่ในนโยบายปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย มีการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าทางเศรษฐกิจสังคมและการปกครอง มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบของเมืองในด้านสถาปัตยกรรม การคมนาคม ระบบการขนส่ง ระบบสาธารณูปโภค ระบบสาธารณสุขประการ การติดต่อสื่อสาร ฯลฯ ทำให้เมืองมีการเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบเดิมเป็นอันมาก เพชรบุรีในฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งในประเทศไทย จึงได้รับผลของการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพทางผังเมืองในหลายด้าน ดังนี้

ก) ระบบการคมนาคมขนส่ง ในยุคนี้มีการขยายโครงข่ายการคมนาคมทั่วประเทศ ทั้งทางถนนและรถไฟ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางผังเมืองของจังหวัดต่างๆ เป็นอย่างมาก ชุมชนเมืองเพชรบุรีก็ได้รับผลกระทบดังกล่าว ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการคมนาคมดังนี้

1) การสร้างถนนและสะพาน

ก) ในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้สร้างถนนในบริเวณเขาพระนครคีรีกับริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรี ถนนที่สร้างในสมัยนี้มี ถนนราชวิถี (จากเชิงเขาไปยังท่าหน้า) ถนนจากเชิงเขาพระนครคีรีไปเขาหลวง ถนนสี่สะพานอินทร์ ถนนบันไดอิฐ ถนนดำเนินเกษม และถนนคีรีรัฐสภา การวางรูปแบบโครงสร้างถนนให้โครงสร้างเมือง แบบตาราง (GRID - TYPE STRUCTURE PATTERN) มาใช้โดยใช้พระนครคีรีเป็นจุดเริ่มต้น เพื่อตัดถนนไปยังส่วนต่าง ๆ ของเมือง

แนวถนนดังกล่าวจึงออกมาในรูปตารางขนาดใหญ่ ทำให้เกิดการจราจรทางบกภายในพื้นที่อย่างทั่วถึง อีกทั้งในสมัยนั้น การคมนาคมทางบกเริ่มเป็นที่นิยมมากขึ้น เห็นได้จากวิถีเสด็จพระราชดำเนินของสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมายังพระนครคีรี โดยจะทรงประทับเรือพระที่นั่งจากกรุงเทพ แล่นเลียบชายฝั่งมาขึ้นบกที่ปากน้ำตำบลบ้านแหลมแล้ว จึงทรงม้าหรือพระราชยานที่เรียกว่าเสลี่ยงจากบ้านแหลมไปยังพระนครคีรี

สภาพของถนนในสมัยนั้น เห็นได้จากหนังสือประวัติศาสตร์ไทย สมัย พ.ศ. 2353 - 2453 ได้กล่าวว่า " ถนนสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นถนนที่มีสภาพไม่ค่อยดีนัก แต่ละสายในฤดูแล้ง ฝุ่นคลอบ และในฤดูฝนเป็นโคลนคม เพราะทำถนนไม่มีการลงราก เขากอบเพียงพอให้ดินเรียบ แล้วเอาอิฐตะแคงอัดแน่นด้วยดินหรือทรายให้กลางถนน สองข้างถนนมีร่องสำหรับน้ำไหลก่อด้วย อิฐกว้างไม่เกิน 40 ซม. ลึกประมาณ 60 ซม. ดังนั้นทั้ง ๆ ที่ไม่มียานพาหนะผ่าน ถนนก็ทรุดโทรมในเวลาไม่นาน เสียดตรงไหนก็เอาหินมากอง แล้วค้ำให้แน่น " จะเห็นได้ว่าสภาพถนนในยุคนั้นยังขาดเทคนิคในการก่อสร้างอยู่มาก แต่ก็แสดงถึงความตั้งใจในการสร้าง เช่น การทำร่องสำหรับน้ำไหลด้านข้าง ปัจจัยสำคัญอีกอัน คือ ผู้ใช้ถนนส่วนใหญ่เป็นคนเดินเท้า พาหนะที่ใช้ก็มีลักษณะเบา เช่น เสลียง ม้า ช้าง เกวียน จึงไม่จำเป็นต้องลงรากอย่างแน่นหนา สิ่งที่ส่งผลต่อรูปแบบของเมืองอีกประการหนึ่งคือ การสร้างสะพานข้ามข้ามแม่น้ำเพชรบุรี มีลักษณะเป็นสะพานที่สร้างอย่างพิถีพิถัน เพื่อให้สะพานรับน้ำหนักรถและข้างฐานสะพานก่อด้วยอิฐถึงปูนกว้างประมาณ 6 เมตร เียงสะพานสูง ลาดสะพานค่อนข้างยาว ที่กลางสะพานทั้งสองด้านมีป้ายชื่อสะพานว่า " สะพานช้าง " การสร้างถนนและสะพานช้าง เป็นเสมือนการเปิดมิติใหม่ในด้านการคมนาคมของเมืองเพชรบุรี ส่งผลให้รูปแบบของเมืองมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก จากการกระจายตัวอย่างขาดระเบียบ ตั้งแต่เป็นเมืองลูกหลวงของกรุงศรีอยุธยา ถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น การนำถนนแบบตารางเข้ามานั้น เป็นการนำผังเมืองกลับมาใช้ในชุมชนเมืองอีกครั้ง นับจากที่เคยใช้ในสมัยก่อตั้งชุมชนเมืองเพชรบุรี

ข) สมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

โปรดเกล้าฯ ให้สร้างถนนทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรีเรื่อยลงมาทางใต้ ซึ่งมี การสร้างถนนขนานกับแม่น้ำเพชรบุรีลงมาทั้งสองฝั่งแม่น้ำ

การสร้างถนนในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้สร้างทั้งทางตะวันตกและทางตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรี ทางด้านตะวันตก สร้างไว้มีเจตนาเพื่อเป็นทางลงไปสู่พระราชวังวรมราชินีเวศน์ โดยทำถนนล้อมรอบทั้งทางเหนือ ใต้ ตะวันตก ทางตะวันออก เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่มากในแนวกำแพงเมืองเดิม

ค) สมัยสมเด็จพระมงกุฎพระเจ้าอยู่หัว

โปรดเกล้าฯ ให้ขยายถนนที่เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ ที่ตลาดทางปากตะวันตกของแม่น้ำ ตั้งแต่เข้าสะพานจอมเกล้าไปตามถนนสี่สีอินทร์จรดถนนราชดำเนิน และถนนราชดำเนินจรด

ถนนราชวิถีถึงแม่น้ำ นอกจากนี้ยังมีการสร้างถนนทางด้านตะวันออก โดยสร้างจากทางเดินเดิม ภายใตกรอบระหว่างถนนมาศหลวงค้ำกับถนนโพธิ์กาบัง เข้าถนนพระทรง ถนนสุรพันธ์ รวมทั้ง การขยายถนนพานิชเจริญ ซึ่งอยู่ทางริมฝั่งแม่น้ำแม่น้ำเพชรบุรีด้านตำบลท่าราบ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า พัฒนาการของโครงการสัญจร เริ่มจากพระนครคีรี ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำ ในสมัยรัชกาลที่ 4 และการขยายลงมาทางใต้ เพื่อมุ่งสู่พระตำหนัก รามราชินีเวสต์ทางตอนใต้ ในขณะที่เดียวกันก็มีการขยายแนวถนนไปทางด้านตะวันออก ในสมัย รัชกาลที่ 5 รวมทั้งการขยายถนนทางตะวันตกบริเวณที่ไฟไหม้ และถนนภายในกรอบใหญ่ ที่รัชกาลที่ 5 สร้างไว้ ทำให้มีความละเอียดมากขึ้น สามารถสัญจรได้อย่างทั่วถึงทุกบริเวณ ทางฝั่งตะวันออกของเมือง

2) การสร้างทางรถไฟ

ทางรถไฟสายใต้ เริ่มก่อสร้างระหว่าง กรุงเทพ - เพชรบุรี เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2442 เป็นระยะทาง 151 กม. โดยมีสถานีตั้งอยู่ตรงปากคลอง บางกอกน้อยธนบุรี ทางรถไฟสายนี้ได้เริ่มให้บริการได้เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2446 ทางรถไฟมีระยะทาง 169 กม. ผ่านจังหวัดเพชรบุรีทางด้านตะวันออก มีสถานีอยู่ทาง เหนือของชุมชนเมือง

๓) ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

- 1) การประปา การประปาของชุมชนเมืองเพชรบุรี เกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยการสูบน้ำจากแม่น้ำเพชรบุรีขึ้นไปใช้บนพระนครคีรี สำหรับการประปาสำหรับประชาชนนั้นมีในสมัยรัชกาลที่ 7
- 2) การไปรษณีย์โทรเลข มีขึ้นในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้การติดต่อสื่อสารมีความสะดวกยิ่งขึ้น
- 3) โรงเรียน เริ่มมีในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเป็นโรงเรียนของพวกมิชชันนารี แยกเป็นโรงเรียนหญิงและโรงเรียนชาย
- 4) โรงพยาบาล ตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เช่นกัน ทรงพระราชทานเงินสมทบทุน สร้างโรงพยาบาลจำนวน 30 ชั่ง

ค) ลักษณะที่ตั้งของอาคารบ้านเรือนและระบบชุมชนเมือง

ในสภจังหวัดเพชรบุรีในภาคตะวันตกของไทย มีลำดับของสภาพอาคารและระบบชุมชนเมือง ดังนี้

1) ชุมชนเมืองเพชรบุรีในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากการปรับปรุงเมืองโดยการนำระบบถนนแบบตารางมาใช้ทำให้รูปแบบการใช้ที่ดินของเมืองมีระเบียบมากขึ้น ลักษณะอาคารจากอาคารเรือนไทยเดิม ที่ผูกพันทางน้ำอย่างแน่นแฟ้น เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นอาคารเรือนไม้ริมถนน อาคารร้านค้าริมทาง เริ่มสร้างเรียงรายไปตามถนนสายต่าง ๆ

อาคารเรือนแถวไม้ ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในเมือง โดยมีการสร้างบริเวณริมถนนหน้าวัดพระมหาธาตุเป็นอาคารไม้สองชั้น มีระเบียงด้านหน้า ชั้นล่างเปิดโล่งเพื่อทำการค้า บริเวณระเบียงและช่องลม มีการประดับด้วยไม้ชั้นเล็ก ๆ เรียงเป็นลวดลาย แต่ยังไม่ค่อยอ่อนช้อยเหมือนในสมัยต่อมา บ้านเรือนของประชาชนเริ่มข้ามไปทางตะวันออกของแม่น้ำบาง ทั้งนี้เป็นผลจากการสร้างสะพานข้ามข้ามแม่น้ำ ทำให้การขยายตัวของชุมชนเริ่มขยายกว้างออกไป เพราะการคมนาคมระหว่างสองฝั่งแม่น้ำมีความสะดวกขึ้น อาคารก่ออิฐถือปูน ที่รัชกาลที่ 4 ทรงสร้าง รวมทั้งศูนย์ราชการต่าง ๆ เริ่มเข้ามาตั้งตามแนวถนนราชวิถีและบริเวณทางชั้นเขาวัง เมืองจึงแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ ฝ่ายราชสำนัก ซึ่งอยู่บริเวณโดยรอบเขาวัง และฝ่ายวิถีชีวิตของประชาชนที่อยู่บริเวณริมแม่น้ำ แต่ทั้งสองส่วนก็สามารถอยู่กันอย่างกลมกลืน

ส่วนอาคารบ้านเรือนของเจ้านายและขุนนาง มักเป็นตึกอยู่ในชุมชนเมืองโดยสร้างให้หน้าไปริมน้ำ เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีระบบประปา จึงจำเป็นต้องอาศัยน้ำจากแม่น้ำในการอุปโภคบริโภค และการคมนาคม สำหรับน้ำที่ใช้ในพระนครที่นั้น, ได้สร้างประปา มีเครื่องสูบน้ำจากแม่น้ำเพชรบุรี นับว่าเป็นการประปาแห่งแรกในเมืองเพชรบุรี

นอกจากนี้การสร้างอาคาร ตลาด ตามริมถนน ริมแม่น้ำ และสะพานข้ามแม่น้ำเพชรบุรี ยังเป็นการเปิดโอกาสให้การสัญจรทางบก สามารถเข้ามาแทรกอยู่ในชีวิตของประชาชน เห็นได้จาก การเปลี่ยนแปลงของตลาด ซึ่งเดิมนั้นมีตลาดใหญ่อยู่ปากคลอง เมื่อสร้าง ถนนทำให้ตลาดริมถนน เริ่มแพร่หลายในรัชกาลนี้ เมืองได้ย้ายมาจากชุมชนริมแม่น้ำเพชรบุรี ขึ้นมาทางตะวันตกของแม่น้ำ ตามแนวถนนราชวิถี มีการสร้างอาคารแถวไม้ที่สร้างขึ้นใหม่ตาม แนวถนนบริเวณหน้าวัดมหาธาตุ ทำให้เกิดการผสมผสานระหว่างชีวิตบนบก

และชีวิตน้ำ ในขณะที่ตลาดบกเริ่มมีความสำคัญมากขึ้น ตลาดน้ำก็ยังมียู่ ในบริเวณช่วงวัดซ่อเจริญธรรมและตรอกต้นจันทร์ บริเวณหน้าตลาดวัดมหาธาตุ จะมีตลาดน้ำที่มีเรือพาย เรือแจว เรือก่อและเรือพ่วงนำพื้ผลมาขึ้นบกและค้าขายกัน นับว่าเป็นตลาดน้ำที่สวยงามไม่แพ้ตลาดน้ำวัดไทรเลย

ตลาดในสมัยนั้นจึงมีความคึกคักคั้งมาก มีการนำสินค้าจากไร่และสวนในบริเวณโดยรอบ รวมทั้งสินค้าอาหารทะเลจากบ้านแหลม ล่องแม่น้ำมาขายที่ตลาดน้ำ ส่วนตลาดบกส่วนใหญ่จะค้าขายพวกสินค้าเบ็ดเตล็ด อาหาร ของแห้ง และร้านบริการต่าง ๆ

ชุมชนเมืองจึงแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

ก) เขตศูนย์กลางการปกครอง ส่วนพระราชฐานและหน่วยราชการ ซึ่งอยู่ทางเหนือของเมือง บริเวณเขาสมนและริมถนนราชวิถี ไล่ไปทางตะวันออก จนถึงท่าน้ำริมแม่น้ำเพชรบุรี บริเวณริมแม่น้ำ มีตึกของกรมหมื่นวิษณุวณนิภาส เจ้าพระยาศรีสุริวงค์ เจ้าพระยาพิพากรวงศ์ แต่ตึกของพระยามนตรีสุริวงษ์ (ชุ่ม บุนนาค) และพระสมุหกลาโหมผู้อำนวยการ สร้างพระนครคีรี อีก 1 หลัง

ข) เขตศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ได้แก่ บริเวณตลาดบกและตลาดน้ำ หน้าวัดพระมหาธาตุอยู่ทางตะวันตกของชุมชนเมือง

ค) เขตที่พักอาศัย บ้านของคหบดีและขุนนางส่วนใหญ่อยู่บริเวณริมแม่น้ำเพชรบุรี ส่วนบ้านเรือนของราษฎรจะกระจายไปตามจุดต่าง ๆ ของเมือง ทั้งทางตะวันตกและใต้ รวมไปถึงเขตกำแพงเมืองเดิม

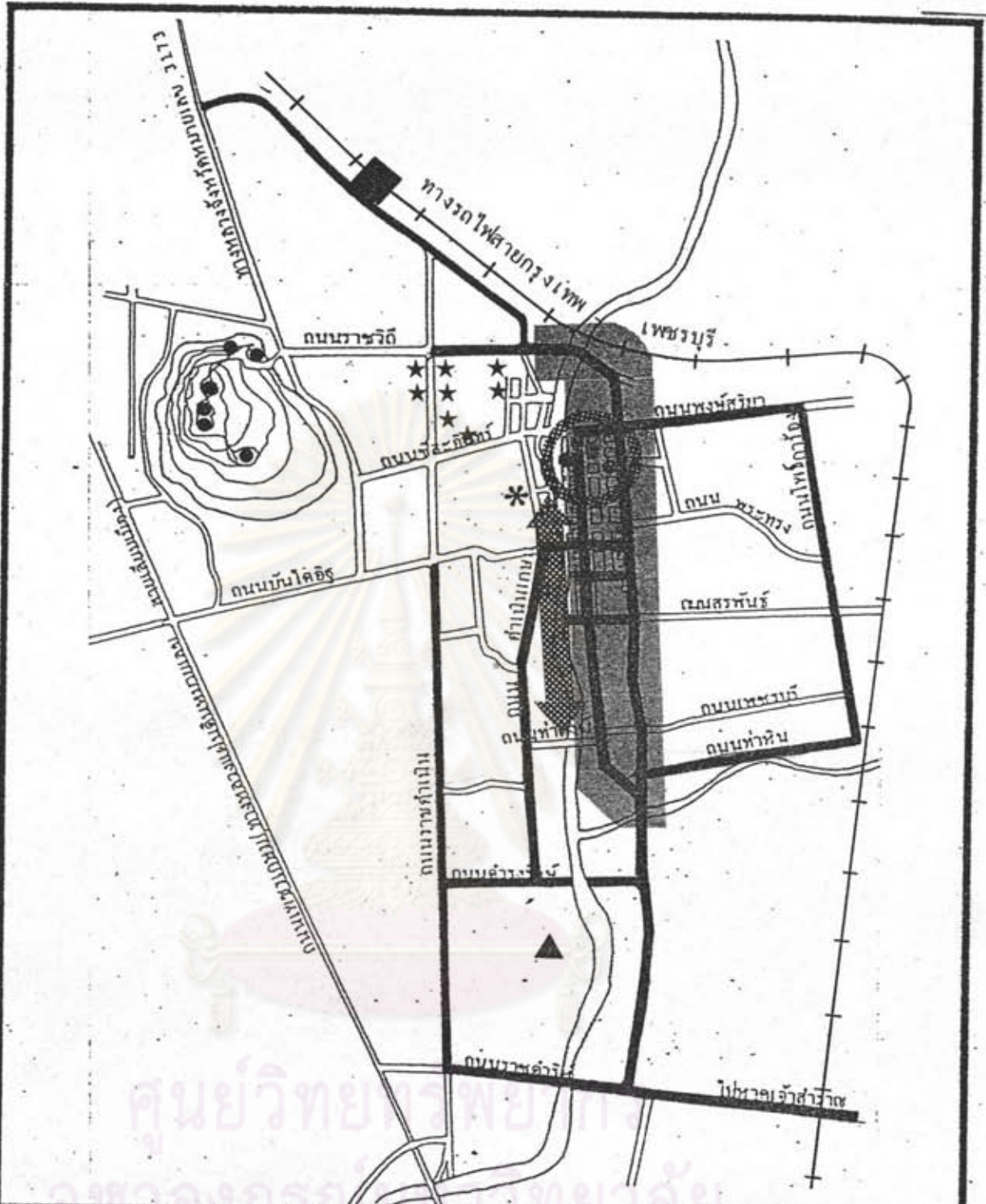
เมืองจึงมีขนาดไม่แตกต่างจากยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นมากนัก แต่มีการจัดระเบียบการใช้ที่ดินดีขึ้น โดยเฉพาะทางตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรี ที่มีการตัดถนนใหม่ตั้งที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

2) ชุมชนเมืองเพชรบุรีสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การสร้างถนนและการรถไฟ ส่งผลต่อรูปแบบการวางอาคารที่ก่อสร้างใหม่ ในสมัยนี้ โดยการจัดวางอาคารส่วนใหญ่มีกวางอาคารขนานกับแม่น้ำ ลำคลอง หรือถนน โดยหันหน้าหรือส่วนเด่น เช่น มุข สุ่มน้ำ ลำคลองหรือถนน โดยไม่คำนึงถึงทิศทาง ลม แดด หรือ ฝนมากนัก ถ้าเป็นริมน้ำจะมีสะพานทางเดินจากตัวบ้านถึงศาลาเทียบเรือ ถ้าเป็นถนนจะมีถนนโค้งวงกลมหรือรูปไข่จากถนนหน้าบ้านเทียบเข้าได้มุข(ม.ล. ประทีป มาลากุล, 2519) เรือนปั้นหยา และเรือนมนิลา มักสร้างเป็นบ้านเดี่ยว มีบริเวณกว้าง ส่วนใหญ่จะอยู่ริมถนนสายสำคัญของเมือง เช่น บริเวณทางเหนือของเมืองซึ่งอยู่บริเวณโคตรรอบสถาบันราชการในปัจจุบัน เช่น ทางเหนือของถนนราชดำเนิน ทางเหนือของถนนดำเนินเกษม และคอนคันทันของถนนมาศวงษ์

ส่วนอาคารเรือนแถวไม้ ส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณพาณิชย์กรรมเดิมของเมืองเพชรบุรี คือ บริเวณริมแม่น้ำเพชรบุรี ทั้งทางตะวันตกและทางตะวันออกของแม่น้ำโดยหันหน้าเข้าหาถนนดำเนินเกษม จากบริเวณสะพานข้างลงมาถึงถนนท่าสงฆ์ ซึ่งมีสะพานข้ามไปยังฝั่งตะวันออกของแม่น้ำ แล้วไล่ขึ้นไปตามถนนบริพัตรจนถึงทางแยกถนนสุรพันธ์ นอกจากนี้ยังตั้งอยู่ตามแนวถนนมาศวงษ์ไล่ลงมาจนถึงบริเวณหน้าวัดเกาะแก้วสุทธาราม แม้ว่าจะมีการตัดถนนเลียบกำแพงเมืองด้านที่ใกล้กับทางรถไฟ แต่บริเวณดังกล่าวมีคนไปตั้งหลักแหล่งน้อย จะมีก็มักเป็นคนพื้นเพเดิมในบริเวณนั้น

จากการรวมกลุ่มของประเภทอาคารต่าง ๆ สันนิษฐานได้ว่า ชุมชนเมืองเพชรบุรีในสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะหนาแน่นบริเวณริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีทั้งสองฝั่ง เมืองยังแบ่งออกเป็นสองส่วนเหมือนสมัยรัชกาลที่ 4 คือ ฝ่ายราชสำนัก ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของเมือง บริเวณถนนราชวิถี ถนนสีเสอินทร์ ถนนพงษ์สุริยา ถนนราชดำเนินคอนเหนือ และถนนดำเนินเกษมทางคอนเหนือ อาคารในบริเวณนี้ ส่วนใหญ่ใช้เป็นสถานที่ราชการ บ้านมิชชันนารี สถานศึกษาชั้นสูง และบ้านข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ อีกฝ่ายคือบ้านเรือนของประชาชน ตั้งอยู่ตามริมถนนทั้งสองฝั่งของแม่น้ำเพชรบุรี โดยมีศูนย์กลางสองแห่ง คือ ศูนย์กลางเดิมอยู่ที่ตลาดน้ำบริเวณหน้าวัดพระมหาธาตุทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรี แม้ค้าส่วนใหญ่เป็นชาวสวน ชาวไร่ จากอำเภอต่าง ๆ นำสินค้าประเภทอาหารสด พืชผัก อาหารทะเล ล่องเรือมาขายที่ตลาดน้ำ และศูนย์การค้าใหม่ ซึ่งเป็นตลาดบนบก อยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำ บริเวณถนนพาณิชย์เจริญและถนนมาศวงษ์ แม้ค้าส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีน ค้าขายสินค้าพวกของชำ เสื้อผ้าและเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน นอกจากบริเวณดังกล่าวเป็นที่พักอาศัยของประชาชนทั่วไป

แสดง: ถนน / ที่ตั้งอาคารและระบบชุมชนในสมัยรัชกาลที่ 5

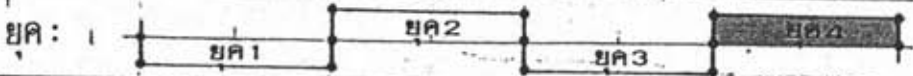
สัญลักษณ์:

- พระนครคีรี
- ★ หน่วยราชการ/ที่ทำการ
- * ศูนย์การปกครองเมือง
- ▲ พระราชวังรามาธิบดี

- ถนนที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5
- สถานีรถไฟ
- ตลาดบก
- บริเวณแก่งไม่ปลูกตามริมถนน 2 ฟัง
- แม่น้ำเพชรบุรี
- แนวตลาดน้ำ

มาตราส่วน
1: 28000

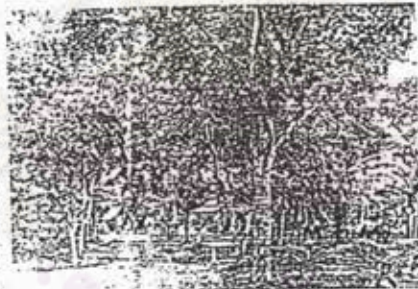
แผ่นที่
3.14

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

ตลาดนัดสวนพริกที่ตำบลวังน้ำเย็น ๕

ถนนสายรถไฟที่เมืองพริกมณี

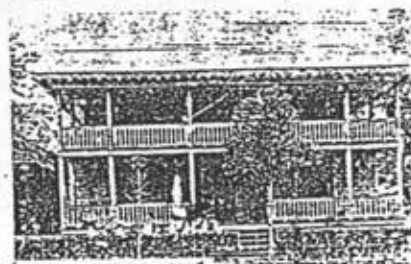
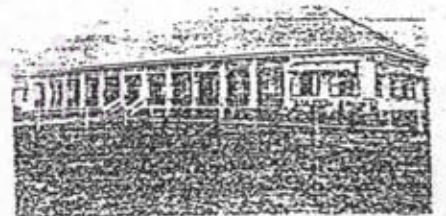
สวนพริก (สวนของหม่อมเจ้า)

ศาลากลางจังหวัดพริกมณี

ศาลากลางจังหวัดพริกมณี พ.ศ. ๒๔๕๖

โรงเรียนประถมศึกษาพริกมณี

เห็นได้ว่าการผสมผสานระหว่างวิถีเดิมที่เป็นชานน้ำ กับ ชีวิตบนบกอย่างสมบูรณ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่
มีหาได้ยากในปัจจุบัน

3) ชุมชนเมืองเพชรบุรีในสมัยสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

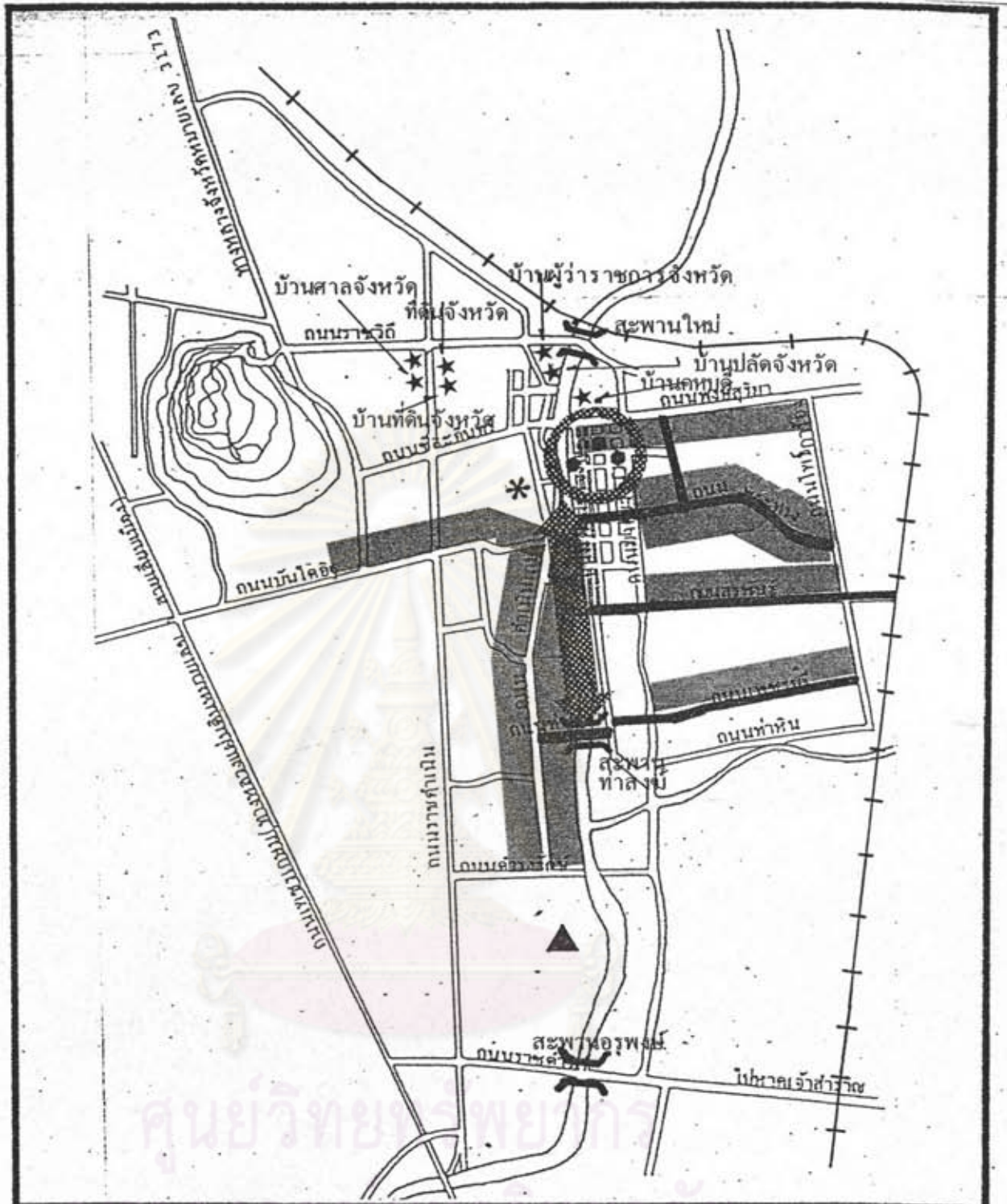
ในเมืองเพชรบุรีมีอาคารไม้ อาคารตึก และตึกแถว กระจายอยู่ทั่วไปในเมือง
และชานเมือง บ้านไม้ส่วนใหญ่อยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรี บริเวณด้านขวาของถนน
มาดฮวงษ์ ไปสิ้นสุดที่ถนนโพธิ์กากรอง มักสร้างหันหน้าไปทางถนนหรืออยู่ริมถนนเป็นแนวไปตลอด
ทั้งถนนพระทรง ถนนสุรพันธ์ ถนนเพชรบุรี และท่าหิน อาคารไม้บริเวณนี้เป็นอาคารไม้ขนาด
เล็ก ใช้เป็นที่อยู่อาศัยหรือร้านค้าขนาดเล็ก ส่วนใหญ่เจ้าของเป็นผู้มีฐานะปานกลาง ส่วนทาง
ตะวันตกของเมืองมีอาคารไม้ประเภทนี้ในบริเวณ ถนนบันไดอิฐด้านที่ติดพระนครคีรี และริมถนน
ราชดำเนินบริเวณชอชวัดอาจไปจนถึงริมถนนดำเนินเกษม

บ้านตึกจะอยู่ภายในบริเวณตัวเมืองมากกว่า โดยเฉพาะทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำเพชรบุรี
ตั้งเกาะกลุ่มกันตั้งแต่ถนนหน้าศาลากลาง ตั้งเรียงรายทั้งสองฝั่งของถนนคลองกระแชง ซึ่งอยู่
ระหว่างถนนดำเนินเกษมกับแม่น้ำเพชรบุรี ไปจนถึงถนนสุรธรรมนี้ ซึ่งอยู่หน้าวัดพระมหาธาตุ
ด้านริมถนนดำเนินเกษมตั้งแต่ถนนนอก ติดกับกำแพงวัดพระมหาธาตุ จะมีบ้านตึกผสมไม้ของคหบดี
อยู่เป็นระยะตามริมถนน ไปจนถึงถนนท่าสงฆ์

อาคารราชการในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้แก่ ศาลากลางเมืองเพชรบุรี ซึ่งย้ายมาจาก
หน้าวัดพลับพลาไชย ไปทางเหนือริมถนนราชวิถี ด้านหลังเป็นที่ว่าการอำเภอเมืองเพชรบุรี ต่อ
จากนั้นก็มีการตั้งสถานที่ราชการในบริเวณนี้เพิ่มขึ้น บ้านพักข้าราชการชั้น(ใหญ่จึงอยู่ในบริเวณ
ใกล้เคียงกัน ด้านริมถนนราชดำเนินและทางตอนต้นของถนนคลองกระแชงใกล้กับสะพานเทศบาล

ส่วนตึกแถวในเมืองเพชรบุรีเป็นตึกสองชั้น ตั้งอยู่บริเวณริมถนนพานิชเจริญด้านติดกับ
แม่น้ำเพชรบุรี ถนนเทเวศน์ ถนนเหล็งเฉลิมเพชร ถนนสุรินทร์ฤาไชย 1 และ 2 ไล่ลงไป
จนถึงถนนวัดลาด การใช้อาคารบริเวณใกล้เคียงลาดจะเป็นร้านค้า ถ้าไกลออกไปมักใช้เป็นที่อยู่อาศัย

อาคารสมัยรัชกาลที่ 4 - 6 ในปัจจุบันเหลืออยู่ไม่มาก เพราะอาคารไม้ส่วนใหญ่
เสียหายไปในไฟไหม้ครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2458 เกิดไฟไหม้บริเวณ ถนนสีสะอินทร์
จรดถนนราชดำเนิน จากถนนราชดำเนินไปจรดถนนราชวิถีถึงแม่น้ำ และในพ.ศ. 2468 เกิด
ไฟไหม้อีกครั้งที่ ตลาดทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรี บริเวณระหว่างถนนพานิชเจริญและ
ถนนมาดฮวงษ์ ทำให้บ้านเรือนและตึกแถวในบริเวณดังกล่าวเสียหายเป็นอันมาก พระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริเป็นว่า บ้านเรือนราษฎรสร้างกันแออัด

แสดง: ถนน / ที่ตั้งอาคารและระบบชุมชนในสมัยรัชกาลที่ 6

สัญลักษณ์:

- ตลาดบก
- ★ หน่วยราชการ/ที่ทำการ
- * ศูนย์กลางการปกครองเมือง
- ▲ พระราชวังบรมราชินีเวศน์
- (thick solid line) ถนนที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 6
- (dashed line) เรือนแถวไม้ตามแนวถนน
- (hatched line) แนวตลาดน้ำ
- (double line) สะพาน
- (line with cross-ticks) ทางรถไฟ

มาตราส่วน
1:28000

แผ่นที่
3.15

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

เกินไป และใช้ไม้เป็นหลังคา ถนนก็แคบไม่เป็นระเบียบ จึงโปรดให้ขยายถนนเก่า ห้ามปลูกสร้างเพิงไม้ที่จะเป็นเชื้อไฟต่อไป ในบริเวณเพลิงไหม้ นับเป็นข้อบังคับทางผังเมืองฉบับแรกที่มื่อเมืองเพชรบุรี

ด้านการคมนาคม การขยายถนนในชุมชนตามนโยบายของรัชกาลที่ 6 และความนิยมใช้เส้นทางคมนาคมทางรถไฟในการขนส่งสินค้าและการเดินทาง ทำให้การคมนาคมทางน้ำลดบทบาทลง และเมื่อระบบสาธารณสุขปลอดภัยและสาธารณสุขการเริ่มเข้ามาในเมือง การตั้งบ้านเรือนริมน้ำจึงไม่เป็นเรื่องจำเป็นต่อไป ประชาชนหันมาสร้างบ้านเรือนตามแนวถนนมากขึ้น บทบาทต่อชีวิตน้ำที่มีมาแต่อดีต จึงลดความสำคัญลงเป็นลำดับ

เห็นได้ว่าเมืองเพชรบุรีมีการขยายตัวไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงสถานที่ราชการ ทำให้ศูนย์กลางการปกครองเคลื่อนไปทางตะวันตกและตะวันออกของเมือง พระราชวังบ้านปืนที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 แต่เสร็จในรัชกาลที่ 6 ไม่ค่อยมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของเมืองมากนัก เพราะเป็นที่ตั้งของโรงเรียนกำกับลูกเสือเพราะรัชกาลที่ 6 โปรดประทับที่ตำหนักกรมราชนิเวศน์ อำเภอลำดวนมากกว่า

ดังนั้นบทบาทของจังหวัดเพชรบุรีที่กลับมารุ่งเรืองในสมัยรัชกาลที่ 4 - 5 ในฐานะที่เป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งในระดับประเทศ ด้านการเป็นเมืองตัวอย่างของการพัฒนาประเทศสู่ความเป็นสมัยใหม่ จึงเริ่มลดความสำคัญลงในสมัยสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

4) ชุมชนเมืองเพชรบุรีสมัยสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัยสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทางรถไฟสายใต้ได้สร้างลงไปถึงชะอำ หัวหิน และเมืองทางใต้อื่น ๆ ทำให้การคมนาคมสะดวกขึ้นเป็นอันมาก ข้าราชการบริวารและชนชั้นสูงนิยมสร้างบ้านพักตากอากาศตามเมืองต่าง ๆ ริมทะเล เห็นได้จากการเปิดที่ดินจัดสรรริมทะเลที่อำเภอชะอำและหัวหินของเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ ศูนย์กลางความเจริญเริ่มเคลื่อนตัวไปทางจังหวัดประจวบคีรีขันธ์มากขึ้น และถึงเมื่อสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้สร้างพระราชวังไกลกังวลหัวหิน และตราพระราชบัญญัติการจัดบำรุงสถานที่ชายฝั่งทะเลทิศตะวันออก เพื่อให้หัวหินเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชาติ เมื่อพ.ศ. 2469 ทำให้เพชรบุรีเคยเป็นศูนย์กลางความเจริญในฐานะที่เป็นประตูไปสู่จังหวัดภาคใต้ กลายเป็นเพียงเมืองผ่านทางไปภาคใต้ เพชรบุรีจึงลดบทบาทลงเป็นเพียงจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ของไทยในเวลาต่อมา

แต่อย่างไรก็ตามการเจริญเติบโตของเมืองก็ยังมีอยู่ แต่เป็นไปในรูปการสร้างบ้านพักสำหรับข้าราชการในหน่วยงานต่าง ๆ เช่น การประปา การไฟฟ้า การรถไฟ ตำรวจ และทหาร นอกจากนี้ไฟไหม้ครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 6 ในบริเวณใจกลางเมือง ทำให้มีการปลูกสร้างอาคารแถว โดยสำนักงานราชพัสดุและสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์รวมทั้งภาคเอกชน บริเวณใจกลางเมือง อาคารที่สร้างใหม่ต่างหันหน้าไปทางถนน บ้านพักข้าราชการที่สร้างขึ้นใหม่นั้นเป็นกลุ่มกระจายไปในส่วนต่าง ๆ ของเมือง ได้แก่

บ้านพักข้าราชการประปาเพชรบุรี สร้างขึ้นในบริเวณถนนดำเนินเกษม ใกล้กับการประปาเพชรบุรี ที่สร้างติดกับพระราชวังบ้านปืน เพราะเป็นตอนต้นของแม่น้ำ บ้านพักข้าราชการไฟฟ้า อยู่ทางเหนือของเมือง บริเวณหลังทางรถไฟทางตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรี บ้านพักข้าราชการตำรวจ อยู่ทางขวาของถนนราชดำเนิน ระหว่างชอว์วัดยางกับถนนเสลาของบ้านพักของข้าราชการรถไฟ อยู่บริเวณใกล้สถานีรถไฟเพชรบุรี โดยสร้างเรียงรายตามถนนรถไฟ ซึ่งอยู่ทางเหนือของเมือง ส่วนบ้านพักข้าราชการทหาร ซึ่งเป็นที่ตั้งของกองพันที่ 3 กรมทหารราบที่ 11 รักษาพระองค์ แบ่งออกเป็นสองส่วนคือ บ้านพักนารถทหารชั้นสัญญาบัตรจะอยู่ทางเหนือของเมือง ตรงข้ามกับทางรถไฟและสถานีรถไฟเมืองเพชรบุรี และบ้านพักทหารชั้นประทวนอยู่ทางใต้ของเมืองบริเวณถนนราชดำเนิน

บ้านพักของข้าราชการส่วนใหญ่จะตั้งขึ้น ตามแนวเหนือ - ใต้ของเมือง ส่วนบ้านเมืองของประชาชนก็มีการขยายออกไปตามส่วนต่าง ๆ ของเมือง โดยมีกลุ่มอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม

นอกจากบ้านพักของข้าราชการแล้ว บ้านเรือนของประชาชนก็มีการขยายออกไปตามส่วนต่าง ๆ ของเมือง โดยมีกลุ่มอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 อยู่ทางตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรี ระหว่างถนนรถไฟกับถนนราชวิถี อาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารสองชั้น หลังคาจั่ว หลังคาจั่วหลังคาจั่วหลังคาจั่ว ฝาไม้ตีกับเกล็ด อยู่ในเนื้อที่ประมาณ 100 ตารางวา จึงมีความหนาแน่นระดับปานกลาง

กลุ่มที่ 2 อยู่ทางใต้ของกลุ่มที่ 1 ระหว่างถนนราชวิถี ไปจนถึงถนนบันไดอิฐโดยไล่เรียงรายไปตามถนนคีรีรัฐฯ และเกาะกลุ่มหนาแน่นบริเวณด้านหลังวัดพระพุทธไสยาสน์ อาคารส่วนใหญ่คล้ายกับกลุ่มที่ 1 หลังคามุงสังกะสี อยู่ในเนื้อที่ประมาณ 50 ตารางวา มีความหนาแน่นมาก

กลุ่มที่ 3 อยู่ทางฝั่งตำบลคลองกระแชง ในบริเวณถนนพงษ์สุริยา ถนนพระทรง ถนนโพธิ์กาเือง ถนนสุรพันธ์ อาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารไม้สองชั้น ถ้าอยู่ติดถนนผนัง ชั้นล่างมัก

ตรงกับผนังชั้นบน หลังคาจั่วความลาดเอียงน้อย มุงด้วยสังกะสี อยู่ในเนื้อที่มากกว่า 100 ตารางวา จึงมีความหนาแน่นน้อย โดยจะหนาแน่นเฉพาะบริเวณถนนเท่านั้น

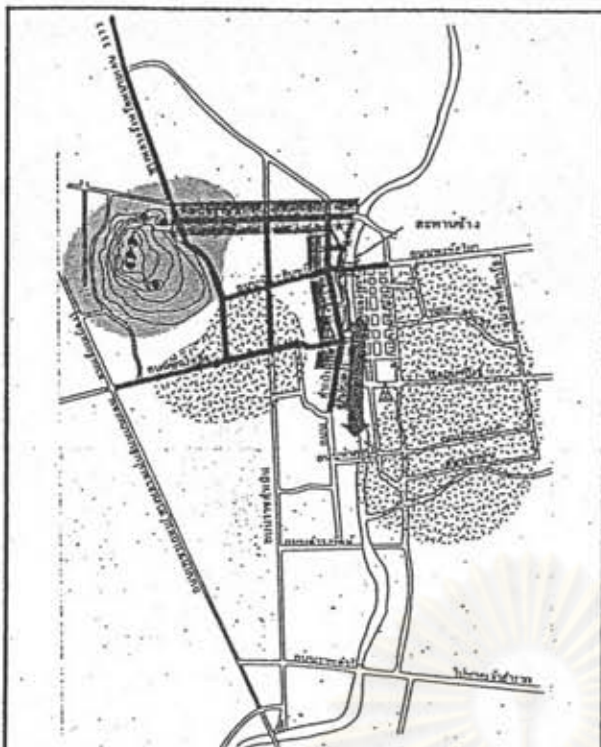
กลุ่มที่ 4 อยู่ริมถนนบริพัตรทั้งสองด้านของถนนโล่งไปจนถึงถนนราชดำริห์ อาคารริมถนนเป็นเรือนแถวไม้สองชั้น หน้ากว้างประมาณ 3 - 4 เมตร หลังคาจั่ว ชั้นล่างเปิดเฉพาะด้านที่ติดถนน มีความหนาแน่นน้อย

จากที่ตั้งของกลุ่มที่อยู่อาศัยสมัยรัชกาลที่ 7 เห็นได้ว่า มีการเคลื่อนตัวออกจากศูนย์กลางของเมืองในทุกทิศทาง โดยกระจุกตัวเป็นกลุ่ม กลุ่มที่มีความหนาแน่นมาก มักอยู่ทางฝั่งตำบลคลองกระแชง

จากที่กล่าวมาอาจสรุปลำดับพัฒนาการของระบบชุมชนเมืองเพชรบุรี ในยุคเป็นจังหวัด ในภาคตะวันตกของไทย ได้ดังนี้

ก) ในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการสร้างถนนทางด้านตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรีถึงพระนครคีรี โดยนำถนนระบบอาคารางมาใช้ ทำให้การคมนาคมในบริเวณดังกล่าวไปมาได้อย่างทั่วถึง มีการสร้างสะพานข้ามข้ามแม่น้ำไปยังฝั่งตะวันออกของเมือง ทำให้การสัญจรทางบกมีความคล่องตัวมากขึ้น มีการสร้างพระนครคีรี ลึกบริเวณเชิงเขาและริมแม่น้ำบริเวณถนนราชวิถี ศาลากว่าการเมืองอยู่บริเวณริมถนนดำเนินเกษมหน้าวัดพลับพลาไชย ตลาดบกอยู่บริเวณหน้าวัดพระมหาธาตุทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำและตลาดน้ำปากคลองทางฝั่งตะวันออก บ้านเรือนคหบดีและขุนนางต่างเกาะตัวอยู่ริมแม่น้ำทางเหนือและทางใต้ของชุมชนเมือง ส่วนบ้านเรือนราษฎรอยู่ริมเส้นทางน้ำ ทั้งภายในและภายนอกเขตกำแพงเมือง เมืองจึงแบ่งเป็นสองฝ่าย คือ ฝ่ายราชสำนัก ซึ่งอยู่บริเวณพระนครคีรีและถนนราชวิถี อีกฝ่ายคือฝ่ายราษฎร มีศูนย์กลางการปกครองและเศรษฐกิจอยู่บริเวณหน้าวัดพระมหาธาตุ

ข) ในสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการสร้างถนนเพิ่มขึ้นทางด้านตะวันออกของเมือง โครงข่ายถนนเป็นแนวรัศมีออกจากศูนย์กลางผสมกับแบบอาคารางขนาดใหญ่ตามแนวกำแพงเมืองเดิม นอกจากนี้มีการสร้างทางรถไฟสายกรุงเทพ-เพชรบุรี รูปแบบการคมนาคมทางบกจึงมีบทบาทมากขึ้น มีการสร้างบ้านของข้าราชการชั้นสูง ตามแนวถนนราชวิถีและถนนราชดำเนินตอนต้น รวมทั้งบริเวณถนนริมคลองกระแชง อาคารเรือนแถวไม้ เริ่มกระจายออกไปทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำริมถนนพานิชเจริญ ถนนมาดฮาวงษ์ ลงไปถึงหน้าวัดเกาะ ศูนย์กลางการปกครองยังอยู่ที่หน้าวัดพลับพลาไชย ตลาดบกเริ่มเกาะตัวหนาแน่นบริเวณถนนพานิชเจริญ ถนนสุรินทร์ฤาไชยและถนนมาดฮาวงษ์ ในขณะที่ตลาดน้ำเริ่มคลายความคับคั่งลง

แผนที่: ๓๓ / ที่ตั้งอาคารและระบบชุมชนในแผนที่ภาคที่ ๔

สัญลักษณ์:

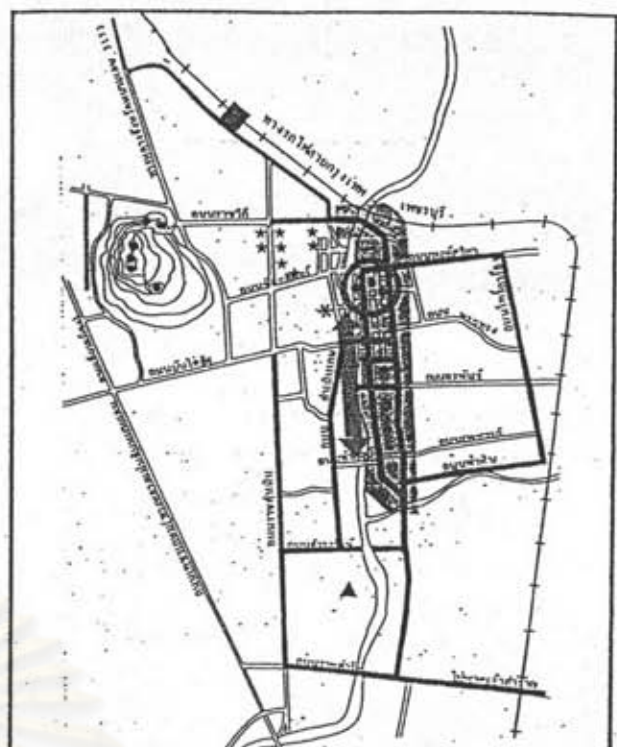
- พระธาตุศรี
- ★ บ้านศิลาทรายขาว
- ▲ พระธาตุศรีใน
- ▲ พระธาตุศรีนอก

* ถนนสร้างในแผนที่ภาคที่ ๔
 * ศูนย์การปกครองเมือง
 * บ้านชุมชนเมืองเดิม
 * ไร่นาหลวงในเขตชุมชนเมือง
 * เขตโรงเรียน/วัด/ศูนย์ราชการ
 * แนวคันนา
 * ถนนสร้างในแผนที่ภาคที่ ๕
 * สถานีรถไฟ
 * ไร่นาหลวงในเขตชุมชนเมือง ๒ คือ
 * บ้านท่าเรือ
 * แนวคันนา

มาตราส่วน 1:28000

แผ่นที่ 3.13

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนามือเพชรบุรี

แผนที่: ๓๓ / ที่ตั้งอาคารและระบบชุมชนในแผนที่ภาคที่ ๕

สัญลักษณ์:

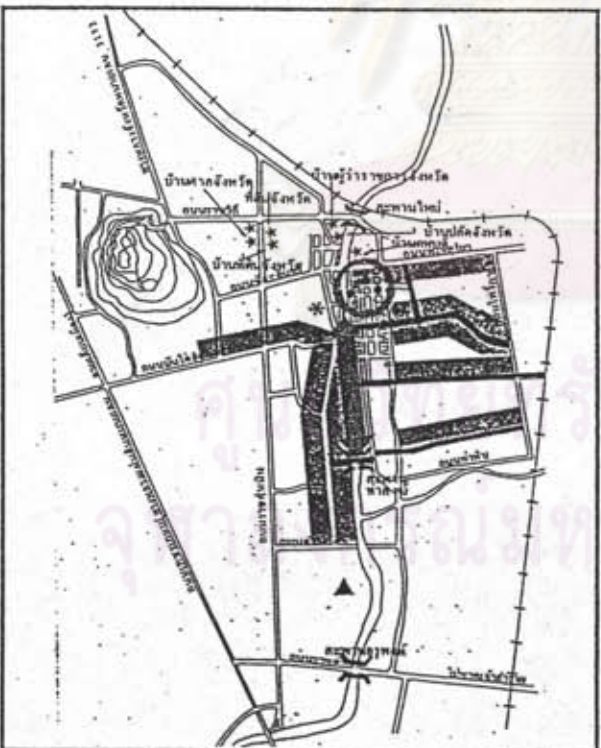
- พระธาตุศรี
- ★ หน่วยราชการ/พิพิธภัณฑสถาน
- * ศูนย์การปกครองเมือง
- ▲ พระธาตุศรีใน เขตบ้านท่าเรือ

* ถนนสร้างในแผนที่ภาคที่ ๕
 * สถานีรถไฟ
 * ไร่นาหลวงในเขตชุมชนเมือง ๒ คือ
 * บ้านท่าเรือ
 * แนวคันนา

มาตราส่วน 1:28000

แผ่นที่ 3.14

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนามือเพชรบุรี

แผนที่: ๓๓ / ที่ตั้งอาคารและระบบชุมชนในแผนที่ภาคที่ ๖

สัญลักษณ์:

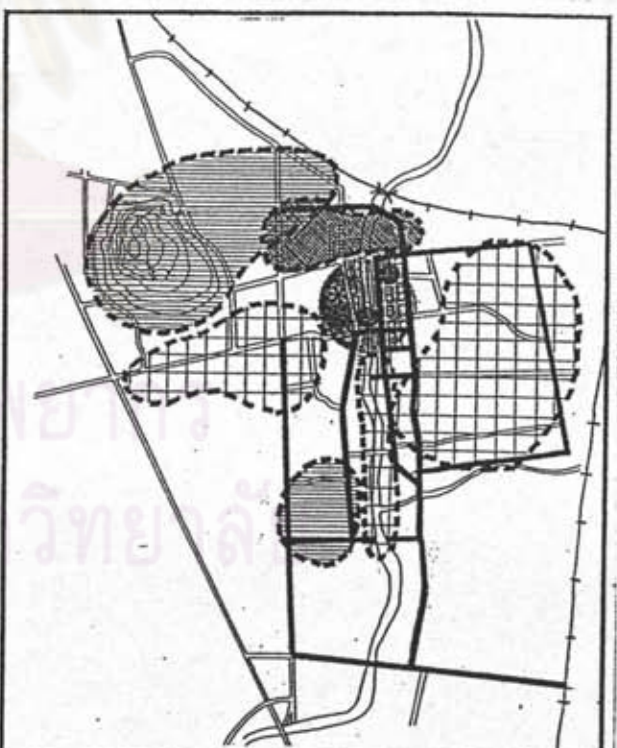
- ศาลา
- ★ หน่วยราชการ/พิพิธภัณฑสถาน
- * ศูนย์การปกครองเมือง
- ▲ พระธาตุศรีใน เขตบ้านท่าเรือ

* ถนนสร้างในแผนที่ภาคที่ ๖
 * ไร่นาหลวงในเขตชุมชนเมือง
 * แนวคันนา
 * สถานี
 * ทางรถไฟ

มาตราส่วน 1:28000

แผ่นที่ 3.15

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนามือเพชรบุรี

แผนที่: ระบบชุมชนเมืองและถนนในแผนที่ภาคที่ ๗

สัญลักษณ์:

- * ศูนย์การปกครองเมือง
- บ้านศิลาทรายขาวกลุ่มที่ ๑
- บ้านศิลาทรายขาวกลุ่มที่ ๓, ๔
- แนวถนนสร้างในแผนที่ภาคที่ ๗
- ศูนย์กลางเมือง
- บ้านศิลาทรายขาวราชการ
- ศูนย์กลางเศรษฐกิจ

* ถนนสร้างในแผนที่ภาคที่ ๖
 * ไร่นาหลวงในเขตชุมชนเมือง
 * แนวคันนา
 * สถานี
 * ทางรถไฟ

มาตราส่วน 1:28000

แผ่นที่ 3.16

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนามือเพชรบุรี

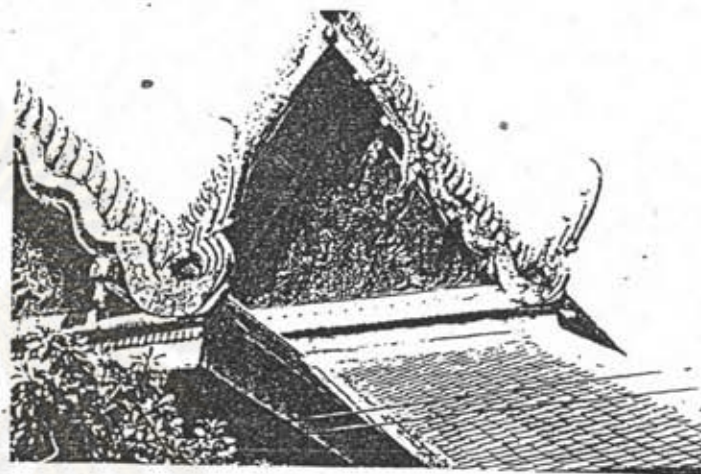
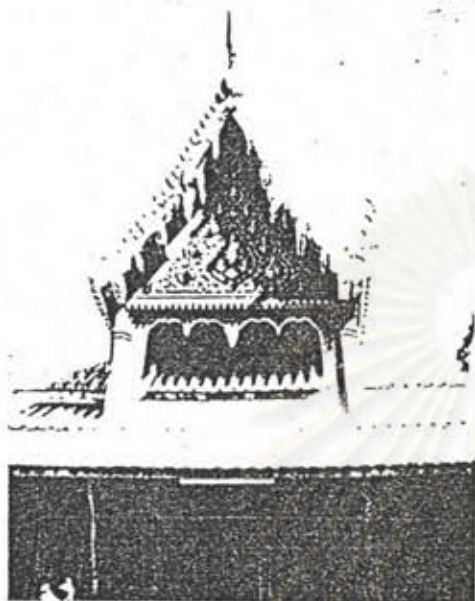
การสัญจรทางน้ำจึงลดบทบาทลง เมืองยังคงแบ่งเป็นสองฝ่าย คือ ฝ่ายราชสำนักอยู่บริเวณ ถนนพระนครคีรีและถนนราชวิถี รวมทั้งเขตพระราชวังรวมราชนิเวศน์ซึ่งอยู่ทางใต้ของเมือง อีกฝ่ายคือ ฝ่ายราษฎร มีการกระจายตัวคล้ายสมัยรัชกาลที่ 4 มีความหนาแน่นมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณฝั่งตะวันออกและโดยรอบตลาดบก ศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่หน้าวัดพลับพลาไชย เช่นเดิม ส่วนศูนย์กลางทางเศรษฐกิจเริ่มแบ่งเป็นสองส่วน คือ ตลาดน้ำเดิม และตลาดบก ทางฝั่งตำบลท่าราบ

ค) ในสมัยสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการสร้างถนนเพิ่มขึ้น ภายในเขต ตาตราขนาดใหญ่ทางฝั่งตะวันออก โดยเพิ่มความถี่ในกรอบทางสัญจรเดิมที่มีอยู่แล้ว ทำให้การสัญจรสามารถกระจายไปในทุกพื้นที่ แต่ยังไม่คึกคัก สมัยนี้เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ทางตะวันตกของเมือง จึงโปรดเกล้าฯ ให้รื้อถอนอาคารเดิมและขยายถนนทางด้านตะวันตก โดยขยายถนนราชดำเนินไปจนถึงพระราชวังรวมราชนิเวศน์ รวมทั้งปลูกต้นไม้ริมถนน มีการย้ายศาลว่าการเมืองขึ้นมาอยู่ริมถนนราชวิถี สร้างบ้านพักข้าราชการชั้นสูงบริเวณใกล้เคียง ศูนย์กลางการปกครองจึงย้ายมาทางเหนือ ส่วนศูนย์กลางด้านเศรษฐกิจเปลี่ยนไปอยู่ที่ตลาดบก การสัญจรทางน้ำลดบทบาทลงอย่างเห็นได้ชัด บ้านเรือนราษฎรอยู่ภายในเขตกำแพงเมืองกับบริเวณริมแม่น้ำเพชรบุรีและริมถนนบันไดอิฐ

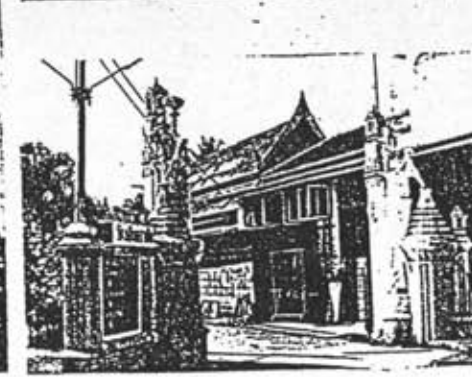
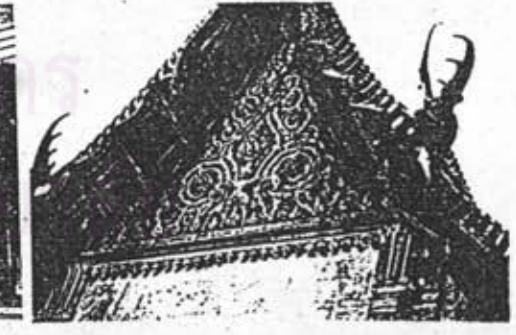
ง) ในสมัยสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการสร้างตึกแถวของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และสำนักงานราชพัสดุริมถนนพานิชเจริญ ทำให้เกิดการแบ่งโครงข่ายถนน ตาตราทางที่ซับซ้อนมากขึ้นในบริเวณดังกล่าว เกิดตลาดบกอย่างถาวร 3 แห่ง คือ ตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ตลาดผ้าและตลาดเทศบาล ทำให้ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจเคลื่อนตัวจากตลาดเก่าหน้าวัดพระมหาธาตุ ไปทางตะวันออกของแม่น้ำ ส่วนทางราชการมีการสร้างบ้านพักข้าราชการกรมต่าง ๆ ในบริเวณทางเหนือและทางใต้ของเมือง อาคารบ้านเรือนราษฎรสร้างไปตามริมถนนในทุกทิศทาง โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ตลาดทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำ

ลำดับพัฒนาการของชุมชนเมืองเพชรบุรีที่กล่าวมา มีการเคลื่อนไหวทางฝั่งเมืองโดยตลอด และจะสามารถเห็นได้ชัดขึ้นเมื่อนำไปประกอบโบราณสถานที่จะกล่าวต่อไป

งานไม้ สกลช่างเพชรบุรี

ปูมบัน สกลช่างเพชรบุรี

3.4.3 สภาพของโบราณสถานในชุมชนเมืองเพชรบุรี

3.4.3.1 รูปแบบทางสถาปัตยกรรม ในยุคที่เพชรบุรีเป็นจังหวัดในภาคตะวันตกของไทย ก็ยังคงมีการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์และสร้างศาสนสถานทั่วไป ใช้ช่วงนี้มีพัฒนาทางสถาปัตยกรรมของโบราณสถานดังนี้

โบราณสถานสมัยรัชกาลที่ 4 มีการผสมผสานศิลปะจีนและศิลปะแบบตะวันตก ทำให้ขนาดของอาคารทั้งในแนวตั้งและแนวนอนมีการเปลี่ยนแปลง อาคารใหม่มักมีความสูงมากกว่า 1 ชั้นขึ้นไป โครงสร้างเป็นระบบกำแพงรับน้ำหนัก มีการยื่นกันสาดและชายคาออกไปบ้างเพื่อกันแสงแดดและฝนสาด อาคารที่มีโครงหลังคาเป็นแบบก่ออิฐฉาบปูน มักทำเป็นชั้ม " ทรงมงกุฎ " แต่งเครื่องหน้าบันด้วยช่อฟ้าเป็นรูปหัวนาค ลายองค์เป็นตัวนาค หางหงษ์เป็นนาค

พระสุปเจดีย์ มีการกลับไปนิยมเจดีย์สมัยอยุธยา มีการสร้างเจดีย์ไม้สิบสองหลายแห่ง

จิตรกรรม มีการนำรูปแบบการเขียนแบบตะวันตก เข้ามาผสมผสานโดยการเน้นการเขียนแบบทัศนียภาพ เรื่องที่เขียนมักบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนเพิ่มเติม จากการเขียนผนังแบบเดิม

โบสถ์มา นิยมทำเป็นชั้มมงกุฎอย่างวิจิตร บางแห่งนำไปติดกับเสาโบสถ์เลขกึ่งมีสำหรับลักษณะโดยรวมของโบราณสถานในสมัยรัชกาลที่ 5 - รัชกาลที่ 7 ลงมา มีความหลากหลายมากขึ้น จึงยากที่จะสรุปรวมเป็นลักษณะเฉพาะได้ รูปทรงของอาคารส่วนใหญ่มีความเพริ้วสูงขึ้น ด้านหน้ามักทำเป็นหน้าบันสองชั้นเป็นเชิงลงมา มีเสารับด้านหน้าและหลัง ด้านละสี่เสา ตกแต่งหน้าบันด้วยลวดลายต่าง ๆ บางครั้ง มีการนำนาราชย์ทรงครุฑกลับมาใช้อีก กันสาดและชายคามักยื่นออกไปมาก โดยมีเสานางเรียงรับโศรอบ

พระสุปเจดีย์ มีแบบแผนไม่แน่นอนตามความคิดของช่าง ส่วนใหญ่เป็นเจดีย์กลมหรือเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง รูปทรงของปรากฏมีความชะลุดัน แต่ก็มีขนาดเล็กไม่ใหญ่โตเหมือนในอดีต

จิตรกรรม นิยมการฉาบปูนเรียบ ไม่นิยมเขียนจิตรกรรมฝาผนัง

โบสถ์มา มีหลายแบบแล้วแต่ความคิดของช่าง แต่นิยมอยู่ในชั้มหรือบางแห่งก็สร้างติดกับเสาโบสถ์กึ่งมี

วัดที่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์

วัดสนามพราหมณ์

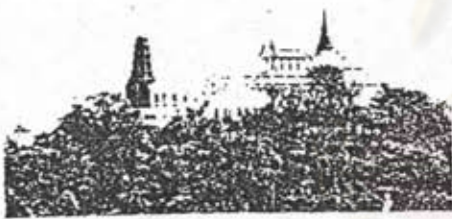
ในยุคที่ 4

วัดสี่สีอินทร์

วัดสี่สีอินทร์

วัดโพธิ์ธาราม

พระราชวังบ้านปืน

พระนครคีรี

วัดพระมหาธาตุ

วัดโลก

วัดบันไดอิฐ

วัดมหาสมณาราม

ที่ตั้งของโบราณสถาน ในเขตจังหวัดเพชรบุรีในภาคตะวันตกของไทย

วัดที่มีการสร้างใหม่

วัดกำแพงหลวง

วัดรัตนตรี

วัดลาด

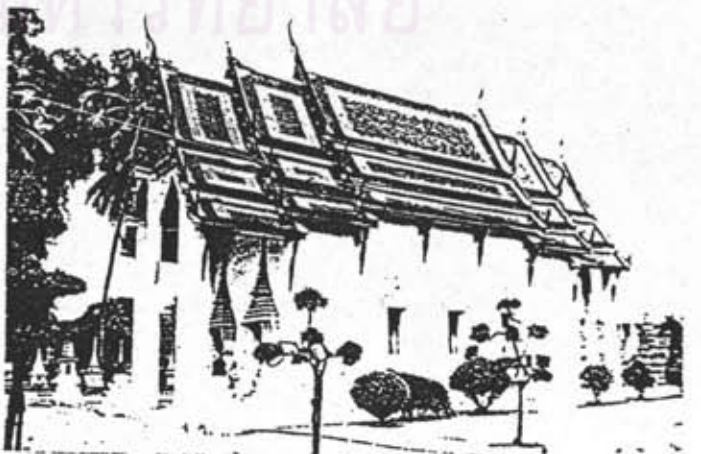
วัดใหญ่สุวรรณาราม

วัดคงคาราม

วัดใหญ่สุวรรณาราม

วัดป้อม

3.4.3.2 ที่ตั้งของโบราณสถาน

ในยุคจังหวัดเพชรบุรีในภาคตะวันตกของไทย มีการสร้างโบราณสถานใหม่ในชุมชนเมืองเพชรบุรีน้อยมาก ส่วนใหญ่จะเป็นรูปการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานมากกว่า ซึ่งโดยมากมีมักทำในสมัยรัชกาลที่ 5 วัดที่มีการสร้างใหม่ในสมัยนั้น คือ วัดโพธิ์ธาราม วัดสนามพราหมณ์ วัดชีสะอาด วัดที่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์มีวัดมหาสมณาราม วัดพุทธไสยาสน์ วัดพระมหาธาตุ วัดถ้ำกลบ วัดเขาบันไดอิฐ วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดโคก วัดคงคาราม วัดพระทรง วัดพลับพลาไชย วัดบ่อม วัดยาง วัดเกาะแก้วสุทธาราม วัดไชยสุรินทร์ วัดพรหมวิหาร

การกระจายตัวของโบราณสถานที่ได้รับการซ่อมแซมนั้นกระจายอยู่ทั่วไป วัดที่บูรณะในสมัยรัชกาลที่ 4 ส่วนใหญ่อยู่ทางตะวันตกของเมือง ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงเสด็จพระราชดำเนินมายังจังหวัดเพชรบุรีหลายครั้งจึงทำการบูรณะวัดหลายแห่ง ส่วนสมัยรัชกาลที่ 7 วัดที่สร้างใหม่อยู่ทางตะวันออกของชุมชนเมืองเพชรบุรี

3.4.3.3 ความสัมพันธ์ของโบราณสถานกับชุมชนเมืองเพชรบุรี

บทบาทของโบราณสถานในยุคเมื่อเพชรบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งของไทย ที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนเมืองดังนี้

- 1) บทบาททางศาสนา โบราณสถานที่ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น
 - วัดพระมหาธาตุ เป็นวัดหลวงใช้ประกอบพิธีทางศาสนาในวันสำคัญทางศาสนา เช่น มาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา
 - วัดพลับพลาไชย เป็นวัดที่ประชาชนนิยมมาประกอบพิธีทางศาสนาตามประเพณี เช่น ทำบุญวันเกิด การเผาศพ การฝังศพคนมหาชาติ เป็นต้น
 - วัดเกาะแก้วสุทธาราม เป็นวัดที่ประชาชนนิยมมาประกอบพิธีทางศาสนาตามประเพณี เช่นกัน ที่วัดมีประเพณีเผาศพและการทอดผ้าป่า
- 2) บทบาททางการปกครอง วัดพระมหาธาตุเป็นวัดหลวงวัดเดียวที่ทางราชการใช้เป็นที่ตั้งนำพิณเสด็จฯ จึงมีบทบาททางการปกครอง

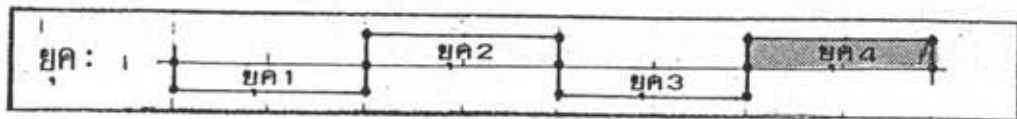
3) บทบาททางเศรษฐกิจ เช่น

- วัดพระมหาธาตุ เนื่องจากที่ดินบริเวณตลาดหน้าวัดพระมหาธาตุ เป็นกรรมสิทธิ์ของวัด โดยวัดเป็นผู้ให้เข้าในการประกอบกิจกรรมการค้าขายจึงมีบทบาทต่อเศรษฐกิจของเมือง
- วัดเกาะแก้วสุทธาราม เนื่องจากพระในวัดเกาะ มีความสามารถ เป็นที่นับถือของประชาชน จึงมีเงินจากการทำบุญมาก สามารถนำมาพัฒนาและปรับปรุงได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งบริเวณตลาดทางใต้ซึ่งติดกับวัด ก็เป็นที่ดินของวัดเช่นกัน
- วัดใหญ่สุวรรณาราม มีลักษณะเช่นเดียวกับวัดเกาะ เนื่องจากเจ้าอาวาสมีความสามารถจึงเป็นที่ศรัทธาของประชาชน และที่ดินบริเวณโดยรอบก็เป็นของวัด มีการแบ่งให้เข้าเป็นที่อยู่อาศัย จึงมีความสัมพันธ์กับชุมชนในบริเวณโดยรอบ
- วัดข่อยเจริญธรรม เป็นวัดที่เป็นศูนย์กลางของตลาดสินค้าส่ง พวกพืชผักมาโดยตลอด นับจากสมัยที่เป็นตลาดน้ำที่สำคัญแห่งหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ 4 วัดข่อยเจริญธรรมก็ยังเป็นที่รวมของสินค้าทางการเกษตรจากที่ต่าง ๆ โดยรอบชุมชนเมือง เพื่อนำไปขายยังชุมชนเมืองและจังหวัดใกล้เคียง

4) บทบาททางสังคม เช่น

- ก) การเป็นสถานที่รวมประชาชนในงานประเพณีต่าง ๆ เช่น วันสงกรานต์, วันลอยกระทง, วันสารท เป็นต้น วัดที่เป็นที่นิยมได้แก่ วัดพลับพลาไชย, วัดเกาะแก้วสุทธาราม, วัดอัมพวัน
- ข) การมีสถานศึกษาในบริเวณวัด เพื่อให้การศึกษาแก่ชุมชน ได้แก่ วัดพระทรง, วัดพระมหาธาตุ, วัดใหญ่สุวรรณาราม, วัดบันไดอิฐ เป็นต้น
- ค) การเป็นแหล่งที่ฝึกสอนทางศิลปกรรม เนื่องจากพระในวัดหลายแห่งในชุมชนเมืองเพชรบุรี ล้วนมีฝีมือทางช่างแขนงต่าง ๆ จึงเป็นสถานที่ฝึกฝีมือของช่างเอกในแคว้น วัดที่มีภิกษุมีฝีมือทางช่าง เช่น วัดใหญ่สุวรรณาราม, วัดเกาะแก้วสุทธาราม, วัดพลับพลาไชย, วัดยาง, วัดคงคาราม, วัดพระทรง, รวมทั้งวัดมหาสมณาราม, วัดเหล่านี้จึงมีเอกลักษณ์ทางศิลปะและได้รับการเอาใจใส่บูรณะซ่อมแซมเสมอ จนสามารถคงสภาพที่สมบูรณ์อยู่ได้จนปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ของโบราณสถานกับชุมชนเมือง จึงมีหลายบทบาท วัดที่มีบทบาทและความสำคัญในหลายด้าน เช่น วัดพระมหาธาตุ มีบทบาททั้งทางการปกครอง ทางเศรษฐกิจ ทางสังคม วัดพลับพลาไชย มีบทบาทสำคัญทางศาสนาและทางสังคม วัดเกาะแก้วสุทธาราม มีบทบาทสำคัญในด้านศาสนา เศรษฐกิจและสังคม ศาสนสถานแต่ละแห่งต่างมีบทบาทหน้าที่เฉพาะตัว ถ้าที่ใดไม่สามารถรักษาบทบาทเหล่านี้ไว้ ในที่สุดก็ย่อมร้างไปตามกาลเวลา

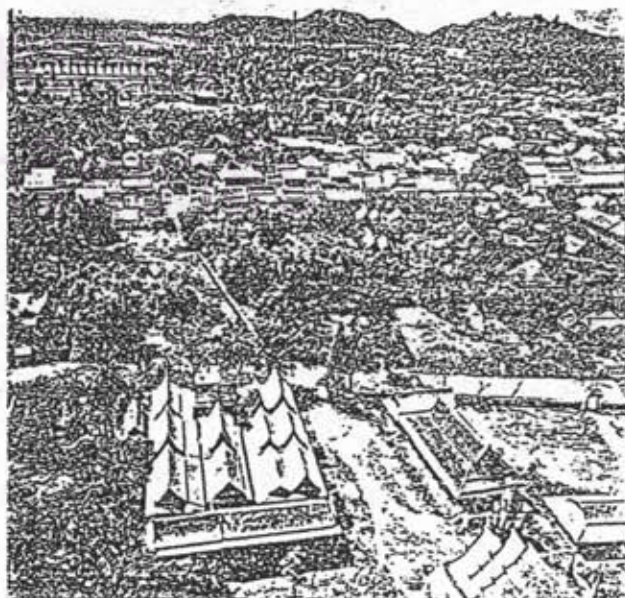
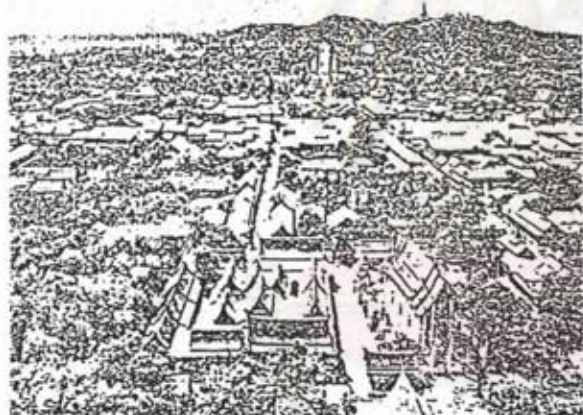
สรุป สภาพทางผังเมืองของเมืองเพชรบุรีในศตวรรษที่แปดของประเทศไทย

ยุคจังหวัดเพชรบุรีในภาคตะวันตกของประเทศไทย เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงประเทศจาสังคมดั้งเดิมแบบไทย ๆ มาเป็นเมืองที่พยายามพัฒนาตนเองเห็นสมัยใหม่ จึงมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเทศในทุกด้าน ทั้งทางกายภาพ ทางเศรษฐกิจ ทางสังคม โดยการนำวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาปรับเปลี่ยนใหม่ ให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงของไทยในสมัยนั้น สิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ของการเปลี่ยนแปลง คือ การปรับปรุงระบบคมนาคมทั่วประเทศ การสร้างโครงข่ายสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ การพัฒนารูปแบบทางสถาปัตยกรรม ทั้งอาคารบ้านเรือนและศาสนสถาน ทำให้เมืองได้พลิกโฉมจากเมืองน้ำ ซึ่งเป็นเมืองในแนวราบกระจายตัว ตามการคมนาคมอย่างขาดระเบียบการวางผังเมือง มาเป็นเมืองบกซึ่งมีการวางโครงสร้างการคมนาคม การเปลี่ยนแปลงรูปแบบขนพาหนะ และรูปแบบการก่อสร้างอาคาร ส่งผลให้หน้าตาของเมืองมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด เพชรบุรีก็ได้รับผลกระทบเหล่านี้ เมืองน้ำที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ถูกรุกทำลายโดยการสร้างโครงข่ายการคมนาคมทางบกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เรื่อยมาจนถึงรัชกาลที่ 7 เมืองน้ำที่เคยรุ่งเรืองในอดีตได้สลายไปในที่สุด เมืองเปลี่ยนเป็นเมืองบก มีการใช้การเดินเท้า รถไฟ จักรยาน จักรยานสามล้อ จักรยานยนต์ และรถยนต์ขนาดต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย เกิดความคล่องตัวในการสัญจร การสื่อสาร เศรษฐกิจ สังคม ส่งผลต่อรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่รับเอาศิลปวัฒนธรรมจากประเทศตะวันตกมาผสมผสาน ความสูงตั้งแต่ 2 ชั้นขึ้นไปตั้งอยู่ตามริมถนน เมืองไม่จำเป็นต้องจำกัดตามลำน้ำอีกต่อไปเพราะระบบถนนและสาธารณูปโภคสาธารณูปการ สามารถทดแทนการพึ่งพาแม่น้ำในการอุปโภคบริโภคได้เป็นอย่างดี ศาสนสถานที่สร้างและปรับปรุงในบริเวณชุมชนเมือง จึงไม่จำเป็นต้องเกาะตัวไปตามแม่น้ำอีกต่อไป การวางรูปแบบอาคารหันมาคำนึงถึงทางเข้า ซึ่งถือตามความสะดวกในการคมนาคมทางบกมากกว่า แต่อย่างไรก็ตามโบราณสถานก็ยังมีบทบาทสำคัญ ในด้านศาสนา การปกครอง เศรษฐกิจและสังคมต่อเมืองตลอดเวลา

เมืองในยุคนี้มีการขยายตัวออกไปทุกทิศทาง โดยการนำของระบบโครงข่ายการคมนาคม เกิดการขยายตัวจากชุมชนเดิมที่ตั้งตามแนวแม่น้ำเพชรบุรี มาทางตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 4 ทางตะวันออกในสมัยรัชกาลที่ 5 ทางใต้ในสมัยรัชกาลที่ 6 และทางเหนือ - ใต้ในสมัยรัชกาลที่ 7 การขยายตัวทางโครงข่ายคมนาคม มีความสอดคล้องกับกิจกรรมและการใช้ที่ดิน

ชุมชนเมืองเพชรบุรี ในยุคที่ 4

ในสมัยนั้นเป็นอย่างดี เกิดการกระจายศูนย์กลางการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม ออกไปยัง
ส่วนต่าง ๆ ของเมือง ศูนย์กลางการปกครองได้ย้ายจากวัดพลับพลาไชยขึ้นมาทางตอนเหนือ
ตามแนวถนนราชวิถีและคอนตันของถนนวิมลลงกระแฉ่ง ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจแบ่งออกเป็น
สองฝั่ง คือ ฝั่งตะวันตกบริเวณตลาดหน้าวัดพระมหาธาตุ ซึ่งเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจเดิม และ
ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรีซึ่งประกอบด้วยตลาดย่อย 3 แห่งในบริเวณใกล้เคียงกัน ส่วน
ชุมชนพักอาศัยมีการกระจายอยู่ทั่วไปในจุดต่าง ๆ ของเมืองแบ่งได้เป็น 5 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 อยู่ทางด้านเหนือของเมืองประกอบด้วย บ้านเช่าในเขตที่ดินของสำนักงาน
ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ มีความหนาแน่นปานกลาง ในบริเวณใกล้ทางรถไฟมี
การสร้างบ้านพักพนักงานรถไฟตามแนวที่ดินของทางรถไฟ ทางตอนเหนือข้ามทางรถไฟขึ้นไป
เป็นเขตที่พักของกรมทหาร

กลุ่มที่ 2 อยู่ทางด้านใต้ของเขาวัง เป็นที่อยู่อาศัยของประชาชนทั่วไป เป็นอาคาร
ไม่มีความหนาแน่นปานกลาง สร้างในสมัยรัชกาลที่ 7

กลุ่มที่ 3 อยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรี ระหว่างถนนมาตยาวงศ์กับถนนโพธิ์กา
ร้องลงไปถึงถนนท่าหิน เป็นอาคารไม้สองชั้นสร้างในสมัยรัชกาลที่ 6 และ 7 มีความหนาแน่นปาน
กลาง

กลุ่มที่ 4 อยู่ทางตะวันตกของเมือง ระหว่างถนนราชดำเนินและถนนดำเนินเกษม
เป็นที่พักอาศัยของประชาชนและบ้านพักข้าราชการตำรวจ รวมถึงบ้านพักของข้าราชการประจำ
ส่วนภูมิภาคมีความหนาแน่นปานกลาง

กลุ่มที่ 5 อยู่ทางด้านใต้ของเมือง ริมถนนบริพัตร ลงมาถึงถนนราชดำเนินด้านหลัง
พระราชวังบรมราชินีเวศน์เป็นบ้านของราษฎรและกลุ่มบ้านพักของทหารชั้นประทวน มีความ
หนาแน่นน้อย

จะเห็นได้ว่าทั้ง 5 กลุ่มต่างอยู่บริเวณโดยรอบศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ซึ่งอยู่
ทางตอนกลางของเมือง ทางฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออกของชุมชนเมืองเพชรบุรี จุดดังกล่าว
จึงเป็นศูนย์กลางของเมืองที่สามารถสนองความต้องการของประชาชนที่พักอาศัยในเขตต่าง ๆ
ได้เป็นอย่างดี

ศูนย์กลางทางด้านสังคมรวมอยู่ที่วัดพระมหาธาตุ วัดพลับพลาไชย วัดเกาะและวัดใหญ่
สุวรรณาราม มีการสร้างวัดใหม่ได้แก่ วัดชีสะอินทร์ วัดโพธิ์การ้อง และวัดสนามพราหมณ์
ตามลำดับการขยายตัวของเมือง

จากรูปแบบของโครงข่ายการคมนาคม กับการกระจายตัวของอาคารรวมถึงการใช้ที่
ดิน และความสัมพันธ์ของโบราณสถานคือชุมชนเมืองเพชรบุรี จะเห็นได้ว่าในยุคจังหวัดเพชรบุรี

ในภาคตะวันตกของไทย มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางผังเมืองโดยอาศัยโครงข่ายถนนและเส้นทางรถไฟเป็นกรอบ เมืองจึงมีการใช้ที่ดินอย่างเป็นระบบมากกว่าในยุคเมืองลูกหลวงของรัตนโกสินทร์ตอนต้น ชุมชนเมืองมีศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและสังคมบริเวณกลางใจเมือง แม้จะมีการแยกหน่วยราชการขึ้นไปทางเหนือก็ตาม การเปลี่ยนแปลงสภาพทางผังเมืองในยุคนี้ เป็นรากฐานสำคัญของชุมชนเมืองเพชรบุรีในปัจจุบัน ซึ่งจะกล่าวในบทที่ 5 ต่อไป

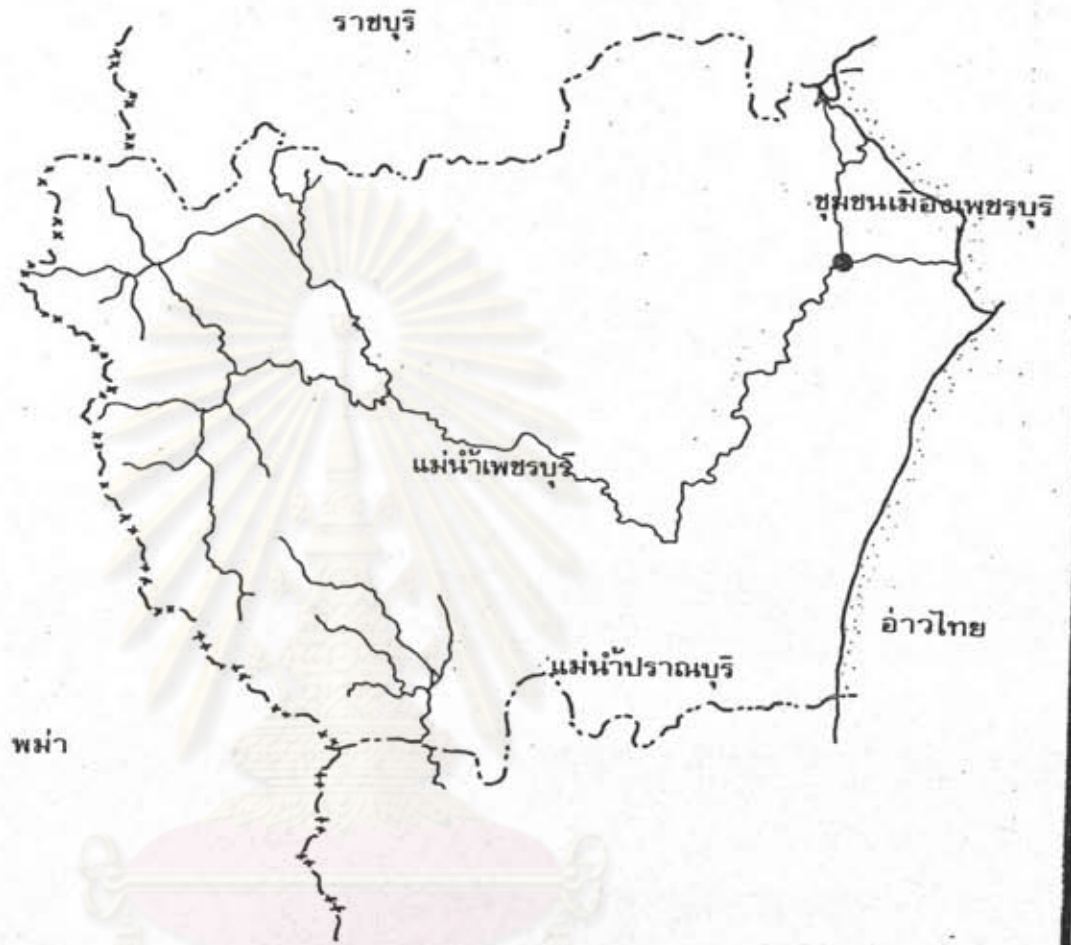

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เพชรบุรี...เมืองอู่ข้าวอู่น้ำ

ศูนย์วิทยทรัพยากร

แสดง : แหล่งน้ำผิวดินในจังหวัดเพชรบุรี

สัญลักษณ์

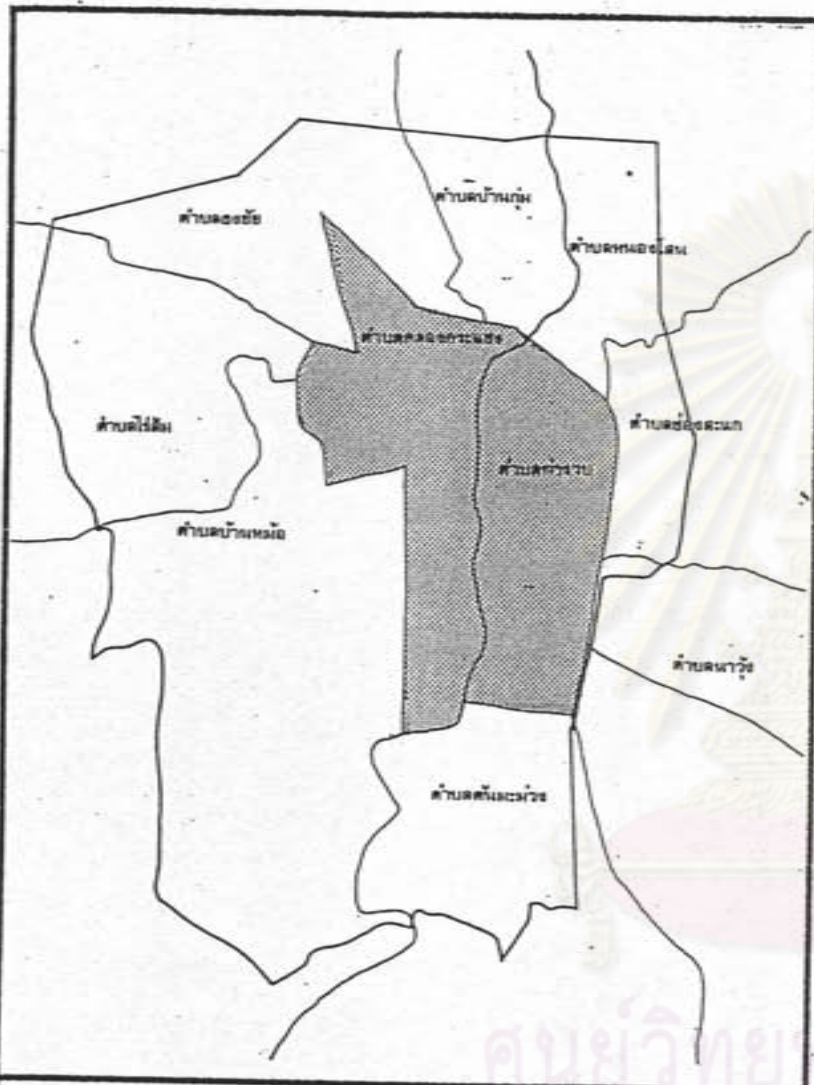
- แม่น้ำ
- ชายฝั่งทะเล
- เส้นอาณาเขตจังหวัด
- อาณาเขตประเทศ

มาตราส่วน
1 : 100000

แผ่นที่
3.19

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

แสดง:	เขตการปกครองในชั้นที่	 มาตราส่วน 1 : 50000
สัญลักษณ์:	 แม่น้ำ เขตตำบล เขตเทศบาล	
		แผนที่ 3.20

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

แสดง:	ระดับความสูงของพื้นที่ชุมชนเมืองเพชรบุรี	 มาตราส่วน 1 : 50000
สัญลักษณ์:	 สูง 4 เมตรจากระดับน้ำทะเล สูง 3 เมตรจากระดับน้ำทะเล สูง 2 เมตรจากระดับน้ำทะเล	
		แผนที่ 3.21

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

3.5.1 สภาพแวดล้อมภายนอก

นับแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ประเทศไทยมีการเติบโตและเปลี่ยนแปลงในทุกด้านโดยเฉพาะ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 เศรษฐกิจของไทยมีการเติบโตในอัตราที่สูง ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของชุมชนเมืองในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ ซึ่งชุมชนเมืองเพชรบุรีได้รับผลกระทบดังกล่าว โดยเห็นได้จากโครงการพัฒนาชุมชนเมืองเพชรบุรี ในด้านต่าง ๆ ของทั้งภาครัฐบาลและเอกชน

ในปี พ.ศ. 2534 มีโครงการที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดเพชรบุรี ดังนี้

1) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534

ได้กำหนดให้จังหวัดเพชรบุรีเป็นส่วนหนึ่งของภาคตะวันตก ในระดับเมืองศูนย์กลางความเจริญ ในภูมิภาคอื่น ๆ แผนพัฒนาฯ ฉบับนี้มีส่วนมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดเพชรบุรีหลายด้าน คือ

ก) ด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ในข้อ 5.4 เรื่องแผนงานการกำจัดน้ำเสีย ชยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูล ได้แก่ การขยายและปรับปรุงประสิทธิภาพการจัดบริการด้านกำจัดน้ำเสีย ชยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลเพื่อพัฒนาพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมด้านนี้ ให้ได้มาตรฐาน (ตามแนวทางพัฒนากรุงเทพมหานครและปริมณฑลพื้นที่เฉพาะ และเมืองศูนย์กลางความเจริญในภูมิภาค จำนวน 26 เมือง (รวมเพชรบุรี))

ข) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในข้อ 8 เรื่องการปรับปรุงแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม โดยเสนอแนวทางให้ เร่งรัดจัดทำแผนการจัดการในพื้นที่หาดนเรศวร จังหวัดเพชรบุรี(หาดชะอำ) ซึ่งมีการศึกษาเบื้องต้นไว้บ้างแล้ว

2) แผนหลักพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์

โครงการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับผู้บริหารที่จะนำไปประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ไปในทิศทางเดียวกันอย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพและเสนอแนะวิธีการทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่จำกัด ให้นำมาใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมกับศักยภาพและอย่างมีประสิทธิภาพ

ที่มา หนังสือแนวทางคัดถนนของกรมทางหลวง

3) แผนงานก่อสร้างทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4

โครงการอำเภอชะอำ - อำเภอหัวหิน ระยะ 23 กม. เพื่อลดปัญหาอุบัติเหตุ ลดความคับคั่งของการจราจร และรองรับปริมาณจราจรในอนาคต โดยก่อสร้างทางคู่ขนานไปกับทางเดิม เป็นถนนผิวทางชนิด AC. กว้าง 7.00 เมตร ไหล่ทาง 2.50 เมตร จัดสร้างโดยกรมทางหลวง นอกจากนี้ในปัจจุบันกำลังมีการผลักดันให้ก่อสร้างถนนใหม่และปรับปรุงถนนเดิมอีก 5 สาย คือ

ก) การปรับปรุงสายยุทธศาสตร์ของทวาร ซึ่งเป็นดินลูกรังมาเป็นถนนลาดยาง ถนนสายนี้เริ่มต้นจาก กิ่งอ. ส่วนฝั่ง ราชบุรี ผ่านบ้านโป่งกระทิงแล้วเข้าสู่บ้านท่าทรายเพชรบุรี จากนั้นแยกเป็นสองสาย สายหนึ่งมุ่งเข้าอำเภอหนองหญ้าปล้อง ผ่านอำเภอท่าทรายและสิ้นสุดที่คลองปึกเตียน ส่วนอีกสายมุ่งเข้าเขื่อนแก่งกระจาน ผ่านบ้านสามชุกและไปบรรจบกับถนนเพชรเกษมที่อำเภอปราณบุรี จ. ประจวบคีรีขันธ์

ข) การก่อสร้างถนนใหม่เป็นถนนเศรษฐกิจ ขนานกับถนนเพชรเกษม โดยแนวถนนจะเริ่มจากอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ผ่านพื้นที่ของอำเภอเขาชัยสน อำเภอหนองหญ้าปล้อง อำเภอท่าทราย และมาบรรจบกับถนนเพชรเกษม ช่วงระหว่างชะอำกับปราณบุรี โดยแนวถนนใหม่จะห่างจากเพชรเกษมประมาณ 5 - 6 กม.

ค) การปรับปรุงถนนเพชรเกษมขยายเป็น 4 ช่องทางจราจร จากช่องปากท่อถึงประจวบคีรีขันธ์ แบ่งดำเนินการเป็น 4 ช่วง คือ ช่วงปากท่อ - เพชรบุรี ระยะทาง 20 กม. (ก่อสร้างเสร็จแล้ว) ช่วงเพชรบุรี - ชะอำ ระยะทาง 36 กม. ช่วงชะอำ - หัวหิน ระยะทาง 33 กม. และช่วงหัวหิน ปราณบุรี ระยะทาง 23 กม.

ง) การก่อสร้างถนนสายใหม่จากคลองโคกถึงชะอำ เป็นถนนสายเลียบชายทะเล เป็นการเปิดพื้นที่ชายฝั่งทะเลให้ถึงกันได้หมด โดยระยะทางจากกรุงเทพ ฯ ถึงหาดเจ้าสำราญได้ถึง 30 กม.

จ) การสร้างถนนเลียบเมือง เชื่อมระหว่างชะอำของเพชรบุรีกับปราณบุรี ของประจวบคีรีขันธ์

ทางทั้ง 5 สาย มีทางสายเดียว คือ สายเพชรเกษมที่จะขยายเป็น 4 ช่องทางจราจรโดยบรรจุในแผนของกรมทางหลวง 4 สายที่เหลือทางฝ่ายทหารและทางจังหวัดเพชรบุรี กำลังเจรจากับกรมทางหลวง เพื่อให้บรรจุในแผนด้วย

4) แผนพัฒนาสาธารณูปโภคในจังหวัดเพชรบุรี

สาธารณูปโภคที่มีการขยายโครงข่ายบริการหรือมีการปรับปรุงซ่อมแซมมีหลายด้าน คือ

ก) ถนน มีโครงการปรับปรุงถนนในอำเภอต่าง ๆ 73 สาย โดยมีการสร้างและปรับปรุงในสุขาภิบาลนาขางในอำเภอชะอำ มีโครงการปรับปรุงมากที่สุด รองมา คือ อำเภอเขาย้อย และสุขาภิบาลหาดเจ้าสำราญตามลำดับ

ข) การไฟฟ้า มีโครงการขยายโครงข่ายการไฟฟ้า 16 โครงการในเขต อำเภอชะอำ อำเภอท่าสาย อำเภอเขาย้อย อำเภอหนองหญ้าปล้อง ตามลำดับ

ค) การประปา มีการปรับปรุงท่อประปาที่เดียว คือ ในอำเภอเมืองเพชรบุรี

ง) โทรศัพท์ มีโครงการขยายเลขหมายโทรศัพท์ในอำเภอเมืองมากที่สุด คือ 2024 เลขหมายอำเภอบ้านแหลม รองลงมา คือ 1,500 เลขหมายอำเภอท่าสาย 700 เลขหมายอำเภอเขาย้อย 600 เลขหมาย

จ) เมืองส่งน้ำ/ท่อ มีการสร้างเมืองส่งน้ำ ในอำเภอท่าสาย อำเภอเมืองสุขาภิบาลหาดเจ้าสำราญ อำเภอบ้านลาด และเขาย้อย ตามลำดับ

5) การคืนตัวของ การซื้อขายที่ดินจังหวัดเพชรบุรี ในช่วง พ.ศ. 2529- พ.ศ. 2533 ในเวลา 4 ปี การซื้อขายที่ดินมีมูลค่าเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยร้อยละ 124.44 โดยมีจุดที่มีการซื้อ-ขายที่ดินหนาแน่น 13 จุด คือ เขื่อนแก่งกระจาน อำเภอหนองหญ้าปล้อง หาดบ่อฝ้าย ห้วยทรายเหนือ หาดเพชร หาดนางช่อง และหาดปึกเตียน แลลมหลวง ริมถนนสายหาดเจ้า-เพชรบุรี ชานเมืองเพชรบุรี สามแยกวังมะนาว และตำบลปากทะเลในอำเภอบ้านแหลม

6) การปรับปรุงราคาที่ดิน หรือบัญชีกำหนดราคาที่ดินตามราคาตลาด ประกาศเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2533 ซึ่งเป็นผลจากการคืนตัวของ การซื้อขายที่ดินในข้อ 5

7) โครงการลงทุนของภาคเอกชน

ในการสร้างกอล์ฟคลับและคอนโดมิเนียมตากอากาศ หรือโรงแรมในจังหวัดเพชรบุรี โครงการกอล์ฟคลับในปัจจุบัน มีประมาณ 10 โครงการ ในอำเภอท่าทราย (31,500 ไร่) อำเภอชะอำ (11,000 ไร่) และอำเภอเขาชัยสน (7,300 ไร่) ตามลำดับ ในโครงการตึกสูงริมทะเลมีการระบาดในถนนสายเลียบชายฝั่ง ตั้งแต่แหลมหลวงไปถึงอำเภอชะอำถึง 13 โครงการ ส่วนใหญ่มีความสูงตั้งแต่ 10 ชั้นขึ้นไป ราคาต่อห้อง โดยเฉลี่ยประมาณ 2 - 10 ล้านบาทต่อหน่วย โดยมีกำหนดเปิดในช่วงปี พ.ศ. 2534 นี้

8) กฎกระทรวงควบคุมอาคารในเขตอำเภอชะอำ

ประกาศเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2533 โดยกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง คัดแปลงหรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภทในท้องที่บางส่วนของตำบลชะอำ จังหวัดเพชรบุรี กฎกระทรวงฉบับนี้ เป็นผลจากการตื่นตัวในการสร้างอาคารบริเวณริมหาด ในเขตเทศบาลชะอำ ซึ่งมีปัญหา คือ กฎกระทรวงดังกล่าวมีอายุเพียง 1 ปีหลังจากที่ประกาศใช้ ถ้าไม่มีกฎหมายที่มีฐานสูงมาหนุน กฎกระทรวงดังกล่าวคงทำหน้าที่ได้เพียงชะลอ อัตราการเติบโตของการก่อสร้างอาคารเท่านั้น

3.5.1.1 บทบาทของจังหวัดเพชรบุรีในปัจจุบัน

จากโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจังหวัดที่กล่าวมา จะเห็นภาพโดยรวมได้ว่า จากแผนในระดับชาติ คือ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 ที่กำหนดให้จังหวัดเพชรบุรีเป็นศูนย์กลางความเจริญในภูมิภาค และการสนับสนุนในการจัดการทำแผนพัฒนาชายหาดชะอำ ได้ส่งผลต่อจังหวัดเพชรบุรี โดยสะท้อนออกมา ในแผนและโครงการระดับอื่น ๆ นับแต่ แผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์ โครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของจังหวัดในด้านสาธารณูปการ การปรับปรุงระบบถนนสายต่าง ๆ ใน ระดับจังหวัดและภายในจังหวัด กอรปกับการตื่นตัวในการซื้อขายที่ดินที่ทำให้ราคาที่ดินสูงขึ้น โครงการที่ได้รับผลตอบแทนสูง จึงเป็นทางเลือกที่นักพัฒนาที่ดินจะหอบมาพิจารณา เพื่อให้คุ้มค่ากับการลงทุนส่งผลให้เกิดอาคารสูงตามชายฝั่งทะเล รวมทั้งการลุกฝ่าฟันที่เกษตรกรกรม ในโครงการสนามกอล์ฟต่าง ๆ ในขณะที่ภาครัฐบาลไม่สามารถกำหนดกรอบหรือทางป้องกัน ให้ทันกับสถานการณ์ปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อบทบาทของจังหวัดเพชรบุรี ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับชุมชน

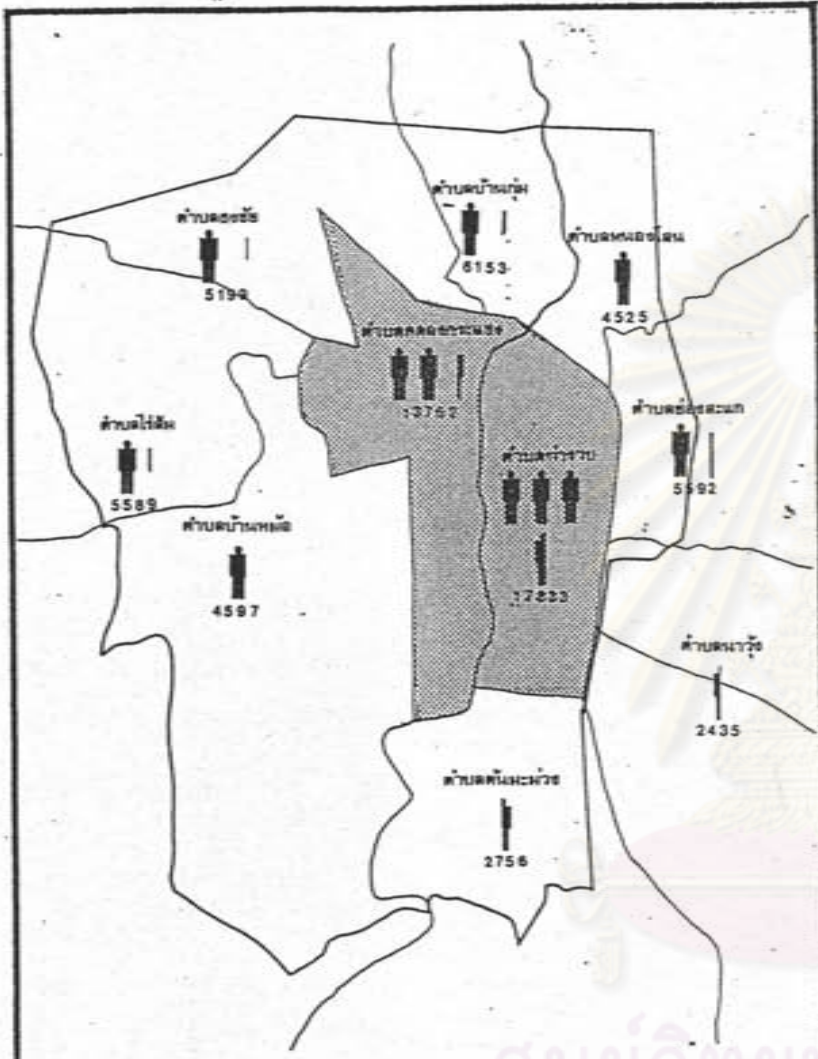
ก. ในระดับประเทศและภูมิภาค

จากการศึกษาสภาพทั่วไป ทางด้านกายภาพ ประชากร เศรษฐกิจสังคมและสังคม ในระดับภูมิภาคและระดับจังหวัด สามารถสรุปบทบาทและความสำคัญของจังหวัดเพชรบุรี ได้ดังนี้

1. เป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญในภูมิภาคตะวันตก ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 กำหนดให้ชุมชนเมืองเพชรบุรี เป็นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมในภาคตะวันตก ที่สามารถรองรับการกระจายกิจกรรมจากกรุงเทพและปริมณฑล และรองรับการเคลื่อนย้ายประชากรจากชนบท และเป็นศูนย์กลางบริหารราชการของส่วนภูมิภาคในอนาคต
2. เป็นเมืองศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภาคตะวันตก ทั้งที่เป็นธรรมชาติ โบราณสถานและศิลปกรรม โดยเฉพาะชายหาดนเรศวรในอำเภอชะอำ ได้รับการเร่งรัดทำแผนการจัดการพื้นที่เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว ตามที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
3. เป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่ง เนื่องจากความได้เปรียบทางด้านที่ตั้ง ซึ่งสามารถติดต่อกับภูมิภาคอื่นได้โดยสะดวก เพราะมีเส้นทางคมนาคมที่ทั่วถึง ติดต่อกับทั่วทั้งภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคใต้ โดยมีชุมชนเมืองเพชรบุรีเป็นศูนย์กลาง
4. เป็นแหล่งผลิตผลการเกษตรที่สำคัญ มีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดอยู่ในอันดับที่ 4 ของภาคตะวันตก โดยมีสาขาเกษตรกรรมอันดับที่ 4 พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว สับปะรด อ้อย มะพร้าวและการประมง โดยเฉพาะอ้อย สับปะรด เพื่อเป็นวัตถุดิบให้อุตสาหกรรมน้ำตาลและสับปะรดกระป๋องในภาคตะวันตก
5. เป็นแหล่งผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ จากเขื่อนแก่งกระจาน ให้การบริการทั้งภายในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง และยังเป็นแหล่งเก็บกักน้ำ เพื่อช่วยการเกษตรส่งผ่านคลองชลประทานสู่พื้นที่เพาะปลูกได้อย่างทั่วถึง
6. เป็นแหล่งลงทุนทางด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของภาคเอกชน ในรูปคอนโดมีเนียมตากอากาศ อาคารพักอาศัย สนามกอล์ฟ โรงแรม ฯ
7. เป็นศูนย์กลางด้านศิลปวัฒนธรรมของภาคกลาง ในด้านสถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ วรรณศิลป์ ศิลปกรรม โบราณคดี ฯ เนื่องจากมีการรักษาและสืบทอดสิ่งเหล่านี้มาโดยตลอด

ข. ในระดับชุมชนเมือง

บทบาทของจังหวัดเพชรบุรีในระดับประเทศและภูมิภาค มีความสัมพันธ์โดยตรงต่อการเจริญเติบโต และปัญหาของชุมชนเมืองเพชรบุรี โดยเฉพาะการเป็นศูนย์กลางด้านการ

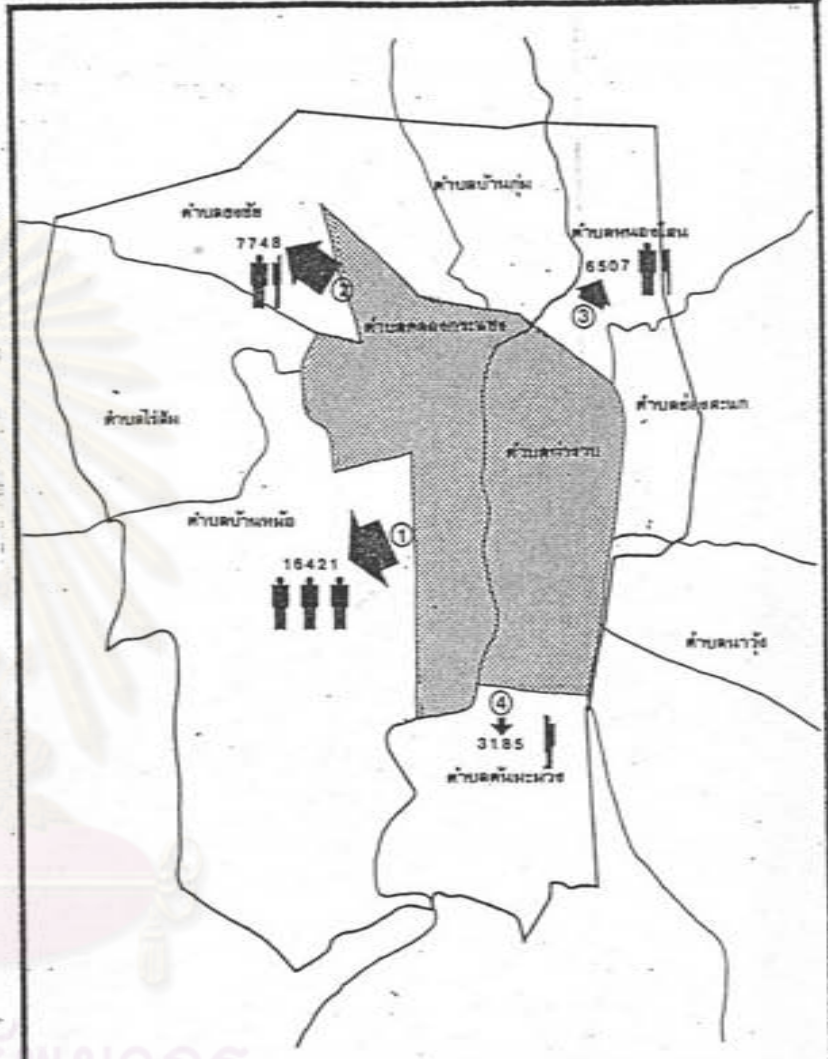
แสดง: จำนวนประชากรรายตำบลในเขตถนนเมืองเพชรบุรี ปีพ.ศ. 2532

สัญลักษณ์:

มาตราส่วน 1 : 50000

แผ่นที่ 3.22

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

แสดง: จำนวนประชากรจากการคาดคะเนในปีพ.ศ. 2545

สัญลักษณ์:

พื้นที่เขตเทศบาลเมือง:
แผนจำนวนประชากร 5000 คน

มาตราส่วน 1 : 50000

แผ่นที่ 3.23

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

คมนาคมระหว่างภาคและระดับจังหวัด และการเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในภาคตะวันตก โดยมีโครงสร้างทางเศรษฐกิจในด้านการค้าและบริการ รวมทั้งทางการเกษตรเป็นแกนนำ ซึ่งจะมีผลต่อการขยายตัวและการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดและชุมชนเมือง ชุมชนเมืองเพชรบุรีจึงเป็นศูนย์กลางด้านต่าง ๆ คือ

1. ศูนย์กลางด้านการปกครอง ชุมชนเมืองเพชรบุรีเป็นศูนย์กลางด้านการปกครองจากส่วนกลาง โดยเป็นที่ตั้งของหน่วยราชการในระดับจังหวัด ด้านการปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชนเมืองเพชรบุรีมีพื้นที่ครอบคลุมเขตเทศบาลเมืองเพชรบุรี 5.4 ตารางกิโลเมตร และพื้นที่รอบนอกเขตเทศบาลโดยรอบ รวมเป็นพื้นที่ชุมชนเมืองเพชรบุรี 27.78 ตารางกิโลเมตร สามารถแบ่งเป็น 2 เขต คือ

ก) ภายในชุมชนเมืองเพชรบุรี ประกอบด้วย

- 1) ตำบลคลองกระแชง
- 2) ตำบลท่าราบ

ข) ภายนอกเขตเทศบาลเมืองเพชรบุรี ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของ 7 ตำบลในเขตอำเภอเมือง คือ ตำบลช่องสะแก ตำบลบ้านกุ่ม ตำบลคันมะม่วง ตำบลหนองโสน ตำบลบ้านหม้อ ตำบลไร่ส้ม และตำบลธงชัย มีพื้นที่รวมประมาณ 22.38 ตารางกิโลเมตร หรือ 13,987.5 ไร่

2. ศูนย์กลางด้านประชากร ในเขตชุมชนเมืองเพชรบุรี พบว่า ในปีพ.ศ. 2535 มีจำนวนประชากร 68,441 คน จากการพิจารณาขนาดและการกระจายตัวของประชากร ความหนาแน่นประชากร การเปลี่ยนแปลงและการคาดการณ์ประชากร ในช่วงปีพ.ศ. 2528 ถึงพ.ศ. 2532 พบว่าชุมชนเมืองเพชรบุรีมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นทุกปี แต่เพิ่มขึ้นเฉพาะในตำบลนอกเขตเทศบาลเท่านั้น ในเขตเทศบาลกลับมีจำนวนประชากรลดลง ซึ่งอาจเกิดจากความอึดตัว ภายในเขตเทศบาล เพราะในเขตเทศบาลมีความหนาแน่นประชากรถึง 5,850 คน ต่อตารางกิโลเมตรในปีพ.ศ. 2532 ขณะที่ตำบลนอกเขตเทศบาลมีความหนาแน่นเพียง 1,646 คนต่อตารางกิโลเมตร และเมื่อมาดูที่การเปลี่ยนแปลงประชากร พบว่าในช่วงปีพ.ศ. 2531 เป็นต้นมา มีการเปลี่ยนแปลงของอัตราการเพิ่มประชากรโดยอัตราการเพิ่มในเขตเทศบาลลดลง ในขณะที่อัตราเพิ่มประชากรนอกเขตเทศบาล มีการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะตำบลบ้านหม้อ มีจำนวนประชากรเพิ่มสูงขึ้น ตำบลอื่นที่น่าสนใจมีตำบลธงชัยตำบลหนองโสน และตำบลคันมะม่วงตามลำดับ สำหรับจำนวนประชากรในอนาคต จากการคาดการณ์ประชากรในปี พ.ศ. 2542 พบว่าจำนวนประชากรโดยรวมจะเพิ่มขึ้น โดยประชากรใน

เขตเทศบาลลดลง ขณะที่ตำบลนอกเขตเทศบาลมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยมีสัดส่วนของประชากรในชุมชนเมืองเพชรบุรี เพิ่มขึ้นร้อยละ 64.25 ซึ่งมากกว่าครึ่งหนึ่งของประชากรในชุมชนเมืองเพชรบุรี ดังนั้นจึงเป็นที่น่าสังเกต เพื่อหาทางรองรับการขยายตัวของประชากรบริเวณนอกเขตเทศบาลในอนาคต

3. ศูนย์กลางด้านเศรษฐกิจ มีโครงสร้างโดยรวมเป็นการค้าปลีกและบริการ ตั้งอยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งเป็นย่านพาณิชย์หลักของชุมชน ทางด้านอุตสาหกรรมภายในชุมชน เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนขนาดเล็ก มีอุตสาหกรรมประเภทอุปโภคบริโภคและส่งและซ่อมพวหนะมากที่สุด โดยตั้งอยู่ทางตะวันตกและทางใต้ของถนนเพชรเกษม รองลงมา คือ อุตสาหกรรมผลิตอาหาร ตั้งอยู่ภายในเขตเทศบาลเมืองที่ตำบลท่าราบและคลองกระแชง อันดับต่อมาคือ อุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าทางการเกษตร ที่ขยายภายในชุมชนและบริเวณโดยรอบ รวมถึงกรุงเทพมหานคร โรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่อยู่ที่ตำบลท่าราบ ตำบลไร่ส้ม และตำบลต้นมะม่วงตามลำดับ สำหรับการคลังท้องถิ่นของเทศบาลเมืองเพชรบุรี มีรายรับมากกว่ารายจ่าย และมีเงินสะสมกว่าครึ่งหนึ่งของรายรับ นับว่ามีศักยภาพทางการเงินดีพอสมควร

4. ศูนย์กลางด้านสังคม ของชุมชนเมืองเพชรบุรี นับว่ามีความพร้อมมากกว่าในเขตเทศบาลอื่น ๆ ในจังหวัดเพชรบุรี เนื่องจากเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางเศรษฐกิจ การปกครอง และสังคม จึงมีความได้เปรียบอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดเพชรบุรี สิ่งที่ควรปรับปรุง คือ บริการด้านสังคมบางอย่าง เช่น การปรับปรุงคุณภาพโรงแรม การกำจัดขยะมูลฝอย การหาวิธีกำจัดที่มีประสิทธิภาพ การระบายน้ำควรมีบ่อพักหรือโรงกำจัดน้ำเสีย เพื่อคืนสภาพความบริสุทธิ์ของน้ำในแม่น้ำเพชรบุรีที่เคยเป็นที่เลื่องลือในอดีต การบริการสาธารณสุข ควรมีจำนวนบุคลากร และสถานที่ในการบำบัดรักษา รวมทั้งประสิทธิภาพในการป้องกันโรคต่าง ๆ อีกด้วย นอกจากนี้ ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้บริการทางวัฒนธรรม เช่น ห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์ ได้อย่างเต็มที่ โดยการจัดรูปแบบการบริการและการเข้าชมที่น่าสนใจ ไม่ใช่เป็นเพียงสถานที่เก็บหนังสือ และโบราณวัตถุเท่านั้น

จากบทบาทในการเป็นศูนย์กลางด้านต่าง ๆ ของชุมชนเมืองเพชรบุรี จึงเห็นได้ว่าชุมชนเมืองเพชรบุรีมีศักยภาพและความสำคัญในทุกๆ ระดับ สมควรทำการศึกษาถึงลักษณะสภาพแวดล้อมของชุมชน เพื่อเป็นประโยชน์ในการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนให้มีความสอดคล้องเพื่อความเจริญและการดำรงอยู่ของชุมชนต่อไป

3.5.2 สภาพแวดล้อมเมืองชุมชนเมืองเพชรบุรี

3.5.2.1 รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

ก. บ้านเรือนราษฎร ในปัจจุบันบ้านเรือนราษฎรส่วนใหญ่ มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่แตกต่างจากยุคก่อน ๆ โดยอาจแบ่งประเภทอาคารภายในชุมชนเมืองเพชรบุรีได้ดังนี้

1) ประเภทอาคารตามวัสดุก่อสร้าง อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

ก) อาคารไม้ เป็นอาคารที่มีองค์ประกอบส่วนใหญ่ทำจากไม้ ในที่นี้จึงรวมถึงอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ด้วย อาคารไม้มีหลายแบบตามลักษณะการใช้อาคาร เช่น

- ใช้เป็นที่พักอาศัย มักเป็นอาคารไม้ชั้นเดียวหรือสองชั้น เรือนไทยใต้ถุน

สูง บ้านพักอาศัยครึ่งตึกครึ่งไม้ชั้นเดียวหรือสองชั้น

- ใช้เป็นที่ค้าขาย มักเป็นเรือนแถวทั้งแบบชั้นเดียวหรือสองชั้น

- ใช้ในกิจกรรมอื่น เช่น เป็นโถกตั้ง โรงเรียน โรงสี โรงภาพยนตร์

กุฎิสงฆ์ แต่ละแห่งต่างมีลักษณะและขนาดตามความต้องการพื้นที่ใช้สอยของกิจกรรมนั้น

ข) อาคารตึก เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ส่วนใหญ่เป็นตึกแถวสูง 1 - 6 ชั้น มักใช้เป็นที่ค้าขายและที่พักอาศัย รวมถึงกิจกรรมอื่น เช่น สถานที่ราชการ โรงเรียน โรงงานอุตสาหกรรม โรงพยาบาล สำนักงาน อู่ซ่อมรถ เป็นต้น

2) ประเภทอาคารจำแนกตามอายุอาคาร

เนื่องจากชุมชนเมืองเพชรบุรีเป็นเมืองเก่าเมืองหนึ่ง ที่มีประวัติความเป็นมาชานาน และมีโบราณสถานที่ยังคงมีสภาพดีอยู่เป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังมีพัฒนาการของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในสมัยต่าง ๆ เมื่อรวมกับอาคารสมัยใหม่ในปัจจุบัน จึงมีความหลากหลายของอาคารในยุคนั้น ๆ ปนเปกัน จากการศึกษา ได้แบ่งประเภทอาคารตามอายุอาคารออกเป็น 3 ช่วง คือ

ก) โบราณสถาน เช่น วัด โบสถ์ วิหาร เจดีย์ ปรากฏ กุฎิสงฆ์ เป็นต้น

ข) อาคารเก่า เช่น อาคารสมัยรัชกาลที่ 4 - 7

ค) อาคารใหม่ เป็นอาคารที่สร้างขึ้นหลังพ.ศ. 2500

จากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการคมนาคม จากเมืองน้ำมาเป็นเมืองบก ในยุคจังหวัดเพชรบุรีในภาคตะวันตกของไทย ได้ส่งผลต่อโครงสร้างทางผังเมือง และระบบชุมชนเมืองเพชรบุรีในปัจจุบัน โดยกลายเป็นเมืองบกที่มีการคมนาคมทางบกเป็นหลัก เป็นผลให้การคมนาคมทางน้ำสิ้นสุดลง การเกาะกลุ่มของอาคารมีการกระจายออกจากริมแม่น้ำ ตามโครงข่ายถนนและทางรถไฟ เมื่อรวมกับโครงข่ายสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ได้ส่งผลต่อกิจกรรมการใช้ที่ดินในชุมชนที่มีความหลากหลายมากขึ้น

จึงอาจพิจารณาสภาพทางผังเมืองของชุมชนเมืองเพชรบุรีในปัจจุบันได้จาก

ก) ระบบการคมนาคมขนส่ง

1) โครงข่ายการสัญจร

ก) ประเภททางสัญจร มี 3 ประเภท คือ

1) ทางรถไฟ ชุมชนเมืองเพชรบุรีมีสถานีรถไฟอยู่ที่ริมถนนรถไฟ ซึ่งอยู่ทางเหนือของชุมชนเมือง โดยทางรถไฟจะวิ่งเลียบชุมชนเมืองจากทางเหนือ ขนานกับถนนรถไฟไปทางตะวันออกของเมือง แล้วหักเลี้ยวจากทางตะวันออกลงสู่ทางใต้ของเมือง ขนานกับตัวเมืองทางตะวันออกจนถึงทางเชื่อมของถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 จึงแยกออกจากแนวขนานถนนไป เหตุที่มีลักษณะเช่นนี้ เพื่อเลียงโบราณสถานสำคัญในชุมชนเมือง เช่น วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดพระมหาธาตุ วัดกำแพงแลง เป็นต้น

2) ทางรถยนต์

ก) ระบบถนน ระบบถนนภายในชุมชนเมืองเพชรบุรีมีหลายประเภท ได้แก่

1) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 หรือถนนเพชรเกษม อยู่ทางตะวันตกของชุมชนเมือง เริ่มแยกตัดถนนเข้าชุมชนเมือง ตัดผ่านระหว่างเขابันโคอิฐและเขาวัง เพื่อไปเชื่อมกับถนนเพชรเกษมเดิมเพื่อเลียงการจราจรที่ผ่านเมือง เป็นถนนที่จัดจราจรเดินรถ 2 ทาง มีหน้าที่รับการเคลื่อนไหวทางจราจรเพียงอย่างเดียว มีการประกาศกฎหมายห้ามก่อสร้างอาคารบริเวณสองข้างทาง ในระยะ 40 - 60 เมตร และห้ามตัดถนนทะลุมายังทางเลียงเมืองตาม พ.ร.บ. ทางหลวงแผ่นดิน

แผนที่: ระบบสายหลัก / ระบบสายรองและถนน เชียงเมือง

สัญลักษณ์:

- สถานีโรงไฟ
- ทางรถไฟ
- จุดติดตั้งบิโรวไฟ
- ถนน เชียงเมือง
- ระบบสายหลัก
- ระบบสายรอง

มาตราส่วน
1:45000

พื้นที่
3.24

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางของธุรกิจโบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

แผนที่: ถนนภายในเขตชุมชน

สัญลักษณ์:

- ระบบสายหลัก
- ระบบสายรอง
- ระบบย่อย

มาตราส่วน
1 : 45000

พื้นที่
3.25

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางของธุรกิจโบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

2) ถนนสายหลัก (MAJOR ARTERIAL) เป็นถนนที่นำทางจราจรต่อจาก ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 เพื่อใช้เป็นทางเชื่อมโยงระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนอื่น (THROUGH TRAFFIC) และทางเข้า-ออกเมืองเพชรบุรีมีถนนสายหลักที่สำคัญ ได้แก่

ก) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 เพชรบุรี - เขาย้อย เป็นทางแยกที่เชื่อมกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 หลัก เพื่อเข้ามายังชุมชนเมืองเพชรบุรี

ข) ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 3173 คอนเพชรบุรี - เขาหลวง อยู่ทางตอนเหนือของเมือง

ค) ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 3178 คอนเพชรบุรี - บ้านแหลม อยู่ทางเหนือของเมืองเช่นกัน

ง) ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 3177 คอนเพชรบุรี - หาดเจ้าสำราญ อยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของเมือง

จ) ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 3179 คอนเพชรบุรี - บ้านลาด อยู่ทางใต้ของชุมชนเมืองแยกจากถนนราชดำเนินตัดผ่านทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 ไปยังอำเภอบ้านลาด

ฉ) ถนนแยกไปตำบลบางจาน เป็นถนนที่ต่อจากถนนโพธิ์กาเือง ภายในชุมชนเมือง เพื่อเป็นเส้นทางไปตำบลบางจาน ซึ่งอยู่ทางตะวันออกของชุมชนเมือง

ช) ถนนแยกไปตำบลโพธิ์พระ เป็นถนนที่ต่อจากถนนท่าหินไปทางตะวันออกเพื่อไปตำบลโพธิ์พระและตำบลหาดเจ้าสำราญ

3) ถนนสายรอง (COLLECTOR STREET) เป็นถนนที่ให้บริการจราจรท้องถิ่น และมีหน้าที่เชื่อมโยงกับถนนสายหลัก ได้แก่

ก) ถนนราชดำเนิน เป็นถนนสายหลักทางตะวันตกของชุมชนเมืองเป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่าง ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 ทางเหนือและทางใต้ของชุมชนเมือง รวมทั้งเป็นทางตัดต่อไปยังทางหลวงจังหวัดหมายเลข 3173 และ 3178 ซึ่งไปยังเขาหลวง และอำเภอบ้านแหลมตามลำดับ

ข) ถนนมาศวงษ์และถนนบิฬิตร เป็นถนนสายหลักของชุมชนเมืองทางด้านตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรี เป็นทางเชื่อมระหว่างถนนราชวิถีทางตอนเหนือ กับถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 (เดิม) ทางตอนใต้ รวมทั้งมีทางแยกออกไปสู่ถนนไปตำบลบางจาน และถนนโพธิ์กาเืองทางตะวันออกด้วย

4) ถนนภายในเขตชุมชน (LOCAL STREET) ภายในชุมชนเมืองเพชรบุรีมีถนนทั้งหมด 54 สาย แบ่งเป็น 2 มุ่งของแม่น้ำเพชรบุรี มุ่งตำบลท่าราบมี 32 สาย และมุ่งตำบลคลองคลองกระแชงมี 22 สาย สามารถแบ่งตามความกว้างของถนนออกเป็น

ก) ถนนสายหลัก มีความกว้าง 8 - 14 เมตร คือ ถนนราชวิถี ถนนราชดำเนิน ถนนดำเนินเกษม ถนนสุวินทร์ฤทธิไชย ถนนพานิชเจริญ ถนนมาศขวางค์และถนนบริพัตร

ข) ถนนสายรอง เป็นถนนที่เชื่อมติดต่อกับถนนสายหลักภายในเขตชุมชนเมือง มีความกว้าง 6 - 7 เมตร ได้แก่ ถนนสีสะเกอินทร์ ถนนบันไดอิฐ ถนนโพธิ์กาบังถนนสุรพันธ์ ถนนพระทรง ถนนเพชรบุรี ถนนท่าหิน ถนนรถไฟ ถนนดำรงรักษ์ ถนนราชดำวิท ถนนดำเนินเกษม ถนนคีรีรัฐธา

ค) ถนนซอย มีความกว้าง 3.50 - 5.00 เมตร อยู่กระจายตามจุดต่าง ๆ ของเมือง เช่น ซอยวัดฮาง ซอยเจดีย์จำลอง ซอยทวิพัสสิน เป็นต้น

๓) ระบบโครงข่ายถนน

ระบบโครงข่ายถนนสามารถแสดงถึงรูปร่างลักษณะของเมืองได้เป็นอย่างดี ระบบโครงข่ายถนนในชุมชนเมืองเพชรบุรี อาจแบ่งตามลักษณะที่ตั้งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1) ระบบโครงข่ายถนนภายในเขตเทศบาล แบ่งออกเป็นสองฝั่งคือ

ก) ฝั่งตำบลคลองกระแชง ประกอบด้วยโครงข่ายถนน 2 แบบ คือ

1) โครงข่ายถนนแบบตาราง (RECTILINEAR) เป็นรูปตารางขนาดใหญ่ อยู่ระหว่างเขาวังกับแม่น้ำเพชรบุรี ถนนตามแนวนอน คือ ถนนราชวิถี ถนนสีสะเกอินทร์ ถนนบันไดอิฐ และถนนนอก ตามแนวตั้ง คือ ถนนคีรีรัฐธา ถนนราชดำเนิน และถนนดำเนินเกษม

2) โครงข่ายถนนแบบแนวทแยง (LINEAR) ได้แก่ ถนนราชดำเนิน และถนนดำเนินเกษม ซึ่งวางแนวขนานไปกับแม่น้ำ ซึ่งเป็นแกนกลางของเมือง เพื่อมุ่งตรงไปยังพระราชวังรามราชนิเวศน์ โดยที่ระหว่างถนนทั้งสองมีโครงข่ายเป็นถนนเชื่อมต่อกัน

ข) ฝั่งตำบลท่าราบ ประกอบด้วยโครงข่ายถนนสองแบบ คือ

1) โครงข่ายถนนแบบตาราง (RECTILINEAR) แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

ก) ส่วนที่เป็นตารางละเอียด โดยมีจุดตัดในระยะที่ประมาณทุก 50 เมตร มีจุดตัดบนถนนในแนวตั้ง 3 สาย คือ ถนนพานิชเจริญ ถนนสุวินทร์ฤทธิไชย ถนนมาศขวางค์

ข) ส่วนที่เป็นตารางขนาดใหญ่ โดยประกอบด้วย ถนนสายหลัก 4 สายตัดกันเป็นกรอบสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ ได้แก่ ถนนพานิชเจริญ ถนนท่าหิน ถนนโพธิ์กาบัง และถนนพงษ์สุริยา ในกรอบขนาดใหญ่มีถนนในแนวนอนอีก 4 สาย คือ ถนนพระทรง ถนน

สุรพันธ์ ถนนเพชรบุรี ถนนท่าหิน โดยมีถนนซอยขนาดเล็กแยกจากถนนตามแนวนอนเข้าไปในพื้นที่

2) ระบบโครงข่ายถนนนอกเขตเทศบาล ได้แก่ ถนนที่แยกออกจากเขตเทศบาล ส่วนใหญ่เป็นทางหลวงจังหวัด กระจายออกไปในทุกทิศทางของชุมชนเมืองในรูปรัศมี เพื่อกระจายออกไปยังอำเภอต่าง ๆ ภายในจังหวัด

จะเห็นได้ว่า ระบบโครงข่ายถนนของชุมชนเมืองเพชรบุรีในเขตเทศบาล เป็นแบบตารางและถนนแบบแนวชวาขนานไปกับแม่น้ำเพชรบุรี ส่วนนอกเขตเทศบาลก็เป็นถนนแนวชวาเป็นรัศมีออกจากเขตเทศบาลในทุกทิศทาง จึงเป็นระบบที่ค่อนข้างมีแบบแผน โดยมีการวางผังมาก่อน ซึ่งเป็นผลจากการวางแผนถนนตั้งแต่สมัยเป็นจังหวัดหนึ่งในประเทศไทย และเนื่องจากการเป็นถนนในสมัยก่อนเอง จึงมีข้อจำกัดในด้านขนาดพื้นที่ผิวการจราจรของถนน ซึ่งมีขนาดเล็ก ไม่เพียงพอต่อความต้องการของปริมาณจราจรในปัจจุบัน ส่งผลกระทบต่อการจราจรในชุมชนดังที่จะกล่าวต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ค. โครงข่ายการจราจร

แม้ว่าโครงข่ายถนนส่วนใหญ่เป็นแบบตาตาราง ซึ่งมีข้อดี คือ สามารถกระจายการติดต่อในพื้นที่ได้อย่างทั่วถึง แต่มีข้อเสีย คือ การมีจุดตัดมากเกินไป จึงเป็นอุปสรรคต่อการสัญจร ภายในชุมชนเมืองจึงมีจุดตัดหลายแห่ง นอกจากนี้ การที่เป็นถนนเก่า มีพื้นผิวการจราจรแคบ โดยเฉพาะทางฝั่งตำบลท่าราบ ซึ่งประกอบด้วยระบบตาตารางถี่ ในบริเวณศูนย์กลางเมือง จึงมีการวางโครงข่ายการจราจร เป็น 2 แบบ คือ

- 1) การเดินทางเดี่ยว โดยอยู่บริเวณถนนพานิชเจริญ และถนนมาตยาวงษ์ รวมทั้งซอยต่าง ๆ ที่อยู่บริเวณจุดตัด
- 2) การเดินทางสองทาง ใช้ในถนนต่าง ๆ ในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล นอกเหนือจากถนนในข้อ 1

3) ทางน้ำ

เนื่องจากชุมชนเมืองเพชรบุรีมีแม่น้ำเพชรบุรีผ่านกลางเมืองมาแต่อดีต เพชรบุรีจึงเคยเป็นเมืองน้ำมาก่อน แต่เมื่อมีการสร้างถนนและทางรถไฟและเขื่อนเพชรบุรี ทางต้นน้ำเพชรบุรีสร้างเสร็จ ปริมาณน้ำจึงลดลง ก่อให้เกิดการคมนาคมทางบกมีความสะดวกกว่าการคมนาคมทางน้ำจึงหายไปที่สุด

จะเห็นได้ว่าการคมนาคมทั้ง 3 ประเภท การคมนาคมทางถนน มีโครงข่ายที่กว้างขวางที่สุด ทั้งในระดับจังหวัด ชุมชนโคจรอบ และภายในชุมชนเอง ส่วนการคมนาคมทางรถไฟอยู่ในระดับต่ำ เพราะขาดการปรับปรุงคุณภาพจึงไม่เป็นที่นิยม นักผู้ใช้ส่วนใหญ่เป็นเด็กนักเรียนจากจังหวัดอื่นหรืออำเภออื่นในจังหวัดเพชรบุรี การคมนาคมทางน้ำไม่มีบทบาทอีกเลย แม้จะเคยเป็นทางคมนาคมหลักในอดีตก็ตาม

2. การขนส่ง

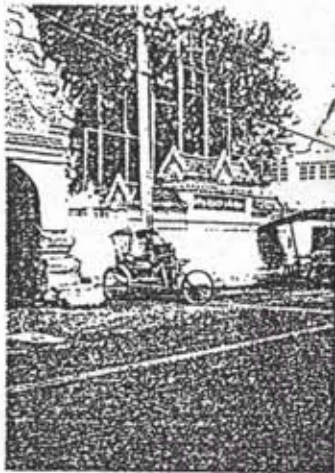
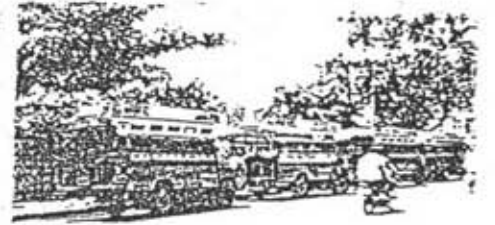
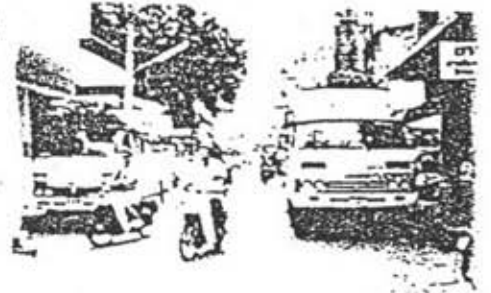
การบริการการขนส่งสาธารณะในเขตชุมชนเมืองเพชรบุรี มีการขนส่งในระดับภายในชุมชนและภายในจังหวัด แบ่งได้เป็น 2 วิธี คือ

- ก) การขนส่งทางรถไฟ มีการขนส่งภายในจังหวัด โดยมีสถานีภายในจังหวัด 3 สถานี คือ สถานีรถไฟเขาชัยอัส สถานีรถไฟเพชรบุรี สถานีรถไฟชะอำ

รถขนส่งภายในจังหวัด และ รถขนส่งระหว่างจังหวัด

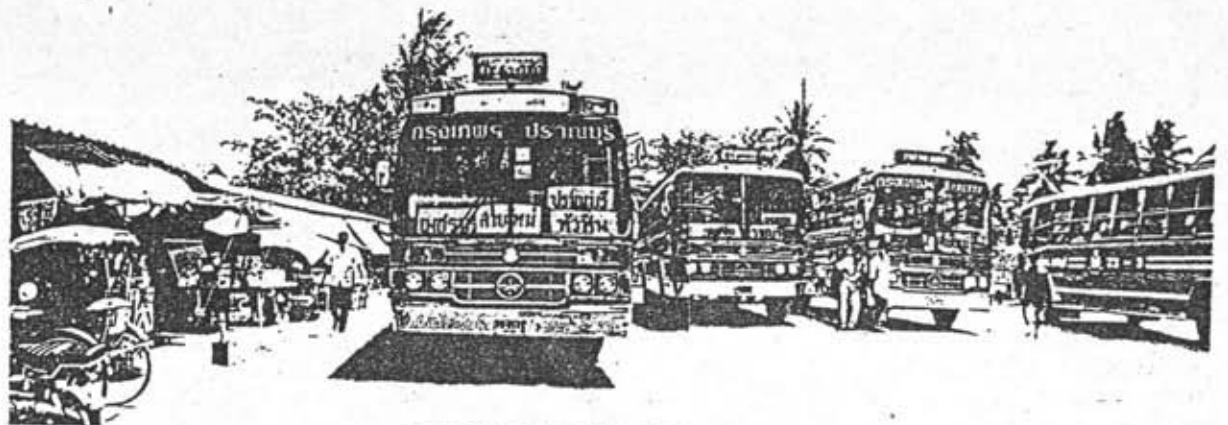
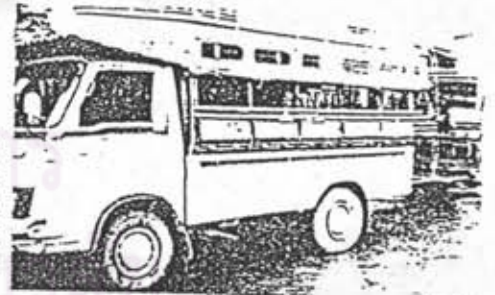
จุดรับ-ส่งผู้โดยสาร

หมายเหตุ: รายละเอียดการเดินรถจะเปลี่ยนแปลงได้ตามความจำเป็น

●.....รถโดยสารประจำทางรถโดยสารปรับอากาศ
.....รถโดยสารประจำทาง-ปรับอากาศรถโดยสารปรับอากาศ-ปรับอากาศ
.....รถโดยสารปรับอากาศ-ปรับอากาศรถโดยสารปรับอากาศ-ปรับอากาศ
.....รถโดยสารปรับอากาศ-ปรับอากาศรถโดยสารปรับอากาศ-ปรับอากาศ
.....รถโดยสารปรับอากาศ-ปรับอากาศรถโดยสารปรับอากาศ-ปรับอากาศ
.....รถโดยสารปรับอากาศ-ปรับอากาศรถโดยสารปรับอากาศ-ปรับอากาศ

สถานีวิทยุจังหวัดขอนแก่น โทร. ๐๔๓-๒๒๒๒๒

ข) การขนส่งทางรถยนต์ ยานพาหนะที่ใช้ในการขนส่งสินค้าและคน ได้แก่ รถบรรทุกขนาดเล็ก รถสามล้อเครื่อง สามล้อถีบ จักรยานยนต์ การใช้ยานพาหนะชนิดใด ขึ้นอยู่กับชนิดและระยะทาง ซึ่งมี 2 ระดับคือ

1) ระดับระหว่างจังหวัดและภายในจังหวัดเพชรบุรี มีจุดขึ้น - ลงของ สินค้าและผู้โดยสารในเขตชุมชนเมืองเพชรบุรี ความชนิดของยานพาหนะดังนี้

ก) รถบรรทุกสินค้า มีการรับส่งสินค้าเพื่อขนส่งไปยังจังหวัดอื่นๆ และภายในจังหวัด ที่ถนนมาศหลวง ด้านข้างวัดต่อเจริญธรรม และถนนดำเนินเกษม

ข) รถเมล์โดยสาร มีรถเมล์โดยสารระหว่างจังหวัดจอดที่สถานีขนส่งของจังหวัด วิถีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 รถเมล์โดยสารในชุมชนเมือง มีสถานีรับ อากาศบริเวณคอนปลายถนนราชวิถีริมแม่น้ำเพชรบุรี และสถานีรถโดยสารธรรมดา อยู่ที่ถนน สีเสอินทร์ ซึ่งเป็นที่คั่นของเอกชน

ค) รถโดยสารสองแถวขนาดใหญ่ มีการรับส่งสินค้าและผู้โดยสาร ระหว่างอำเภอหรือชุมชน มีการจอดตามจุดต่าง ๆ ในเขตชุมชนเมือง

2) ระดับภายในชุมชนเมืองเพชรบุรี โดยมีจุดรับส่งสินค้าและบริการ ภายในเขตชุมชนเมือง ความชนิดของยานพาหนะ ดังนี้

ก) รถรับจ้างขนาดเล็ก มีสองลักษณะ คือ รถรับจ้างทั่วไป และ รถรับจ้างตามเส้นทาง ซึ่งมีอัตราค่าโดยสารเฉลี่ยคนละ 4 - 5 บาท โดยวิ่งวนตามถนนสาย สำคัญของจังหวัด

ข) รถสามล้อเครื่อง เป็นรถรับจ้างทั่วไป มีจุดจอดรับผู้โดยสาร บริเวณถนนสุรินทร์ฤาไชย

ค) รถสามล้อถีบ บริการขนส่งผู้โดยสารไม่เกิน 2 คน ภายใน เขตเทศบาลเมือง อัตราค่าโดยสารขึ้นอยู่กับระยะทาง โดยจอดรับส่งผู้โดยสารตามจุดสี่แยก ภายในเขตชุมชนเมือง

ง) รถจักรยานยนต์ บริการขนส่งผู้โดยสารไม่เกิน 1 คน โดยมี ขอบเขตการบริการกว้างกว่าสามล้อถีบ โดยจอดรับส่งผู้โดยสารตามจุดสี่แยกต่าง ๆ เช่นกัน

จะเห็นได้ว่า การขนส่งทั้งสองระดับ มีจุดรับส่งสินค้าและบริการกระจายอยู่ทั่วไปใน เขตเทศบาลเมือง ความขีดความสามารถของรถบริการ โดยรถโดยสารระหว่างชุมชนมัก อยู่ตามจุด NODE ที่สำคัญบริเวณใจกลางเมือง ส่วนบริการรถขนส่งระดับจังหวัดและภายใน จังหวัด มักอยู่บริเวณโดยรอบของเมือง ยกเว้นรถสองแถวโดยสารขนาดใหญ่ ยังมีที่จอดรับ ส่งบริเวณใจกลางเมือง เพื่อความสะดวกของผู้โดยสารที่เดินทางเข้ามาในชุมชนเมือง

3. ปริมาณการจราจร

ปริมาณการจราจรภายในเขตชุมชนเมืองส่วนใหญ่ มีความหนาแน่นภายในถนนสายหลักของเมือง โดยมีการจราจรติดขัดในช่วงเวลา เช้า - เย็น โดยเฉพาะในบริเวณย่านธุรกิจการค้าและบริเวณที่ตั้งโรงเรียน เมื่อพิจารณาปริมาณการจราจร เฉลี่ยต่อชั่วโมงในช่วงโมงเร่งด่วน (07.00-09.00น.) และ (16.00-17.00น.) พบว่าถนนพานิชเจริญ มีปริมาณการจราจรหนาแน่นมากที่สุด คือ เฉลี่ย 2,356 คันต่อชั่วโมง รองลงมาคือ ถนนราชวิถี เฉลี่ย 1,578 คันต่อชั่วโมง ถนนพงษ์สุริยาเฉลี่ย 1,171 คันต่อชั่วโมง ถนนสีสะเกอินทร์ เฉลี่ย 935 คัน ต่อชั่วโมง ถนนดำเนินเกษมเฉลี่ย 857 คันต่อชั่วโมง

4. จำนวนยานพาหนะ

จำนวนยานพาหนะที่มีมากที่สุดภายในชุมชนเมืองเพชรบุรี คือ รถจักรยานยนต์ ภายในชุมชนเมืองประมาณ 27,550 คัน รถยนต์ประเภทอื่น ๆ ต่างมีแนวโน้มที่จะมีปริมาณเพิ่มขึ้น ยกเว้นรถโดยสารไม่ประจำทางและรถสามล้อเครื่องเพราะมีการควบคุมจำนวนพาหนะในเขตชุมชนเมือง นอกจากนี้ยังมีรถประเภทไม่มีเครื่องยนต์ เช่น สามล้อถีบ จักรยานสองล้อ รถเข็น รถลาก รวมประมาณ 38,500 คัน

โดยสรุปจะเห็นได้ว่าในเขตชุมชนเมืองเพชรบุรี มีปริมาณการใช้ยานพาหนะประเภทจักรยานยนต์ จักรยานสองล้อและสามล้อรับจ้างสูงกว่าร้อยละ 80 ของยานพาหนะประเภทอื่น ๆ เนื่องจากถนนภายในชุมชนมีขนาดเล็ก และระยะทางในการใช้ยานพาหนะก็ไม่ไกลจึงเป็นที่นิยมยานพาหนะที่ใช้รองลงมา คือ รถยนต์บรรทุกส่วนบุคคล และรถยนต์นั่งส่วนบุคคลไม่เกิน 7 คน

5. การจอดรถ

บริเวณย่านธุรกิจการค้าเป็นพื้นที่ที่ต้องการที่จอดรถมากที่สุด จึงเป็นปัญหามากในปัจจุบัน เพราะบริเวณดังกล่าวมีพื้นที่จำกัด เนื่องจากการรื้อล้างพื้นที่ของการวางแผงลอยและรถเข็นริมถนน รวมทั้งการจอดรถของกลุ่มคิวรถรับจ้าง ทำให้พื้นที่ถนนน้อยลง เกิดปัญหาที่จอดรถไม่พอเพียง สมควรเป็นเรื่องที่สมควรแก้ไขต่อไป

๒) ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

1) ระบบสาธารณูปโภค

ก) การไฟฟ้า ไฟฟ้าที่ให้บริการแก่ชุมชนได้รับจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิต จากสถานีไฟฟ้าออส 2 แห่ง คือ สถานีจ่ายไฟฟ้าออสเพชรบุรี และสถานีจ่ายไฟฟ้าออสชะอำ จำหน่ายกระแสไฟฟ้าให้แก่ประชาชนในเขตเทศบาลจำนวน 29,185 ครัวเรือน ในปี พ.ศ. 2533 จำนวนไฟฟ้าที่จ่ายทั้งหมดเดือนละ ประมาณ 4,918,910 กิโลวัตต์ต่อชั่วโมง ให้บริการกับอาคารพาณิชย์ อาคารพักอาศัยประมาณร้อยละ 63 โรงงานอุตสาหกรรมร้อยละ 32 สถานที่ราชการและถนนร้อยละ 5 ทางการไฟฟ้ามีโครงการขยายการบริการให้ประชาชนทั่วทุกตำบลในจังหวัดเพชรบุรี

ข) การประปา การประปาชุมชนเมืองเพชรบุรี ดำเนินการโดยการประปาเขตเพชรบุรีของการประปาส่งภูมิภาค ตั้งอยู่ที่บริเวณถนนดำเนินเกษมริมแม่น้ำเพชรบุรี โดยอาศัยน้ำดิบจากแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งอยู่ห่างจากโรงกรองไม่เกิน 200 เมตร

ในปี พ.ศ. 2533 การประปาเพชรบุรี ผลิตน้ำประปาได้ประมาณ 18,784 ลูกบาศก์เมตร จ่ายให้กับผู้ใช้น้ำวันละ 12,248 ลูกบาศก์เมตร จำนวนผู้ใช้น้ำ 9,921 ราช โดยเฉลี่ยผู้ใช้น้ำรายละประมาณ 1,234 ลิตรต่อวัน

ค) การระบายน้ำ ระบบระบายน้ำของเทศบาลเมืองเพชรบุรีเป็นระบบรวม คือรับน้ำรวม ทั้งน้ำฝนและน้ำทิ้งจากอาคารไหลมารวมกัน ในท่อสาธารณะและรางของสองข้างถนน แล้วไหลลงสู่น้ำเพชรบุรี โดยมีจุดทิ้งน้ำ 17 แห่ง ปัญหาเกี่ยวกับน้ำท่วมมีไม่มากนัก เพราะความลาดเอียงของพื้นที่ ที่ลาดลงจากสองฝั่งแม่น้ำ ในปี พ.ศ. 2533 มีการปรับปรุงท่อระบายน้ำบนถนนหลายสายเฉพาะในเขตเทศบาล ซึ่งไม่เพียงพอกับการขยายตัวของอาคารโดยรอบเขตเทศบาล สมควรมีการขยายโครงข่ายออกไปรองรับความต้องการนอกเขตเทศบาลด้วย

ง) โทรศัพท์ อยู่ในความรับผิดชอบของชุมสายโทรศัพท์เพชรบุรี ปัจจุบันชุมสายมีขนาดเลขหมายจำนวน 3,608 หมายเลข มีผู้ใช้โทรศัพท์แล้วจำนวน 3,251 เลขหมาย แยกเป็นหมายเลขของเอกชน 2,198 เลขหมาย เลขหมายธุรกิจจำนวน 762 เลขหมาย และของหน่วยราชการ 291 เลขหมาย จึงควรวางแผนงานขยายความสามารถในการบริการ ให้สอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชน

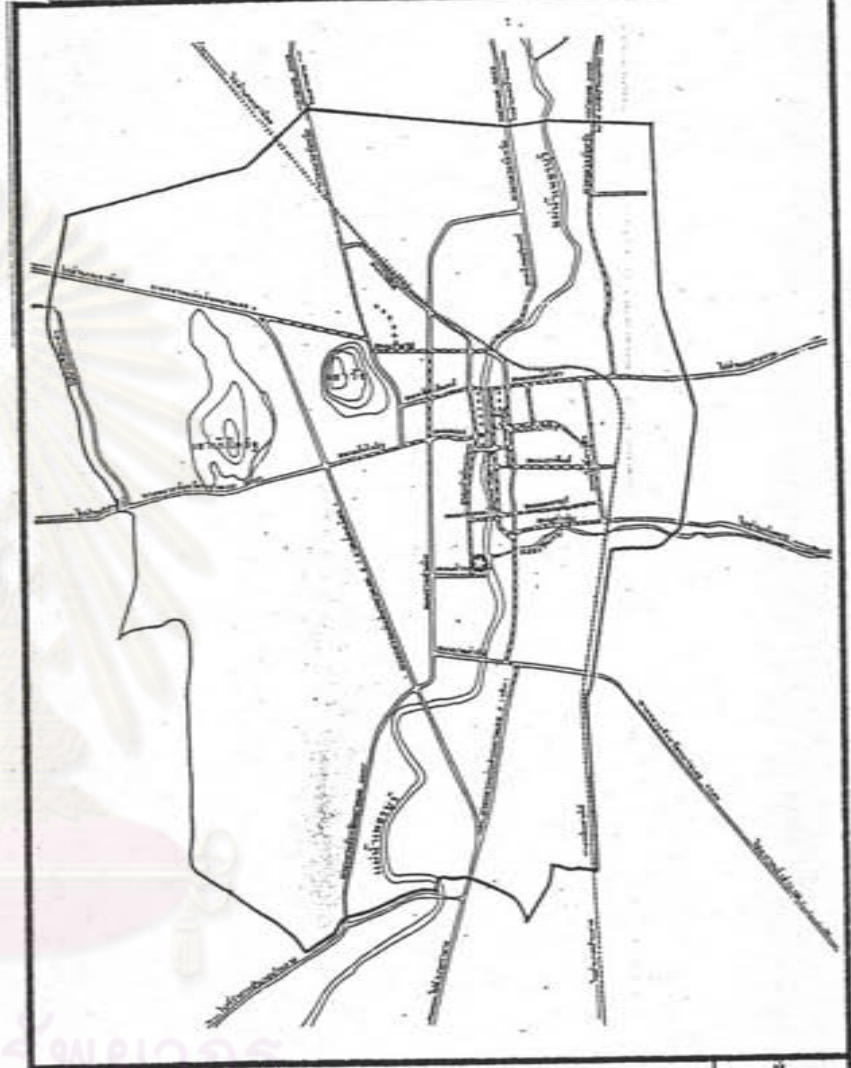

แผนที่: โครงข่ายทางระบายน้ำและท่อระบายของแม่เืองเพชรบุรี
สัญลักษณ์:
 ■ ปลายท่อระบายของแม่เืองเพชรบุรี
 — แนวทางระบายน้ำลงทะเลน้ำทิ้ง
 ● ● ● แนวปรับปรุงและวางท่อระบายน้ำใหม่

มาตราส่วน
 1:45000
 แผ่นที่
 3,28

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

แผนที่: โครงข่ายการประปาและสถานีประปาเมืองเพชรบุรี
สัญลักษณ์:
 ● ● ● แนวท่อประปา
 ⊙ การประปาเพชรบุรี

มาตราส่วน
 1:45000
 แผ่นที่
 3,29

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

2) ระบบสาธารณสุข

ก) บริการเสริมธุรกิจ ในปัจจุบันภายในเขตชุมชนเมือง มีตลาดเทศบาล 1 แห่ง ตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ 3 แห่ง และตลาดเอกชนอีก 2 แห่ง มีบริเวณเนื้อที่รวมประมาณ 15 ไร่ 2 งาน

ข) บริการทางสังคม ได้แก่ สาธารณูปการต่าง ๆ มีดังนี้

1) สถาบันราชการ มีหน่วยงานของรัฐ 59 แห่ง อยู่บริเวณศาลากลาง 2 แห่ง เป็นส่วนหนึ่งของบริเวณอื่น 7 แห่ง และตั้งเป็นเอกเทศ 36 แห่ง รวมเนื้อที่ 228 ไร่ 1 งาน 65 ตารางวา

2) สถาบันศึกษา เขตชุมชนเมืองมีสถานศึกษา 3 ระดับ คือ อนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษาสามัญ อาชีวศึกษาและวิทยาลัย เป็นโรงเรียนอนุบาลอย่างเดียว 3 แห่ง สอนอนุบาลถึงประถมศึกษา 6 แห่ง อาชีวศึกษา 3 แห่ง และวิทยาลัยพยาบาล 1 แห่ง มีจำนวนนักเรียนร้อยละ 47.68 ของประชากร คิดเป็นอัตราครูต่อนักเรียนโดยเฉลี่ยประมาณ 1:19 คน ซึ่งนับว่าอยู่ในเกณฑ์ดีกว่ามาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการ

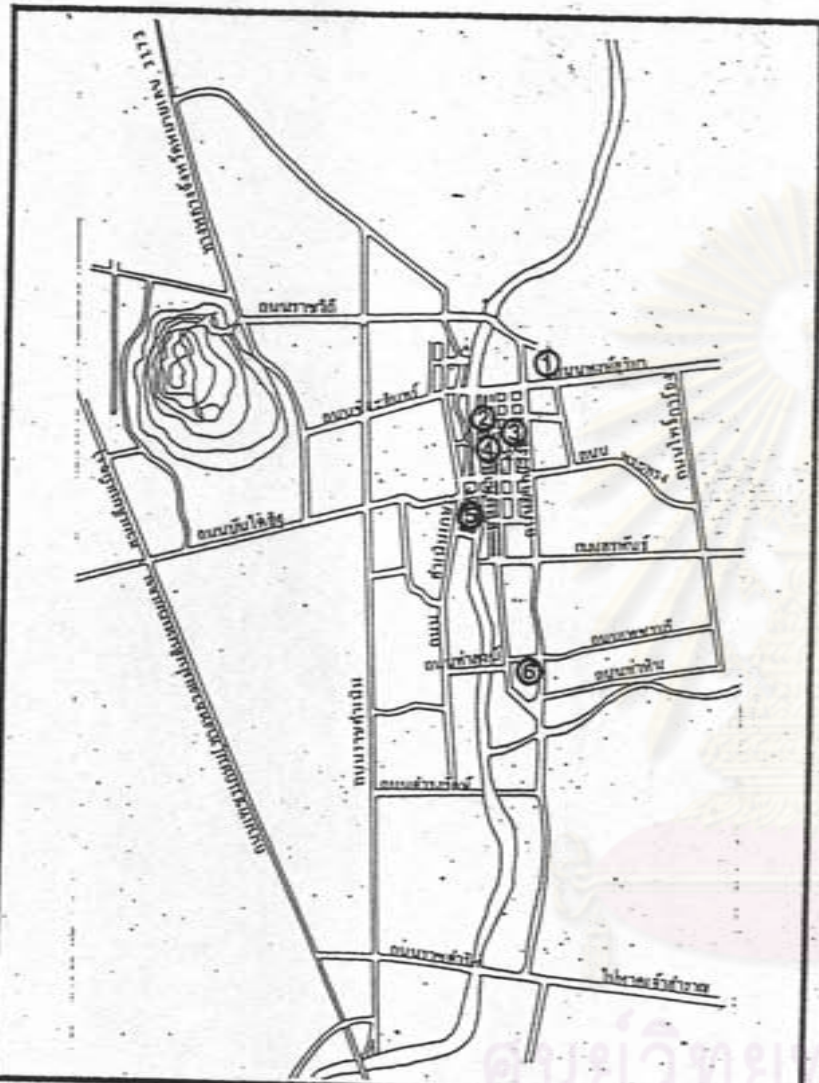
3) การบริการสาธารณสุข ในเขตชุมชนเมืองมีโรงพยาบาล 1 แห่ง มีเตียงคนไข้ 365 เตียง ศูนย์บริการสุขภาพ 1 แห่ง อัตราส่วนแพทย์ต่อประชากรเท่ากับ 1:1,180 คน และอัตราส่วนระหว่างเตียงคนไข้กับประชากร 1: 152 เตียง

4) การรักษาความปลอดภัย ในเรื่องการรักษาความสงบเรียบร้อย ของชุมชนเมือง ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับคดีการพนัน คดีอาวุธปืน คดียาเสพติดให้โทษและคดีอุกฉกรรจ์ ซึ่งได้แก่คดีฆ่าคนตาย โดยมีกองกำกับการตำรวจภูธรจังหวัดเพชรบุรีเป็นผู้ปฏิบัติการร่วมกับหน่วยทหารและตำรวจเฉพาะกิจ

5) การป้องกันและบำบัดทางสาธารณสุข ภายในชุมชนเมือง มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายป้องกัน 21 คน พนักงานดับเพลิง 4 คน มีรถดับเพลิง 7 คัน เรือยนต์ 2 ลำ และจุดติดตั้งสัญญาณภัย 30 จุดหน้าที่ของหน่วยงานดังกล่าวรวมถึงการบรรเทาอุทกภัยบางจุดด้วย

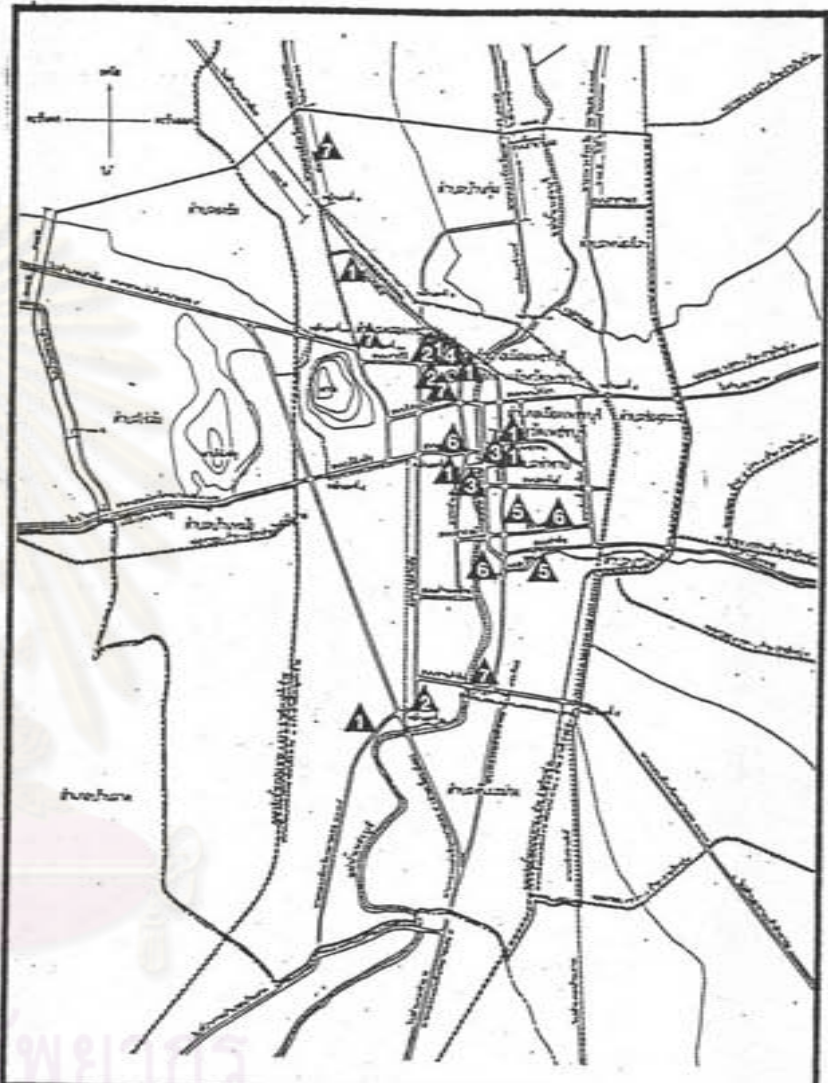
6) การไปรษณีย์โทรเลข ชุมชนเมืองเพชรบุรีมีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข 7 แห่ง ตั้งอยู่บนถนนราชวิถี มีขอบข่ายการบริการในรัศมีโดยรอบ 3 กม. สามารถครอบคลุมบริการแก่เขตชุมชนเมืองได้ทั้งหมด

7) การกำจัดขยะมูลฝอย ขยะมูลฝอยจากแหล่งชุมชนส่วนมาก เป็นปฏิภูลที่เหลือจากตลาด บ้านและเศษกระดาษต่าง ๆ ปัจจุบันเทศบาลใช้พนักงานเก็บกวาดขยะ โดยมีรถขยะ 8 คัน พนักงาน 5 คน ต่อ 1 คัน ออกเก็บขยะวันละ 2 เที่ยว ปริมาณขยะที่เก็บได้ประมาณ 120 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน การกำจัดใช้วิธีเผาแห้งแล้วเผา โดยอาศัยที่ส่วนบุคคลเป็นที่ทิ้งชั่วคราว อยู่บริเวณถนนอ้อมเมืองเพชรบุรี ซึ่งห่างจากตัวเมืองไป 4 กิโลเมตร

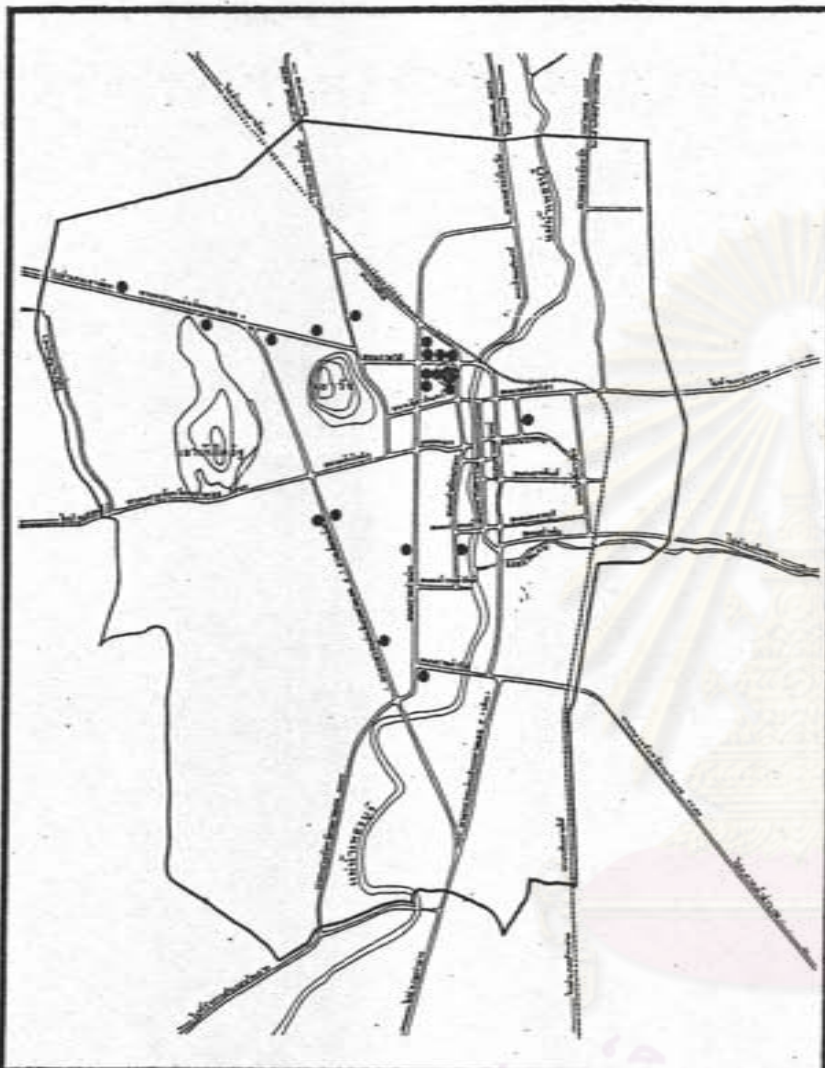
แสดง: ที่ตั้งศาลากลางในชุมชนเมืองเพชรบุรี		
สัญลักษณ์:		
1 ศาลากลาง 2 ศาลทรัพย์สิน- -ส่วนพระมหากษัตริย์ 3 ศาลทรัพย์สิน- -ส่วนพระมหากษัตริย์	4 ศาลทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ 5 ศาลท้าวโศภนภานุ 6 ศาลท้าวโศภน	มาตราส่วน 1 : 28000 แผ่นที่ 3.30

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

แสดง: ที่ตั้งหน่วยบริการสังคมต่างๆ ▲		
สัญลักษณ์:		
1 สถานบริการสาธารณสุข 2 สถานีตำรวจ 3 หน่วยบรรเทาสาธารณภัย 4 การไปรษณีย์โทรเลข 5 ห้องสมุด 6 พิพิธภัณฑ์ 7 สนามกีฬาและสนามเด็กเล่น	มาตราส่วน 1 : 50000 แผ่นที่ 3.31	

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

แผนที่: ที่ตั้งสถานีราชการ ในกรุงเทพมหานคร

สัญลักษณ์:

- สถานีกลางจังหวัด
- หน่วยราชการ

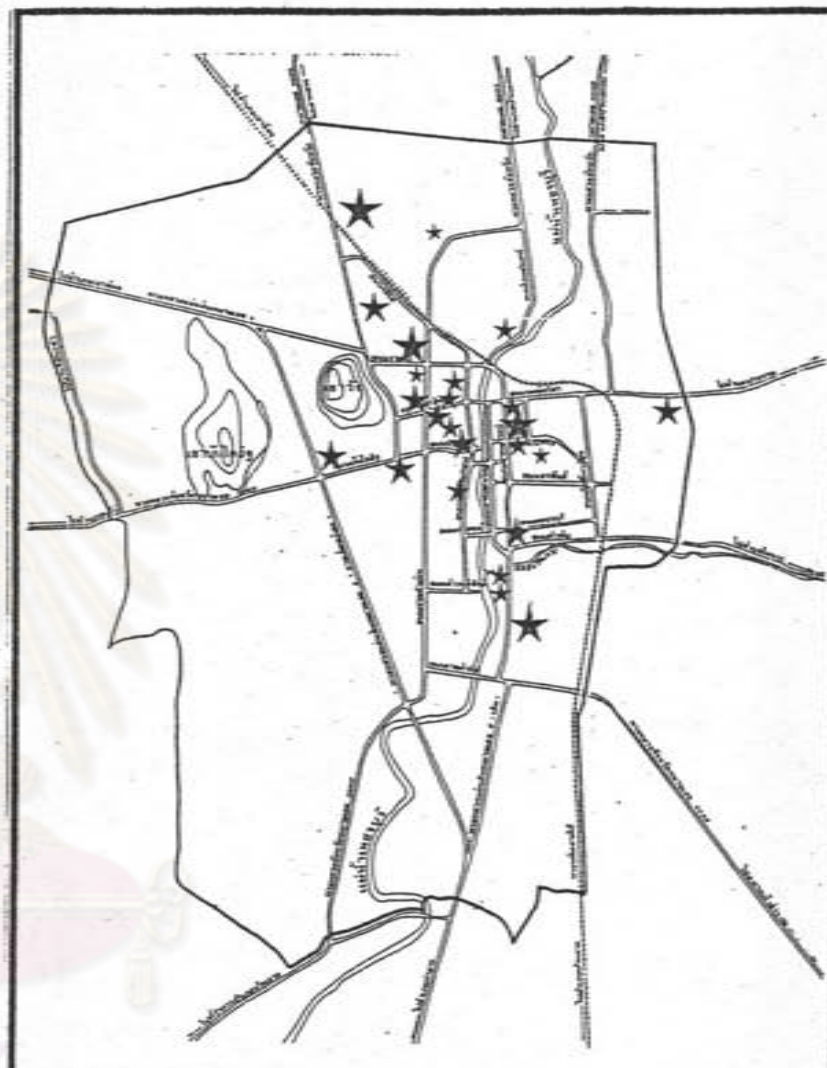
มาตราส่วน

1:45000

แผ่นที่

3.32

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางของธุรกิจโบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

แผนที่: ที่ตั้งสถานศึกษาในกรุงเทพมหานคร

สัญลักษณ์:

- ★ โรงเรียนอนุบาล
- ★ โรงเรียนประถมศึกษา
- ★ โรงเรียนมัธยมศึกษา
- ★ โรงเรียนอาชีวศึกษา
- ★ วิทยาลัย

มาตราส่วน

1:45000

แผ่นที่

3.33

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางของธุรกิจโบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

ค) บริการทางวัฒนธรรม

1) ห้องสมุด ในชุมชนมีห้องสมุดสันติธรรมตั้งอยู่ในวัดสนามพราหมณ์ และห้องสมุดประชาชนตั้งอยู่ในเขตของวัดแรก

2) พิพิธภัณฑ์ ชุมชนเมืองเพชรบุรีมีพิพิธภัณฑ์เพชรโรปมคณาสร์ตั้งอยู่ที่วัดเกาะพิพิธภัณฑ์ชั่วคราวประจำในวัดพระมหาธาตุ ได้จดทะเบียนขึ้นกับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เป็นที่รวมของโบราณวัตถุสำคัญของจังหวัดเพชรบุรี

ง) โบราณสถาน ในเขตชุมชนเมืองเพชรบุรีแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) พระราชวัง มี 2 แห่งได้แก่ พระนครคีรี และพระราชวังรามราชนิเวศน์

2) ศาสนสถาน ปัจจุบันมีศาสนสถาน 40 แห่ง จดทะเบียนเป็นโบราณสถาน 10 แห่ง

จ) สถานบริการชุมชน ได้แก่

1) ธนาคาร ในเขตชุมชนเมืองเพชรบุรี มีธนาคารพาณิชย์รวม 10 สำนักงาน โดยมียอดเงินฝากทั้งสิ้นในปี 2531 4,286.9 ล้านบาท สำหรับยอดสินเชื่อมียอดเงินเมื่อวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2531 เท่ากับ 3,324.9 ล้านบาท

2) ธุรกิจประกันภัย มีบริษัทประกันชีวิต 8 แห่ง และประกันวินาศภัย 7 แห่ง

3) โรงแรม ในชุมชนเมืองเพชรบุรีไม่มีโรงแรมชั้น 1 บริการแก่นักท่องเที่ยว มีโรงแรมชั้น 2 จำนวน 3 โรงแรม และโรงแรมอื่นอีก 3 แห่ง

4) สนามกีฬาและสนามเด็กเล่น ปัจจุบันสนามกีฬาของจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งกำลังก่อสร้างอยู่ในเขตที่ดินทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้มีสนามกีฬาของทางเทศบาลพบว่าในเขตชุมชนเมืองมีสถานที่เล่นกีฬาและสันทนาการโดยเฉพาะน้อยมาก ส่วนใหญ่ประชาชนจะใช้พื้นที่ของศาสนสถานและโรงเรียน ในการออกกำลังกายและสันทนาการ

5) โรงภาพยนตร์ มีแห่งเดียวที่ถนนสุรินทร์ฤาไชย แต่สภาพทรุดโทรมจึงไม่เป็นที่นิยม

3.5.3. ลักษณะที่ตั้งของอาคารบ้านเรือนและระบบชุมชนเมือง

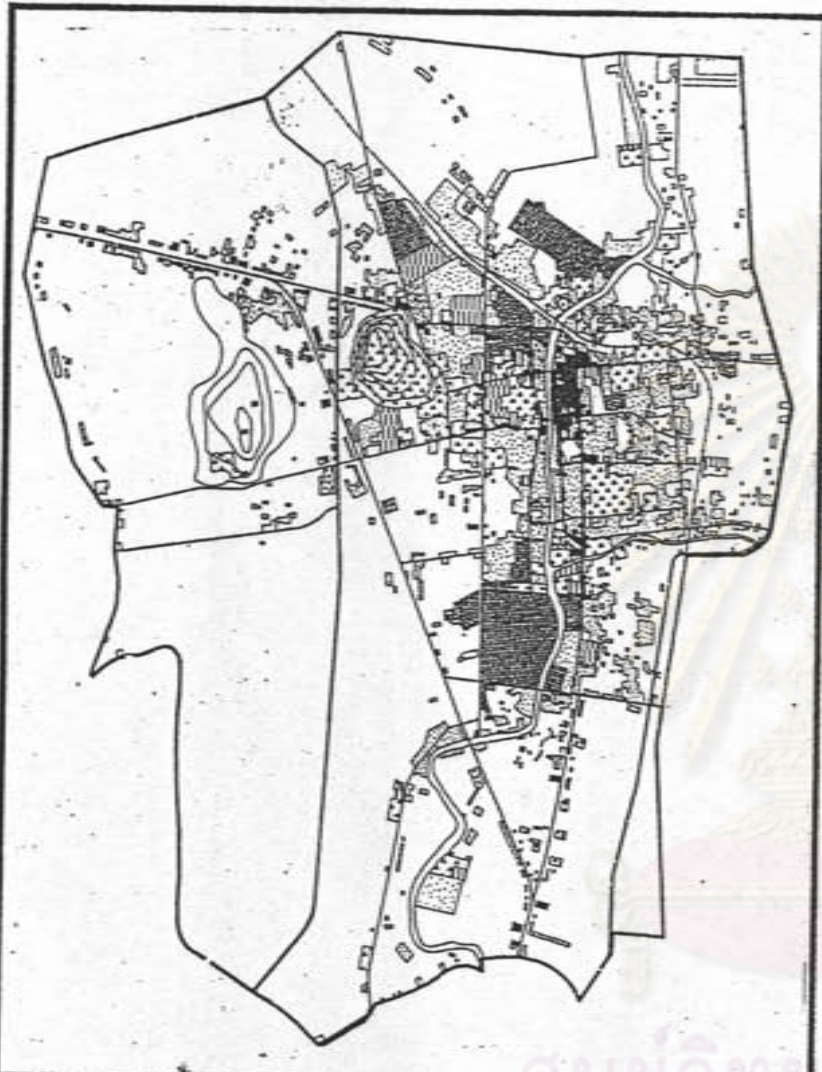
3.5.3.1 สภาพการใช้ที่ดินในปัจจุบัน

ในปีพ.ศ. 2534 ชุมชนเมืองเพชรบุรีมีความเปลี่ยนแปลงจากปีพ.ศ. 2525 มาก แต่ก็ยังสอดคล้องกับอัตราการเปลี่ยนแปลงของการใช้ที่ดิน ในช่วงปีพ.ศ. 2510 ถึงพ.ศ. 2525 โดยการใช้ที่ดินที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด คือ การใช้ที่ดินประเภทบ้านพักอาศัย ปศุสัตว์และสถาบันการศึกษายังคงมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ในบริเวณพื้นที่นอกเขตเทศบาล ทำให้ที่ว่างโล่งและสวนสาธารณะมีพื้นที่ลดลงตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบกับสภาพการใช้ที่ดิน ในปีพ.ศ. 2534 กับการใช้ที่ดินในปีพ.ศ. 2525 พบว่า การใช้ที่ดินชุมชนเมืองเพชรบุรี มีทิศทางการเปลี่ยนแปลงดังนี้

1) ที่พักอาศัย การใช้ที่ดินในปีพ.ศ. 2534 มีการขยายตัวจากการกระจุกตัวของที่พักอาศัยบริเวณริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีภายในเขตเทศบาล โดยมีการขยายพื้นที่อาศัยกระจายออกไปจากศูนย์กลาง ภายในเขตเทศบาล มีการตั้งกระจายของบ้านพักอาศัยอย่างไม่เป็นระเบียบ โดยหนาแน่นมากขึ้นบริเวณถนนโพธิ์กาจารย์ ส่วนบ้านพักอาศัยเดิมใจกลางเมืองมีความหนาแน่นเพิ่มขึ้นเป็นพื้นที่ที่มีความหนาแน่นปานกลาง นอกจากนี้ทางตะวันออกมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วของบ้านพักอาศัย บริเวณชอยเจดีย์จำลองและชอยโรงเรือนการช่าง โดยมีการใช้ที่ดินที่เคยเป็นนาและสวนมาทำบ้านจัดสรรแบบแบ่งที่ดินขายให้เจ้าของบ้านปลูกบ้านเอง โดยมีการแบ่งแปลงชอยและทำถนนลูกรังเข้าไปในพื้นที่ให้ทางเทศบาลเข้ามาช่วยพัฒนา นอกจากภายในเขตเทศบาลแล้ว บริเวณนอกเขตเทศบาลทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรี มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเหนือของทางรถไฟออกไปในเขตตำบลหนองโสน และบริเวณริมถนนไปตำบลบางจานบริเวณคลองชลประทาน โดยที่การจัดสรรที่ดินเพื่อปลูกบ้านและเช่าไว้ และห้องแถวในบริเวณดังกล่าว นอกจากนี้ยังมีการขยายตัวทางด้านใต้บริเวณถนนเพชรเกษมสายเดิม เริ่มมีการสร้างบ้านพักอาศัยมากขึ้นตามสองข้างทาง

ทางตะวันตกของเมืองมีการขยายตัวจากบริเวณที่พักอาศัยในปีพ.ศ. 2525 อยู่มาก การขยายตัวในเขตเทศบาลเป็นไปในรูปการสร้างอาคารเพิ่มเติมตามบริเวณที่ว่าง ได้แก่ บริเวณริมถนนราชวิถี ริมถนนพระนครคีรี และทางฝั่งขวาของพื้นที่ตำบลคลองกระแฉัง บริเวณถนนราชดำเนินมีการสร้างหมู่บ้านจัดสรรคามที่ว่างในบริเวณด้านขวาของถนนราชดำเนิน ส่วนการขยายตัวนอกเขตเทศบาลทางตำบลท่าราบ ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

ก) กลุ่มที่อยู่ทางเหนือของเมือง บริเวณสองฝั่งของทางรถไฟ มีการขยายตัวของบ้านพักอาศัยแบบบ้านจัดสรร

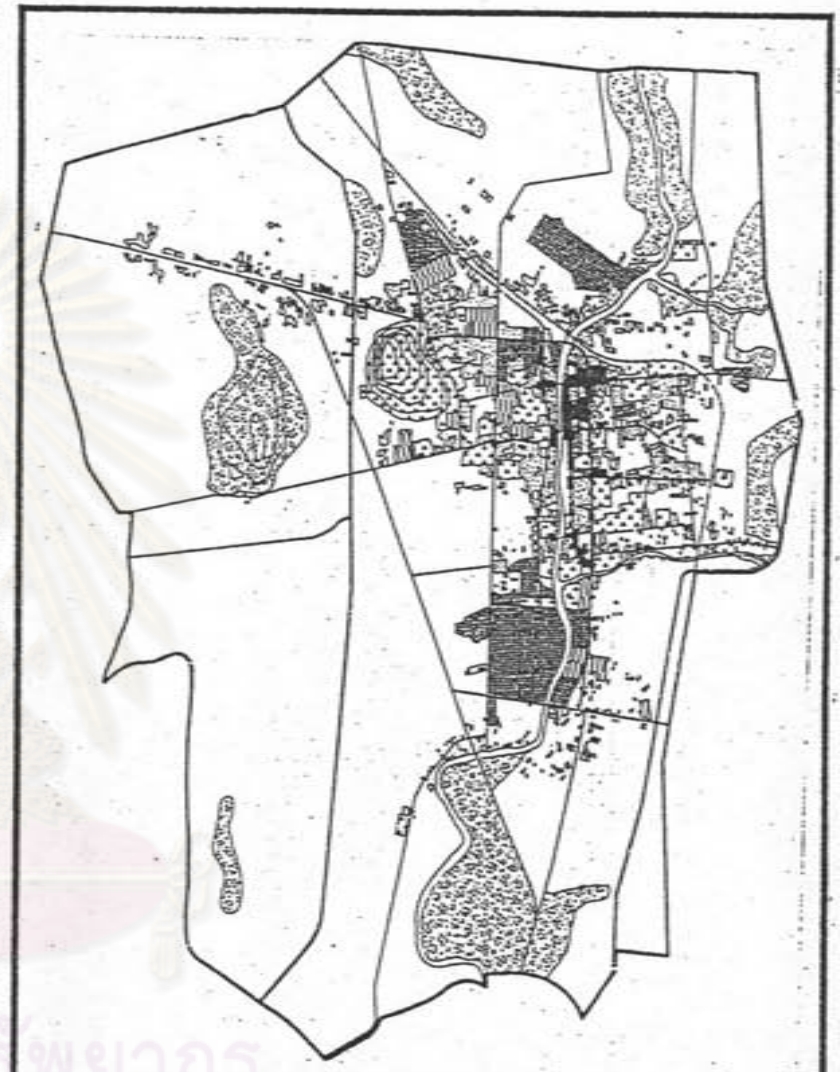

แผนที่ : การใช้ที่ดินในเขตชุมชนเมืองเพชรบุรีปีพ. 2525

<ul style="list-style-type: none"> □ ที่อยู่อาศัย ■ พาณิชยกรรม ▨ สถานศึกษา ▩ สถานราชการ □ สวนสาธารณะ 	<ul style="list-style-type: none"> ▩ สาธารณูปโภค ▨ อุตสาหกรรม ▩ คลังสินค้า ▩ คอกปุ๋ยสัตว์ □ ที่ว่างและเกษตรกรรม 	 มาตรฐาน 1 : 45000 แผนที่ 3.35
---	--	--

ที่มา : สำนักผังเมือง

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

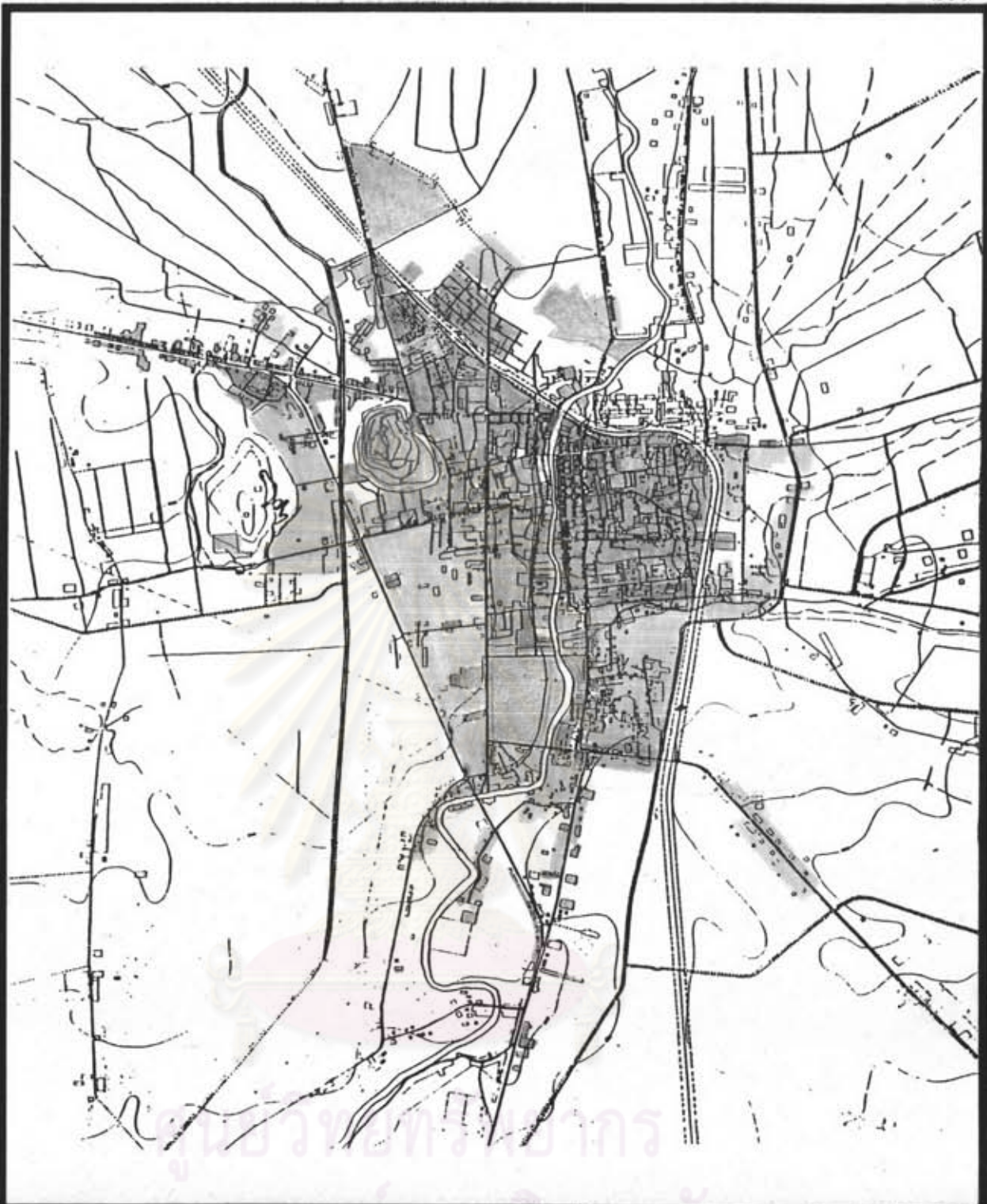

แผนที่ : การใช้ที่ดินในเขตชุมชนเมืองเพชรบุรีปีพ. 2510

<ul style="list-style-type: none"> □ พักอาศัย ■ พาณิชยกรรม ▨ สถานศึกษา ▩ สถานราชการ □ สวนสาธารณะ ▩ สาธารณูปโภค 	<ul style="list-style-type: none"> ▩ คอกปุ๋ยสัตว์ ▨ ป่า ▨ สวนสาธารณะ ▨ อุตสาหกรรม ▩ คลังสินค้า □ ที่ว่างและเกษตรกรรม 	 มาตรฐาน 1 : 45000 แผนที่ 3.34
--	--	---

ที่มา : สำนักผังเมือง

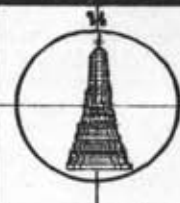
การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

แสดง: การใช้ที่ดินในเขตชุมชนเมืองเพชรบุรี ปี พ.ศ. 2534

สัญลักษณ์:

- ที่พักอาศัย
- พาณิชยกรรม
- สถานศึกษา
- สถานที่ราชการ
- ศาสนสถาน
- อุตสาหกรรม
- พื้นที่เกษตรกรรมและที่ว่าง

มาตราส่วน

1 : 80000

แผ่นที่

3.36

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

ข) กลุ่มที่อยู่ทางตะวันตกของถนนราชดำเนิน ซึ่งเป็นพื้นที่ในเขตเทศบาลจากวิมถนนไป 80 เมตร หลังจากนั้นเป็นที่ของเอกชน ซึ่งทำการจัดสรรบ้านพักอาศัยเป็นระยะ ๆ

ค) กลุ่มที่อยู่ริมถนนราชดำเนินทางใต้ของพระราชวังวรมราชินีเวสท์ มีการขยายตัวของกลุ่มบ้านพักอาศัยในลักษณะแบ่งแปลงขายที่ดินเกือบทั้งพื้นที่

2) พาณิชย์กรรม เดิมมีหนาแน่นบริเวณฝั่งตะวันออก บริเวณถนนพานิชเจริญและถนนมาศawang ฝั่งตะวันตกมีการพาณิชย์กรรมกระจายไปตามถนนและชุมชน ในปัจจุบันมีการขยายตัวใน 2 ลักษณะ คือ

ก) การรื้ออาคารเก่าในเขตศูนย์กลางเมือง แล้วสร้างอาคารพาณิชย์ใหม่ มีในถนนที่เป็นหลักสำคัญทางการค้า ได้แก่ ทางตอนเหนือของถนนพานิชเจริญ ถนนสุนทรภู่พาโยธ ถนนมาศawang ทางตอนเหนือของถนนดำเนินเกษม ทางฝั่งตำบลคลองกระแจะบริเวณสะพานช้างและทางใต้ของถนนดำเนินเกษมบริเวณสะพานท่าสงฆ์

ข) การสร้างอาคารพาณิชย์ใหม่ ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณโคตรอบเขตเทศบาล ได้แก่ บริเวณคลองทางรถไฟบนถนนราชวิถีข้างที่ทำการไปรษณีย์ มีการสร้างตึกแถวเพื่อรองรับการย้ายสถานีขนส่งรถปรับอากาศมาอยู่ที่จุดนี้ บริเวณริมถนนเพชรเกษม บนพื้นที่ระหว่างถนนเพชรเกษมสายเลี้ยวเมือง กับถนนริมคลองชลประทาน มีการสร้างอาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่และโรงแรมขึ้นหนึ่ง บริเวณริมถนนเพชรเกษมติดกับเข้านโคอิฐ มีการสร้างอาคารพาณิชย์ตลอดแนว รวมทั้งทางเหนือบริเวณที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ทางฝั่งตำบลท่าราบ มีการขยายตัวทางพาณิชย์กรรมบริเวณริมถนนไปตำบลบางจาก วิมถนนโพธิ์กาบังและริมถนนราชดำเนิน เรื่อยไปจนถึงถนนเพชรเกษมสายเดิม

3) อุตสาหกรรม ในพ.ศ. 2525 การใช้ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมมีกระจายอยู่ทั่วไป แต่มีแนวโน้มในการขยายตัวตามถนนเพชรเกษมทางตอนเหนือและทางใต้ของเมือง ในพ.ศ. 2534 การขยายตัวของอุตสาหกรรมก็เป็นเช่นเดียวกัน โดยมีการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อม ในบริเวณริมถนนเพชรเกษม ทั้งทางเหนือและทางใต้ของชุมชนเมือง อุตสาหกรรมส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมอุปกรณ์ขนส่งและซ่อมรถยนต์ รองลงมาคือ อุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าทางการเกษตร ตั้งในตำบลบ้านกุ่ม ตำบลชงชัย และตำบลไ้ว้ส้ม อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์จากไม้ที่อยู่บริเวณถนนบริพัตร อุตสาหกรรมก่ออิฐและคอนกรีตอยู่ทางตำบลดินมะม่วงริมถนนเพชรเกษมสายเดิม ส่วนอุตสาหกรรมบรรจุก๊าซอยู่บริเวณโคตรอบเขตเทศบาล ในตำบลบ้านกุ่ม บ้านหม้อและดินมะม่วง

4) คลังสินค้า มีขนาดพื้นที่ไม่มากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้ที่ดินประเภทอื่น ๆ ในปีพ.ศ. 2525 มีพื้นที่คลังสินค้าประมาณ 11.9 ไร่ โดยมีขนาดลดลงในเขตเทศบาล แต่ไปเพิ่มขึ้นบริเวณรอบนอกเทศบาล ในปัจจุบันคลังสินค้าส่วนใหญ่ก็ยังอยู่รอบนอกเทศบาล บนทางเลียบเมืองที่ถนนเพชรเกษมทั้งทางตะวันตกและทางใต้ นอกจากนี้ยังมีในบริเวณถนนไปตำบลบางจานอีกสาย

5) ศาสนสถาน มีขนาดการใช้ที่ดินมากโดยตลอด แต่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก พื้นที่ของศาสนสถานส่วนใหญ่อยู่ภายในเขตเทศบาล การเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นบริเวณนอกเขตเทศบาล

6) การศึกษา ในปีพ.ศ. 2525 มีการเปลี่ยนแปลงสูงมากเป็นอันดับสามรองจากที่พักอาศัยและอุตสาหกรรม ในปัจจุบันมีการเพิ่มของสถานศึกษา 3 แห่ง คือ วิทยาลัยพยาบาลทางตอนเหนือของเมืองในเขตที่ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ โรงเรียนเซนต์โยเซฟเพชรบุรีริมถนนไปตำบลบางจาน และโรงเรียนอนุบาล ทางเหนือของชุมชน

7) สถาบันราชการ มีการเปลี่ยนแปลงจากพ.ศ. 2525 ไม่มากนักเพราะมีขนาดการใช้ที่ดินมากอยู่แล้วในอดีต ซึ่งกระจุกตัวอยู่บริเวณริมถนนราชวิถีทางตะวันตกของเมือง การขยายตัวของสถาบันราชการเริ่มกระจายออกไปทางริมถนนเพชรเกษม ซึ่งเป็นทางเลียบเมืองทางตะวันตกของชุมชน

8) สาธารณูปโภค ในปีพ.ศ. 2525 มีอัตราเพิ่ม 2.49% ต่อปี ซึ่งนับว่าน้อย เพราะกิจการสาธารณูปโภค สามารถขยายโดยไม่ต้องขยายพื้นที่แต่เป็นการเพิ่มการผลิตมากกว่า ในปีพ.ศ. 2534 จึงมีจำนวนเพิ่มขึ้นน้อย

9) ที่โล่งเพื่อนันทนาการและส่วนสาธารณะ ในปีพ.ศ. 2525 มีขนาด 30.4 ไร่ คิดเป็นอัตราเฉลี่ยในการเปลี่ยนแปลงเพียง 0.18 % ต่อปี ในปัจจุบันมีการใช้ที่ดินประเภทนี้น้อยมาก แทบไม่ต่างจากปีพ.ศ. 2525 เลย

10) ถนน ขอส มีการเพิ่มสูงเป็นอันดับที่ 5 ในปีพ.ศ. 2525 ในปัจจุบันก็ยังเพิ่มสูงเพราะการขยายตัวของที่พักอาศัยบริเวณพื้นที่ศึกษา จึงมีการตัดถนนขอสจากถนนสายหลักและถนนสายรองในชุมชนเมืองเป็นอันมาก ขนาดการใช้พื้นที่จึงเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

11) ปศุสัตว์ จากปีพ.ศ.2525 จนถึงปัจจุบันมีการขยายตัวของปศุสัตว์ในบริเวณนอกเขตเทศบาล โดยเฉพาะทางตอนเหนือ ริมทางหลวงจังหวัดหมายเลข 3173 และทางไปทางหลวงจังหวัดหมายเลข 3178 ที่แยกจากถนนราชดำเนิน

12) ที่ว่าง กุ้งนา ป่า มีการเปลี่ยนแปลงลดลง เพราะเมื่อความเป็นเมืองมีพื้นที่มากขึ้น ที่ว่างและที่นาจึงถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่เมือง จึงมีอัตราการเปลี่ยนแปลงที่ลดลงทุกปี โดยเฉพาะในตำบลบ้านหม้อ ตำบลบ้านกุ่ม ตำบลชงชัยและตำบลไร่ส้ม รวมทั้งตำบลหนองโสน

13) แม่น้ำ ลำคลองและแหล่งน้ำ มีพื้นที่ลดลงเพราะการขยายตัวของชุมชน เช่น ในที่ลุ่มน้ำยัง แหล่งน้ำต้น ๆ บางแห่งถูกถมเป็นพื้นที่ก่อสร้างเมือง ปัจจุบันชุมชนเมืองมีคลองธรรมชาติเหลือเพียงสายเด็ชว นอกนั้นเป็นคลองชลประทาน

โดยสรุป การใช้ที่ดินในปัจจุบัน มีการใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยมีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด รองลงมาได้แก่ การใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชย์ การศึกษา การปศุสัตว์ คลังสินค้า อุตสาหกรรม ถนนซอย และสาธารณูปโภคตามลำดับ

3.5.3.2 พื้นที่ปลูกสร้างอาคาร

1) การเปรียบเทียบขอบเขตพื้นที่ปลูกสร้างอาคารจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

พื้นที่ปลูกสร้างอาคารสามารถแสดงการเปลี่ยนแปลงและการเติบโตของชุมชนเมืองได้เป็นอย่างดี การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมืองเพชรบุรีตั้งแต่สมัยพ.ศ.2494 - พ.ศ.2534 ในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา มีลักษณะดังนี้

ในปีพ.ศ.2494 อาคารอยู่รวมกันหนาแน่นบริเวณสองฝั่งแม่น้ำเพชรบุรี บริเวณถนนดำเนินเกษม ถนนริมคลองกระแชง ถนนพานิชเจริญ ถนนสุรินทร์ฤาไชย ถนนมาตยาวงษ์ การกระจายตัวหนาแน่นปานกลางอยู่บริเวณถนนนครินทร์รัฐธา และถนนราชวิถี ส่วนทางตำบลท่าราบอยู่ในบริเวณระหว่างถนนมาตยาวงษ์และถนนโพธิ์การ้าง นอกนั้นก็กระจายอยู่ตามริมแม่น้ำทั้งทางเหนือและทางใต้ของชุมชนเมือง

ในปีพ.ศ. 2519 หรือ 15 ปีต่อมา มีการขยายตัวของอาคารออกไป ทั้งทางตะวันตกและทางตะวันออก ทางตะวันตกบริเวณถนนนครินทร์รัฐธาถึงถนนคลองกระแชง มีความหนาแน่น

มากขึ้น และระหว่างถนนราชดำเนินและถนนดำเนินเกษม ก็มีการปลูกสร้างอาคารหนาแน่นกว่า 15 ปีก่อน ทางตะวันตกของเมืองบริเวณถนนพานิชเจริญถึงถนนมาศยาวงศ์กับถนนโพธิ์กาบัง มีอาคารเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก มีการขยายตัวจากแนวทางรถไฟทางตะวันตกบ้างประปราย ส่วนทางใต้บริเวณถนนบริพัตร ก็มีอาคารเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ลงไปถึงบริเวณถนนเพชรเกษมสายเดิม ทางเหนือที่ต้องทะลุผ่านใจกลางเมืองไปออกที่ถนนเพชรเกษม (เดิม)ทางใต้

ในปีพ.ศ. 2523 การขยายตัวของพื้นที่ปลูกสร้างอาคาร ได้ขยายตัวมากขึ้นไปอีก โดยนอกจากในชุมชนเมืองจะมีความหนาแน่นมากขึ้นแล้ว มีการขยายพื้นที่ปลูกสร้างจะออกไปตาม ถนนสายรองที่จะออกต่างจังหวัด เช่น ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 3173 3178 3179 เป็นต้น

ในปีพ.ศ. 2534 ซึ่งเป็นปีปัจจุบันพบว่า การขยายตัวของพื้นที่ก่อสร้างอาคาร มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ในเขตเทศบาลมีการใช้พื้นที่อย่างเต็มที่ ทั้งสองฝั่งแม่น้ำในรูปการสร้างอาคารใหม่ บนที่ว่างและการรื้ออาคารเดิมแล้วสร้างใหม่

ดังนั้นจึงสามารถเห็นถึงการขยายตัวของอาคารได้จาก ข้อมูลการขออนุญาตปลูกสร้างอาคารในเขตชุมชนเมืองเพชรบุรี สืบจากโดยสำนักผังเมือง โดยจัดเก็บตั้งแต่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2530 ถึงกุมภาพันธ์ 2533 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้อมูลในเขตเทศบาล ส่วนข้อมูลนอกเขตเทศบาลได้จากสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดและอำเภอเมืองเพชรบุรี จากการสำรวจพบว่า การขออนุญาตก่อสร้างในช่วงปี 2530 - 2533 มีการขยายตัวทางด้านตะวันออก บริเวณถนนโพธิ์กาบัง และทางตะวันออกของถนนบริพัตร รวมทั้งบริเวณริมถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 มีการขออนุญาตก่อสร้างเป็นจำนวนมาก ส่วนบริเวณที่มีการขออนุญาตน้อยจะอยู่ในบริเวณที่มีความหนาแน่นของอาคารสูงอยู่แล้ว คือ บริเวณถนนพานิชเจริญ ถนนมาศยาวงศ์ ทางตอนเหนือของเมืองริมถนนพงษ์สุริยา ในชอชทวิพัสสินและบริเวณริมถนนเพชรเกษม เพราะข้อมูลดังกล่าว สามารถชี้ได้เฉพาะภายในเขตเทศบาลเท่านั้น จึงไม่สามารถครอบคลุมบริเวณนอกเขตเทศบาลได้

2) ความหนาแน่นอาคาร

จากประเภทอาคารทั้งสามประเภท สามารถสรุปสภาพอาคาร ในชุมชนเมืองเพชรบุรี โดยแบ่งลักษณะการเกาะกลุ่มอาคารได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ

แสดง: ประเภทอาคาร จำแนกตามลักษณะการเกาะกลุ่มอาคาร

สัญลักษณ์:

- กลุ่มอาคารที่มีความหนาแน่นสูง
- กลุ่มอาคารที่มีความหนาแน่นปานกลาง
- กลุ่มอาคารที่มีความหนาแน่นน้อย

มาตราส่วน
1: 40000

แผ่นที่
3.37

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

ก) กลุ่มอาคารที่มีความหนาแน่นสูง อยู่บริเวณใจกลางเมือง ทั้งสองฝั่งของแม่น้ำเพชรบุรีลักษณะการใช้อาคาร แบ่งเป็นสองกลุ่ม คือ

1) กลุ่มอาคารพาณิชย์กรรม อยู่ในย่านพาณิชย์กรรมหลักของเมือง ทางฝั่งตำบลท่าราบ เป็นอาคารแถวริมถนนพานิชเจริญ ถนนสุรินทร์ฤาไชย ถนนมาศยาวงษ์ ถนนพงษ์สุริยา เป็นตึกแถว 2 - 4 ชั้น หน้ากว้างห้องละประมาณ 4 เมตร เกาะกลุ่มกันหนาแน่น โดยค้ำยันหน้าสู่ถนน เนื่องจากโครงข่ายถนนในบริเวณดังกล่าวเป็นอาคารวางที่ถี่ จึงมีพื้นที่หน้าเข้าหาถนนได้มาก และพื้นที่ว่างภายในอาคารวางจึงมีน้อย แต่ก็มีการใช้พื้นที่ค้ำยันเป็นบ้านพักอาศัยแบบหนาแน่นเต็มพื้นที่ บางตารางเป็นห้องแถวล้อมรอบตลาดทรัพย์สิน กลุ่มห้องแถวในกรอบอาคารวางมีเป็นกลุ่ม ๆ ทั้งสองข้างถนนสุรินทร์ฤาไชย ลงไปถึงวัดช่อเจริญธรรม

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มตึกแถวที่สร้างขึ้นไปกับถนนพานิชเจริญโดยตลอดลงไปถึงถนนหน้าวัดช่อเจริญธรรมเช่นกัน การใช้อาคารเหล่านี้ส่วนใหญ่ เป็นการค้าสินค้าอุปโภคและบริการ ลักษณะการแบ่งแปลงที่ดินละเอียดความหนาของตึกแถว มีพื้นที่ประมาณ 12 ตารางวา

2) กลุ่มบ้านพักอาศัย อยู่ทางตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรี บริเวณริมถนนดำเนินเกษม ถนนนอก ไล่ไปจนถึงถนนบ้านโคอิฐ ส่วนทางตะวันตกของแม่น้ำมีเขตที่พักอาศัยหนาแน่นมากบริเวณสองข้างถนนพานิชเจริญไปถึงถนนมาศยาวงษ์ ไล่ลงมาทางใต้จนถึงบริเวณหน้าวัดเกาะ

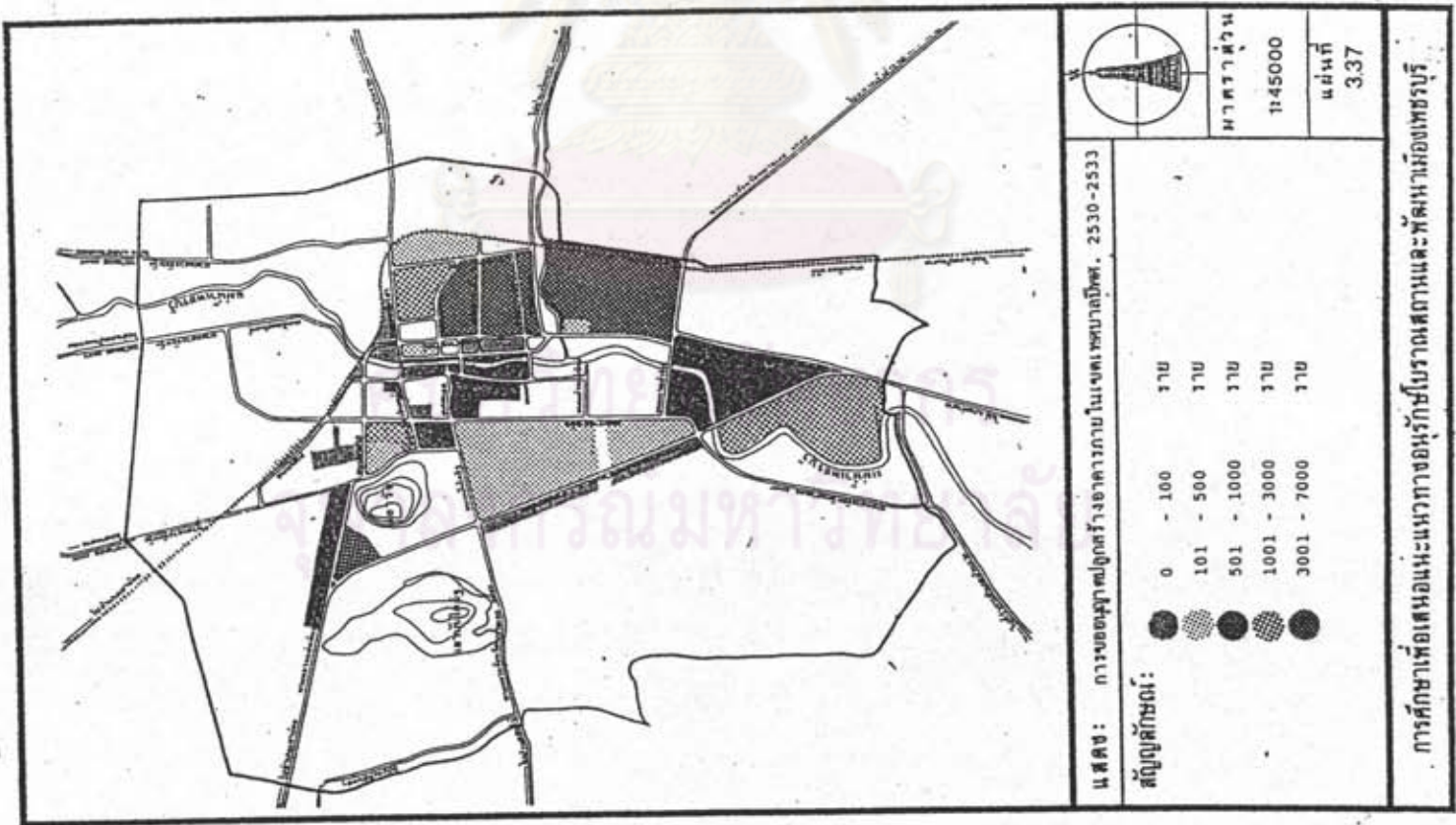
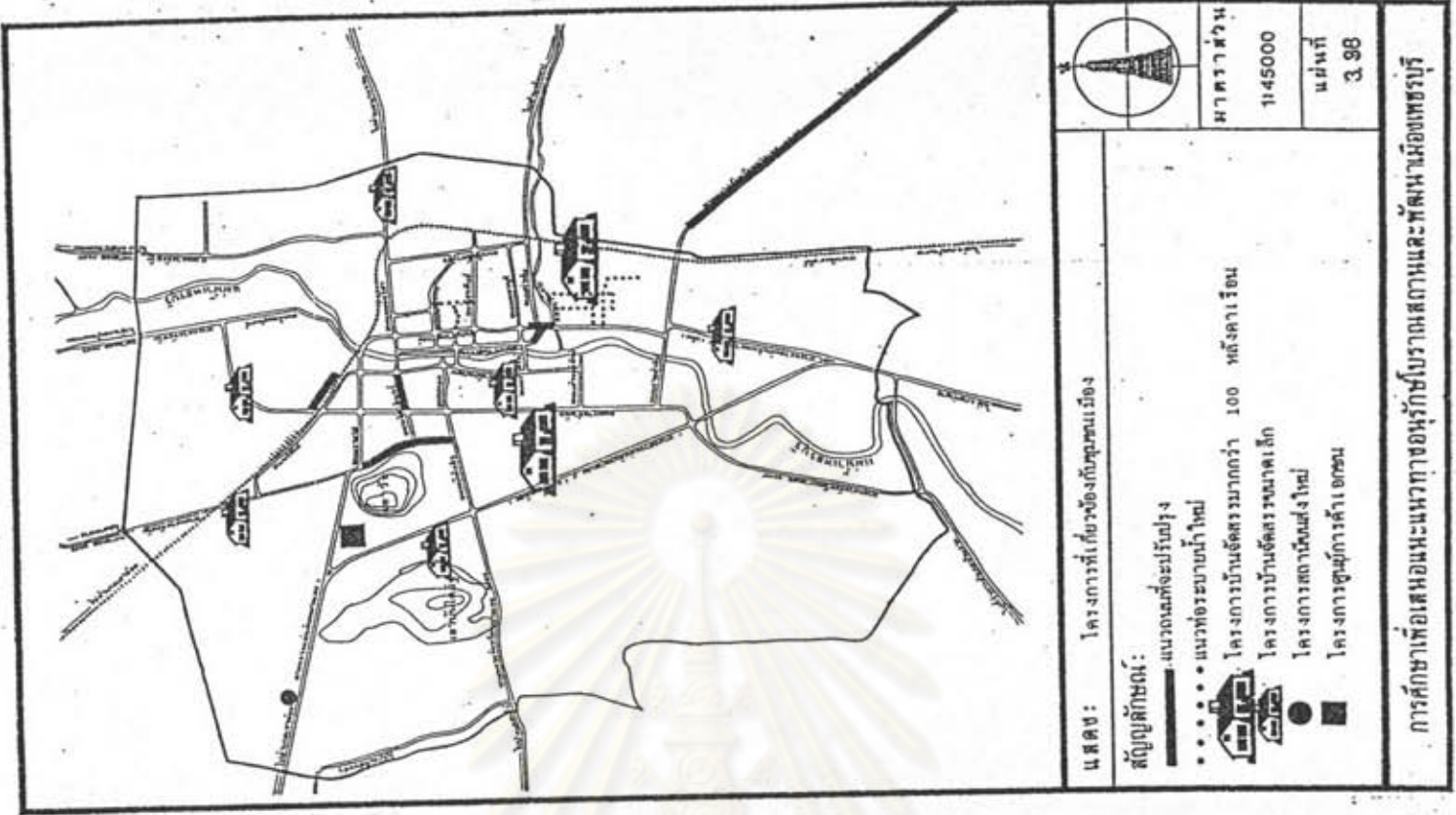
อาคารในบริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็นอาคารไม้ 1 - 2 ชั้น มีทั้งอาคารเดี่ยวและอาคารแถวไม้ สร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 7 อาคารแถวไม้จะหันหน้าเข้าสู่ถนน ส่วนภายในพื้นที่หลังอาคารแถว จึงเป็นบ้านเดี่ยวสร้างติดกันหนาแน่น ในพื้นที่หลังละประมาณ 50 ตารางวา

การใช้อาคารเป็นไปตามที่ตั้ง อาคารแถวไม้ริมถนน ใช้เป็นที่อยู่อาศัยบนชั้นบนส่วนชั้นล่างทำการค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภค บริการ ตลอดจนอุตสาหกรรมขนาดเล็ก เช่น ทำขนม ซ่อมรถยนต์จักรยานยนต์ เป็นต้น อาคารเดี่ยวใช้เป็นบ้านพักอาศัย

ข) กลุ่มอาคารที่มีความหนาแน่นปานกลาง อยู่ภายในเขตเทศบาลและบริเวณโดยรอบที่ติดเขตเทศบาล แบ่งตามลักษณะการใช้สอยอาคารเป็น 2 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มอาคารพาณิชย์กรรม อยู่บริเวณริมถนนเพชรเกษมเข้าสู่เมืองและทางเลี้ยวเมือง เป็นตึกแถว 3 - 5 ชั้น สร้างขนานไปกับแนวถนน เกาะกลุ่มหนาแน่นบริเวณทางแยกเข้าเมือง มีการสร้างอาคารพาณิชย์และศูนย์การค้า

การใช้อาคารส่วนใหญ่จะทำการค้าขายสินค้าพื้นเมืองเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว มีอุตสาหกรรมทำขนมและการซ่อมแซมรถยนต์และรถจักรยานยนต์

2) กลุ่มอาคารพักอาศัย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

ก) กลุ่มอาคารพักอาศัยเดิม ตั้งรวมเป็นกลุ่มตามจุดต่าง ๆ ในเขตเทศบาลเมือง ได้แก่ บริเวณชอชมอเตอร์พหลโยธินริมถนนราชวิถี บริเวณทางขวาของถนนศิริรัฐยาไล่ไปถึงถนนเข้านโดอิฐ บริเวณถนนราชดำเนินเข้าไปในชอชเสลาชง ทางเหนือของเมือง เช่น บริเวณบ้านพักรถไฟและบ้านพักนายทหารในเขตพื้นที่ทหารรวมถึงกลุ่มบ้านพักอาศัย หลังทางรถไฟทางตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรี ทางตะวันออกได้แก่ บ้านพักภายในบริเวณถนนมาตชาวงษ์ถึงถนนโพธิ์กาวัล ไล่จากถนนพงษ์สุริยาลงมาถึงถนนท่าหิน

อาคารส่วนใหญ่เป็นกลุ่มบ้านเดี่ยวไม้แบบเก่า มีบริเวณ 1 - 2 ชั้น มีคานหนึ่งติดถนนใหญ่ที่สามารถเข้าถึงศูนย์กลางเมืองได้สะดวก ส่วนทางสัญจรภายในกลุ่มจะเป็นถนนซอยขนาด 3 - 4 เมตร ส่วนใหญ่จะเป็นชอชคัน พื้นที่ดินต่อหลังคาเรือนประมาณ 100 - 200 ตารางวา

การใช้อาคารใช้เป็นที่พักอาศัยกว่าร้อยละ 90 มีร้านค้าประเภทของชำประปรายเป็นระยะ คนที่อยู่ในบริเวณนี้มักเป็นข้าราชการและผู้มีรายได้ปานกลาง

ข) กลุ่มอาคารพักอาศัยใหม่ มักแทรกอยู่ตามที่ว่างของเอกชน ภายในเขตเทศบาลหรือบริเวณโคตรอบเขตเทศบาล มีรัศมีที่ห่างจากย่านพาณิชย์กรรม 1 - 2 กิโลเมตร ได้แก่ กลุ่มหมู่บ้านบริเวณริมถนนราชดำเนินทั้งสองข้าง กลุ่มที่พักอาศัยบริเวณริมถนนราชดำริที่บริเวณชอชเจดจาลอง ระหว่างถนนเพชรบุรีกับถนนท่าหิน กลุ่มบ้านพักอาศัยบริเวณด้านเหนือของถนนพงษ์สุริยาข้ามเขตรถไฟไป และกลุ่มบ้านพักอาศัยที่ติดภูเขาบ้านโดอิฐทางตะวันตกของชุมชนเมือง

การจัดสรรที่อยู่อาศัยใหม่มี 2 ประเภท คือ

1) การจัดสรรเฉพาะที่ดิน โดยเอาที่ดินแปลงใหญ่แปลงเป็นชอชย่อย แล้วทำถนนซอยซึ่งแยกจากถนนใหญ่เข้าไปในพื้นที่ โดยไม่มีการจัดสาธารณูปโภคหรือสาธารณูปการให้

2) การจัดสรรเป็นหมู่บ้าน โดยการจัดสร้างบ้านพร้อมสาธารณูปโภคและสาธารณูปการพร้อมสรรพ

อาคารในกลุ่มบ้านพักอาศัยใหม่ นิยมเป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ 1 - 2 ชั้น มีบริเวณโคตรอบ ทางเข้าออกมีทางเดิน กว้าง 6 - 8 เมตร ถนนภายในหมู่บ้านเป็น LOOP หรือชอชคัน ขนาดที่ดินต่อหลังคาเรือนประมาณ 100 - 200 ตารางวาเช่นกัน

การใช้อาคารเป็นที่พักอาศัย ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่มีรายได้สูงหรือปานกลางค่อนข้างสูง เช่น คหบดี หรือข้าราชการชั้นสูง

ค) กลุ่มอาคารที่มีความหนาแน่นน้อย มีทั้งภายในเขตเทศบาลและภายนอกเขตเทศบาล เป็นกลุ่มที่มีความหนาแน่นของอาคารน้อย จึงมีที่ว่างมากแบ่งตามการใช้สอยอาคาร

ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มอาคารสถาบันราชการ อยู่บริเวณริมถนนราชวิถีและภายในเขตทหาร ทั้งทางเหนือและทางใต้ของเมือง

อาคารของสถาบันราชการ มักเป็นตึกสูง 2 - 3 ชั้น หันหน้าสู่ถนน เนื่องจากสถาบันราชการมีที่ดินมากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนอาคารจึงมีพื้นที่น้อย

การใช้อาคารก็ใช้เป็นอาคารของสถาบันราชการ ทั้งในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับเทศบาล และเป็นสถานีของสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่าง ๆ

2) กลุ่มอาคารสถาบันศึกษาและศาสนสถาน ส่วนใหญ่อยู่ภายในเขตเทศบาล และริมถนนสายสำคัญของเมือง เนื่องจากมีพื้นที่มากและจำนวนอาคารน้อย จึงมีความหนาแน่นของอาคารน้อย นับเป็นที่ว่างโล่งที่สำคัญของเมือง

อาคารกลุ่มนี้มีลักษณะสอดคล้องกับการใช้สอย เช่น เป็นโรงเรียนมักจะเป็นอาคารคอนกรีต 2 - 4 ชั้น มีขนาดใหญ่พื้นที่อาคารมาก ส่วนสถาบันศาสนา มักเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนชั้นเดียว ใช้เป็น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิและเมรุ

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดกลุ่มอาคารในเขตชุมชนเมืองเพชรบุรี แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ - กลุ่มอาคารที่มีความหนาแน่นมาก อยู่บริเวณใจกลางเมือง มักเป็นตึกแถว และบ้านพักอาศัยขนาดเล็ก

- กลุ่มอาคารที่มีความหนาแน่นปานกลาง อยู่บริเวณโดยรอบใจกลางเมือง มักเป็นอาคารไม้เก่าและใหม่ ใช้เป็นร้านค้าและพักอาศัย

- กลุ่มอาคารที่มีความหนาแน่นน้อย อยู่แทรกทั่วไปในเขตเทศบาลและภายนอกเขตเทศบาล ใช้เป็นสถานที่ราชการ สถาบันการศึกษา และศาสนสถาน นับเป็นที่ว่างโล่งสำคัญของเมืองที่ควรพิจารณาต่อไป

3.5.3.3 กิจกรรมภายในเมือง

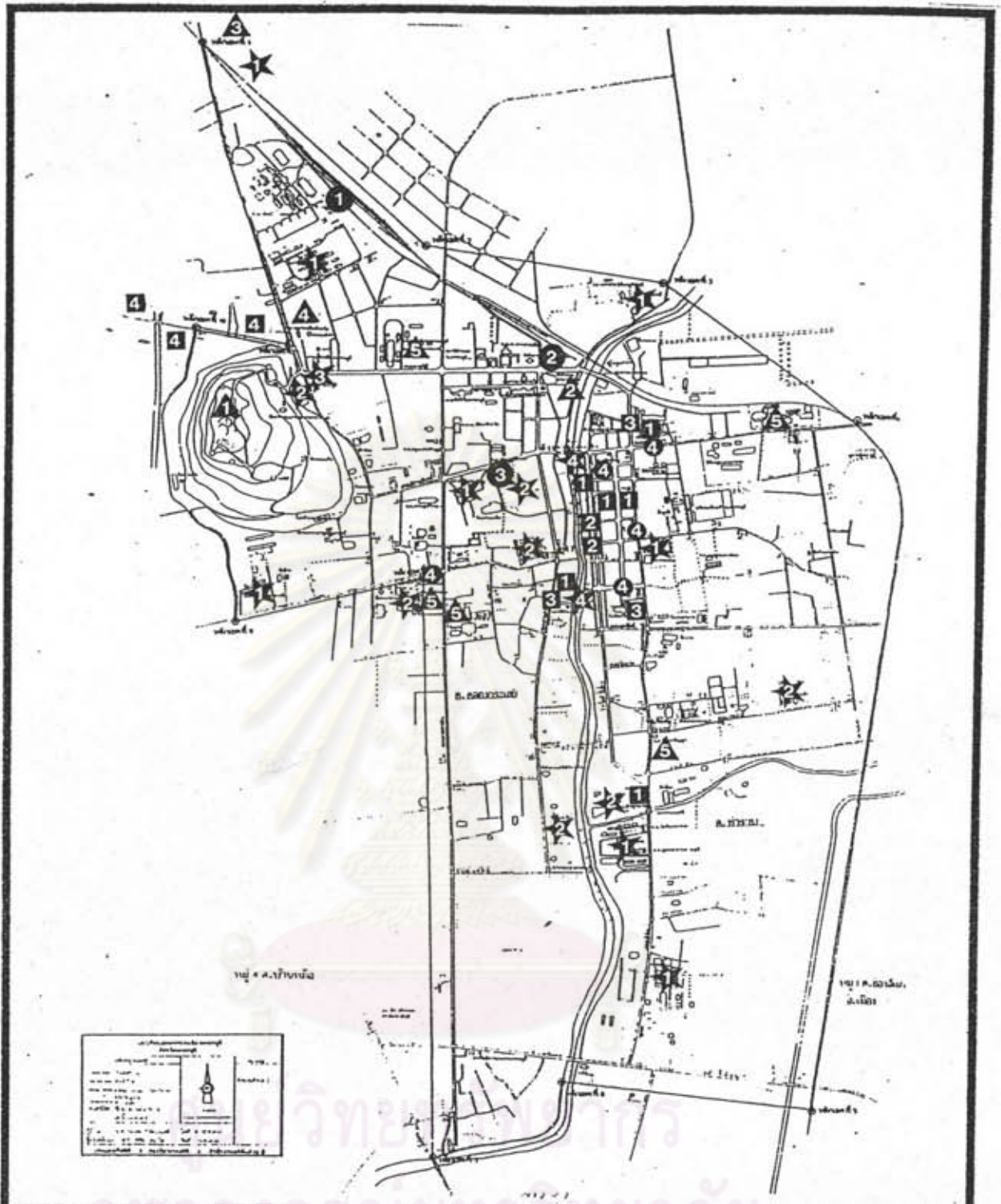
1) กิจกรรมของคนในชุมชนเมือง

นอกจากการพิจารณาการใช้ที่ดินและรูปแบบอาคารแล้ว สิ่งที่น่าสนใจประกอบการศึกษาสภาพของชุมชนเมืองเพชรบุรีอีกประการ คือ ชีวิตเมือง ซึ่งมีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา โดยการใช้พื้นที่ของเมือง ในการประกอบกิจกรรมที่หลากหลายรูปแบบ ในระยะเวลาที่แตกต่างกัน อาจแบ่งพื้นที่ที่มีการใช้สอยในกิจกรรมของชุมชนได้เป็น

ชีวิตเมือง

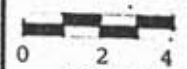
แสดง: ที่ตั้งของกิจกรรมต่างๆในชุมชนเมืองเพชรบุรี

สัญลักษณ์:

- ทางเศรษฐกิจ
- ★ ทางสังคม
- ▲ นันทนาการ
- คมนาคมขนส่ง

มาตราส่วน

100 ม.

แผ่นที่

3.39

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

- ก) พื้นที่ใช้สอยทางด้านเศรษฐกิจ อยู่ในย่านพาณิชย์กรรมของเมือง แบ่งออกเป็น
- 1) ตลาดถาวร มี 6 ตลาด ได้แก่ ตลาดเทศบาล 2 แห่ง ตลาดของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ 3 แห่ง รวมถึงตลาดหน้าวัดพระมหาธาตุ
 - 2) ตลาดจร เป็นตลาดที่เกิดจากการรวมตัวของผู้ซื้อและผู้ขายชั่วคราว เพื่อประกอบกิจการค้าปลีก-ส่ง ใช้พื้นที่บริเวณถนนพานิชเจริญ และชอยหลังดึก
 - 3) ตลาดขายส่ง มี 3 แห่ง ได้แก่ ดิถุฎถาวรบริเวณตลาดเทศบาล ตลาดในวัดช่อเจริญธรรม และตลาดริมถนนค่านีนอกเขม
 - 4) ศูนย์การค้า เริ่มมีการสร้างอาคารศูนย์การค้ามากขึ้น บริเวณริมถนนเพชรเกษม และตลาดริมถนนเพชรเกษมสายเข้าเมืองและศูนย์การค้าที่สถานีรถไฟเข้านั้นเข้าวัง
- ข) พื้นที่ใช้สอยทางสังคม ได้แก่
- 1) สถานศึกษา อยู่ในโรงเรียนระดับต่าง ๆ
 - 2) ศาสนสถาน ใช้ประกอบพิธีทางศาสนาและประเพณี
 - 3) สถานที่จัดงาน ในเทศกาลต่าง ๆ ทางจังหวัดมีการออกร้านขายสินค้า บริเวณถนนราชวิถีถึงหน้าศาลากลาง
 - 4) บริเวณท่าเรือแม่น้ำ มีทั้งของเอกชนและสาธารณะ
- ค) พื้นที่ใช้สอยเพื่อการนันทนาการ
- 1) พระนครคีรี
 - 2) ถนนหน้าจวนผู้ว่าราชการจังหวัด
 - 3) สนามกีฬาประจำจังหวัด
 - 4) สนามเด็กเล่นหลังศาลหลักเมือง
 - 5) ที่โล่งและสนามในสถานที่ศึกษา
 - 6) ลานวัด
 - 7) ถนนหน้าบ้านในย่านพักอาศัย
- ง) จุดศูนย์รวมด้านการคมนาคมขนส่ง ได้แก่
- 1) สถานีรถไฟ อยู่ริมถนนรถไฟ
 - 2) สถานีรถขนส่งปรับอากาศ อยู่ปลายถนนราชวิถี
 - 3) สถานีขนส่งรถธรรมดา อยู่ติดถนนสีเสอินทร์
 - 4) รถโดยสารสองแถวใหญ่ระหว่างอำเภอ ในย่านพาณิชย์กรรม
 - 5) จุดรวมของรถโดยสารภายในเขตเทศบาล เช่น รถจักรยานยนต์และรถสามล้อถีบ ซึ่งมีอยู่ทั่วไปความถี่แตกต่างกัน ในชุมชนเมือง

พื้นที่ใช้สอยในการประกอบกิจกรรมของเมืองที่กล่าวมา มีการใช้พื้นที่ในการประกอบกิจกรรม โดยแบ่งตามระยะเวลาได้ 3 ระยะ คือ

ก) ในช่วงเวลา 1 ปี มีกิจกรรมของชุมชนเมืองเพชรบุรี ในช่วงเทศกาลตามประเพณีและวัฒนธรรม รวมทั้งการจัดงานเทศกาลหรือการแสดงพิเศษเพื่อนักท่องเที่ยว ในพื้นที่ดังนี้

1) สถานที่จัดงานบริเวณเชิงเขาพระนครคีรี เป็นสถานที่ที่ทางจังหวัด จัดให้มีการออกร้านขายสินค้า ในเทศกาลและวันสำคัญต่าง ๆ เช่น เทศกาลฉลองพระนครคีรี เทศกาลสงกรานต์ เทศกาลขึ้นปีใหม่ และเทศกาลผลิตผลทางการเกษตร เป็นต้น

2) พระนครคีรี มีการจัดเทศกาลฉลองพระนครคีรี ประมาณปลายเดือนกุมภาพันธ์ โดยมีการจัดการแสดงแสงเสียงและงานออกร้านต่าง ๆ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว

3) ศาสนสถาน มีการใช้บริเวณวัดประกอบกิจกรรมทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา วันวิสาขบูชา ฯ และวันสำคัญทางวัฒนธรรมประเพณี เช่น วันลอยกระทง วันสงกรานต์ เป็นต้น

4) สนามกีฬาประจำจังหวัด ทางจังหวัดได้ในสนามกีฬา ในการจัดงานแข่งขันกีฬา ระดับจังหวัด

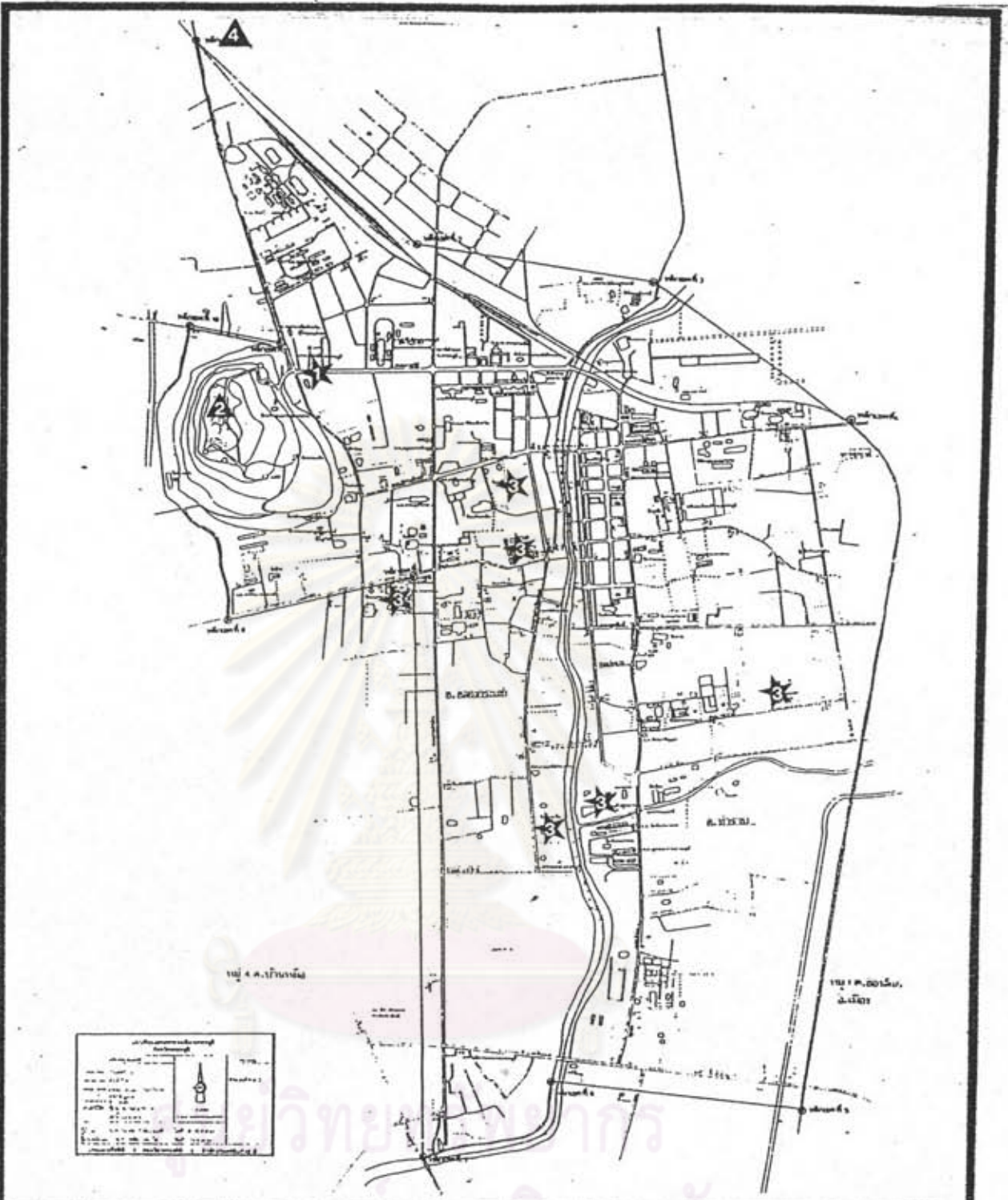
ข) ในช่วงเวลา 1 สัปดาห์ ตลอด 1 สัปดาห์ ชุมชนเมืองเพชรบุรี มีกิจกรรมที่หลากหลายตลอดเวลา ตามจุดต่าง ๆ ของเมือง จึงอาจเป็นสถานที่ที่มีการประกอบกิจกรรมออกเป็น 2 ส่วน คือ

1) บริเวณที่มีการใช้ประกอบกิจกรรมตลอดสัปดาห์ ได้แก่ พื้นที่ใช้สอยทางเศรษฐกิจ ใช้เป็นที่ประกอบกิจการค้า ส่ง - ปลัก และกาบริการต่าง ๆ รวมทั้งแหล่งพักผ่อนบริเวณโดยรอบย่านพักอาศัย บริเวณหน้าบ้านผู้ว่าราชการจังหวัด รวมทั้งบริเวณริมแม่น้ำเพชรบุรีและสนามกีฬาประจำจังหวัด

2) บริเวณที่มีการประกอบกิจกรรมในช่วงเวลาทำงาน (วันจันทร์ - วันศุกร์) เช่น โรงเรือน สถานที่ราชการ โรงงานอุตสาหกรรม ธนาคาร เป็นต้น

3) บริเวณที่มีการประกอบกิจกรรมหนาแน่นเป็นพิเศษในวันสุดสัปดาห์ (วันเสาร์ - วันอาทิตย์) ได้แก่ โบสถ์คริสต์ศาสนา พระนครคีรี สนามเด็กเล่นเทศบาล สโมสรบันไดอิฐวิลเลจ โรงภาพยนตร์ วัดพุทธศาสนาที่มีสอนวันอาทิตย์

เห็นได้ว่า กิจกรรมทางการค้าและบริการ มีการประกอบกิจกรรมตลอดสัปดาห์ ส่วนสถานที่ทำงานและโรงเรือนจะใช้เวลาทำงาน ส่วนวันหยุดมักมีกิจกรรมทางสันทนาการและศาสนา ตามพื้นที่ที่ใช้ประกอบกิจกรรมเหล่านั้นในเขตชุมชนเมือง

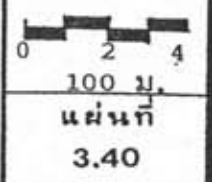
แสดง : สถานที่จัดงานในเขตชุมชนเมือง เพชรบุรี

สัญลักษณ์ :

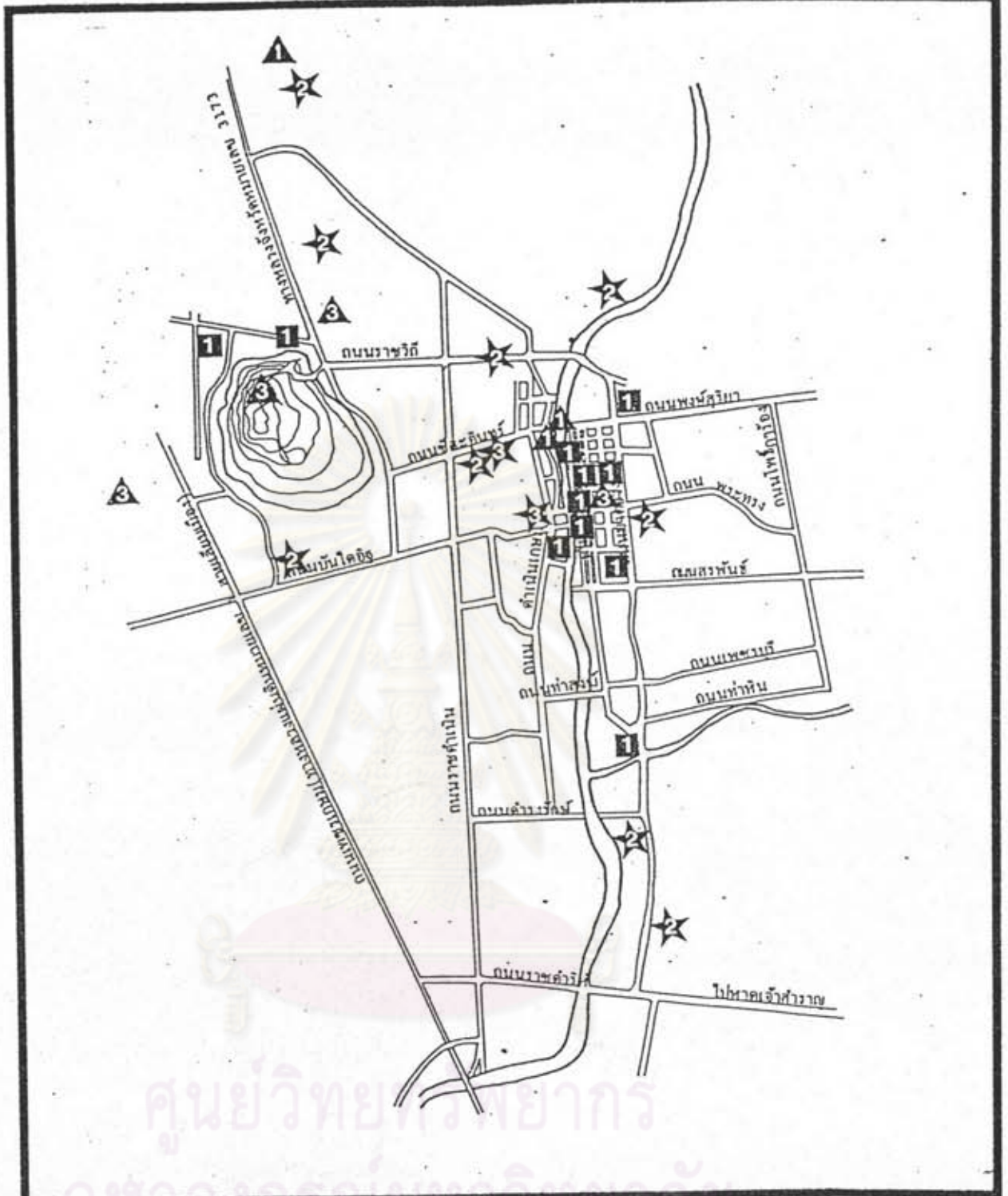
- ★ สถานที่จัดงาน
- ② พระนครคีรี
- ③ ศาสนสถาน
- ④ สนามกีฬาประจำจังหวัด

มาตราส่วน

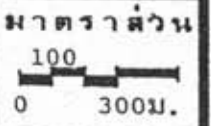
การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

แสดง : พื้นที่ในการประกอบกิจกรรมในช่วงเวลา 1 สัปดาห์

สัญลักษณ์ :

- พานิชยกรรม
- ★ สังคม
- △ ภัณฑนาการ
- คมนาคมขนส่ง

แผ่นที่
3.41

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

ค) ในช่วงเวลา 1 วัน มีการเคลื่อนไหวของกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนเมืองโดยตลอด จึงแบ่งตามช่วงเวลาออกเป็น 4 ช่วง คือ

1) เวลา 01.00-05.00 น. มีการใช้พื้นที่บริเวณวัดข้อเจริญธรรม ในช่วงเวลา 02.00-05.00 น. เป็นตลาดขายส่งสินค้าทางการเกษตร นอกจากนี้ยังมีตลาดดาวบางแห่งเปิด เพื่อขนส่งสินค้าเตรียมขายปลีกตอนกลางวัน ในช่วงเวลา 04.00-05.00 น. จุดรวมของการขนส่งระหว่างจังหวัดและภายในจังหวัดเริ่มเปิดบริการ

2) เวลา 06.00-12.00 น. มีการใช้สถานที่ต่าง ๆ ภายในเมือง ได้แก่

ก) พื้นที่ใช้สอยทางเศรษฐกิจ ในย่านพาณิชย์กรรม ตลาดดาวกลางใจเมือง ได้แก่ ตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ทั้ง 3 แห่งและตลาดหน้าวัดพระมหาธาตุ ทำการค้าขายโดยตลอด ตลาดจรมมีการค้าปลีกและค้าส่งในเวลา 05.00 - 10.00 น. ขายอาหารผลไม้ ขนม ของสดและแห้ง ศูนย์การค้าบริเวณถนนเพชรเกษมสายเข้าเมือง เริ่มขายตั้งแต่ 08.00 น. แต่เริ่มคึกคักในช่วง 10.00 น. ศูนย์การค้าที่สถานีรถไฟเปิด - ปิดตามเวลาของสถานี คือ เวลา 08.00 น. ถึง 16.30 น.

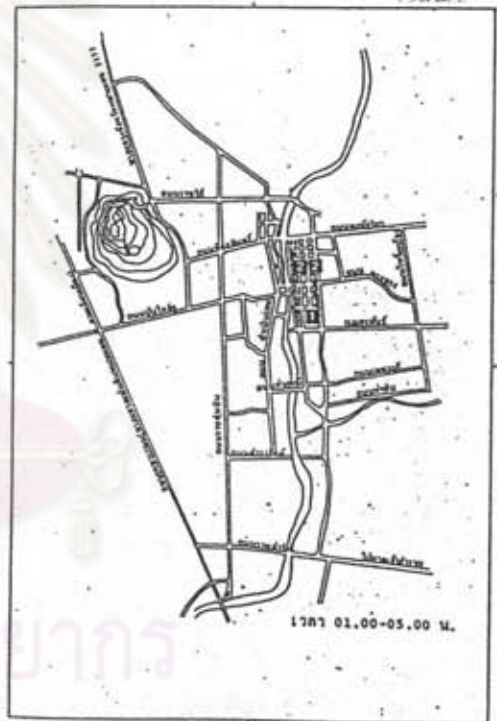
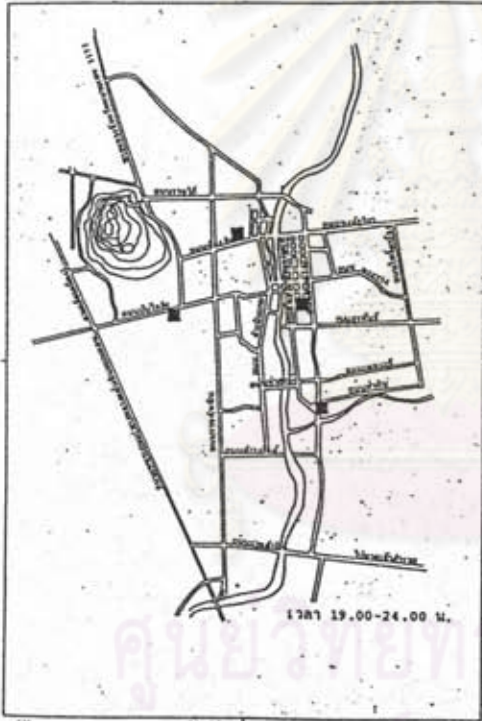
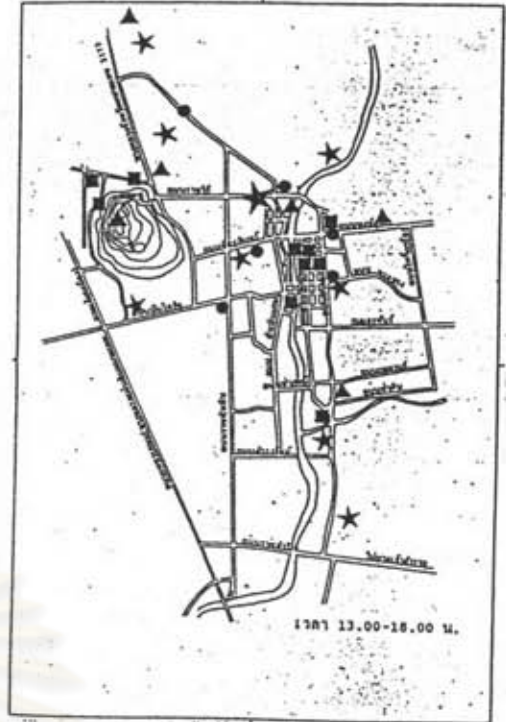
ข) พื้นที่ใช้สอยทางสังคม ได้แก่ สถานศึกษาและสถานที่ราชการ ดำเนินกิจกรรมทางการศึกษา และการปฏิบัติตามเวลาราชการ โดยเริ่มตั้งแต่ 08.00 - 12.00 น.

ค) พื้นที่ใช้สอยเพื่อนันทนาการ ในช่วงครึ่งแรกของวัน มีเพียงพระนครคีรีเท่านั้นที่มีการใช้ โดยเปิดให้บริการเมื่อ 09.00 น. ผู้มาใช้ส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ง) จุดศูนย์รวมในการคมนาคมขนส่ง มีความหนาแน่นในช่วง 07.00-09.00น. เนื่องจากเป็นเวลาสัญจรหนาแน่นเพื่อทำกิจกรรม ภายในชุมชนเมืองหรือไปชุมชนอื่น

3) เวลา 13.00 -18.00 น. ชุมชนเมืองยังคงมีความเคลื่อนไหวดังนี้

ก) เขตพื้นที่ใช้สอยทางเศรษฐกิจ ตลาดดาวยังคงมีการค้าขายอยู่แต่เริ่มเบาบางลง ยกเว้น ตลาดเทศบาล เป็นตลาดขายส่งอาหารทะเลจากอำเภอบ้านแหลม ขายเฉพาะเวลา 15.00 - 18.00 น. เท่านั้น ตลาดจรมช่วงเข้าห่มศพ เกิดตลาดจรมอีกแห่งบริเวณชอชอนามัสใกล้กับตลาดทรัพย์สิน 2 และ 1 เป็นแม่ค้าขายผลไม้เป็นส่วนใหญ่ มาจากตลาดหน้าวัดพระมหาธาตุในช่วงเช้า ตลาดอีกแห่งที่เริ่มขาย คือ ตลาดหน้าวัดเกาะ ขายอาหารสำเร็จรูปเป็นส่วนใหญ่ เปิดในช่วง 16.00 - 18.00 น. เท่านั้น ศูนย์การค้าเริ่มมีการคึกคักมากกว่าในช่วงเช้า เพราะนักท่องเที่ยวนิยมแวะชมพระนครคีรีและซื้อของติดมือกลับบ้าน

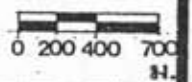
แสดง : พื้นที่ในการประกอบกิจกรรมในช่วงเวลา 1 วัน

สัญลักษณ์ :

- พาดิชยกรรรม
- ★ สังคม
- ▲ นิมทนาการ
- คมนาคมขนส่ง
- 1 ตลาดขายส่ง
- 2 ตลาดดาวร

มาตราส่วน

แผ่นที่
3.43

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

ข) พื้นที่ใช้สอยทางสังคม ทางการศึกษาและราชการ ยังคงมีกิจกรรมที่ต่อเนื่องกับภาคเช้าและหมดไปเวลาประมาณ 17.00 น. หลังจากนั้นมีการใช้ที่ว่างในสถานศึกษาและหน่วยราชการบางแห่ง เป็นสถานที่เล่นกีฬาและสันทนาการจน 19.00 น.

ค) พื้นที่ใช้สอยเพื่อนันทนาการ ในช่วงบ่ายและเย็นมีกิจกรรมเหล่านี้หนาแน่น โดยมีการพักผ่อนหย่อนใจหรือกิจกรรมนันทนาการบริเวณพระนครคีรี ถนนหน้าจวนผู้ว่าราชการจังหวัด และถนนหน้าบ้านในย่านพักอาศัย การเล่นกีฬาและกิจกรรมนันทนาการอื่น ๆ บริเวณสนามกีฬาประจำจังหวัด สนามเด็กเล่นหลังศาลหลักเมือง ที่ว่างในสถานศึกษาและศาสนสถาน การทำกิจการเหล่านี้ มักอยู่ในช่วง 17.00 - 19.00 น.

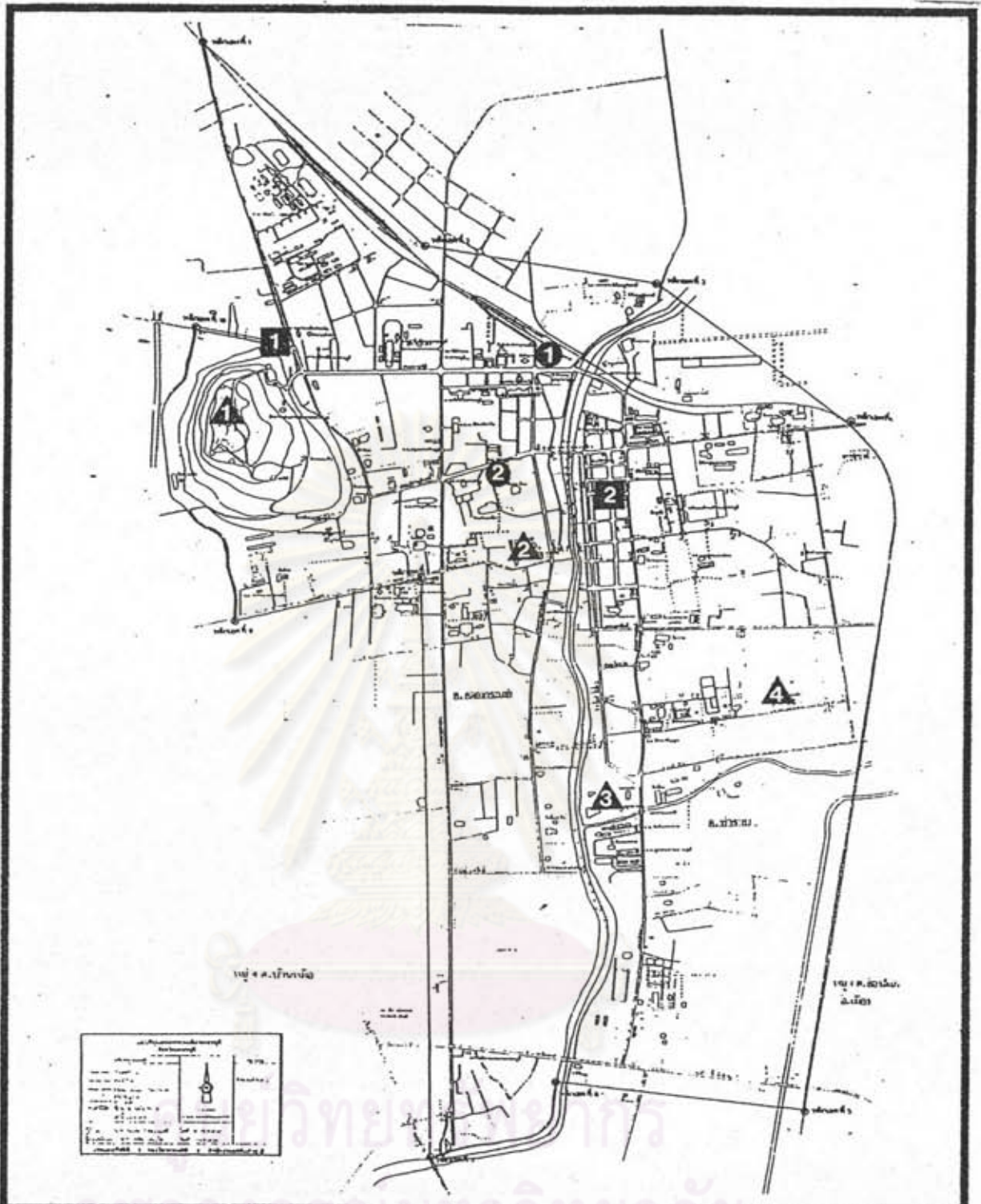
ง) จุดศูนย์รวมด้านการคมนาคมขนส่ง มีความหนาแน่นในช่วง 16.00-19.00 น. โดยเฉพาะในย่านพาณิชย์กรรม ในระดับภายในจังหวัด ส่วนระดับจังหวัดบริเวณสถานีขนส่ง จะหนาแน่นในช่วงตั้งแต่ 15.00 - 19.00 น.

4) เวลา 19.00 - 24.00 น. กิจกรรมภายในชุมชนเมือง ยังไม่หมดไปโดยเฉพาะในย่านพาณิชย์กรรม มีการรวมตัวของรถเข็นและหาบเร่แผงลอย ประเภทอาหารหรือสินค้าอุปโภคบริโภคเป็นกลุ่ม ๆ ในบริเวณต่าง ๆ ของเมืองโดยเริ่มกิจกรรมตั้งแต่ 19.00 น. ถึงประมาณ 23.00 น. ตลาดโต้รุ่งที่ใหญ่ที่สุด อยู่ที่ปลายถนนสุรินทร์ญาไชย บริเวณหน้าวัดช่อเจ็ดชุมพล ตั้งแต่ 19.00 - 23.00 น. ตลาดโต้รุ่งที่ใหญ่ที่สุด อยู่ที่ปลายถนนสุรินทร์ญาไชย บริเวณถนนหน้าวัดช่อเจ็ดชุมพล โดยมีการปิดถนนจัดเป็นตลาดโต้รุ่งขนาดใหญ่ บริการภายในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการรวมตัวของรถเข็นขายอาหารที่จุดอื่นเช่น บริเวณหน้าสถานีขนส่ง บริเวณริมถนนบริพัตรหน้าวัดเกาะ บริเวณริมถนนบันไดอิฐ เป็นต้น

จากกิจกรรมในช่วง 1 วันที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่า ชีวิตในชุมชนเมืองเพชรบุรี มีความหลากหลายและเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยมีตลาดถาวรและตลาดจรในช่วงเวลาต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจภายในเมือง ทางด้านสังคมมีการประกอบกิจกรรมทางการศึกษาและราชการตามสถาบันการศึกษาและหน่วยราชการต่าง ๆ ส่วนกิจกรรมนันทนาการมีการเคลื่อนไหวและโยกย้ายไปตามความเหมาะสมของกิจกรรม สถานที่ และวัยของผู้ใช้

2) กิจกรรมของคนจากภายนอกชุมชนเมือง

คำว่าคนจากภายนอกชุมชนเมือง ในที่นี้หมายถึงนักท่องเที่ยวและประชาชนที่มาจากอำเภอหรือจังหวัดอื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีมากในช่วงงานเทศกาลและในวันหยุด

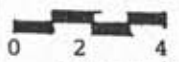
แสดง: สถานที่ที่คนต่างถิ่นเข้ามาพร้อมกิจกรรมในเขตชุมชนเมืองเพชรบุรี

สัญลักษณ์:

- ▲ โบราณสถาน
- สถานีขนส่ง
- พาณิชยกรรม

มาตราส่วน

100 ม.

แผนที่

3.43

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

สุคัลป์คาร์ท เพราะเมืองเพชรบุรีเป็นเมืองผ่านทางลงไปสู่จังหวัดภาคใต้ เป็นศูนย์กลางในการบริหารราชการเป็นศูนย์รวมของเศรษฐกิจในจังหวัด เป็นศูนย์รวมของการคมนาคมภายในจังหวัด ศาสนสถานและโบราณสถานจำนวนมาก จึงเป็นที่รวมของประชาชนที่มีศรัทธาและนักท่องเที่ยวจากที่ต่าง ๆ ในพ.ศ. 2539 มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนเมืองเพชรบุรีอย่างน้อย 192,077 คน เป็นชาวไทยประมาณ ร้อยละ 61 และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศประมาณร้อยละ 39 นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นประเภท มาเช้า - เย็นกลับ ทั้งนี้เนื่องจากเมืองเพชรบุรีตั้งอยู่ไม่ไกลจากหัวหินและชะอำ และบริการที่พักยังมีคุณภาพต่ำ อีกทั้งยังเป็นเส้นทางผ่านไปภาคใต้อีกด้วย

คนภายนอกหรือนักท่องเที่ยวได้สัมผัสเมืองได้หลายจุด คือ

ก) พระนครคีรี เนื่องจากเป็นโบราณสถานที่มีความสวยงาม และมีที่ตั้งกับถนนสายเพชรเกษม จึงเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว ในปีพ.ศ. 2539 มีนักท่องเที่ยว 148,741 คน เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยร้อยละ 90 นอกนั้นเป็นชาวต่างประเทศ จำนวนนักท่องเที่ยวปีนี้เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2525 เฉลี่ยร้อยละ 11.12 ต่อปี คิดเป็นร้อยละ 77.4 ของนักท่องเที่ยวของเมืองเพชรบุรีทั้งหมด จากการสำรวจประมาณได้ว่า วันหยุดมีนักท่องเที่ยวเฉลี่ย 1,292 คนต่อวัน มากกว่าวันธรรมดา 5.7 เท่า (225 คนต่อวัน)

ข) ร้านขายขนมเชิงเขาวัง ประมาณว่ามีผู้มาแวะซื้อของถึงปีละ 1,047,472 คน (ทั้งนักท่องเที่ยวและผู้เดินทางผ่าน) จึงทำรายได้ให้กับชุมชนเมืองเป็นอย่างมาก

ค) สถานีขนส่ง ทั้งในระดับระหว่างจังหวัดและภายในจังหวัด

ง) โบราณสถานบางแห่ง มักมาในงานเทศกาลหรือวันสำคัญทางประเพณีวัฒนธรรมหรือวันฉลองของวัด เช่น วัดพระมหาธาตุ วัดเพชรบุรี วัดเกาะแก้วสุทธาราม วัดพลับพลาไชย เป็นต้น

จ) บริเวณย่านพาณิชย์กรรม มีคนภายนอกเข้ามาจำนวนไม่มาก ส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณตลาดทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

จะเห็นได้ว่า คนภายนอกเข้ามาสัมผัสชุมชนเมืองน้อยมาก ส่วนใหญ่จะแวะที่พระนครคีรี และร้านค้าเชิงเขาวังเท่านั้น ถ้าจะเข้าเมืองก็จะอยู่ตามถนนสายหลักของเมือง ซึ่งเป็นทางไปถนนเพชรเกษมต่อไปทางใต้ แต่ผู้เข้ามาในชุมชนเมืองส่วนใหญ่จะเป็นคนไทยมากกว่าชาวต่างประเทศ และนิยมไปเช้าเย็นกลับมากกว่าพักค้างคืน

ดังนั้นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนเมือง จึงเป็นกิจกรรมของชาวเมืองเพชรบุรีเป็นส่วนใหญ่ โดยมีคนภายนอกเข้ามาเที่ยวอย่างน้อย จึงเป็นข้อสังเกตประการหนึ่งที่จะใช้ในการศึกษา เพื่อเสนอแนะแนวทางพัฒนาเมืองต่อไป

3) ย่าน

จากการศึกษาสภาพชุมชนเมืองโดยพิจารณา พบว่ากิจกรรมภายในชุมชนเมืองตามลักษณะการใช้ที่ดิน แบ่งเป็นย่านต่าง ๆ ได้ดังนี้

ก) ย่านพาณิชย์กรรม อยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำเพชรบุรี ตั้งแต่ถนนพงษ์สุริยาลงไปถึงถนนวัดช่อเจิญธรรม เป็นศูนย์กลางทางการพาณิชย์ทั้งการค้าปลีก ตลาดสดร้านค้าบริการต่าง ๆ และธนาคาร เป็นบริเวณที่มีความหนาแน่นของประชากรและอาคารสูง นอกจากนี้ยังมีย่านพาณิชย์กรรมอีกแห่งคือ ด้านติดถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 ซึ่งเป็นย่านที่มีไว้อาศัยสินค้าแก่บุคคลภายนอกที่ผ่านทางหรือมาแวะที่เพชรบุรี

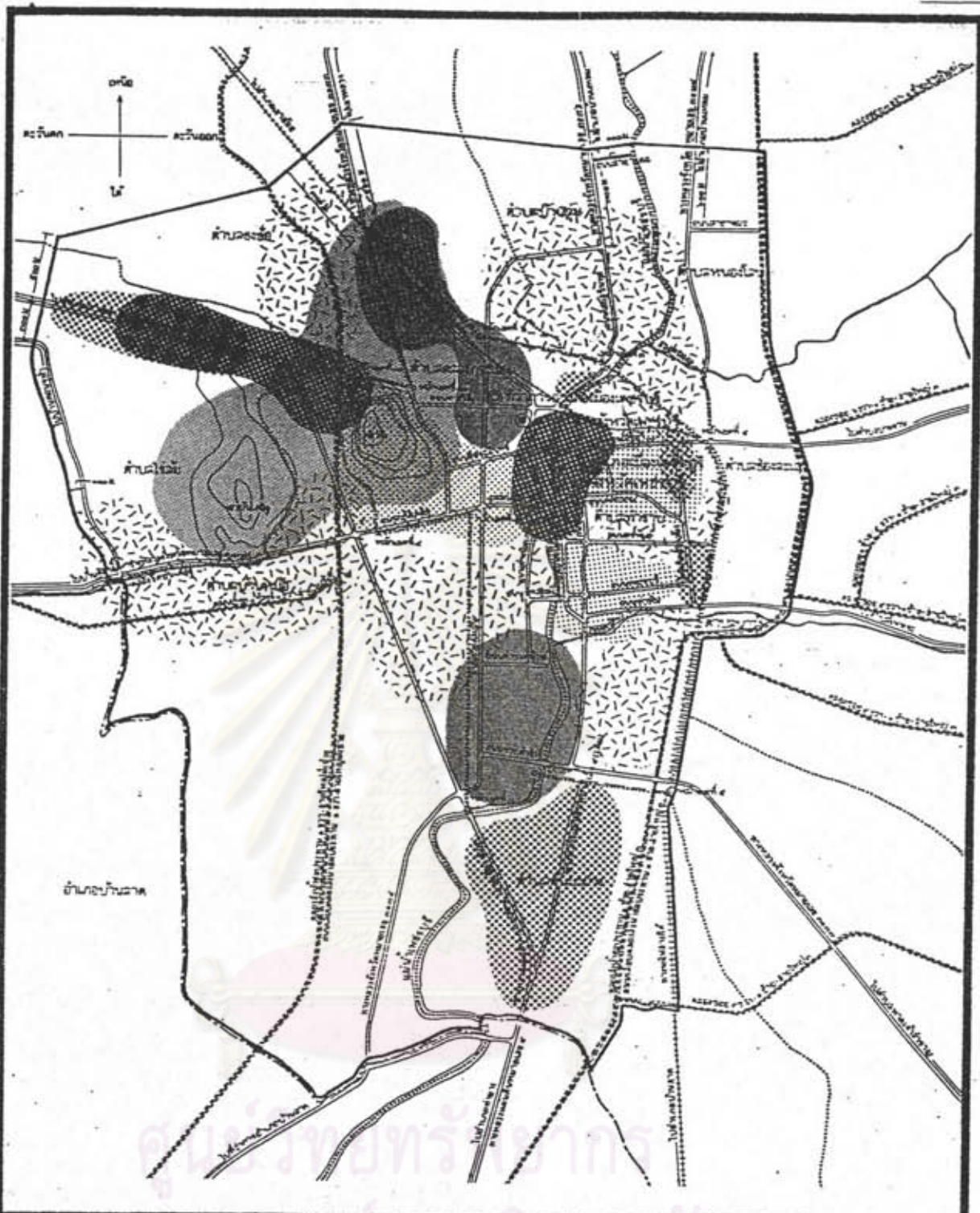
ข) ย่านสถาบันราชการ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มทางตอนเหนือของเมือง บริเวณถนนราชวิถีขึ้นไปทางถนนรถไฟจนถึงสุดเขตเทศบาล เป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการในระดับจังหวัดและเทศบาล เช่น ศาลากลางจังหวัด สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ศาลจังหวัด พาณิชยจังหวัด ที่ดินจังหวัด ที่ว่าการอำเภอเมือง สำนักงานเทศบาลเมืองและโรงพยาบาลจังหวัดเป็นต้น ส่วนทางใต้ของเมือง เป็นสถาบันราชการเช่นกัน แต่เป็นเขตของกองพันทหารที่ 11 รักษาพระองค์

ค) ย่านโบราณสถานและสถานศึกษา เนื่องจากในชุมชนเมืองเพชรบุรีสถานศึกษาส่วนใหญ่อยู่ใกล้กับโบราณสถาน จึงมารวมไว้ด้วยกัน สามารถเป็นย่านดังกล่าวในชุมชนเมืองออกเป็น 2 ฝั่ง คือ

1) ทางฝั่งตะวันตก อยู่ในบริเวณถนนคีรีรัฐยา ถนนราชดำเนิน และถนนดำเนินเกษม ในช่วงระหว่างถนนราชวิถี ถนนสีเสอินทร์ และถนนบันไดอิฐ

2) ทางฝั่งตะวันออก สามารถแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ กลุ่มที่อยู่ด้านบนของถนนมาตชาวังษ์และถนนโพธิ์กาเือง ส่วนใหญ่เป็นโบราณสถานอีกกลุ่มอยู่บริเวณทางตอนใต้ของถนนมาตชาวังษ์และถนนโพธิ์กาเือง รวมลงไปถึงถนนบริพัตร

ง) ย่านอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมภายในเมืองเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก จึงไม่จำเป็นต้องใช้พื้นที่มาก มีการเกาะกลุ่มกัน 4 จุด ได้แก่ ทางตอนเหนือของเมืองบริเวณติดกับแม่น้ำเพชรบุรี บนถนนเดโชเป็นอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตรและคลังสินค้า จุดที่สองอยู่บริเวณริมถนนเพชรเกษมสายทางเลี้ยวเมืองและทางเข้าเมือง ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมอุปกรณ์รถยนต์และซ่อม จุดที่ 3 อยู่ทางใต้ของชุมชนเมืองบนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 เดิม อุตสาหกรรมส่วนใหญ่จะเป็นอุตสาหกรรมผลิตอิฐและอุปกรณ์การก่อสร้าง รวมทั้งอุตสาหกรรมอุปกรณ์และการซ่อมรถยนต์ อีกจุด คือ บริเวณทางใต้ของถนนพานิชเจิญถึง

แสดง: ย่านต่างๆในเขตชุมชนเมืองเพชรบุรี

- สัญลักษณ์:
- ย่านพาณิชย์กรรม
 - ย่านหน่วยราชการ
 - ย่านโบราณสถานและสถานศึกษา
 - ย่านอุตสาหกรรม
 - ย่านพักอาศัย
 - ย่านพักผ่อนหย่อนใจและสันทนาการ

มาตราส่วน
1 : 50000

แผ่นที่
3.44

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

ถนนโพธิ์กาบัง ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมผลิตอาหาร เห็นได้ว่า ย่านอุตสาหกรรมส่วนใหญ่อยู่ทางตะวันออกและบริเวณโคตรอบชุมชนเมือง

จ) ย่านพักอาศัย เป็นย่านที่กระจายไปในส่วนต่าง ๆ ของเมืองแบ่ง

เป็น 3 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มที่มีความหนาแน่นสูง ได้แก่กลุ่มที่อยู่ร่วมกับกลุ่มพาณิชย์ โดยใช้อาคารเป็นสถานบริการและที่อยู่อาศัย

2) กลุ่มที่มีความหนาแน่นปานกลาง ให้แก่บริเวณภายในเขตเทศบาลเมืองเพชรบุรี

3) กลุ่มที่มีความหนาแน่นน้อย อยู่ในบริเวณโคตรอบเขตเทศบาล ทั้งทางเหนือทางตะวันตกและทางใต้

ฉ) ย่านพักผ่อนหย่อนใจและนันทนาการ ในชุมชนเมืองมีบริเวณพักผ่อนอย่างเป็นทางการน้อย ส่วนใหญ่อยู่ทางเหนือของเมือง เช่น สนามกีฬาหลังศาลหลักเมือง ปัจจุบันและสนามกีฬาจังหวัดทางเหนือของถนนรถไฟในเขตที่ทวีปส์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ปัจจุบันมีจุดเพื่อพักผ่อนของคนในชุมชนเมืองหลายแห่ง ได้แก่ พระราชวังพระนครคีรี บริเวณหน้าจวนผู้ว่าราชการจังหวัดและที่ว่างตามสถาบันศึกษาและศาสนสถาน

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การแบ่งย่านในชุมชนเมืองเพชรบุรี อย่างเฉพาะเจาะจงเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เพราะมีการผสมปนเป่าการใช้พื้นที่ตลอดเวลา ย่านที่พอจะเห็นได้ชัดเจน มีเพียงย่านพาณิชยกรรมและสถาบันราชการเท่านั้น

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.5.3.4 ระบบชุมชนเมือง

จากสภาพทางกายภาพของที่ตั้งชุมชนเมือง ร่วมกับลักษณะโครงข่ายการคมนาคม
เนื้อเมืองและกิจกรรมต่าง ๆ พบว่าสามารถแบ่งระบบชุมชนได้เป็น

1) ศูนย์กลางพาณิชย์กรรม

ก) ศูนย์กลางหลัก อยู่ทางฝั่งตำบลท่าราบ ประกอบด้วยตลาดดาว 3 แห่ง ตลาดจร อาคารพาณิชย์ โครงข่ายการคมนาคมเป็นตารางแบบดี ทำให้ลักษณะรูปแบบการรวมตัวอาคารมีความหนาแน่นสูง

ข) ศูนย์กลางรอง อยู่ทางเหนือและทางใต้ของเขตเทศบาล

2) ศูนย์กลางราชการ

ก) ศูนย์กลางหลัก กระจุกตัวบริเวณพระราชวัง โครงข่ายถนนเป็นตารางขนาดใหญ่ที่ดินส่วนใหญ่เป็นของเทศบาล ความหนาแน่นอาคารจึงอยู่ในระดับปานกลาง

ข) ศูนย์กลางรอง มีการกระจายทางเหนือและทางใต้ของชุมชนเมือง ซึ่งเป็นเขตทหารรวมทั้งที่ตั้งของสถาบันหลายแห่งที่เริ่มมีการกระจายตัวออกไปทางตะวันตก บริเวณริมถนนเพชรเกษมสายทางเลียงเมือง

3) ศูนย์กลางการศึกษา

มีการรวมตัวทางตะวันตกเฉียงใต้ไปทางเหนือ และทางตะวันตกเฉียงใต้ของชุมชนเมือง โรงเรือนระดับมัธยมอยู่ในรัศมี 1 - 2 กิโลเมตรจากศูนย์กลางชุมชน ระดับอาชีวะและวิทยาลัยอยู่ทางเหนือและใต้ของเมือง

4) ศูนย์กลางด้านศาสนา

ก) ศูนย์กลางหลัก เป็นศูนย์กลางระดับจังหวัด ที่วัดมหาสมุทรและวัดพระมหาธาตุ

ข) ศูนย์กลางรอง เป็นศูนย์กลางระดับอำเภอและตำบล อยู่ที่วัดคงคาราม วัดยางวัดชีสะอินทร์ วัดไตรโลก วัดเกาะ

5) ศูนย์กลางด้านการขนส่ง

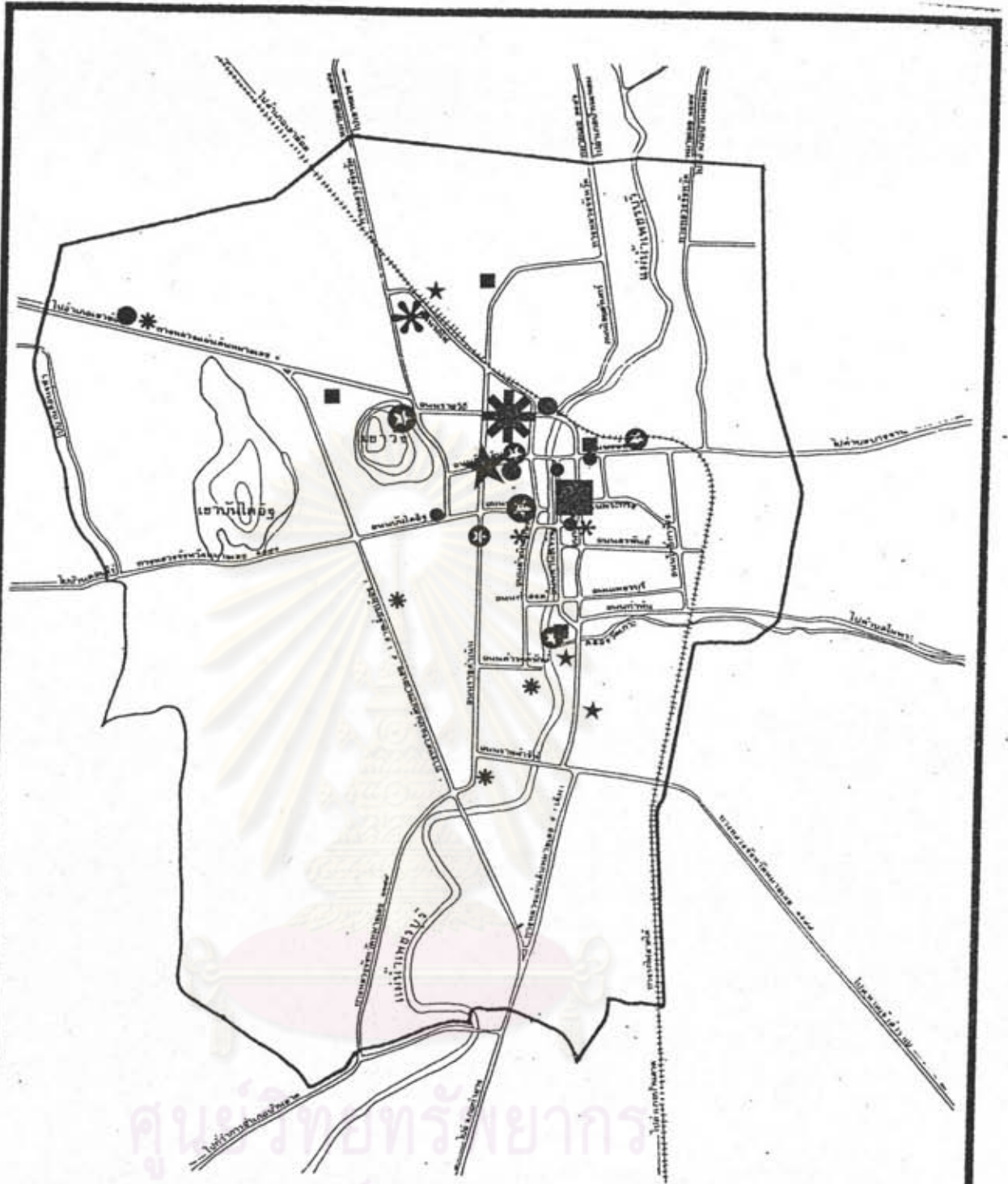
ก) ศูนย์กลางหลัก เป็นศูนย์กลางระดับจังหวัด อยู่ที่สถานีขนส่งริมถนนเพชรเกษม และภายในชุมชนเมือง

ข) ศูนย์กลางรอง เป็นศูนย์กลางระดับชุมชน อยู่บริเวณใจกลางเมืองในย่านพาณิชย์กรรม

6) ศูนย์กลางสาธารณสุข

ก) ศูนย์กลางหลัก โรงพยาบาลประจำจังหวัดอยู่ทางเหนือของชุมชนเมือง

ข) ศูนย์กลางรอง กระจายตัวในย่านชุมชนเมือง

แสดง: ศูนย์กลางด้านต่าง ๆ ในระบบชุมชนเมืองเพชรบุรี

สัญลักษณ์:

- พณิชยกรรม
- สถาบันราชการ
- สถานศึกษา
- สถานศาสนา
- การขนส่ง
- การสันทนาการ

ศูนย์กลางหลัก

-
- ✱
- ★
- ⊕
-
- ✱

ศูนย์กลางรอง

-
- ✱
- ★
- ⊕
-
- ✱

มาตราส่วน

1:45000

แผ่นที่
3.45

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ศูนย์กลางหลักด้านต่าง ๆ อยู่ในบริเวณใจกลางเมือง ศูนย์กลางรองมีการกระจายตัวทางเหนือ ทางตะวันตกและทางใต้ สะท้อนถึงความสำคัญของใจกลางเมือง ที่มีความสำคัญต่อเนื่องมาแต่ยุคก่อน ๆ และเห็นถึงทิศทางการขยายตัวของชุมชนในอนาคต

3.5.3.5 ปัญหาในชุมชนเมืองเพชรบุรี

จากการศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนเมืองเพชรบุรี ทำให้รู้ถึงปัญหาของชุมชนที่ควรปรับปรุง โดยสรุปได้ดังนี้

1) ปัญหาการใช้ที่ดิน

- การขยายตัวของที่พักอาศัย โดยรอบชุมชนเมืองทำให้พื้นที่เกษตรลดลง
- การรื้อถอนอาคารเก่าปลูกสร้างใหม่ในเขตเทศบาล กระทบต่อความอยู่รอดของอาคารเก่า
- อาคารในเขตพาณิชย์กรรมมีความหนาแน่นเพิ่มขึ้นและเพิ่มไปทางสูงมากขึ้น
- รูปแบบการใช้พื้นที่ของบ้านจัดสรรใหม่หลวม ทำให้เปลืองเนื้อที่เมืองและสาธารณูปการมีต้นทุนสูง
- การบุกรุกที่สาธารณะขาดการบำรุงรักษา เกิดสภาพแออัด
- กรรมสิทธิ์ที่ดินภายในเขตชุมชนเมืองส่วนใหญ่ เป็นของราชการและศาสนสถาน เทศบาลจึงไม่มีอำนาจเต็มที่ในการดำเนินงาน
- การใช้ที่ดินไม่เป็นระเบียบ การขยายตัวเป็นไปโดยขาดทิศทาง
- การขยายตัวของอาคารทำให้ราคาที่ดินปั่นป่วน เนื่องจากการเก็งกำไรส่งผลให้เกิดเงินเฟ้อในชุมชนเมือง
- การขยายตัวของอุตสาหกรรมกระจุกกระจาย จึงไม่ประหยัดภายนอก

2) ปัญหาเทคนิค

ปัญหาจราจร

- ความกว้างของถนนไม่เพียงพอกับปริมาณจราจร
- พื้นผิวถนนชำรุด
- การขาดที่จอดรถรับ-ส่งผู้โดยสาร ทำให้รถจอดตามถนนสาธารณะ
- การขาดความเคารพกฎจราจรของประชาชน
- การขาดสถานีขนส่งสินค้า จำเป็นต้องใช้ถนนสาธารณะเป็นที่จอด เกิดการกีดขวางการจราจร

ปัญหาการประปา

- โครงการการประปาไม่สามารถบริการได้ทั่วทั้งชุมชน

ปัญหาขยะมูลฝอย

- ปัญหาเกี่ยวกับสถานที่ทิ้งขยะและวิธีกำจัดขยะ
- อัตราการทิ้งไม่เพียงพอ ทำให้จำนวนเที่ยวรับขยะน้อย
- ความไม่เอาใจใส่ในการรักษาความสะอาดของประชาชน

ปัญหาการระบายน้ำ

- ไม่มีการวางผังระบบระบายน้ำที่เหมาะสม
- การต่างระดับของท่อทำให้เกิดน้ำไหลวนในท่อเพราะระบายน้ำไม่ทัน
- ไม่มีโรงบำบัดน้ำเสีย ปลายท่อลงแม่น้ำหมด เกิดปัญหากับแม่น้ำ
- การขาดการดูแลรักษาคลองที่เป็นระบบต่อเนื่อง
- ไม่มีโครงการระบายน้ำรองรับบ้านจัดสรรใหม่ จึงเกิดปัญหาน้ำท่วมขัง

3) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

- แรงงานได้รายได้ต่ำ
- ปัญหาการว่างงานเพราะการจ้างงานในอุตสาหกรรมมีน้อย เพราะส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน
- การเก็บรายได้เทศบาลทำได้ไม่เต็มที่
- ปัญหาการค้าปลีก ค้าส่งและบริการ

4) ปัญหาสังคม - ประชากร

ปัญหาด้านสาธารณสุข

- กำจัดเจ้าหน้าที่และอุปกรณ์ไม่พอ
- จุดรับเทศกาลสาธารณสุขไม่พอเพียงพอ

ปัญหาความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- ไม่มีเวรยามท้องถิ่น
- ไฟฟ้าสาธารณะดับบ่อย

ปัญหาการบริการทางการศึกษา

- อาคารเรียนเก่าและทรุดโทรม
- นักเรียนไม่ได้รับการเอาใจใส่จากผู้ปกครอง

ปัญหาบริการสังคมและเยาวชน

- ชุมชนขาดโรงแรมชั้นหนึ่งและสถานบริการสำหรับท่องเที่ยว

- การใช้สนามกีฬาประจำจังหวัดไม่เต็มที่
- สถานบริการทางบันเทิงไม่ทันสมัย
- การจัดกิจกรรมนันทนาการไม่ต่อเนื่อง

ปัญหาการบริการศิลปวัฒนธรรม

- ห้องสมุดประชาชน เข้าถึงยาก
- พิพิธภัณฑ์ปิดเพราะกลัวของหาย
- ขาดการส่งเสริมการบูรณะโบราณสถาน

5) ปัญหาด้านกฎหมาย

- ไม่มีการบังคับใช้ ตามผังเมืองรวม
- มีความซับซ้อน ในระเบียบการขออนุญาตปลูกสร้างระหว่างภายในและภายนอกเขตเทศบาล
- ไม่มีการปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์เมืองและโบราณสถาน

แม้ปัญหาที่กล่าวมาอาจไม่ครอบคลุม ปัญหาของเมืองทั้งหมด แต่ก็ยังสามารถใช้เป็นพื้นฐานการพัฒนาต่อไป

3.5.3.6 แนวโน้มการขยายตัวของชุมชนเมือง

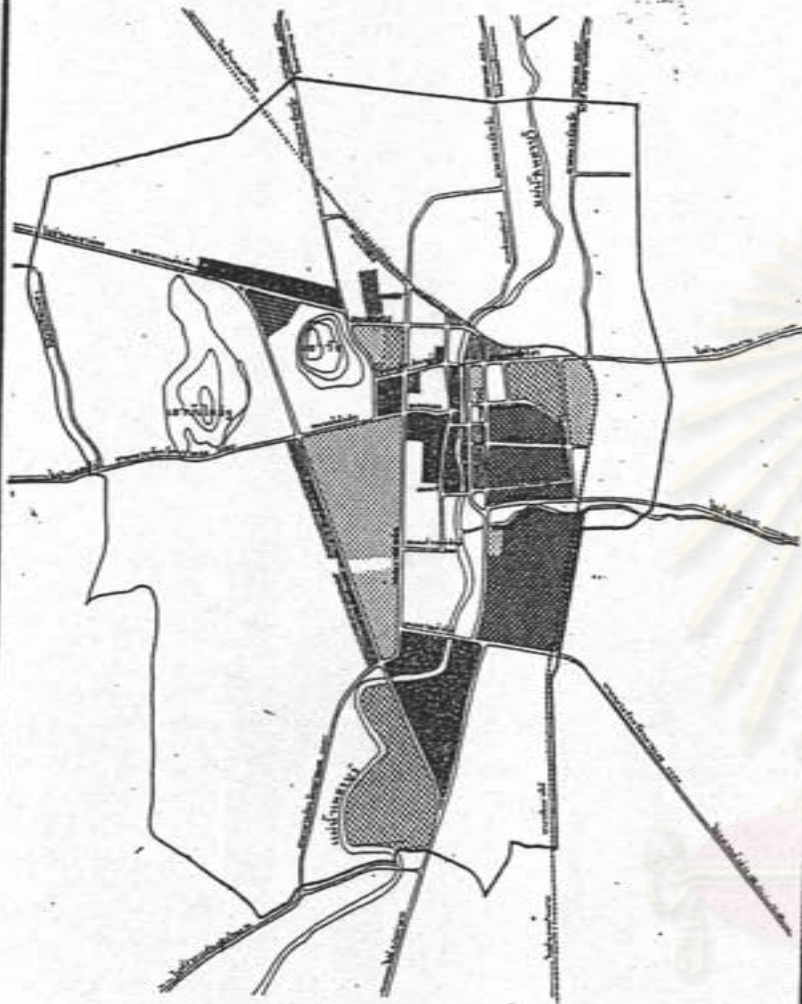
จากการศึกษาพบว่า ปัจจุบันเพชรบุรีมีแนวโน้มการขยายตัวของชุมชนออกไปนอกเขตเทศบาล ซึ่งการขยายตัวจะไปในทิศทางใด ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการขยายตัวดังนี้

1) ปัจจัยที่ส่งเสริมการขยายตัวของชุมชน

ก) สภาพภูมิประเทศ พิจารณาจากความสูงต่ำของพื้นที่ ที่ใจกลางเมืองมีระดับสูงกว่าบริเวณอื่น จึงไม่มีปัญหาน้ำท่วม จึงเป็นปัจจัยดึงดูดและส่งเสริมกิจกรรมการใช้ที่ดิน ให้กระจุกตัวบริเวณจุดศูนย์กลาง

ข) ระบบการคมนาคมขนส่ง

1) โครงข่ายถนน โครงข่ายแบบคาบารางทำให้ใช้พื้นที่ได้ทั่วถึง ส่วนภายนอกชุมชนเมืองมีถนนติดต่อกับพื้นที่อื่นได้ทุกทิศทางเป็นรัศมีจากจุดศูนย์กลาง จึงเป็นเส้นทางนำเมืองออกจากเขตเทศบาลได้เป็นอย่างดี

แนบ: การขออนุญาตปลูกสร้างอาคารภายในเขตเทศบาลปท. 2530-2533

สัญลักษณ์:

	0 - 100	170
	101 - 500	170
	501 - 1000	170
	1001 - 3000	170
	3001 - 7000	170

มาตราส่วน

1:45000

แผ่นที่

3.37

การศึกษาเพื่อเสนอแนะทางของธุรกิจโบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

แนบ: โครงการที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเมือง

สัญลักษณ์:

- ถนนหนทางที่จะปรับปรุง
- แนวท่อระบายน้ำใหม่
- โครงการบ้านจัดสรรมากกว่า 100 หลังคาเรือน
- โครงการบ้านจัดสรรขนาดเล็ก
- โครงการสถานสงฆ์ใหม่
- โครงการศูนย์การค้าเอกชน

มาตราส่วน

1:45000

แผ่นที่

3.38

การศึกษาเพื่อเสนอแนะทางของธุรกิจโบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

2) ระบบการขนส่งสาธารณะ สามารถติดต่อได้สะดวกทั้งระดับภาค จังหวัด และชุมชนต่าง ๆ ภายในจังหวัด จึงไม่เป็นปัญหาในการเข้า-ออกเมือง

ค) บริการสาธารณูปโภค พิจารณาจากโครงข่าย การให้บริการไฟฟ้า โทรศัพท ซึ่งจะเป็นปัจจัยดึงให้เมืองขยายออกไป

ง) บริการสาธารณูปการ การตั้งสถานบริการสาธารณสุขชุมชนเมือง ตามตำบล ชงชัย ไร่ส้ม บ้านหม้อและต้นมะม่วง เช่น การตั้งสนามกีฬาประจำจังหวัดและวิทยาลัยพยาบาล ริมทางหลวงจังหวัด การสร้างสถานีขนส่งวิมถนนเพชรเกษม รวมทั้งการสร้างหน่วยราชการ ตามวิมถนนเพชรเกษมสายทางเลียงเมือง

จ) การเปลี่ยนแปลงประชากร พบว่าในพ.ศ.2532 อัตราการเพิ่มประชากรใน เขตเทศบาล มีอัตราลดลง ขณะที่ตำบลบ้านหม้อ ตำบลชงชัย ตำบลหนองโสน ตำบลต้นมะม่วง มีอัตราการเพิ่มประชากรสูงขึ้น คาดว่าในพ.ศ.2542 ประชากรส่วนใหญ่จะอยู่นอกเขตเทศบาล ถึงร้อยละ 64.26

ฉ) กิจกรรมทางเศรษฐกิจ การขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทางพาณิชย์ การมีการสร้างศูนย์การค้าวิมถนนเพชรเกษม เพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนเมืองและให้ บริการแก่นักท่องเที่ยว จึงมีแนวโน้มจะเป็นศูนย์กลางรองด้านพาณิชย์กรรมในอนาคต

ส่วนการขยายตัวของอุตสาหกรรม เริ่มขยายตัวอย่างรวดเร็วบริเวณวิมถนนเพชรเกษม เป็นแรงดึงดูดการขยายตัวให้ออกไปที่ตำบลไร่ส้ม ตำบลต้นมะม่วง

ช) ราคาที่ดิน จากราคาประเมินที่ดินของกรมที่ดิน พบว่าภายในเขตเทศบาลมีราคา ประเมินที่ดินของกรมที่ดินดังกล่าวในช่วงที่กว้างมาก คือ ตั้งแต่ 1000 - 200,000 บาทต่อ ตารางวา โดยจุดที่มีราคาประเมินสูงสุดอยู่ที่เขตพาณิชย์กรรมของเมือง ส่วนภายนอกเขตเทศบาล ทางกรมที่ดินคิดราคาประเมินเป็นไร่ ตำบลชงชัย และตำบลไร่ส้ม มีราคาประเมินสูงสุดประมาณ ไร่ละ 2,400,000 บาท โดยเฉพาะบริเวณวิมถนนเพชรเกษม รองลงมาคือ ตำบลต้นมะม่วง ตำบลบ้านหม้อ ตำบลช่องสะแก และตำบลบ้านกุ่มตามลำดับ

ซ) โครงการที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น

1) โครงการที่ส่งผลกระทบต่อตรงกับชุมชนเมือง เช่น

- โครงการปรับปรุงด้านสาธารณูปโภค เป็นการขยายศักยภาพของพื้นที่ ในการรองรับการขยายตัวของชุมชนเมือง

- โครงการสร้างสถานีรถโดยสาร ทำให้รถโดยสารขนาดใหญ่ ไม่จำเป็นต้องผ่านเมือง ลดความคับคั่งของปริมาณจราจร อุบัติเหตุก็ลดลงมีสถานีรับส่งผู้โดยสารอย่าง เป็นระเบียบ

- โครงการลงทุนภาคเอกชน โดยเฉพาะการสร้างศูนย์การค้าและบ้านจัดสรร ในตำบลบ้านหม้อ ธงชัย บ้านกุ่มตามลำดัด

2) โครงการที่มีผลกระทบต่อชุมชนเมือง ส่วนใหญ่จะเป็นโครงการหรือนโยบายและแผนระดับจังหวัด เช่น

- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6
- แผนหลักการพัฒนาท่องเที่ยวจังหวัดเพชรบุรี
- แผนงานการก่อสร้างถนนใหม่และปรับปรุงถนนเดิมอีก 5 สาย
- การคืนตัวของ การซื้อขายที่ดินในจังหวัดเพชรบุรี

2) ปัจจัยจำกัดการขยายตัวของชุมชนเมือง

ก) สภาพภูมิประเทศ พื้นที่โดยรอบเขตเทศบาลส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่มและน้ำท่วม น้ำจึงท่วมได้ง่าย เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาที่ดินและการระบายน้ำ ทำให้การลงทุนพัฒนาพื้นที่สูง

ข) ระบบถนน ถนนสายออกจากเทศบาลไม่มีโครงข่ายเชื่อมต่อกัน ทำให้ลักษณะการใช้ที่ดินเป็นแนวยาว ระยะกอร่นอาคารก็น้อย รวมทั้งขาดโครงข่ายสาธารณูปโภค การระบายน้ำการประปา ระยะห้ามปลูกสร้างอาคาร 40 - 60 ม. ริมถนนทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 4

ค) ทางรถไฟ เป็นข้อจำกัดเพราะมีจุดตัดกับถนนน้อยและไม่ปลอดภัย ไม่มีโครงข่ายถนนรองรับ จึงมีการขยายตัวไปน้อย

ง) กรรมสิทธิ์ที่ดิน ส่วนใหญ่เป็นของศาสนสถานและรัฐ

จ) ระบบสาธารณูปโภค ที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชน ได้แก่ การประปา การระบายน้ำ

ฉ) โครงการที่เกี่ยวข้อง ที่มีผลกระทบต่อชุมชนโดยอ้อม ได้แก่

- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว ชะอำ ทำให้การพิจารณาปัญหาของชุมชนเมืองมีน้ำหนักที่น้อยลง
- แผนการก่อสร้างถนนใหม่ ที่ทุกสายมุ่งสู่ชะอำ อาจทำให้เพชรบุรีกลายเป็นเมืองผ่านทางสู่ชะอำและหัวหิน
- โครงการลงทุนของภาคเอกชน มีโครงการภายในที่มีการลงทุนบริเวณนอกเขตเทศบาลและโครงการภายนอก เป็นตัวดึงแรงงานและสร้างปัญหาการพัฒนาเมืองในอนาคต

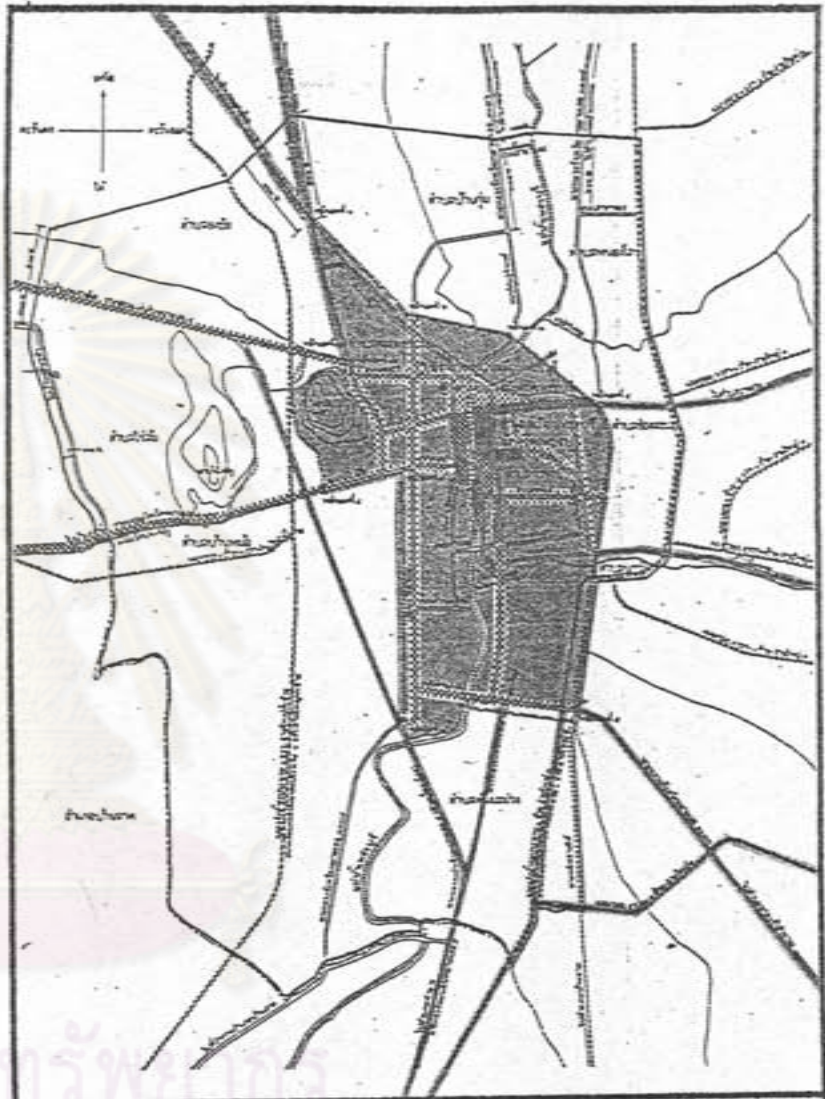
แสดง: การบ่งชี้ที่ดินในชุมชนเมืองเพชรบุรี

สัญลักษณ์:

- สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์
- ราชพัสดุ
- ศาลากลาง
- เอกชน
- ทางหลวงแผ่นดิน
- เขตทางรถไฟ

มาตราส่วน
 1:45000
แผ่นที่
 3:46

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

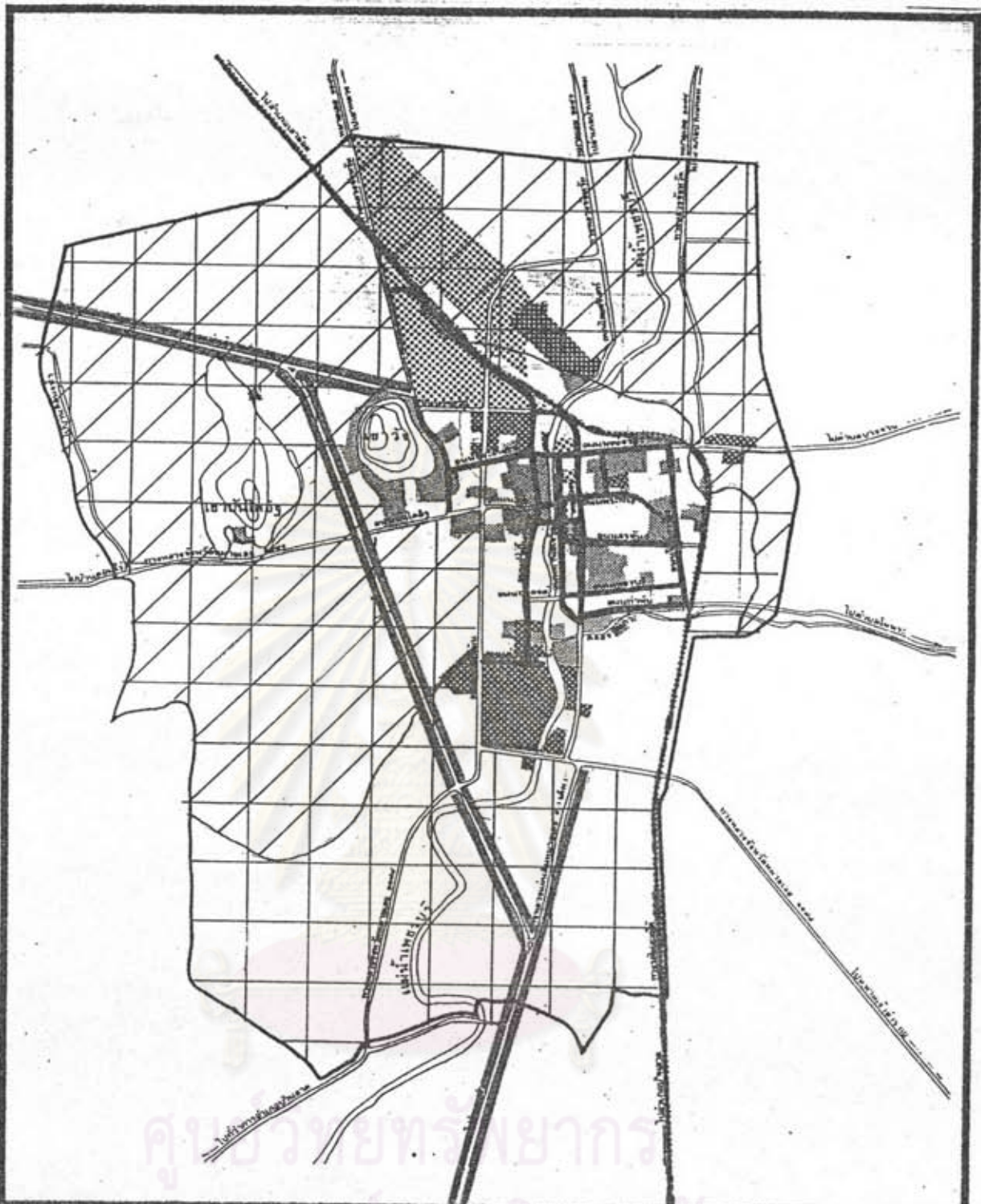
แสดง: ราคาประเมินที่ดินปี พ.ศ. 2533

สัญลักษณ์:

	0 - 1000	บาท
	1001 - 5000	บาท
	5001 - 10000	บาท
	10001 - 50000	บาท
	50001 - 100000	บาท
	100001 - 500000	บาท

มาตราส่วน
 1 : 45000
แผ่นที่
 3.47

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

แสดง: พื้นที่ที่มีข้อจำกัดในการพัฒนา

สัญลักษณ์:

- ที่ลุ่มต่ำ ระดับสูงกว่าน้ำทะเล 2 เมตร
- ถนนแควบ
- พื้นที่ขาดระบบสาธารณูปโภค
- ที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐและวัด

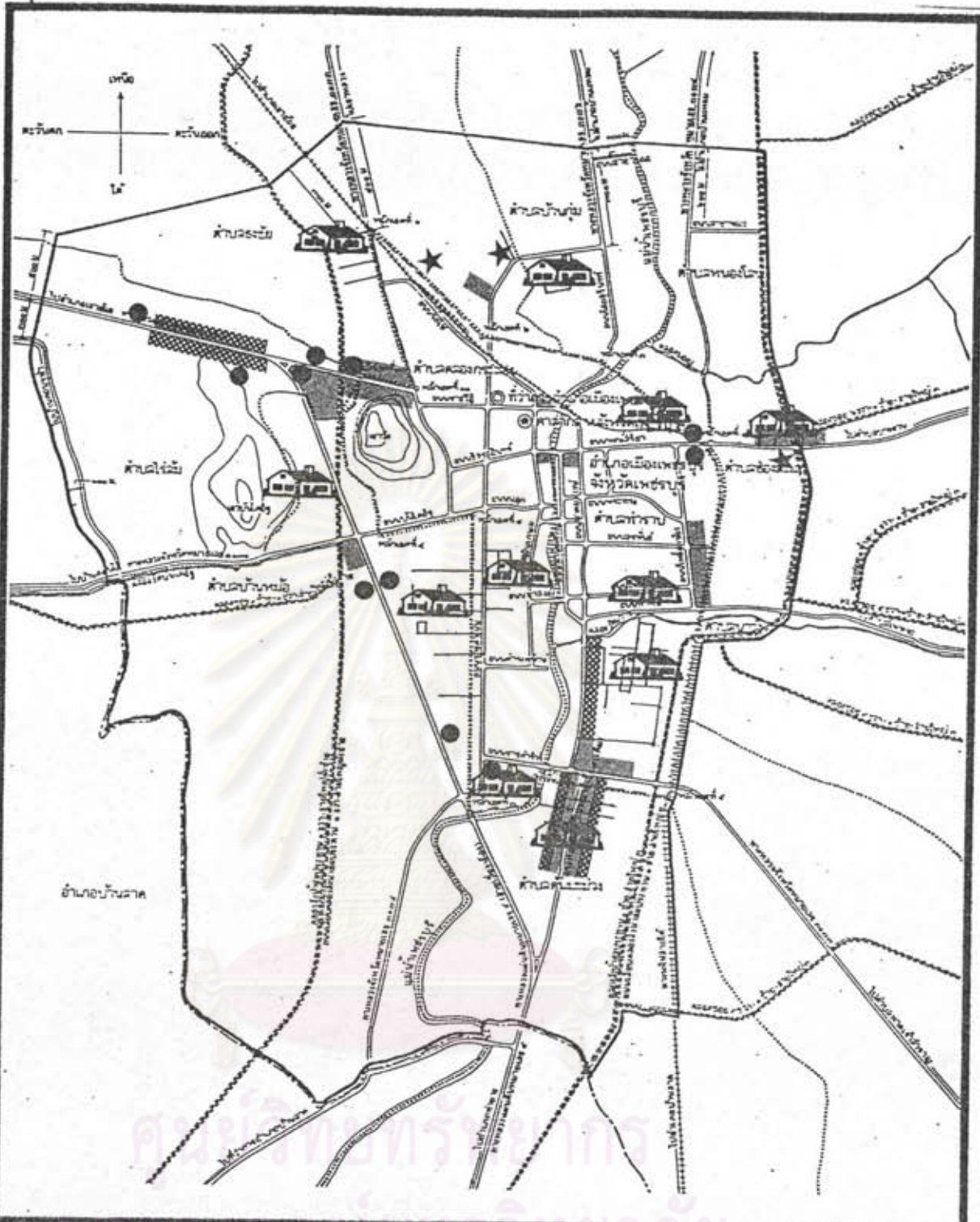
มาตราส่วน

1:45000

แผ่นที่

3.48

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

แสดง: จุดที่มีการขยายตัวของการใช้ที่ดิน ปี พศ. 2534

- สัญลักษณ์:
- ★ สถาบันการศึกษา
 - พาณิชยกรรม
 - 🏠 ที่พักอาศัย
 - ▨ อุตสาหกรรม
 - ราชการ
 - ถนนซอย

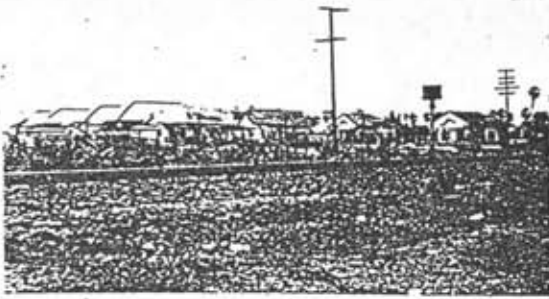
มาตราส่วน

1 : 45000

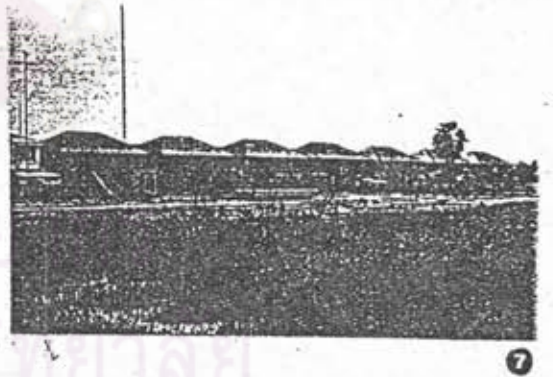
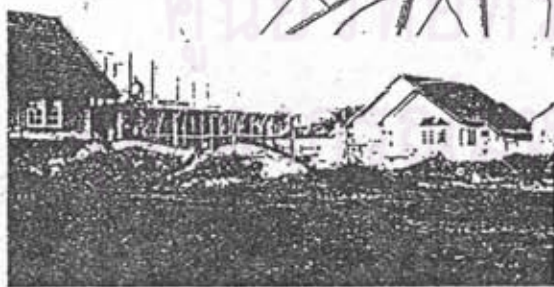
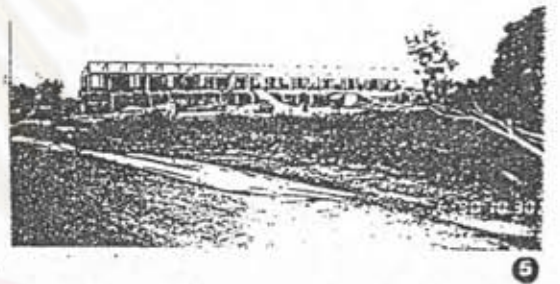
แผ่นที่
3.49

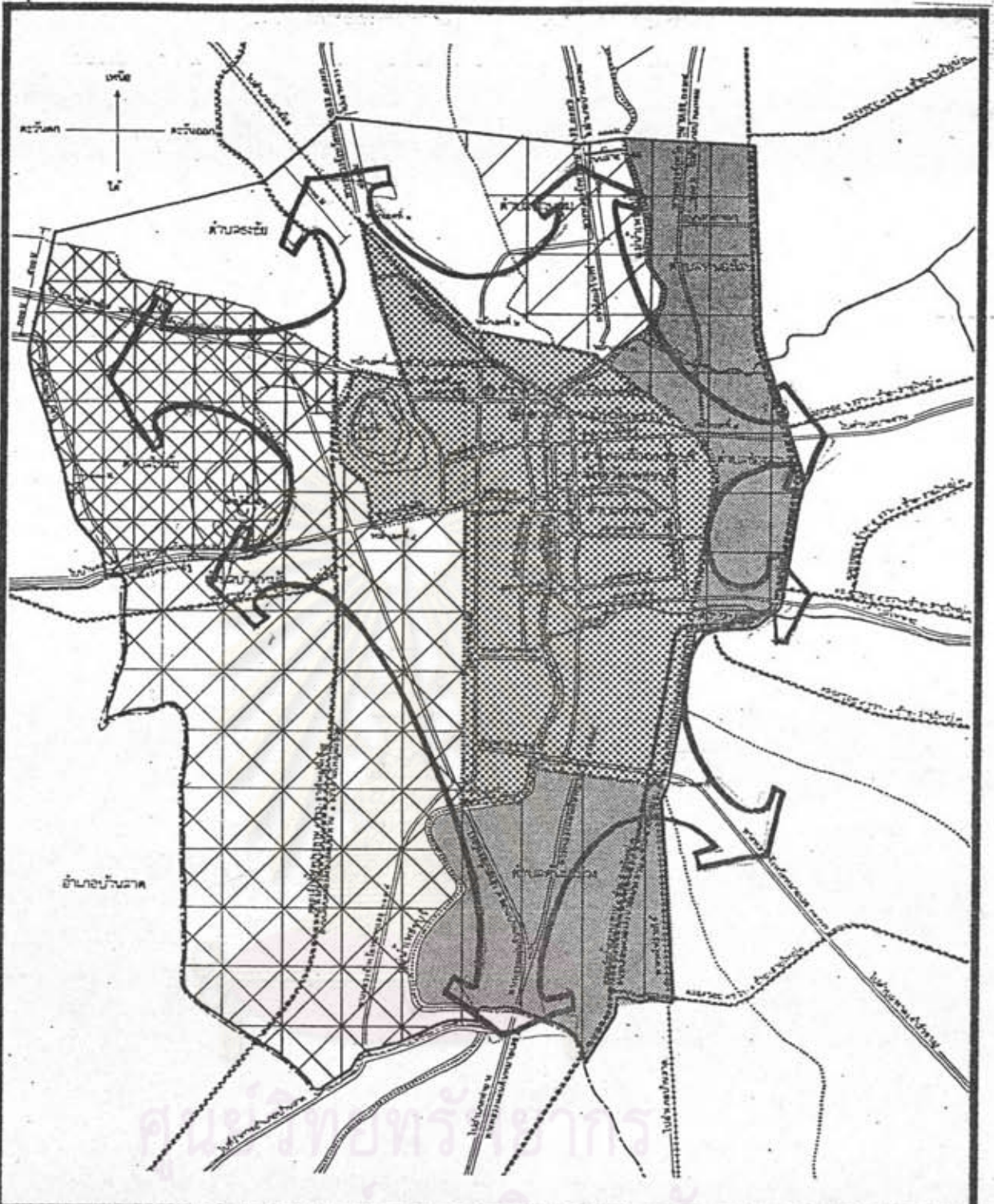
การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

บ้านจัดสรร...ตามจุดต่างๆของเมือง

3

แสดง: แนวโน้มการพัฒนาเมืองในเขตตำบลต่างๆ

สัญลักษณ์:

- สาธารณูปโภคพร้อม
- สาธารณูปโภคค่อนข้างพร้อม
- ทิศทางการเจริญเติบโตของเมือง
- มาก
- ค่อนข้างมาก
- ปานกลาง
- น้อย
- น้อยมาก

มาตราส่วน
1:28000

แผ่นที่
3.50

การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานและพัฒนาเมืองเพชรบุรี

เมื่อนำปัจจัยเสริมและปัจจัยจำกัดการเติบโตของชุมชนเมือง มาพิจารณารวมกัน จะเห็นได้ว่า ตำบลในเขตเทศบาลเท่านั้นที่ได้รับบริการสาธารณสุขปโภคทั่วถึง ตำบลที่พอจะได้รับบริการบ้างได้แก่ ตำบลต้นมะม่วง หนองโสน ช้องสะแก ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาการเพิ่มประชากร อาคารประเภทต่าง ๆ จำนวนโรงงานอุตสาหกรรม ที่เพิ่ม โครงการบ้านจัดสรร ราคาที่ดินและโครงการที่เกี่ยวข้องพบว่า ตำบลไร่ส้ม บ้านหม้อ หนองโสน และต้นมะม่วง มีการเปลี่ยนแปลงมากส่วนทางตะวันออกมีการเปลี่ยนแปลงน้อย

ชุมชนเมืองเพชรบุรีเริ่มมีการขยายตัวออกจากเขตเทศบาล เนื่องจากภายในเขตเทศบาลมีความหนาแน่นมากขึ้น การเติบโตของอาคารเป็นแนวรัศมีออกจากศูนย์กลาง โดยที่พื้นที่เหล่านี้ยังขาดแผนรองรับทั้งในด้านการใช้ที่ดิน การวางโครงข่ายสาธารณสุขปโภค การควบคุมประเภทและความสูงอาคาร อาจก่อให้เกิดปัญหากับชุมชนในอนาคต สมควรหาทางแก้ไขเพื่อเสนอแนะแนวทางวางแผนรองรับการพัฒนาเมืองต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.5.4 สภาพโบราณสถานในชุมชนเมืองเพชรบุรี

3.5.4.1 รูปแบบทางสถาปัตยกรรม โบราณสถานในชุมชนเมืองเพชรบุรี สามารถแบ่งประเภทตามลักษณะการใช้สอย ได้เป็น

ก) พระราชวัง เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน สร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 ด้รับการบูรณะแล้วเสร็จในปี.ศ. 2533 - 2534

ข) ศาสนสถาน ได้แก่ วัดทางพุทธศาสนา ซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลประมาณ 40 แห่ง ส่วนใหญ่มีลักษณะที่มีสถาปัตยกรรมแบบอยุธยาตอนปลาย โดยมีการบูรณะปฏิสังขรณ์ผสมผสานกับที่ลักษณะทางสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น วัดคงคาราม วัดสนามพราหมณ์ วัดท่าแก้ว วัดแรก วัดท่าแพงแลง วัดพลับพลาไชย วัดพระทรมวิหาร วัดวัดนตรีย วัดพระมหาธาตุ วัดยาง เป็นต้น

3.5.4.2 ที่ตั้งและการกระจายตัวของโบราณสถาน

ก) ที่ตั้งของพระราชวัง อยู่ในตำบลคลองกระแชง ทั้งสองแห่ง ทางเหนือมีพระนครคีรีบนยอดเขาสมัน และทางใต้ที่พระราชวังรามราชนิเวศน์

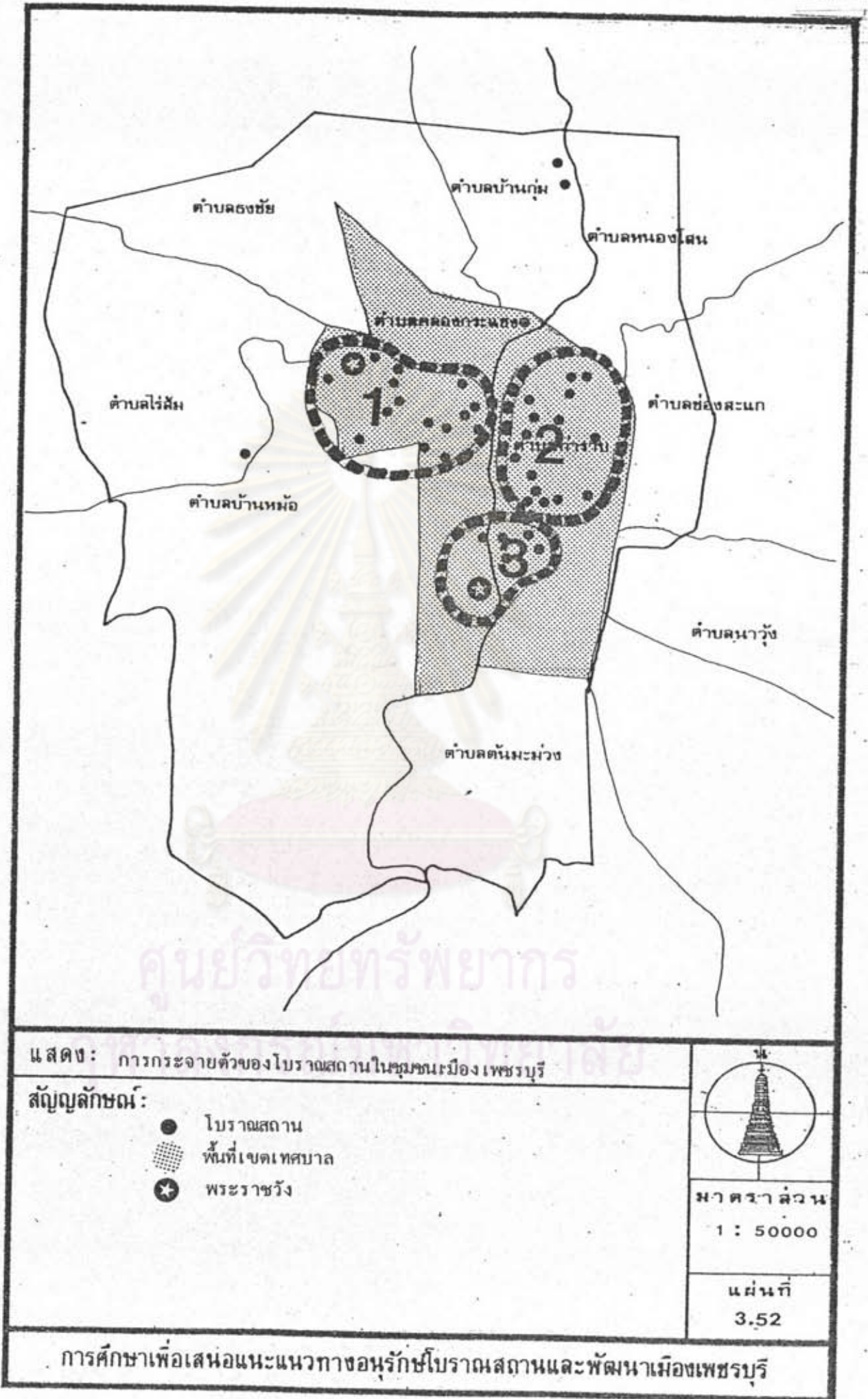
ข) ที่ตั้งของศาสนสถาน ตั้งอย่างหนาแน่นในเขตเทศบาล ได้แก่ ในตำบลคลองกระแชง 17 แห่ง และตำบลท่าราบ 13 แห่ง และภายนอกเขตเทศบาลประมาณ 10 แห่ง

3.5.4.3 ชนิดของโบราณสถาน

สามารถแบ่งชนิดของโบราณสถาน ตามการจดทะเบียนโบราณสถาน ได้เป็น 2 ชนิด คือ

ก) โบราณสถานที่ได้รับการจดทะเบียนโบราณสถาน มี 13 แห่ง แต่บางแห่งได้เสื่อมสลายไป จึงเหลือเพียง 11 แห่ง ได้แก่ พระราชวังพระนครคีรี วัดพระมหาธาตุ วัดเกาะแก้วสุทธาราม วัดท่ากลบ วัดสระบัว วัดมหาสมุทราราม วัดโคก และวัดไผ่ล้อม

ข) โบราณสถานที่ไม่ได้รับการจดทะเบียนโบราณสถาน ได้แก่ พระราชวังรามราชนิเวศน์ วัดอื่น ๆ ในเขตชุมชนเมือง และอาคารเก่าในเขตชุมชนเมือง

3.5.4.4 การกระจายตัวของโบราณสถาน

การกระจายตัวของโบราณสถานในเขตชุมชนเมืองเพชรบุรี แบ่งออกเป็น

3 กลุ่ม ได้แก่

ก) กลุ่มโบราณสถานตั้งทางฝั่งตำบลคลองกระแชง มีการกระจุกตัวอยู่เป็นกลุ่มบริเวณโดยรอบพระนครคีรี ริมถนนบันไดอิฐ ถนนสี่สะพานอินทร์ ริมถนนราชดำเนินและถนนดำเนินเกษมจนถึงฝั่งแม่น้ำ

ข) กลุ่มโบราณสถานตั้งทางฝั่งตำบลท่าราบ มีการกระจุกตัวในกรอบของถนนพงษ์สุริยาลงมาถึงถนนเพชรบุรี ทางตะวันตกตั้งแต่ถนนมาศawangษ์ ถึงแนวทางรถไฟซึ่งเป็นกรอบของเขตเทศบาล

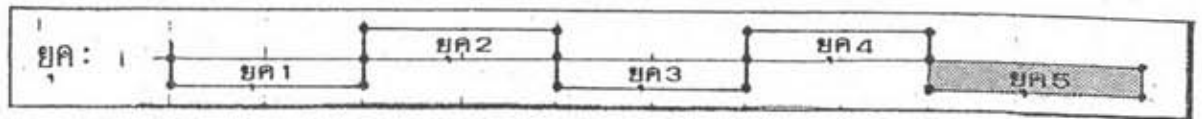
ค) กลุ่มโบราณสถานทางใต้ของชุมชนเมืองเพชรบุรี รวมกันเป็นกลุ่มบริเวณริมแม่น้ำเพชรบุรีและคลองวัดเกาะ

จะเห็นได้ว่า การกระจายตัวของโบราณสถานในพื้นที่ศึกษา มีการกระจุกตัวอยู่ในเขตเทศบาลเกือบทั้งหมด ในตำบลคลองกระแชง มีการรวมตัวบริเวณโดยรอบพระนครคีรีกับพื้นที่ทางตะวันออกของภูเขาไปถึงแม่น้ำ ทางตำบลท่าราบมีการกระจายตัวในวงกว้างกว่าทางตะวันตก โดยกระจายลงมาเกือบถึงทางใต้ของเมือง นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานนอกเขตเทศบาล ซึ่งส่วนใหญ่จะเกาะตัวบริเวณริมแม่น้ำเพชรบุรี

3.5.4.5 บทบาทของโบราณสถานในปัจจุบัน

โบราณสถานทั้งสองประเภท มีบทบาทต่อชุมชนมาโดยตลอด โดยที่พระราชวังเป็นศูนย์กลางทางการปกครอง ส่วนวัดเป็นศูนย์กลางซึ่งประชาชนใช้เป็นที่พักทำกิจกรรมและเป็นที่พักทางใจ ในปัจจุบัน บทบาทของโบราณสถานทั้งสองประเภทได้เพิ่มขึ้นตามลักษณะการเติบโตของสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน คือ

- ก) เป็นสถานศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม
- ข) เป็นศูนย์กลางกิจกรรมของประชาชนในงานประเพณี
- ค) เป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ
- ง) เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าทางศิลปะและช่างต่าง ๆ
- จ) เป็นศูนย์กลางบริการชุมชนเฉพาะเรื่อง
- ฉ) เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเมือง

สรุป สภาพทางผังเมืองของชุมชนเมืองเพชรบุรีในปัจจุบัน

ในปัจจุบัน ชุมชนเมืองเพชรบุรียังคงมีบทบาทที่ต่อเนื่องกับอดีต ในระดับประเทศ ระดับภูมิภาคและระดับจังหวัด ชุมชนเมืองจึงเป็นศูนย์กลางด้านการปกครอง ประชากร ด้านเศรษฐกิจ สังคมและการท่องเที่ยว โดยอาศัยการเป็นรอยต่อระหว่างการคมนาคม ระหว่างภาคกลางและภาคตะวันตกกับภาคใต้ การมีทรัพยากรทางการเกษตรที่สมบูรณ์ มี ทรัพยากรการท่องเที่ยวในทุกรูปแบบ จึงเป็นแรงดึงดูดการพัฒนาทั้งจากภาครัฐและเอกชน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในด้านการใช้ที่ดินในระดับจังหวัดและระดับชุมชน เมืองมีการขยายตัวออกไปทุกทิศทาง เห็นได้จากการเพิ่มของประชากร อาคารพาณิชย์กรรมและบ้านพักอาศัยที่ขยายออกไปรอบนอกเขตเทศบาล โดยเฉพาะตำบลไร่ส้ม มีการใช้ที่ดินหนาแน่น เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะบริเวณที่โล่งว่างภายในเขตเทศบาล มีอัตราการเพิ่มของอาคารพักอาศัยสูง แต่ในขณะที่เดียวกันระบบโครงสร้างของเมืองก็มีการเปลี่ยนแปลง จากสมัยรัชกาลที่ 1 - 7 ไปไม่มากนัก เช่น ระบบโครงข่ายถนน ซึ่งเพิ่มขึ้นจากเดิมเพียงสองสาย คือ ถนนเพชรเกษมสายนอก และถนนเพชรเกษมเดิม ความกว้างของถนนไม่มีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับปริมาณการจราจรในปัจจุบัน เกิดปัญหาจราจรติดขัด ปัญหาที่จอดรถ และสถานที่ตั้งระบบขนส่งไม่เหมาะสม ด้านระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ มีการขยายตัวไม่เพียงพอกับความต้องการที่เพิ่มขึ้นของประชาชน โดยเฉพาะบริเวณรอบนอกเขตเทศบาล ปัญหาสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่ควรแก้ไข ได้แก่ ระบบโครงข่ายถนน การประปา การระบายน้ำ ระบบโทรศัพท์ การกำจัดขยะมูลฝอย ดับเพลิง และโรงพยาบาล ทางด้านกิจกรรมในเมืองซึ่งเป็นชีวิตของเมืองนั้น ศูนย์กลางด้านการค้า การบริการและการติดต่อกับหน่วยงานราชการ ยังคงมีศูนย์กลางอยู่บริเวณใจกลางเมือง กิจกรรมด้านสังคมและนันทนาการ ส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับศาสนสถานและโบราณสถานภายในชุมชนเมือง นอกจากนี้ ยังเริ่มมีการขยายกิจกรรมทางการค้าและอุตสาหกรรม ในบริเวณนอกเขตเทศบาลมากขึ้น เพื่อรองรับความต้องการของบุคคลภายนอกชุมชนเมือง รวมทั้งคนภายในชุมชนเมืองที่ขยายตัวออกไปอยู่นอกเขตเทศบาล

ในด้านโบราณสถาน พบว่า โบราณสถานส่วนใหญ่ไม่มีการสร้างขึ้นใหม่ นับแต่สมัยรัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา มีแต่การบูรณะปฏิสังขรณ์ จึงเกิดการผสมผสานระหว่างศิลปอยุธยา กับศิลปรัตนโกสินทร์ เป็นที่น่าสังเกตว่า จำนวนโบราณสถานในปัจจุบัน มีจำนวนน้อยกว่า ในยุคเจริญของเพชรบุรีในสมัยอยุธยาและเพชรบุรีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนปลายเป็นอย่างมาก ซึ่งอาจมีสาเหตุจากการขาดการบำรุงรักษาปฏิสังขรณ์ โบราณสถานใดที่ยังมีความสัมพันธ์กับชุมชน จึงได้รับการบำรุง ส่วนโบราณสถานที่ไม่ได้รับการบำรุงซ่อม ร้างราและสลายไปในที่สุด เห็นได้จากจำนวนวัดร้างภายในชุมชนเพิ่มขึ้นทุกปี นอกจากนี้ ยังเป็นผลจากการบุกรุก เนื่องจากการขยายตัวของการใช้ที่ดินหรือการแสวงหาผลประโยชน์ ทางพาณิชย์กรรมของวัด ทำให้มีพื้นที่โบราณสถานลดน้อยลง ซึ่งไม่ได้ส่งผลกับโบราณสถาน เท่านั้น อาคารเก่าบริเวณกลางใจเมือง ต่างได้รับผลกระทบนี้เช่นกัน เกิดการรื้อถอนอาคารเก่าและสร้างขึ้นใหม่แทนที่เป็นจำนวนมาก จึงเป็นปัญหาหนึ่งซึ่งสมควรวิเคราะห์ สภาพความเป็นจริง ของความสัมพันธ์ระหว่างโบราณสถานกับเมืองในบทความต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย